

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ
60.YIL ARMAĞAN KİTABI

Yayına Hazırlayanlar
Dr. Nevzat ÖZEL
Arş. Gör. Neslihan ER-KOÇOĞLU

Ankara, 2014

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 446
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yayınları: 04

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
bilgibelge.ankara.edu.tr

ISBN 978-605-136-187-1

© Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ve yazarlar
Her hakkı saklıdır.

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 60.yıl armağan kitabı /
Yayına Hazırlayanlar: Nevzat Özel, Neslihan Er-Koçoğlu.

Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2014.

iv, 242 s. ; 23 cm.

Diziler

ISBN 978-605-136-187-1

1. Kütüphanecilik – Armağanlar 2. Bilgi bilim I. Özel, Nevzat
II. Er-Koçoğlu, Neslihan III. Diziler

Z665 A55373 2014

020.8 A55373 2014

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No.10, 06510, Beşevler/ANKARA
Tel: 0312-213 65 55
Basım Tarihi: 13/11/2014

İçindekiler

Sunuş	1
DTCF Kütüphanecilik Bölümü Üzerine Bir Söyleşi <i>Prof. Dr. Necmettin Sefercioğlu</i>	3
Türk Kütüphaneciliği'nde Düşünsel Yapılanma Sorunu <i>Prof. Dr. Özer Soysal</i>	9
Pittsburgh Üniversitesi Kütüphanecilik Eğitiminin DTCF Kütüphanecilik Bölümü'ndeki Eğitime Yansımaları <i>Prof. Dr. Mustafa Akbulut</i>	15
Akademik Çalışmalarda Bilgi Yönetimi <i>Prof. Dr. Bengü Çapar</i>	21
Kütüphanelerde Bilgi Yönetimi Uygulamaları <i>Prof. Dr. Nazlı Alkan</i>	27
Disiplinlerarası Yaklaşımlar ve Bilgi ve Belge Yönetimindeki Yansımaları <i>Prof. Dr. H. Sekine Karakaş</i>	65
Meslek Eğitimimizde Yeni Yöntemler, Fırsatlar <i>Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu</i>	81
Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitiminde Hacettepe Üniversitesi Deneyimi <i>Prof. Dr. Bülent Yılmaz</i>	93
Belge Yönetim Sistemlerinin E-Dönüşümünün Modellenmesi ve Uygulanmasında Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Eğitim Programlarının Yeterliliği <i>Prof. Dr. Hamza Kandur</i>	109
Yeni Kurulan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri <i>Prof. Dr. Hasan S. Keseroğlu</i>	123
Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Bölüme ve Disipline Karşı Tutum ve Davranışları <i>Doç. Dr. Hüseyin Odabaş</i>	129

Bilgi Yönetimi Disiplini Farkıyla YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları <i>Doç. Dr. Mustafa Sağsan</i>	143
Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitiminde Yeni Bir Soluk <i>Yrd. Doç. Dr. Mustafa Bayter</i>	157
Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma <i>Yrd. Doç. Dr. Aydın Efe, Yrd. Doç. Dr. Burcu Umut Zan, Arş. Gör. Kasım Binici</i>	173
Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi Eğitiminde 60 Yıl: Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü <i>Prof. Dr. Doğan Atılğan</i>	191
Dokümantasyon ve Suzanne Briet <i>Prof. Dr. Tülay Fenerci</i>	201
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde Yürütülen Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi <i>Prof. Dr. Özlem Bayram, Yrd. Doç. Dr. Burcu Umut Zan</i>	223
60. Yıl Öğrenci Etkinliği	241

Sunuş

Ülkemizde, 1954 yılında, üniversite düzeyinde kurulan ilk bölüm olma kimliğini taşıyan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü (Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü), 60 yıldan bu yana, çağdaş normlarda sürekli gözden geçirilen, yenilenen programları, dinamik akademisyen kadrosu, mesleğine inançlı öğrencileri ile ülkemizde kütüphaneciliğin hem bir disiplin olarak algılanmasında hem de teori ve uygulama düzeyinde mesleğin öğretilerini edinen çok sayıda insan gücünün yetiştirilmesinde, kütüphanecilik bilim dalı ve mesleğine ulusal ve evrensel düzeyde katkıda bulunan büyük bir “çınar” haline gelmiştir. Söz konusu algı ve katkının oluşumuna destek veren tüm meslektaş ve bilim adamlarına minnet borçluyuz. 60. Kuruluş Yıldönümümüzü, görkemli geçmişi, Bölümleri ile gurur duyan mezunları ve geleceğe umutla bakan öğrencileri ile kutlamaktan mutluyuz.

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün 60.Yılına Armağan olarak hazırlanan bu kitaba katkı sağlayan tüm meslektaşlarımıza, kitabın yayına hazırlanmasında emeği geçen Dr. Nevzat Özel ve Arş. Gör. Neslihan Er-Koçoğlu'na teşekkür ediyor, kitabın bilim dünyasına önemli katkılar sağlamasını diliyorum.

Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu
Bölüm Başkanı

DTCF Kütüphanecilik Bölümü Üzerine Bir Söyleşi

Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

Söze bir anımı aktararak başlamak istiyorum: 1969 yılında, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni adlı dergimizde bir yazım yayımlanmıştı. TKDB imzalı ve başlığı “Kütüphanecilik eğitiminde on beş yıl” idi*. Yazının yayımlanmasından bir süre sonra karşılaştığım rahmetli büyüğümüz Adnan Ötüken, üzüntülü bir tavır içinde, “Kütüphanecilik kurslarını eğitimden saymadınız mı?” anlamında bir soru sordu. Ben “Yalnızca Bölüm’deki eğitimi kastettik.” dedim. O da başka bir şey söylemedi. Konu böylece kapanmış oldu. Fakat sonradan o konu üzerinde hayli düşündüm, araştırdım ve rahmetli büyüğümüzün, serzenişinde çok haklı olduğu sonucuna vardım.

DTCF Kütüphanecilik Bölümü 1954-1955 öğretim yılında açıldı. Yani bu kuruluşun 60’ıncı yılındayız. Fakat Fakülte’deki kütüphanecilik eğitim-öğretimi, kurslar biçiminde de olsa, onun 11 yıl öncesine dayanıyor. O plan ve programları, Fakülte Kurulu’nun onayından geçmiş kurslardan yetişenlerin bir bölümü Millî Kütüphane’de ve Ankara’nın başlıca öteki kütüphanelerinde görev aldılar; oralarda başarılı hizmetler verdiler. Bir kütüphaneciler topluluğunun ve bir meslek derneğinin oluşmasına katkıda bulundular. Onların bir kesimi de, kütüphanelerde çalışmış olmasalar bile, kütüphaneciliğe dost aydınlar konumuna geldiler. Bundan dolayı onları ve kütüphaneciliğimize olan katkılarını yok sayamayız. O kurslar olmasaydı, üniversite yönetimlerine ve yetkililerine bu bölümü benimsetmek, kabul ettirmek çok zor, hatta imkânsız olurdu. Kaldı ki o durumda bile kabul ettirmek kolay olmamıştı.

Adnan Ötüken DTFC’de 11 yıl aralıksız açtığı bu iki veya dört yarıyılılık kursları ve sürekli telkinleri ile kütüphanecilik eğitim-öğretiminin gerekliliğini üniversite topluluğuna kabul ettirmişti. Kurslar, kütüphanecilik eği-

* Kütüphanecilik eğitiminde on beş yıl / TKDB. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 2(1969), 149-150.

tim ve öğretiminin en azından üniversite eğitim ve öğretimi düzeyinde olması gerektiğini tescil ettirmekle kalmamış, kütüphaneciliğin “bir bilim olmadığı” yanlış inancını ortadan kaldıran bir örnek de olmuştu. Bundan dolayı, DTCF Kütüphanecilik Bölümü, kurs sürecini geliştiren bir adım oldu ve Ankara Üniversitesi onu bünyesine almak zorunda kaldı. Elbette Adnan Ötügen, DTCF Kütüphanecilik Bölümünün kurulması için de çok çaba göstermişti. Fakültedeki “öğretim görevliliği” görevini bu kez Bölüm’de sürdürmekle görevlendirildi.

Millî Kütüphane’imizin kurulması yanında Bölüm’ün kabullenilmesine ve kurulmasına yönelik çaba ve hizmetlerinden dolayı, rahmetli büyüğümü-zü minnet, saygı ve şükran ile anmalıyız**.

Ben DTCF Kütüphanecilik Bölümü’ne 1956-1957 öğretim yılında öğrenci oldum. Bölüm’ün kuruluşunun üçüncü yılıydı. Önceki yılların ilkinde on beş, ikincisinde sekiz kadar öğrenci alınmıştı. Bizimkisi ise, öğrencisi kalabalık ilk dönemdi; otuz kişi dolayında idik. Aramızda polis komiserleri, kız ve erkek askerî öğrenciler, benim gibi başka okullardan naklen gelen daha yaşlı öğrenciler de vardı. Bazı dersleri üst sınıflardakilerle birlikte gördüğümüz için, Bölüm’e önceki yıllarda girmiş olanlarla arkadaşlık kurmakta zorlanmamıştık.

Bölüm’e DTCF ana yapısının en üst katında, Felsefe Bölümünün odaları arasında, pencereleri Atatürk Bulvarına bakan bir yer verilmişti. Bunların biri, iki ucunda birer kapısı bulunan uzunca bir mekândı; kitap dolapları ile yeniden ikiye bölünüp yarısı derslik, öbür yarısı Bölüm Kütüphanesi haline getirilmişti. Bir derslik büyüklüğündeki öteki oda da öğretim elemanlarının kullanımına ayrılmıştı.

Bölüm kütüphanesindeki kitapların hemen hepsi ABD’den gönderilmiş İngilizce kitaplardı. Biz öğrencilerin bir bölümü, benim gibi, orta ve lise öğrenimi sırasında, Fransızca okumuştum. Fakültede de, tabii olarak, bu dilin derslerine devam ediyorduk. Sanırım aramızda Almanca derslerine giden arkadaşlar da vardı. Bu yüzden bizim, Bölüm kütüphanesinde bulunan eserlerden yararlanma şansımız yoktu. Onları Fakülteden önce İngilizce okumuş, özellikle Kolej bitirmiş arkadaşlarımız kullanabiliyordu.

** Rahmetli Ötügen, yalnız DTCF Kütüphanecilik Bölümü’nün kurulmasına katkıda bulunmakla yetinmedi. Almanya’da öğrenci müfettişi olarak görevli bulunduğu sırada gösterdiği çabalar ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde de bir Kütüphanecilik Bölümü kurulmasını ve oraya öğretim üyesi getirilmesini sağlamayı başarmıştı.

Bölüm'ün öğretim kadrosunda ABD'den gönderilmiş olan Profesör Elmer M. Grieder ile öğretim görevlisi olarak rahmetli Adnan Ötüken* ve iki asistan (Osman Ersoy ve Berin U. Yurdadoğ) görevli idiler. Rahmetli Ersoy Bölüme Tarih Bölümü'nden geçmişti. Sayın Yurdadoğ ise Emniyet Genel Müdürlüğünde çevirmenlik görevinde iken naklen atanmıştı**. Bölümdeki derslerin bazısını profesör, bazılarını rahmetli Ötüken, bazılarını da asistanlar vermekte idi (Üniversitelerdeki genel uygulamanın tersine, Bölüm'ün asistanları göreve geldikleri günden başlayarak ders vermek zorunda idiler. Bu gelenek sonraki yıllarda da sürmüştür). Yabancı profesörün derslerini Türkçeye Sayın Yurdadoğ çevirirdi (O Amerika'ya gönderilince çeviri işini ABD'den dönen Ersoy üstlenmişti. Sonraki yıllarda Bölüme bir de çevirmen alındı).

İkinci sınıfa geçtiğimizde ABDli profesörümüz ülkesine döndü. Yerine iki yeni öğretim üyesi geldi. Prof. Dr. Lewis F. Stieg ve Prof. Anne E. Markley. Her ikisi de alanlarında tanınmış kişilerdi. Prof. Markley Kataloglama uzmanı idi. Onlar da iki yıl kalıp yerlerini Prof. Dr. Arthur MacAnally ve Miss Norris McClellan'a bıraktılar. Böylece, dört yıl içinde beş yabancı öğretim üyesi ile tanıştık. (Yabancı öğretim elemanı yardımı, sonraki yıllarda da bir süre devam etti.) Bu yabancı öğretim üyelerinin ders notları Türkçeye çevrilip ispirto ile çalışan, kollu bir teksir makinesinde çoğaltılır, kopyaları bize dağıtılırdı.

Ben, öğrenciliğimin ilk yıllarında bir küçük basımevinin yöneticiliğini yapıyordum. Son sınıfa geçince o işi bırakıp Millî Kütüphane'de görev aldım ve beni Kütüphanenin Konu Kataloglaması Birimine verdiler. Orada, sınıflanmış katalog için gerekli Dewey numaralarını belirleyip kataloglama bölümlerince hazırlanan fiş taslakları üzerine kaydederek üç yıl çalıştım. Kataloglama ve özellikle sınıflama konusundaki deneyimim böylece çok arttı.

Fakülte'yi 1960 yılı temmuz ayında bitirdim***. 1962 Şubatında açılan asistanlık sınavını kazanarak mezunu olduğum bölüme asistan oldum. Martın 1'inde başlayan 2. yarıyılıda da, hem Kataloglama ve Sınıflama hem de Süreli Yayınlar konulu iki dersi vermekle görevlendirildim. Böylece, öğretim elemanlığı serüvenim başladı. Bu görevde 1986 yılına kadar resmen, 2002 yılına kadar da ders saati ücretli olarak çalıştım. Yani, tam 40 (kırk) yıl, iyi-kötü, kütüphaneciliğin ve genç kütüphanecilerin hizmetinde oldum.

* Adnan Ötüken 3 yıl kadar ders verebildi. Sonra Kültür Ataşesi olarak Almanya'ya gönderildi.

** Bölüme ABD'den gelen yabancı öğretim üyelerinin ve ABD'ye gönderilen kütüphanecilerin giderlerini Ford Vakfı karşılıyordu.

*** 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi yüzünden okullar bir süre tatil edildiği için Bitirme sınavlarımız Temmuz ayında yapılabildi.

Öğrencilik dönemim de buna eklenirse DTCF Kütüphanecilik Bölümü ile ilişkimin kırk dört yıl sürdüğü anlaşılır.

2002 yılının şubat ayında Bölüm'ün adı "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" olarak değiştirildi. Bu adın kütüphaneciliğe ters düştüğünü varsayarak, Bölümdeki ücretli görevimi bıraktım (Ancak, öğrencilerimizin dersleri ve sınıf geçme şansları ortadan kalkmasın diye, derslerimi yarıyılın ve sınavların sonuna kadar ücret almadan sürdürdüm. Sonra da Bölüm'den tümüyle ayrıldım). Bu yüzden Bölüm'ün 2002-2003 dönemi ile başlayan "Kütüphaneciliksiz" durumu üzerinde her hangi bir değerlendirme yapmak imkânına sahip değilim. Ancak öğrenci ve görevde olduğum 44 yıllla ilgili bazı şeyler söyleyebilirim.

Zaman zaman yaşanan olumsuz şart ve durumlara rağmen, DTCF Kütüphanecilik Bölümü, başarılı hizmetler sundu. Mezunlarının bir bölümü büyük kütüphanelerde, görev alarak başarılı oldular, bazıları da başka üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinin kurulmasında ve/ya eğitim-öğretim hizmetlerinin başarılmasında çok önemli ve değerli hizmetlerde bulundular (Bunun en önemli örneği Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nün kuruluşunda görüldü. O Bölüm'ün başlıca öğretim üyeleri, hatta bölüm başkanları, uzun yıllar boyunca DTCF Kütüphanecilik Bölümü mezunları oldular). Aynı biçimde kimi mezunlarımız ülkemizin çeşitli il veya ilçelerindeki halk, çocuk ve okul kütüphanelerinde kütüphaneci ve müdür, değişik resmî-özel kuruluş ve kurumlarda kütüphaneci, yönetici, genel müdür ve üniversite kütüphanelerinde kütüphaneci ve kütüphanedokümantasyon dairesi başkanı olarak görev alıp başarılı hizmetler verdiler. Bölümümüz öğretim üyelerinin yazıp yayımladıkları kitaplar ile makalelerin de meslek literatürünün gelişmesine önemli katkıları oldu.

Benim görevli olduğum ve ücretli ders verdiğim yıllarda Bölüm'ün öğretim kadrosu oldukça büyüdü ve bölüme çok değerli öğretim elemanları katıldı. Onlar, başta Amerikalılardan sonra Bölüm Başkanlığını üstlenen Prof. Dr. Osman Ersoy olmak üzere, Prof. Dr. Berin U. Yurdadoğ, Prof. Dr. Özer Soysal, Dr. Müjgân Cunbur, Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu, Prof. Dr. Mustafa Akbulut, Prof. Dr. Bengü Çapar, Uzman Çiğdem Türkân, Prof. Dr. Nazlı Alkan ile bir süre Bölüm Başkanlığı da yapan Prof. Dr. Sekine Karakaş idiler. Sonra onlara genç kuşaktan meslektaşlarımız katıldılar: Onlar, Bölüm'ü bir Amerikan taklitçisi olmadan büyüttüler. Bölüme, Ersoy Hocamızın adını anarak "Osman Bey İmparatorluğu" sıfatının verilmesi, galiba bundan dolayı idi.

Şimdi ise Kütüphanecilik Bölümü'nün yerini alan DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün yükünü Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu'nun Başkanlığın-

da, Prof. Dr. Sacit Arslantekin, Prof. Dr. Doğan Atılgan, Prof. Dr. Özlem Bayram, Prof. Dr. Tülay Fenerci, Prof. Dr. Fahrettin Özdemirci, Prof. Dr. Oya Gürdal Tamdoğan ile Doç. Dr. Fatih Rukancı ve Doç. Dr. Hakan Anameriç çekiyorlar. Yazdıkları eserler ile mesleğe önemli katkılarda bulunuyorlar. Bizlere de, onlara başarılar dilemek düşüyor.

Söyleşimi bitirirken, “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü” adına neden karşı olduğumu da birkaç cümle içinde açıklamaya çalışayım. “Bilgi ve belge yönetimi” adı daha çok araştırmacılara yönelik bir hizmeti çağırıyor. Ayrıca belge “arşiv” olarak da düşünülebilen bir kavram. Her ikisi de yalnızca araştırma erekli olarak kullanılabilirler. Oysa araştırmacı toplum içinde küçük bir topluluktur. Bir toplumun büyük kesimleri halk, öğrenci ve çocuklardan oluşur. Onların da öğrenme, bilgi edinme, araştırmaya yönelme gibi ihtiyaçları vardır. Bunları gidermek için okumaya, onun için de kütüphaneye ilgi ve gereksinim duymaları tabiidir. Duygu ve düşünceler yansıtan, araştırma erekli olmasa bile kendilerine ruhî ve manevî destekler veren, dünya görüşlerini geliştiren eserleri okuma, onlardan esinlenip yeni ufuklar kazanma ihtiyacındadırlar. Bu gereksinimleri duyanların isteğini karşılamak da gereklidir. Bunları yüzyıllardır kütüphaneler sağlaya gelmiştir. Ayrıca kütüphanelerimizi dolduran yayınlar yalnızca bilgi ve belge niteliğinde olanlar değildir; onların büyük çoğunluğunu duygu ve düşünce yüklü eserler oluşturur. Bunu göz önüne alan Batı ülkelerinin kütüphanecilik kurumları, adlarını “kütüphane”yi silerek değil, araştırmaya yönelik adları mevcut ada ekleyerek değiştirmişlerdir: “Library and information sciences” gibi. Bana göre bizim bölümlerimizin adları da, kütüphaneyi yok etmeden, “Kütüphane, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü” olabilirdi; öyle olmalıydı. O durumda, kütüphaneler ve kütüphanecilik mahzun ve “atılmış” konumuna düşmezdi. İşte ben, “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü” adına bunun için karşı çıkmıştım. Hâlâ da aynı görüşteyim.

Bu söyleşimi emekli bir kütüphaneci ve öğretim üyesinin içtenlikli sözleri sayarsanız sevinirim. Kütüphanecilere ve bilgi ve belge yöneticilerine sevgilerimi sunar, çalışmalarında üstün başarılar dilerim.

Türk Kütüphaneciliği'nde Düşünsel Yapılanma Sorunu

Prof. Dr. Özer Soysal

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

Yaptıkları iş ya da uğraş alanlarının yaşama etkisini algılayamayanlar, mesleklerinin özündeki yaratıcı gücü kullanamazlar. Kütüphanecilik bağlamında bu, 'bilgi'nin yaşamı ne zaman, nerede ve nasıl bilinçli etkilediği sorunu ile mesleğe kimliğini veren kuram, yöntem ve araç gibi dinamikler arasında kurulması sorunlu ilişkinin gözden kaçması demektir.

Tıp'ta bir adı var mı bilmiyorum ama sık sık, 'doğruları hep başkalarının söylemlerinden öğrenmeyi neredeyse yaşam biçimine dönüştürmenin, insanın varlık nedenini sorgulatan bir davranış' sayılıp sayılamayacağını düşünürüm. Günlük yaşamda buna çokluk 'cehalet', zaman zaman da 'zihinsel tembellik' diyoruz.

Cehalet, toplumsal dokunun sağlığını bozan bir sinsi etken. En tehlikeli yanı, hemen her alanda, değişik adlar altında örgütlenmiş bir sivil toplum hareketi kimliğine bürünebilmesi.

Bir görev tanımı yapmak gerekirse, kütüphaneci, toplumun akıl sağlığını etkileyegelmiş bu hastalığın panzehiri eğitim sürecine taze kan taşıırken 'bilgi'yi kristalize eden bir süzgeç olma sorumluluğunu da üstlenmiş bulunuyor.

Türk Kütüphaneciliği'nin bu anlamdaki konumunu, aradan geçen 60 Yıl'ın bizi getirdiği noktada, düşünsel yapı boşluğu yönünden ana çizgileriyle ele alacağım.

Türkiye'de kütüphaneciliğin üniversite düzeyinde eğitim gerektiren bir meslek kimliği kazanışından on yıl sonra 1960'ların başında, gelişmiş ülkeler hem bu 'alan'ın düşünsel dokusunu belirleyici saptamalar yaptılar, hem de teknolojinin katkısıyla, hizmetin türlendirilip yaygınlaştırılmasını amaçlayan planlamalara gidildi.

Gelişmiş ülkeler kütüphaneciliğinin 1960'lı yıllardan başlayarak kazandığı bu ivme, bizde ne nedenleri ne de yol açtığı sonuçlar bakımından ayrıntılarıyla tartışılmıştır. Bu türden diğer olumsuz göstergeler de, toplumsal bir bildirge niteliğindeki 1961 Anayasası'nın getirdiği 'Planlı Kalkınma, Eğitimde Planlama, Fırsat Eşitliği' gibi temel ilkelerin kütüphane kurumuna olası etkileri üzerinde derinliğine durulmayışı oldu.

Önce, Kütüphaneciliğin 'bilimsellik' yeteneği konusunda 1970'lerde giderek boyut kazanan tartışmalara dönelim. Anılan yıllarda "alan" kuramcıları şunları vurgulamaktaydı:

- Başlangıçta, kitapların kullanımı yönünden gelişigüzel ortaya atılan varsayımlar, özellikle de iç örgütlenme, dermelerin seçim ve düzenlenmesi, kataloglar oluşturma gibi konulara öncelik verilmesi, Kütüphaneciliğin düşünsel dokusunun araştırılmasını engellemiştir,
- Uzun süre 'uygulamalı yanı ağır basan bir biçimsel teknik bilim' kabul edilen Kütüphanecilik, artık, 'kayda geçmiş bilgi ile toplumsal etkinlik arasındaki ilişki' bağlamında irdelenmeli, 'bilim olup olmadığı değil bilimler dizgesindeki yeri' tartışılmalıdır.

Giderek güçlenen bu görüşü savunan kuramcıların ortak paydası, ülkelerinde, 'bilginin yaşamı değiştirmek için' gerektiği anlayışına dayalı eğitim ve bunu Ar-Ge programları ile bütünleştirmiş bilim – teknoloji politikaları uygulanıyor oluşuydu.

Türk Kütüphaneciliği'nde süregiden sorunları kurumsal yapı öğelerindeki yetersizlikle açıklayamayız. Sorunlar, sanıldığı gibi, sadece kütüphane kurumunun fiziki yapısındaki bozukluktan kaynaklansaydı, zamanla giderilebilirdi. Geline nokta karşılaştığımız gerçekse, 'sorun ve çözüm'ün, kütüphane kurumunun içinde yer aldığı 'eğitim dizgesi'nin insan ve yaşam etkenlerine yaklaşımında yattığıdır.

Kütüphaneciliğimizin düşünsel yapısını belirleyici bu temel yaklaşımın ayrıntısına girmeden, bundan sonra sıkça vurgulanacak iki kavram arasındaki farklılaşmaya dikkatinizi çekmek isterim: 'Kurumlaşma' ve 'kurumsallaşma'. Kurumlaşma: Bir 'olgu'nun kendine özgü işleyiş, örneğin, yönetim / üretim / denetim ve benzeri çalışma ilkeleri ile kimi etik kurallar uyarınca biçimlenmesi; Kurumsallaşma: Böylesi bir 'olgu'nun ürettiği verim bakımından, toplumca genişlik ve derinliğe içselleştirilmiş hale gelmesidir. Diğer deyişle bu iki kavram, bir bakıma, 'madde' ve 'onun güce dönüşmüş hali'ni anlatır.

Kütüphane hizmetinin işlerliği, 'eğitim sürecinin kurumsallaşma yeteneği' ile doğrudan ilişkilidir ve 'kurumlaşma' aşamasında kalmış bir eğitim düzleminde işlerlik kazanamaz.

İyimser bir yaklaşımla bizde eğitim süreci, kurumlaşma evresini geçtiği varsayılsa bile, kurumsallaşma yeteneği kazanamadığından toplumsal bilinçlenmede beklenen devinimi yaratamamıştır. Eğitim düzeneği bu yetenekten yoksunsa kütüphane hizmetinin kurumsallaşması için gerekli altyapının da oluşma şansı yoktur. Bireyin “varlık nedenini kavraması”nın önünü açacak; öğrenme değil ‘nasıl düşünüleceği’ üzerinde zihinsel çaba içine girmesini öngören bir eğitim ortamı yerine, bilgi aktarımını özendiren bugünkü kısır yapıyı teknoloji ile donatarak bu aktarımı ‘reform’ sayan süreçten geçiyoruz. Gerek öğretim basamakları gerekse eğitimin değişik alanlarında kütüphane hizmeti yönünden artık kökleşmiş ‘hedef kitle sapması’nın nedenlerinden biri de budur.

Düşünsel yapı bağlamında gözetilmesi zorunlu ilk etmen olarak karşımıza, eğitimi bütünleyici, dolayısıyla yaşamı etkileyecek nitelikte bir kütüphane hizmetinin ancak ‘kurumsallaşmış eğitim dizgesi’nin sağlayabileceği ortamlarda biçimlenebileceği gerçeği çıkıyor.

Türkiye, ‘bilginin toplumsallaşması ve ussallaşması’na yönelik tutarlı politikalar üretmediğinden, kütüphaneler bilginin durak yerleri olmaktan çıkarak ‘düşüncenin devingenleştiği özgürlük alanları’ haline gelemedi. Nitekim çağdaş eğitimin bir demokratik kitle iletişim aracı olan kütüphaneler için öngördüğü işlevler, o’nu ‘kurumsallaşmaya’ taşıyacak etmenlerin dikkate alınmayışı yüzünden etkinlik kazanamamıştır.

Söz konusu etmenlerin başında:

Kütüphane hizmetinin eğitimde ‘fırsat eşitliği’ (açarsak, öğretim sürecini konu-içerik, yöntem, teknik ve araçlar bakımından bireysel özelliklere göre farklılaştırma) sağlanmasında oynadığı rolün gözden kaçması nedeniyle, öğretim programlarının kütüphane etkinliğinin boyutları ve bunun koşullarını belirleyici olamaması/ öğretmen yetiştirme programlarının ‘kütüphane kültürü’nü mesleki kimliğin parçası kılma gereği duymayışı / okul yönetimlerinin ‘hizmet’in gücünü algılamada yaşadıkları güçlük gelir.

Özetle, kütüphane kurumunun eğitimin genel dokusunda ‘bilgilenme’ edimi ile özden/organik biçimde bütünleşme olanağı bulamayışı sonuçta o’nun eğitim sürecinde sürekli/etkin bir ‘araç’ olmak yerine sanki belli fiziki koşullar yaratılırsa erişilecek bir ‘hedef’e dönüşmesine yol açtı.

Toplumlar, ‘gelişmişlik’ bağlamında sorgulanırken, değişik özne ya da olgulardan yola çıkan ‘ölçütler’ kullanılmıştır: Ulusal gelirden kişiye düşen pay, okullaşma ve okuryazar oranı, bilgi kaynaklarının nicelik/ nitelik olarak toplumdaki dağılım ve kullanımı gibi. Bu ölçütler arasında, açıkça söylenemese de, özellikle gelişme sancısı çeken ülkeler yönünden en vurgulayıcı

olanı, toplumun ‘bilgilenme kültürü’, diğer deyişle, ‘bilgiyi yerinde/akılcı yöntemlerle/belli amaçlar için ne ölçüde kullanabildiği, sonuçta, özgün bilgi üretiminde vardığı noktadır’. Böyle ülkelerde, klasik gelişmişlik ölçütlerinden önce, eğitim sürecinin bireyde özden ‘bilgilenme dürtüsü’ yaratıp yaratmadığı sorusu önadır. Üstteki ölçütler, eğer ‘eğitim’ ilke/öğretim yöntem ve araçları/ ile bilgi arayışını tetikleyip beslemiyorsa, anlam taşımaz.

Kütüphane kurumunun etkinliğinden, eğitim ve bilim politikaları bilginin bilinçli tüketilip yeniden üretilmesini zorunlu kılmışsa, söz edilebilir. Eğitim süreci, “bilgilenme” ile başlayıp bilgiye ‘bilimsel bilgi’ niteliği kazandıracak ortamı hazırlıyor, o’na bilim-kültür politikalarının hammaddesine dönüşme yolu açıyorsa, amacına ulaşmış demektir. Bilgiyi bilimselleştirme kültürü sığ toplumlarda, varlık nedeni saptırılmış bir kütüphane hizmetine özentiyile yamayan ‘teknoloji’ nin getirisi: Bilgiyi fotokopi yoluyla okul ya da eve taşıma çabasındaki öğrencilerin oluşturduğu kuyruklarla başarıyı bilgisayar ekranında belirecek ‘hazır bilgi’ye bağlamış ‘gelecek’ tir.

‘Bilgiye bakış açısı’, çağdaş kütüphane kurumuna kimliğini veren başat etmen olmuştur ve onun yapılanma/işleyiş düzenini belirleyici ilkeler ötesinde varoluş felsefesini somutlaştırma nedeniyle önem taşır. Söz konusu etki, kütüphanecilik bağlamında ana çizgileriyle altı aşamalı şu düşünsel çerçeveyi çizmekte:

- Bilgi, ‘yaşamı değiştirmek’ içindir; zihinsel sorgulamaya konu olduğu noktada güce dönüşür. O yüzden, ‘gelişmişlik’ düzeyini, toplumun ‘bilgi algılaması’ gösterir,
- Bu bilince, düşünerek varılır,
- Düşünme ediminin itici gücü, okumaktır,
- Okuma / düşünme etkinliğinin örgütlendiği temel alan eğitim; bu etkinliğin toplumsal davranış biçimi ve bireysel derinlik kazanma boyutuna dönüşmesini sağlayıcı odaklar, bilgi (/kaynakları) nin fiziki ve tinsel yapısını irdeleyip dizgeleştiren kuruluşlardır,
- İşlevleri, bilgi (/kaynakları) nin izlenmesi ve nitelenmesinden özgün bilgi üretimi için gerekli tüketim dizgelerinin yaratılmasına dek uzanan bir çizgide gelişmek nedeniyle, kütüphane kurumu, bilgilenme/düşünmeyi körükleyerek aklın özgürleşmesine olanak hazırlayan en yaygın ve demokratik ortam/araçtır,
- Bilgi kavramını zihinsel yapılanışın dayanağı, bilgilenmeyi doğal gereksinim sayarak bunların birey/toplum üzerindeki etkisini irdeleyici kuram ve yöntemlerle çözüm yolları üretmek ise Kütüphanecilik Bilimi’nin sorumluluk alanına girer.

Kütüphaneciliğin, bizde ‘bilim dalı ve üniversite düzeyinde eğitime dayalı bir meslek’ haline gelişinin 60.Yılı’nı kutlarken Kütüphaneciliğimiz’in, bir devlet görevi ve kamu hizmeti niteliğini giderek yitirdiği;

Son Milli Kütüphane örneğinde de izlendiği gibi, yıllarını kurumlarına adanmış kütüphanecilerin, meslekte ehliyet ya da liyakat dediğimiz değer alaşağı edilerek görevlerinden koparıldığı bir sürece de tanık oluyoruz.

60 yılın öyküsünü, şu vurgulama ile sonlandıracağım:

Uzman ve pratik yetenekleri gelişmiş insanlar yetiştirmek uğruna felsefi düşüncüyü yok saymak ne denli anlamsızsa, kütüphanecinin düşünce yapısını ‘bilgi’ ile ‘insan-toplum’ öğeleri arasındaki tarihsel-sosyolojik etkileşim yerine maddesel-teknolojik yörüngede biçimlendirmeye çalışmak da o denli sakıncalı. Tarih’i, yeniden yaşamak zorunda değiliz.

Edindiğimiz meslek bilgisi ile ‘kütüphaneci’ diploması alabiliriz ama toplumsal tarihi anlamadan ‘gerçek kütüphaneci’ olamayız.

Geleceğin kütüphanecisini, önce ‘bilginin gücündeki gizemi’ anlamaya çağırırken, dinleyenleri selamlarım.

Pittsburgh Üniversitesi Kütüphanecilik Eğitiminin DTCF Kütüphanecilik Bölümü'ndeki Eğitime Yansımaları

Prof. Dr. Mustafa Akbulut

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

Ülkemizde yüzyıllardır bir kitap ve kütüphane geleneği bulunmaktadır. 1729 yılına kadar kütüphanelerimizde bulunan kitaplar sadece yazmalardan oluşmaktaydı. O tarihten sonra kütüphanelerde basma kitaplar da yer almaya başladı. Kütüphanecilerin yetişmesi ise iş başında yani çıraklık yöntemiyle oluşuyordu. Dünyada ilk kütüphanecilik eğitimi 1887 yılında Columbia Üniversitesi'nde Melvil Dewey tarafından başlatıldı. Günümüzde kütüphanecilerin eğitimi yeni teknolojilerle inanılmaz şekilde değişikliğe uğramıştır.

Ülkemizde bu alandaki eğitim çalışmaları Cumhuriyetle birlikte önce kurslar şeklinde başladı. 1954-55 akademik yılında üniversite düzeyinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü'nde eğitim verilmesi gerçekleştirildi. Bu yapılanmada Amerikan Kütüphaneciler Derneği ve Ford Vakfı'nın büyük katkıları oldu (Ersoy ve Yurdadoğ, 1963).

Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminde, yukarıda görüldüğü gibi Amerikan eğitiminin büyük etkisi olmuştur. Daha doğrusu Amerikan kütüphanecilik okullarındaki programlar, ülke koşulları, eğitim sistemi ve kültürü dikkate alınmadan uygulanmıştır (Whitten ve Minder, 1975, s. 221).

Kütüphanecilik alanında eleman yetiştirilmesi amacıyla 1950'li yılların sonunda 1960'ların başında yurt dışına kütüphaneci gönderilmeye başlanmıştır. Burada amaç bilgi görgü artırmak ve yüksek lisans eğitimi görmektir. Planlı kalkınma döneminin başlamasıyla 1965'ten itibaren devlet 1416 sayılı yasa ile üniversitelere öğretim elemanı yetiştirilmesi için çeşitli alanlarda doktora yapmak üzere yurt dışına üniversite mezunlarının gönderilmesi programını başlatmıştır.

Biz de bu programdan yararlanarak ABD'de Oklahoma Üniversitesi'nde Ağustos 1967'de yüksek lisansımızı alma fırsatını elde ettik. Doktora için

gerekli uygulama deneyimini kazanmak amacıyla New York City Queens Borough Public Library’de Ağustos 1969’a kadar çalıştıktan sonra Pittsburgh Üniversitesi’ndeki Graduate School of Library and Information Sciences’e başvurmaya karar verdik. Bu tercihte okulun yenilikçi öğretim kadrosu ve bilgi bilim (information science) derslerinin programlarında yer alması önemli rol oynadı. Gerekli başvuruyu yaptık ve Eylül 1969 dönemi için kabul edildik. Böylece kütüphanecilik eğitimimizde yeni ufuklara doğru yelken açmış oluyorduk.

New York gibi büyük bir kentin tanınmış bir halk kütüphane sisteminde iki yıl kadar çalışmış olmamız derslerde başarılı olmamızı sağladı. İlk önce yüksek lisansla doktora programı arasında bir çalışma olan ve Pittsburgh Kütüphanecilik ve Enformasyon Bilimleri’ne özgü Advanced Certificate diplomamızı aldık. Bu sertifika için gerekli dersler kütüphanelerde teknik hizmetler ve otomasyondan oluşuyordu. Doktora çalışmamızı ise ülkemizin ihtiyacını dikkate alarak halk kütüphaneleri hizmetlerinin planlanması konusunda yaptık.

Doktora programının iki önemli koşulu vardı: 1- Konu ile ilgili olarak başka bir okuldan 12 kredilik ders almak (buna Cognatearea deniyor), 2- İngilizce dışında bir yabancı dil sınavını başarmak. Konumuz gereği Kamu Yönetimi Okulu’ndan (School of Public Administration) planlama konusunda bir profesörün danışmanlığında 4 ders aldık (Bu danışman 5 kişilik doktora sınav jürisinde asil üye olarak bulunuyordu).

Pittsburgh Kütüphanecilik ve Enformasyon Bilimleri Okulu’nu tercih nedenimize kısaca değinmiştik. Bu güzide okulun tarihçesi, programları ve kuruluşunu gerçekleştiren değerli öğretim üyeleri hakkında bilgi vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Pittsburgh kenti ABD’nin demir-çelik endüstrisinin bulunduğu 19. yy. sonu 20. yy. başında gelişen ve zenginleşen bir kenttir. Halk kütüphaneciliği alanında dünya çapında bir isme sahiptir: Andrew Carnegie. Carnegie 1895 yılında kendi adıyla anılan Carnegie Public Library’yi kurmakla kalmamış dünya çapında 1600’ün üzerinde halk kütüphanesinin kurulmasına maddi destek sağlamıştır. 1901 yılında bu kütüphanede çocuk kütüphanecilerini yetiştirmek üzere bir okul açılmış, 1949 yılına kadar bu okul lisans diploması, sonra da yüksek lisans diploması vermiştir. Ağustos 1961 yılında eyalet yönetimi (Pennsylvania) lisansüstü eğitim verecek bir okulun kurulmasını kararlaştırmıştır. Okulu kurmak üzere Illinois Kütüphanecilik Okulu’ndan davet edilen Prof. Dr. Harold Lancour kurucu dekan olarak 1961’de göreve başlamış ve Graduate Library School 1 Temmuz 1962’de resmen açılmıştır. Okul 1964 yılında Amerikan Kütüphaneciler Derneği (ALA) tarafından onaylanmıştır (accreditea). 1963 yılında Case Western Reserve Üniversitesi’nden gelen dün-

yaca ünlü Prof. Dr. Allen Kent'in katılımıyla (Director, The Center for Documentation and Communications) okulun adı Graduate School of Library and Information Sciences'e dönüştürülmüştür. Bu kütüphanecilik okulları için devrim niteliğinde bir değişimdi. 1969 yılında ise okul Department of Library Science and Interdiscipline Department of Information Science olarak yapılandırıldı. Okul yüksek lisans ve doktora dereceleri veriyordu (Galvin, 1977, ss. 282-286).

Teknoloji ve toplumların değişimi ve gelişmesi özellikle 1956 yılından sonra daha belirgin hale geldi. Teknik ve yönetim alanında çalışan beyaz yakalılar mavi yakalılardan daha fazla olmaya başladı. Kısaca enformasyon alanında çalışmalar önem kazanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak kütüphanecilik-enformasyon bilimleri programlarında yeni bir gelişme yaşandı. Bu gelişmenin öncülüğünü de Eylül 1979'da Pittsburgh Üniversitesi yaptı. Lisans düzeyinde enformasyon bilimleri programı başlattı. Okulun adı da School of Information Science oldu. Böylece iSchools hareketi başlatıldı. Pittsburgh'u sırasıyla Eylül 1984'te Drexel, 1991'de Syracuse ve diğer üniversiteler takip etti (Sherron, 1997, ss. 153-159). Günümüzde 55 kadar Amerikan ve yabancı ülke okulu (iSchools) bulunmaktadır. 1988 yılında Pittsburgh Enformasyon Bilimleri Okulu'nun eski dekanı Toni Carbo Drexel ve Syracuse Üniversitelerinden iki meslektaşı ile I-School'ların tanıtımı kampanyası, bilgi paylaşımı ve işbirliği için bir araya gelerek bir grup kurmuşlardır (I-CAUCUS). Temel amaç enformasyon alanında ilerlemeyi sağlamaktır (*ischools.org*).

Pittsburgh Kütüphanecilik ve Enformasyon Okulu'nun hızlı gelişimin arkasındaki güç, Harold Lancour ve Allen Kent olmuştur. Güçlü öğretim kadrosunun da bu gelişmeye büyük katkı sağladığı bir gerçektir (Özellikle Jay E.Daily, Frank Sessa, Anthony Debons, Thomas J. Galvin, Patrick Penland, Tom Minder ve diğerleri).

Harold Lancour (1968-1981): Illinois University Kütüphanecilik Okulu'ndan gelerek kurucu dekan oldu. Dekanlığı döneminde okul hızla gelişti ve uluslararası üne kavuştu. Diğer önemli katkıları ise Journal Education of Librarianship dergisini çıkarmak ve ilk editörlüğünü yapmaktı. Mesleğin diğer önemli dergisi olan Library Trends'in ilk on yıl editörlüğünü üstlendi.

Illinois Üniversitesi'nde ilkin Ağustos 1948'de Beta Phi Mu-Library and Information Science Honor Society-Kütüphanecilik ve Enformasyon Bilimleri Şeref Cemiyeti'ni kurdu ve 25 yıl sekreterliğini yaptı (Executive Secretary). 1971'de emekli oldu.

Allen Kent (1921-1 Mayıs 2014): Cleveland Case Western Reserve Üniversitesi'nde profesör oldu (Department of Library Science). Kimya alanında diploma ve çalışmaları bulunuyor. MIT'de (Massachusetts Institute of Techno-

logy) bilgi erişim için anahtar kelimelerin kodlanması üzerinde çalıştı (encoding keywords). Bu, internet arama motorlarının ön çalışması olarak nitelendirilmektedir. Kendi ifadesine göre Şubat 1958'de Case Western Üniversitesi'nde bir bilimsel ve teknik enformasyon merkezi kurmak için arkadaşları toplanmışlar. Bunun nedeni Sovyetlerin Ekim 1957'de Sputnik'i uzaya göndermeleridir. Çalışmalar sonucunda Institute of Scientific Information kuruluyor. Amaç uzay yarışında Sovyetleri yakalayıp geçmek. Bunda bilindiği gibi başarı sağlanıyor. Daha sonra konu ile ilgili olarak Rusya'ya bir aylık bir geziye katılıyor.

Allen Kent 1976 yılında okulun eşdekanı olmuştur (Associate Dean). Aynı yıl içinde enformasyon bilimleri alanındaki çalışmaları ile Üstün Hizmet Profesörü unvanı verilmiştir (Distinguished Service Professor). Pittsburgh Kütüphanecilik ve Enformasyon Bilimleri Okulu'nun Interdisciplinary Information Science Bölümü Allen Kent'in önderliğinde enformasyon bilimi alanında çok önemli iki uluslararası projeyi gerçekleştirmiştir. İlki 12-20 Ağustos 1972 yılında NATO tarafından desteklenen ve ilk kez enformasyon bilimini tanımlayan, her yönüyle irdelenen toplantıdır. Sonucu Anthony Debons'un editörlüğünde Information Science: Search for Identity başlığında 1974 yılında yayınlanmıştır (Debons, 1974). Doktora öğrencisi olarak bu konferansın 6. ve 7. grubunda (Social Impacts of Information) görevlendirildik (Debons, 1974, ss. 429-432).

Mesleğimiz alanında çığır açan kütüphanecilik ve bilgi bilimi alanında işlevliği ve kaynak paylaşımı toplantısı 11-12 Nisan 1973 tarihinde okulumuzda yapıldı (Kent, 1974). Doktora öğrencileri olarak bu konferansa dinleyici olarak katıldık. Bu konferans günümüzdeki ANKOS türü konsorsiyumların ortaya çıkmasını sağlamış, öncülük etmiştir.

Allen Kent'in kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri alanında yayınladığı çok önemli kitap ve ansiklopedilerden bazıları şunlardır:

- Mechanized Information Retrieval
- The Encyclopedia of Library and Information Sciences (mesleğimizin en önemli ansiklopedisi)
- The Encyclopedia of Computer Science and Technology
- The Encyclopedia of Microcomputers
- The On-line Revolution in Libraries
- Electronic Information Handling

Bu çok önemli yayınlardan başka, Allen Kent, başta konusu enformasyon bilimi olmak üzere makaleler de yazmıştır. Ayrıca bölümümüzün 25. yıl anı kitabına bir yazı ile katkıda bulunmuştur.

Doktora öncesi ve doktora öğrenciliğimiz sırasında çeşitli mesleki çalışma ve faaliyetlerde bulunduk. Bu dönemlerde, Ocak 1970- Nisan 1971 yılları arasında “graduate assistant” olarak görev alma şansımız oldu. Prof. Jay. E. Daily’nin teknik hizmetler ve otomasyon dersleriyle kitap dışı materyaller ders ve çalışma deneyimlerinden çok yararlandık. Birkaç defa Kongre Kütüphanesi’ne (Library of Congress) giderek MARC Projesi’ni gerçekleştiren Henriette D. Avram’ın deneyimlerinden yararlandık (Kendisi Türkiye’den ABD’ye göç eden Yahudi bir aileye mensuptur). Ocak-Ağustos 1975’teki asistanlık dönemimizde ise halk kütüphaneleri sistemleri üzerinde çalıştık.

Asistan olmadığımız sürede, 15 Mart 1971-28 Ekim 1974 yılları arasında Carnegie Halk Kütüphanesi’nin (Carnegie Library of Pittsburgh) Müzik ve Sanat Bölümü (Music and Art Division) danışma kütüphaneciliği sınavını kazanarak part-time (haftada 20 saat) görev yaptık (Bu sınavı kazanmamızda DTCF Sanat Tarihi Bölümü’nde aldığımız 4 yıllık eğitimin ve NYC Queens Barough Halk Kütüphanesi’ndeki çalışmamızın büyük katkısı olmuştur).

Carnegie’de çalıştığımız sırada, 1974 yılında OCLC (O zamanki adıyla Ohio College Library Center) Columbus-Ohio’da başlattığı dünyaca ünlü veri tabanını genişletmeye karar vermiş ve ilk bağlantısını da Carnegie Halk Kütüphanesi ile yapmıştı. Biz çalışanlar da bu proje çerçevesinde kısa bir eğitime tabi tutulmuştuk.

Doktora çalışmamızın son yılında, Nisan-Mayıs 1975’te Pittsburgh Üniversitesi Muhasebe Sistemi’ndeki satıcı isim ve adreslerinin bilgisayarlı kataloglanmasını gerçekleştirdik (Not: Buna dair bilgi yazısı doçentlik tezimizin 102. sayfasında görülebilir). Doktora eğitimimizi Ağustos 1975’te tamamlayıp yurda döndük ve 11 Kasım 1975’te DTC Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü’nde Dr. Asistan olarak göreve başladık. Gerek eğitimimiz sırasında gerekse kütüphanelerde çalışmamızda kazandığımız bilgi ve deneyimler derslerimize yansıtılmıştır. 1978-79 akademik yılında ders programına Kitap Dışı Materyaller dersi konulmuştur. 1750 Üniversite Yasasına göre doçent olmamız gerektiği için bir doçentlik tezi hazırladık: Teknolojik Gelişmelerin Kütüphanelere Etkisi ve Milli Kütüphanelerde Bibliyografik Denetim (1982) başlıklı tezimiz, kütüphane otomasyonu, veri tabanları, ISBN ve MARC gibi konuları ele almıştır. Özellikle ISBN ve MARC konuları ilk defa işlenmiştir (Akbulut, 1982).

Danışmanı olduğumuz öğrencilerin, özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tez konularını teknolojik alanlardan seçmeleri özendirilmiştir. Danışmanı olduğum Araştırma Görevlisi Fatoş Subaşıoğlu (1987 yılında), Kütüphanelerde Ödünç Verme Sistemleri ve Çizgili Kod (Barkod) adlı yüksek lisans tezini hazırlamış ve kendisinin sınavı ilk kez uygulamalı olarak yapılmıştır.

Ülkemizde o tarihlerde maddi imkânsızlıklar ve teknolojik yetersizlikler nedeniyle kütüphanelerde bilgisayar uygulamaları pek kolay olmuyordu. 1988 yılında Cidde'deki Kral Abdülaziz Üniversitesi Kütüphanesi'nin bilgisayarlı kataloglama projesini gerçekleştirmek üzere davet edildik... Eylül 1988-Ağustos 1989 döneminde projenin ilk aşaması gerçekleştirildi. İngilizce dilinde olan materyaller bilgisayara girildi. İkinci yıl için izin alınamadığından ayrılmak zorunda kaldık (Akbulut, 1990). Yurda döndüğümüzde, Arşiv Anabilim Dalı Başkanlığı'na atandığımızı öğrendik. Görevimiz Anabilim dalını kurmak ve geliştirmektir. Ocak 1990'da Başbakanlık'tan sağladığımız bir fonla bölümümüze 4 adet DELL marka bilgisayar aldık, sağladığımız MOLLI adlı kataloglama programı da verilen teknolojik eğitime güç kattı.

Pittsburgh Üniversitesi kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri eğitimi sadece bizim bölümdeki eğitime yansımakla kalmadı, değerli meslektaşımız Nilüfer Tuncer de adı geçen okulda "master üstü" eğitim gördü. Otomasyonla ilgili dersleri aynı dönemde aldık. Tıp kütüphaneciliği sertifikası da Pittsburgh Kütüphanecilik Okulu'ndandır (Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e Armağan, 2005, 6). Hacettepe Kütüphanecilik Bölümü'nü kurmak için davet edilen, daha önce belirttiğimiz gibi Thomas Minder'in Pittsburghlu olduğunu ve değerli katkılarını unutmayalım.

Kaynakça

- Akbulut, M. (1982). *Teknolojik gelişmelerin kütüphanelere etkisi ve milli kütüphanelerde bibliyografik denetim*. Yayınlanmamış doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akbulut, M. (1990). IBM DOBIS/LIBIS SİSTEMİ: Bir üniversite kütüphanesi uygulaması. *Prof. Dr. Osman Ersoy'a armağan* içinde (ss. 3-17). Ankara, TKD.
- Debons, A. (Yay. Haz.). (1974). *Information science: Search for identity*. New York: Marcel-Dekker, Inc.
- Ersoy, O. ve Yurdadoğ, B. (1963). Education for Librarianship abroad: Turkey. *Library Trends*, 12(2), 205-210.
- Galvin, T. J. (1977). Pittsburgh. University of Pittsburgh graduate school of library and information sciences. A. Kent, H. Lancour, J. E. Daily ve W. Nasri (Yay. Haz.), *Encyclopedia of library and information science: 22. cilt* içinde (ss. 282-286). New York: Marcel-Dekker, Inc.
- ischools.org*. (2014). 12 Ağustos 2014 tarihinde www.ischools.org adresinden erişildi.
- Kent, A. (Yay. Haz.). (1974). *Resource sharing in libraries: Why, how, when, next action steps*. New York: Marcel – Dekker, Inc.
- Sherron, G. T. (1997). A new approach to information education. *Education for Information*, 15, 153-169.
- Whitten, B. ve Minder, T. (1974). Education for Librarianship in Developing Nations: The Hacettepe Experience. *Journal of Education for Librarianship*, 14(4), 220-233.

Akademik Çalışmalarda Bilgi Yönetimi

Prof. Dr. Bengü Çapar

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. bcapar@me.com

***Özet:** Bilgi yönetiminin tanımının yapıldığı bu çalışmada bilgi yönetiminin ortaya çıkışı, tanımı, gerçekleştirilebilirliğini sağlayan faktörler, üniversitelerin görevleri, üniversite ve bilgi yönetimi, bilgi yönetimi sistemi bileşenleri ve Türkiye konuları ele alınmıştır. Bunların akademik çalışmalardaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.*

***Anahtar Sözcükler:** Bilgi Yönetimi, Üniversiteler, Bilgi Yönetimi-Etken Faktörler*

Akademik çalışmalarda bilgi yönetimi üzerinde durulmaya bir noktanın altını çizerek başlamak yerinde olur. Konu “kütüphane” ve “enformasyon yönetimi” değil “bilgi yönetimi” yani İngilizce deyişle “knowledge management” disiplini bakış açısıyla ele alınacaktır. Belki şimdiye kadar söylenenleri tekrarlamış olacağız; ama daha sonra ele alınacak konuları yeterince açıklığa kavuşturması açısından “bilgi” ve “bilgi yönetimi” tanımlamalarını yapmakta yarar olduğu kanısındayız. Bunun nedeni Türkçede bu terimlerin çok amaçlı ve ifade ettikleri kavram dışındaki nesnelere tanımlamak için de kullanılmalarıdır.

Türkçede bilgi dendiğinde aslında veriden ya da enformasyondan veya bilgiden söz ediliyor; keza bilgi yönetimi dendiğinde de veri yönetimi, enformasyon yönetimi, arşiv yönetimi, belge yönetimi, kütüphanecilik ve yönetim bilişim sistemleri kastediliyor olabilir. O zaman ilk olarak bilgi tanımına açıklık getirilmelidir.

Bilgi, veri ve enformasyonun akıl süzgecinden geçirilip kişisel deneyimler, algılar, sezgileri, duygular, değerler, yükümlülükler, uzmanlık görüşleri, eğitim sonuçları, üretim deneyimleri ve doğuştan gelen yeteneklerle birleştirilerek karar verme, planlama, karşılaştırma, değerlendirme, analiz etme, tahmin

yapma, tanı koyma, iş uygulamaları, üretim ve benzeri süreçlerde yeri geldiğinde kullanılan şeklidir. Bilgi ile ilgili altını çizerek vurgulanması gereken bir nitelik veri ve enformasyondan daha bireyselleştirilmiş ve içselleştirilmiş olmasıdır. Açık biçimde bulunabilir. Yani başka bireylerle paylaşılmış ve sosyalleşmiş, bu amaçla da yapılandırılmış, kaydedilmiş ve iletilmiştir veya örtük olabilir. Yani başka bireylerle paylaşılmamış ve sosyalleştirilmemiş, onun için yapılandırılmamış, kaydedilmemiş, iletilmemiştir.

Bilgi yönetimi, küreselleşme ve yalnızca enformasyon teknolojilerinin kurum/kuruluşlarda kullanımının kuruluşa bir katma değer sağlamadığının anlaşılması sonucu ortaya çıkmıştır. Küreselleşme bilgi ekonomisinin doğması ve bilginin, yani kurumların tüm bilgi varlıklarını kapsayan entelektüel sermayelerinin bir üretim bileşeni olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Kurumların örtük ve açık bilgilerini kapsayan entelektüel sermayelerinin gelişme, yenileşme ve küresel rekabet ortamında üstünlük sağlamaya katkıda bulunması kurum içi bilgi üretimi, depolanması ile erişimi, paylaşımı, kullanımı ile mümkündür. O zaman kurum içerisinde bunu gerçekleştirecek yeni bir yönetim sisteminin kurulması elzemdir. Bu sisteme “bilgi yönetimi sistemi”, gerçekleştirdiği eyleme ise “bilgi yönetimi” adı verilmektedir. Bilgi yönetiminin çok çeşitli tanımları vardır. Bunları şöylece tek bir tanım altında toplayabiliriz:

Bilgi yönetimi yenileşmesi, küresel rekabet ortamında yer alması ve gereğince verimli çalışabilmesi için bir örgütün entelektüel sermayesini oluşturma, yapılandırma, paylaşma ve kullanılmasını sağlamak üzere gerekli resmi ve gayri resmi, teknolojik ve sosyal iletişim sisteminin kurmakla yükümlü disiplinlerarası yönetim modelidir.

Küreselleşme ve yeni ekonomi dünyaya bilgi yönetiminden başka uygulamalarda getirmiş ve kimi uygulamaları daha da geliştirmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Demokratikleşme
- Hiyerarşik örgütlenmenin yerine ağ yapılanmasının alması
- Bilgi paylaşımı kültürünün gelişmesi
- Enformasyon ve iletişim teknolojileri altyapısının gelişmesi ve güçlenmesi
- Merkezi yerine dağıtık karar verme ve sorumluluk almanın gerçekleşmesi
- Entelektüel sermayenin öneminin anlaşılması
- Disiplinlerarası bilgiye odaklanma
- Araştırma geliştirmeye hız verme vb.

Sözü geçen değişiklikler bilgi yönetiminin de en verimli biçimde uygulanabileceği şartları oluştururlar.

Bu genel saptamaları yaptıktan sonra gelelim üniversitelere:

2457 sayılı Yüksek Öğretim Kanununda üniversite, görevlerini de belirler biçimde, aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

“Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte-enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.”

Bu tanımdan da anlaşılabilceği gibi yasa ile üniversitelere verilmiş görevlerin tamamı (eğitim öğretim, bilimsel araştırma, yayın, bilimsel danışmanlık) bilgi üretmek, bilgi paylaşmak ve bilgi kullanmak ile ilgilidir. O zaman şu sonuca varabiliriz:

Üniversitelerimizin görevlerini en verimli biçimde gerçekleştirme, nitelik açısından çağdaş küresel eğitim düzeyine ulaşma, yetiştirdikleri insan gücü ve ürettikleri bilgi bağlamında diğer ülkelerle rekabet edebilmeleri için en yeterli biçimde oluşturulmuş bilgi yönetimi sistemlerine ihtiyaçları vardır. Üniversite bilgi yönetimi sistemlerinin bileşenlerini,

- Akademisyenler tarafından üretilen nitelikli ve bilimsel açık ve örtük bilgi,
- Yeterli bir bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısı,
- Bilginin gereğince paylaşılmasını sağlayan resmi ve gayri resmi iletişim ağları,
- Bilgi paylaşımını sağlayan ve özendirilen aynı zamanda güven ve ödüllendirmeyi de bünyesinde barındıran bir kültür olarak belirleyebiliriz.

Türkiye açısından bu bileşenleri bilgi yönetiminin en önemli işlevleri olan bilgi üretimi ve paylaşımı bağlamında ele alacak olursak şöyle bir takım saptamalar yapabiliriz:

- Akademisyenlerimiz tarafından nitelikli, açık ve yapılandırılmış bilgi üretilmektedir. Yıllık istatistikler atıf indekslerinde yer alan eser sayısının gittikçe arttığını ve Türkiye'nin yukarıya doğru basamak atladığını göstermektedir. Buradaki sorun Türkçe üretilen bilgilerin akademik yükselmelerde gereğince dikkate alınmaması ve yabancı dilde üretilen bilgilere daha fazla puan verilmesi hatta kimi üniversitelerde yükselme için muhakkak uluslararası atıf indeksine girmiş eser is-

tenmesidir. Bu sosyal bilimciler için daha büyük bir problem oluşturmakla birlikte akademisyenleri yalnızca yabancı dilde yazmaya yöneltmektedir. Sözü geçen durum üretilen bilgilerin ülke çapında mal ve hizmet üretimi ile sosyal hayat düzenlemelerinde yaygınlıkla kullanılmasını olumsuz yönde etki etmektedir.

- Teknolojik altyapı konusunda pek bir şey söylemek gerekmemektedir. Donanım, yazılım ve ağ altyapısının güçlendirilmesi parasal kaynaklara bağlıdır. Gerekli şartlar sağlanmıştır denilebilir. İnternet kanalı ile gereksinim duyulan bilginin büyük bir kesimine ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu noktada çok büyük problem yoktur. Bununla birlikte daha fazla Türkçe bilimsel içeriğin ağ üzerinde yer alması her zaman daha avantajlıdır. Aynı zamanda bilgi yönetiminde açık bilgi kanalı olarak adlandıracağımız sosyal medyanın zaman zaman kesintiye uğraması da sınırlı akademik bilginin dolaşımına ket vurabilmektedir.
- Bilginin paylaşılmasının sağlayan resmi ve gayri resmi iletişim ağlarına gelince, yukarıda belirttiğimiz gibi teknolojik altyapı vardır. Fakat akademisyenler arasında bilimsel bilginin paylaşımı alışkanlığı ve kültürünün yaygınlıkla var olduğu söylenemez. Ülkemizde kimi fen bilimleri alanlarının dışında ekip çalışması yaparak bilgi üretmek yeterince yaygın değildir. Yine Yüksek Öğretim Kurumu ve çeşitli üniversiteler tarafından oluşturulan akademik atama ve yükseltme yönetmelikleri ekip çalışması ile bilgi üretimini desteklememektedir. Dünyada resmi ve gayri resmi bilgi paylaşımına en iyi örnek Avrupa Topluluğunun Çerçeve Programlarıdır. Benzer organizasyonların ülke içerisinde oluşturulması ve özendirilmesi yerinde olacaktır. Bilgi paylaşımı bağlamında açık kaynak ve açık arşiv hareketinin Türkiye’de yaygınlaştırılması için gerekli tedbirleri almakta uygun bir girişim olacaktır.
- En son ele alacağımız konu ise bilgi paylaşımı kültürünün yeniden yapılandırılmasıdır. Üniversitelerimizde bilgi paylaşımı kültürü geliştirilmelidir. Bu Yüksek Öğretim Kurumunun üniversitelere bilgi yönetimi bakış açısı ile bakmasını ve bu ortamı sağlayacak kararları almasını gerektirmektedir. Bilgi paylaşım kültürünü oluşturacak bir başka şey üniversiteleri hiyerarşik yapı yerine ağ yapısı ışığında yeniden yapılandırmaktır. Kültürün bir diğer unsuru ise üniversitede demokratikleşmenin son noktaya kadar önünü açmaktır. Bu hem bilimsel bilginin ortaya çıkmasını hem de doğru yönetsel kararların alınmasını sağlayacaktır. Şöyle de söyleyebiliriz:

Demokratikleşme yöneten ve yönetilen arasında bilgi akışını ve üretimi sağlayan en iyi yoldur.

Paylaşım kültürünü oluşturmada üzerinde durulması gereken çok önemli iki konu ise güven ortamının sağlanması ve bilgi üretimi ile paylaşımının ödüllendirilmesidir. Bu noktada genel toplumsal kültürümüzün yeni bir bilgileşim kültürü oluşturmada zorluk yaratacağı kanısındayım. Yeni kültür geliştirmek zor ve uzun bir süreçtir. Bu süreci önce yöneticilerin anlaması gerekmektedir. Anlamayı denemek, denememekten her zaman daha iyidir.

Yukarıda sunulan kabaca tasarlanmış modele göre ülkemizde üniversitelerin artık bilgi yönetimi bağlamında düşünülmesi ve yönetilmesi Türkiye'nin ileri dünya koşullarına evrilmesini sağlayacak önemli faktörlerden biri olduğu inancındayız.

Kütüphanelerde Bilgi Yönetimi Uygulamaları

Prof. Dr. Nazlı Alkan

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. gnalkan@ankara.edu.tr

Özet: Çalışmanın amacı, ülkemiz kütüphanecilerini, bilgiyi kurumsal performansı artırmak üzere üretme, ele geçirme, paylaşma ve kullanma süreci anlamına gelen Bilgi Yönetimi (BY) ile onun kütüphanelere uyarlanmış biçimi olan kütüphanelerde BY süreci konusunda aydınlatmak ve onları BY uygulamalarına özendirmektir. Ayrıca “Kütüphanelerimiz BY’nin neresinde?” sorusunun yanıtıyla ilgili görüşlerin sunulması amaçlanmıştır. Çalışma, BY olgusu, kütüphanelerde BY uygulamalarının tanımı, nitelikleri, süreçleri, stratejileri, avantajları, risk faktörleri, kütüphane türlerine özgü yönleri ve kütüphanecilerin BY beceri ve yeterlilikleri konularını kapsamaktadır. Konuyla ilgili en güncel literatürden çok, kilit literatüre dayandırılarak kapsamlı bir derleme çalışması yapılmıştır. “Kütüphanelerimiz BY’nin neresinde?” sorusuna etkili yanıt(lar) getirmek, ülkemizde konuyla ilgili kanıt veren bazı araştırmaların yapılmasıyla ve bunların bulgularının değerlendirilerek ifade edilmesiyle mümkündür. Bununla birlikte, soruya ilk etapta yanıt oluşturabilecek bazı görüşler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bilgi Yönetimi, Kütüphanelerde Bilgi Yönetimi, Kütüphaneciler ve Bilgi Yönetimi

Giriş

Kurumsal başarının anahtarı olarak nitelendirilen bilgi yönetimi (BY), özü itibarıyla, kurum içindeki bilginin sistemli bir şekilde ve bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesidir. Bu çalışmada, kütüphanelerin, kullanıcılarının enformasyon gereksinmelerini karşılamaya yönelik temel amaç ve misyonlarına ulaşmak, performans ve verimliliklerini artırmak üzere, içlerindeki açık ve örtük bilgiyi üretmeleri, ele geçirmeleri, paylaşmaları ve kullanmalarını sağlayan, sistematik ve bütünleşik BY süreci işlenmiştir. Kütüphanelerde BY bağlamında açık bilgi, kütüphane hakkında olan, kayda geçirilmiş, belgelendirilmiş her türlü bilgiyi, örtük bilgi ise, kütüphane çalışanlarının be-

yinlerindeki bilgiyi ifade eder. Bu iki bilgi türünü birlikte, sistematik ve bütünlüklü yaklaşımlarla yönetme girişimleri sonucunda kütüphanelerin performans ve verimliliklerinin yükseldiğinin belirlenmesi üzerine, kütüphane dünyasında BY uygulamalarına gösterilen ilgi ve rağbet gittikçe artmıştır. Her geçen yıl bu uygulamaları gerçekleştirme girişiminde bulunan kütüphane sayısı çoğalmaktadır.

Çalışmanın amacı, kütüphanecilerimizi BY, özellikle kütüphanelerde BY uygulamaları konusunda aydınlatmak; edindikleri bilgi ışığında BY'nin kütüphanelerinde uygulanabilirliği üzerinde düşünmelerini sağlamak ve yaptıkları işlerde, verdikleri hizmetlerde BY'nin bazı yönlerini uygulayıp uygulamadıkları hakkında belirlemeler yapmalarının önünü açmak ve onları BY uygulamalarına özendirmektir. Bu amaçla çalışmamızda, BY olgusu hakkında genel bilgi verildikten sonra, kütüphanelerde BY uygulamaları, tanımı, nitelikleri, süreç ve stratejileri, avantajları ve risk faktörleri açısından ele alınmış, üç kütüphane türüne özgü yönleri açısından irdelenmiş ve kütüphanecilerin sahip olmaları gereken BY beceri ve yeterliliklerine değinilmiştir.

Çalışma, konu hakkındaki en güncel literatürden çok, kilit literatüre dayandırılmıştır. Kütüphanelerde BY uygulamaları konusuna yönelik kapsamlı bir derleme niteliğini taşıyan çalışma, orijinal olma özelliğiyle, Türkçe meslek literatürümüzde bir boşluğu doldurabilecektir. Bilindiği kadarıyla, doğrudan konuyla ilgili ilk çalışmadır.

İncelenen literatür ışığında edinilen ve bir bölümü bu çalışmada aktarılan bilgi, "Kütüphanelerimiz BY'nin neresinde?" sorusuna verilebilecek yanıt üzerinde düşünmemizi ve bir sonuca ulaşmamızı sağlamıştır; soruya etkili ve güçlü yanıtların verilebilmesi ancak, ülkemizde çalışmamızda değindiğimiz bazı kanıt içeren araştırmalara benzer araştırmaların yapılmasıyla, bunların bulgularının değerlendirilmesiyle, hatta yapılan bütün araştırmaların bulgularının sentezlenerek ifade edilmesiyle mümkün olabilir. Bununla birlikte, uygulamadaki deneyimlerimiz ve gözlemlerimize dayanan bazı görüşler, soruya ilk etapta yanıt oluşturabilecek görüşler olarak çalışmamızın "Sonuç" bölümünde sunulmuştur.

Bilgi Yönetimi

Hızla gelişen enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirdiği büyük değişimler, bireylerin yaşam tarzlarını farklılaştırırken, toplumsal, kurumsal düzeylerde ve ekonomide geleneksel yaklaşımların bırakılmasına yol açmıştır. Teknolojiye dayalı yeni yaklaşımların geçerli olduğu bir dönemde bilgi, büyük bir önem kazanarak stratejik, vazgeçilmez ve kilit bir kaynak haline

gelmiştir. Enformasyon toplumu bilgiyi temel alan bilgi toplumuna dönüşmüştür. Ekonomik gelişmenin malların üretiminden çok, bilgi ve fikirlerin üretimiyle gerçekleştirilebileceği görüşüne dayanan yeni ekonomi, iş dünyasında bilgiye dayalı şirketlerin rekabet ortamında önde olacağını savunur olmuştur. Diğer taraftan, teknolojinin gelişerek dünyaca kullanılır olması, ekonomiye ilişkin enformasyonun kolaylıkla iletilmesinin sağlanması gibi etkilerle oluşan küreselleşme, uluslararası rekabeti yaygınlaştırmış, bu rekabette avantaj, bilgi-yoğun şirket ve endüstrilere önem veren ülkelere geçmiştir.

1990'ların ortalarında BY olgusunun doğmasıyla sonuçlanan evrimsel süreç, temelde hızlı teknolojik gelişimin yol açtığı küreselleşme, yeni ekonomi, yeni yönetim yaklaşımları, yeni müşteri tipi, e-ticaret, ağ üzerinden yapılan ticari anlaşmalar vb. gibi çeşitli etkenlerle ve çok yönlü karmaşık durumlarla yüz yüze gelen şirketlerin, özgün yeterliliklerini ciddiye alarak eleştirel gözle değerlendirmeye ihtiyaç duymalarıyla başlamıştır. Şirketler öz değerlendirme sonucunda, yalnızca teknoloji kullanımının rekabet ortamında avantaj getirmediğini fark ederek, enformasyon kullanımının, özellikle enformasyonun bilgiye dönüştürülmesinin şirketin performans ve verimliliğini artırabileceği görüşünü benimsemişlerdir. Şirketlerin uzun vadede değer yaratmak ve kar etmek için destek alacakları tek yolun bilgiden geçtiğini, bilginin temel rekabet silahı olduğunu ve onun strateji geliştirmede kilit kaynak olarak kullanılmasının önemini anlamaları, şirket bünyesindeki bilginin yönetilmesi gerektiği görüşünü gündeme getirmiştir. BY faaliyeti, iş dünyasında bu görüşün geliştirilip uygulamaya geçirilmesiyle başlatılmış ve şirketlere rekabet ortamında avantaj sağladığı görülmüştür. İş dünyasında başlatılan BY, önemini sürdürerek kamu kurumlarında, mal ve/veya hizmet üreten, kar amacı güden veya gütmeyen birçok kurumda da uygulanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Bugün çeşitli türlerdeki kütüphaneler de BY'nin uygulandığı kurumlar arasında yerlerini almaktadır (Morrow, 2001, s. 381, 389-391).

Literatürdeki çeşitli BY tanımlarında, onun bazen bir disiplin, bazen bir çalışma ve uygulama alanı veya bir süreç/süreçler dizisi, bir yönetim tekniği, bir strateji, bir yaklaşım, bir yeterlilik, bir faaliyet, bir araç, hatta bir sanat olarak ifade edildiği görülmektedir. Ne şekilde ifade edilirse edilsin, BY'nin farklı disiplinlerden çok sayıda kavram, kuram ve uygulamayı alarak bunları kendi içinde bütünleştiren disiplinlerarası ya da mültidisipliner bir alan olduğu kesindir. 1990'ların ortalarından itibaren BY, iş dünyası dışında, işletme, yönetim, kütüphane ve enformasyon bilimi (KEB), bilgisayar bilimi gibi alanların ilgisini çekmiştir (Roknuzzaman ve Umemoto, 2008, s. 279). BY disiplinlerarası bir faaliyet olarak iletişim, finans, psikoloji, sosyoloji, lengüistik, mühendislik alanlarından da yararlanır (Çapar, 2003, s. 425). Kütüphanecilik ve enformasyon uygulamaları da BY sürecinin bir bölümünü oluşturu-

rur. Broadbent'e (1998, s. 15) göre BY, bir kurum içinde, herhangi bir meslek, alan veya grup tarafından sahiplenilemez. Bununla beraber, disiplinlerarası yapısından dolayı, BY alanını sahiplenmek için rekabete girilmiş, özellikle üst düzey BY pozisyonlarına, örneğin insan kaynakları yönetimi, ekonomi, enformasyon teknolojisi ve KEB alanlarından talipler çıkmıştır (Sarrafzadeh, 2005, s. 93).

Literatürde sık rastlanan bir BY tanımı Gartner Group'un (1997) tanımıdır: BY, bir kurumun enformasyon özvarlıklarının yaratılması, belirlenmesi, tanımlanması, ele geçirilmesi, değerlendirilmesi, düzenlenerek erişilebilirliğini sağlanması ve paylaşılması için bütünlük bir yaklaşımı benimseyip teşvik eden ve bu yaklaşımla gelişen bir disiplindir. Söz konusu kurumsal özvarlıklar, yapılandırılmış, kayıtlı açık bilgiyi ve kurum çalışanlarının zihnindeki örtük bilgiyi içerir (Roknuzzaman ve Umemoto, 2008, s. 280; Sarrafzadeh, 2005, s. 92). O halde, kurumsal başarının anahtarı olarak değerlendirilen BY, hem kurum içindeki kayıtlı açık bilginin, hem de kurum çalışanlarının beynindeki örtük bilginin sistemli bir şekilde ve bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesidir. Roknuzzaman ve Umemoto'nun (2008, s. 280) aktardığına göre Abell ve Oxbrow (2001) BY'ni, bir kurumun kendi yararına ve müşterileri için bilginin yaratılması, paylaşılması, öğrenilmesi, genişletilmesi ve düzenlenmesini benimseyip teşvik eden bir ortamın oluşturulması ve yönetilmesi şeklinde tanımlarken, Takeuchi (2001) BY'ni, bir kurumun bilgiyi yaratma, kurum içinde bilginin yayılmasını sağlama ve bilgiyi ürün, hizmet ve sistemler içine yerleştirme yeteneği olarak ifade etmiştir. Barutçugil'e (2002, s. 124) göre BY, bilgiyi kurumsal performansı artırmak amacıyla yaratma, ele geçirme, paylaşma ve kullanma sürecidir. Bir kurumun, amaçları, misyonu, stratejik öncelikleri ve çekirdek değerleri doğrultusunda, onun performansını, verimliliğini, mal ve/veya hizmet üretimini sürekli artırmak üzere uygulanan BY, kurum çalışanlarına, ekiplere, yöneticilere, kısacası bütün kuruma, hatta kurumun hedef kitlesi olan müşterilere sistemli bir şekilde bilgiyi ulaştıran, bilgiyi paylaşan ve bilginin uygulamaya geçirilmesine olanak sağlayan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Alkan'ın (2003, ss. 125-126) çeşitli yazarların görüşlerini derleyerek ifade ettiğine göre, bilme piramidinde yer alan veri, enformasyon ve bilginin birbirinden farklı anlamlarının bilinmesi, BY'ni doğru algılama açısından önem taşır. Özellikle enformasyon ile bilgi arasındaki farkın bilinmesi, BY sürecinin anlaşılmasının anahtarıdır. Bu fark, BY'nin kapsam, kavram ve felsefesinin özünü vurgularken, onun enformasyon yönetimi (EY) ve veri yönetiminden nasıl ayrıldığını gösterir. Hemen anlam verilemeyen bir bilgi türü olan veri, enformasyon yaratmak için vazgeçilmez bir ham maddedir. Enformasyonun yapılandırılmış, işlenmiş, düzenlenmiş, ilişkilendirilmiş ve

anlam katılmış bir veri olduğu belirtilebilir. Enformasyonda potansiyel bir bilgi gizlidir. Kişinin beyinde gömülü olan bilgi, onun öğrenme ve deneyim yoluyla kazandıklarının toplamıdır. Aldığı enformasyon kişi için bir anlam ve değer taşıyorsa, onun anlayışı, bakış açısı, düşünce, davranış ve değerlendirmeleri üzerinde bir etki bırakıp bir fark yaratıyorsa, o kişi tarafından özümsemekle bilgiye dönüştürülebilir. Yeni bilgi, onun bilgi birikimine eklenerek bilgi deposunu zenginleştirir. Fakat enformasyonun bilgiye dönüşmesi, enformasyon alıcısının algılama ve anlama yeteneklerini, yaratıcılık, uzmanlık ve deneyimlerini aktif olarak harekete geçirmesini gerektirir. Enformasyon, öğrenme, benimseme, özümseme, içselleştirme yoluyla ve anlam kazandırılarak bilgiye dönüşebilir. Farklı zamanlarda, farklı yaklaşımlarla yararlanılan enformasyon parçacıklarının ya da birbirini izleyen enformasyon girdilerinin oluşturduğu zincir, kişinin bilgi yapısını değiştirebilir. Birbirine eklenen enformasyon parçacıkları zihinde bütünleştirilir ve sonuçta bilgi, yapılandırılmış, dinamik, ancak sürekli değişebilen soyut bir oluşum olarak ortaya çıkar. Bilginin kişisel, toplumsal, dinamik yapısını anlama birçok BY stratejisine temel oluşturur. Kişinin enformasyonu yorumlamasının sonucu olarak da oluşabilen örtük bilgi, kurumun rutin çalışmalarında, süreç ve uygulamalarında, ayrıca normlarda kendini gösterir. Bilginin, personelin uzmanlık, deneyim ve yeteneklerinin, kurumun süreçleri ve ortak belleği ile bütünleşmesi anlamına geldiği hususunda bir fikir birliğine varılmıştır (Maponya, 2004, s. 3). Kişinin bilgi üretmesi veya üretmemesinin, enformasyonu yorumlamasına bağlı olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak kurum çalışanlarının örtük bilgisi, kurumda kayıtlı olarak bulunan açık bilgiyle birlikte sistemli ve bütünlük bir yaklaşımla yönetilebildiğinde BY süreci başarılı sonuçlar getirebilir.

Broadbent'e (1998, s. 2) göre, BY'nin dayandığı iki temelden ilki, kurumdaki kayıtlı enformasyonun, yani açık bilginin, tam anlamıyla kullanılmasıdır. Bu kullanım, enformasyonun güçlü bir şekilde yönetilmesini gerektirir. Enformasyon kullanılabilir bir duruma getirilmeden önce toplanmalı, işleminden geçirilmeli, düzenlenmeli, depolanmalı ve dağıtılmalıdır. Enformasyon, doğru zamanda, doğru içerik ve kapsamda ona gereksinime duyanlara ulaştırılacaksa akışı kesinlikle yönetilmelidir. Hangi formatta olursa olsun, iç ve dış kaynaklardan edinilen enformasyonun derlenmesi, düzenlenmesi, koordine edilmesi, depolanması, erişiminin sağlanması ve dağıtılmasına olanak getiren çeşitli etkinliklerin yönetimi demek olan EY, kesinlikle BY'nin kapsamı içine girmesi gereken bir süreçtir. BY'nin dayandığı ikinci temel ise, kurum çalışanlarının yeterlilik, deneyim, beceri, yetenek, düşünce, fikir, sezgi, bağlantı, alışkanlık, kültür, motivasyon ve hayallerinden oluşan örtük bilgilerinin işe uygulanmasıdır. Burada açık ile örtük bilgi arasındaki fark üzerinde biraz daha durmakta yarar vardır; bu fark, enformasyon ve

bilgi arasındaki fark gibi, BY sürecinin iyi anlaşılmasına katkı sağlar. Açık bilgi, açıklanmış, kayıt altına alınmış, belgelendirilmiş, sabit, kodlanabilir, saklanabilir, sözle veya yazıyla ifade edilebilir bir bilgidir. Buna karşılık örtük bilgi, kişinin beynindedir, onun anlayış, kavrayış, yargı ve varsayımlarına bağlı olarak oluşabilir. Sözle veya yazıyla ifade edilmesi zordur, belki bir kısmı ifade edilebilir, ama bir kısmı edilemez. Örtük bilgi kişiseldir, ancak bazı durumlarda kurumsaldır. Yazılmamış, belgelendirilmemiş, açıklanmamıştır. Uzmanlık bilgisi, örtüktür. Örtük bilginin önemini anlama, birçok BY stratejisinin temelini oluşturur (Branin, 2003, ss. 46-47). Bütün zorluğuna rağmen, örtük bilginin yönetilebilmesi için, açık bilgiye dönüştürülmesi gerekir. Bu bilgi türü, açığa çıkarılıp kurumsal bir bilgi olarak kullanılabilir bir duruma getirilmezse kurumsal performans ve verimliliğin yükseltilmesine güçlü bir katkı sağlama potansiyelini kaybeder, özellikle karar verme süreci üzerindeki potansiyel etkisi yok olup gider (Broadbent, 1998, s. 3). Bu olumsuz durumu engellemenin yolları arasında, örneğin kişiyi örtük bilgisini ifade etmesi için teşvik etmek, örtük bilginin aktarılacağı mekanizmalar oluşturmak, kurum içinde kimin ne bildiğini gösteren rehberler oluşturup bunları paylaşımaya hazır hale getirmek, bilgi paylaşımı amacıyla kurum intraneti, portaller ve diğer teknolojilerden yararlanma olanakları yaratmak gibileri sayılabilir.

BY, kurum çalışanlarını ve müşterileri bilgilendirme potansiyeli taşıyan enformasyonun her türlüşünü kapsamına alarak EY ile ilgilenmenin ve somut enformasyon kaynaklarının kurum içinde paylaşılmasını sağlamanın ötesinde, çalışanların soyut bilgisinin somut, açık bilgiye dönüştürülüp kurum içinde paylaşılmasını sağlamayı önemseyen bir uygulamadır. Açık ve örtük bilgi türlerinin elde edilmesi, düzenlenip erişiminin sağlanması, dağıtımı, paylaşılması, kullanılması ve değerlendirilmesinin peşindedir. Diğer taraftan, kurumsal bilgi tabanının kilit unsurlarından olan enformasyon akışları ve öğrenme uygulamaları BY ile bütünleştirilemezse BY tam anlamıyla gerçekleştirilemez. BY, EY'nin doğru uygulamaları ve kurumsal öğrenme etkinlikleri kanalıyla kurum içinde bilgi kullanımını artıran bir süreçtir. Amaç işe değer katmaktır. Kurum içinde işbirliği ve katılımıcılığın artırılması, ekip çalışmalarına olanak verilmesi, BY'nin gücünün pekiştirilmesine yol açar (Broadbent, 1998, s.2).

Yukarıda belirtilenler, EY ile BY arasındaki farkı aydınlatıcı niteliktedir. EY, açık bilgiye, nesnel ve somut olana, enformasyon akışlarına, enformasyon altyapısı, ürünleri ve kaynaklarına, ayrıca çeşitli tekniklere vb. odaklanırken, BY, bütün bunlara odaklanmanın yanı sıra, örtük bilgi, öznel ve soyut olan, bireyler ve bireylerdeki bilme ve öğrenme eğilimi, kurumsal etkinlik, rekabette avantaj, enformasyon ve bilginin paylaşılıp kullanıldığı kurumsal bir kültür vb. üzerinde yoğunlaşır (Alkan, 2003, s. 128).

Her kurumda uygulanacak standart bir BY modeli yoktur; BY kuruma özeldir, kurumun ve kurum çalışanlarının özel gereksinimleri doğrultusunda oluşturulur (Çapar, 2003, s. 425). Kurumun misyon ve amaçlarına ulaşmasında, seçeceği BY politikası ve stratejisinin de rolü vardır. Bu politika ve strateji, kurumun ana politika ve stratejine ters düşmeyecek biçimde belirlenmelidir. Kurumsallaştırma ve bireyselleştirme stratejileri, BY uygulamalarında en geçerli stratejiler arasında yer alır.

Hangi tip strateji seçilmiş olursa olsun, ağırlıklı olarak işin içinde teknoloji, ancak doğru kullanılırsa, BY uygulamalarının her aşamasının başarıyla gerçekleştirilmesini sağlayan temel güçlerden biridir. BY teknolojileri arasında uzak iletişim teknolojileri ve ağlar, e-posta, video konferanslar, yönetim bilişim sistemleri, karar destek sistemleri, İnternet vb. vardır. İnternet ve portaller BY uygulamalarının tipik teknolojik araçlarıdır. Semantik web'in devreye girmesi BY uygulamalarına anlam katmış, sosyal medya kullanımı BY sürecinde özellikle hedef kitle olan müşterilerle işbirliği kurulmasını ve onlardan geribildirim alınmasını kolaylaştırmıştır.

BY, Çelme ve İşevi'nin (2002) belirttiği gibi, bir kurumun insan sermayesi (çalışanların, özellikle yeri zor doldurulanların sahip olduğu bilgi bütünü ya da kolektif beyin gücü); yapısal sermayesi (kurumun ürettiği ve kurum içinde barındırdığı bilgi); müşteri sermayesinin (kurumun, ürettiği mal ve/veya hizmetlerin alıcılarından işbirliği ve geribildirim kanalıyla sağladığı bilgi) bileşimi olan entelektüel sermayesini kurum çapında kullanıp paylaşmasını sağlayan bütünsel bir süreçtir.

Bilgi Yönetimi, Kütüphaneler ve Kütüphaneciler

Özel sektör kurumlarında geliştirilen BY, daha sonra birçok kurumda uygulanmaya başlanmıştır. Üniversiteler, sonra da kütüphaneler bu kurumlar arasında yer almışlardır. 1990'ların ortalarından itibaren BY'nin kütüphanelerde uygulanabilirliği gündeme getirilip tartışılmış, sonuçta kütüphane performans ve verimliliğini artıracak bir yönetim süreci olarak benimsenmiştir. Ancak BY, kütüphanecilik mesleğini bir yandan yeni ve güzel fırsatlar sunması bakımından etkilerken, bir yandan da aşılması gereken güçlükleri beraberinde getirdiği için zorlamıştır. Buna rağmen bugün birçok kütüphane güçlükleri yenerek sunulan fırsatlardan yararlanma yolunda ilerlemekte, BY sürecini geliştirmeye çalışmaktadır. Başarılı örnekler de görülmektedir.

1990'ların ortalarından itibaren üretilen kütüphanelerde BY uygulamaları veya kütüphaneciler için BY ile ilgili literatür giderek artarak bugün bir literatür kitlesine dönüşmüştür. Meslek dergileri BY ile ilgili özel sayılar çıkarmış, konuyla ilgili çok sayıda makale ve bildiri, daha az sayıda kitap

yayınlanmıştır. Literatürün bolluğu, mesleğimizin ve kütüphanecilerin BY'ne ne kadar ilgi duyduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Söz konusu ilginin diğer göstergeleri arasında, mesleki kongre ve sempozyumlarda BY konulu oturumlara yer verilmesi, konuyla ilgili sürekli mesleki eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi, BY alanında lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim veren KEB okullarının giderek artması, mesleki kurum ve derneklerin BY alanına giderek daha çok eğilmesi vb. gibileri vardır. Örneğin; BY bugün IFLA'nın seksiyonlarından biridir. BY kültürünü kütüphane ve enformasyon ortamlarında yerleştirmek ve desteklemek amacıyla 2003'te oluşturulan bu seksiyon, kütüphanelerde BY strateji, süreç ve uygulamalarına ilişkin bilgi ve fikirlerin paylaşımına olanak getirmekte, uluslararası mesleki bir iletişim platformu sağlayarak küresel çapta BY'nin sesi olmayı hedeflemektedir. IFLA konferanslarında, bu seksiyonun oturumları ve etkinlikleri de yer almaktadır (IFLA Knowledge Management Section). Bütün bu faaliyetler konunun önemini yansıtmaktadır.

BY tanımlarından yola çıkılarak, kütüphanelerde BY şöyle tanımlanabilir: Bir kütüphanenin, temelde kullanıcılarının enformasyon gereksinimlerini karşılamaya yönelik misyon ve amaçlarına ulaşmak, performans ve verimliliğini artırmak üzere, açık ve örtük bilgiyi içeren bütün kurumsal özvarlıklarını sistemli bir şekilde üretmesi, belirlemesi, tanımlaması, ele geçirmesi, değerlendirmesi, düzenleyip erişilebilir kılması, kütüphane içinde dağıtması, paylaşması ve kullanmasını bütünlük bir yaklaşımla sağlayan bir süreçtir. Kısacası, kütüphanelerde BY, kütüphanedeki kayıtlı açık bilginin ve kütüphane çalışanlarının zihinlerindeki örtük bilginin sistemli ve bütünlük bir yaklaşımla yönetilmesidir.

Bir kütüphane bünyesinde veya birçok kütüphaneyi içine alan bir kütüphaneler sisteminde başarılı BY uygulamaları, öncelikle işbirliği, katılımcılık ve fikirlerin paylaşımını, ayrıca sürekli öğrenmeyi olanaklı kılan bir kütüphane/kurum kültürünün benimsenmesiyle gerçekleştirilebilir. Kütüphanede böyle bir kültür yoksa BY'nde başarı yakalanamayacaktır. Böyle bir kültür varsa, kütüphanenin amaç, misyon politika ve stratejisi doğrultusunda doğru bir enformasyon politikası ve stratejisinin belirlenmesine geçilmeli, kütüphanenin insan sermayesi (personelin, özellikle deneyimli kütüphanecilerin sahip olduğu bilgi bütünü), yapısal sermayesi (kütüphane hakkında her türlü belgelendirilmiş açık bilgi) ve kullanıcı sermayesinin (kullanıcılardan alınan geribildirimler vb.) bileşimi olan kütüphane entelektüel sermayesinin kütüphane çapında etkin bir şekilde ne şekilde paylaşılacağı, kullanılacağı ve bundan nasıl yararlanılacağı üzerinde durulmalıdır. Sonuç olarak, kütüphanelerde başarılı BY uygulamaları ancak, işbirliği, paylaşma ve sürekli öğrenmeyi olanaklı kılan bir kütüphane/kurum kültürünün benimsenmesiyle;

kütüphane bilgisinin üretilmesi, ele geçirilmesi, paylaşılması ve kullanılmasını önemseyen bir ortamın yaratılmasıyla; doğru bir enformasyon politikası ve stratejisinin belirlenip uygulamaya geçirilmesiyle; enformasyon ve bilgi kullanımının kütüphane içinde artırılmasıyla; belge ve enformasyon yönetiminin güçlü desteğiyle; entelektüel sermayenin verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasıyla ve teknolojiden akılcı bir biçimde yararlanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bunlardan bazılarının kütüphanelerde BY açısından neyi ifade ettikleri üzerinde durmakta yarar vardır.

Bilgi Yönetimi Süreçleri

Kütüphane bilgisinin üretilmesi, ele geçirilmesi ve paylaşılması literatürde çoğunlukla BY süreçleri veya uygulamaları olarak geçmektedir. Üretilen, ele geçirilen, paylaşılan bilgi, kütüphane içinde kullanılarak kütüphanelerin işlerini daha etkin bir şekilde yürütmelerini sağlar, dolayısıyla kütüphanenin performans ve verimliliğinin yükselmesine yol açar. Aşağıda BY'nin temel süreçlerinden üçü ele alınmıştır.

Bilgiyi üretme

Bilgiyi üretme ifadesinde geçen "bilgi", örneğin kütüphanenin işlemleri, dermesi, sağladığı hizmetler, kullandığı teknoloji vb. hakkındaki bilgidir. Çeşidi çok olan kütüphaneye ait bu bilgi, doğal olarak, sadece tek bir kütüphane bölümünde ya da tek bir çalışanda değildir; çeşitli bölümlere yayılmıştır, birçok çalışan arasında dağılmış durumdadır. Bu bilginin uygun ve sistemli bir şekilde bir araya getirilmesi atılacak ilk önemli adımdır. Sonraki aşama, sistemli olarak toplanan bu bilginin yeni bilgi üretilmesi için kullanılmasıdır. Birey olarak kütüphaneciler bilgi üretebilirlerse de, bilgi genellikle ekip çalışmalarının bir ürünü olarak ortaya çıkar. Kütüphanelerde bilgi üretimi, bir proje ekibi veya bir çalışma grubu içinde bir araya gelen kütüphanecilerin etkileşim içine girdiği, deneyim ve uygulamalarını paylaştığı sürecin tipik bir sonucu olabilir. Bilgi, ekipteki her bireyin görüş, fikir ve deneyimlerinin diğer ekip üyelerinkilerle karşılaştırılıp paylaşıldığı bir iletişim ve etkileşim ortamında üretilebilir. Kütüphanelerde bilgi üretimi, yaygın olarak, kullanıcılara sunulan hizmetlerin geliştirilmesine yöneliktir. Kullanıcıların çalışmalarına daha yakından katılarak onların enformasyona yönelik gereksinme, beklenti ve isteklerini daha iyi belirleme aşamasını bilgi üretimi izleyebilir. Çeşitli teknik veya mekanizmalar aracılığıyla kullanıcılardan alınan geribildirimler de bilgi üretiminin kaynağı olabilir. Bilgi üretiminin odaklandığı nokta, yeni hizmetlere, daha gelişmiş, daha verimli süreç ve işlemlere geçmeyi sağlamaktır. Bunların gerçekleştirilmesi için bilginin üretildiği belirtilebilir. Kütüphanelerde bilgi üretimi, kaynak ve hizmetlere iliş-

kin yeni fikirlerin, sorunlara yönelik yaratıcı çözümlerin ortaya konulmasını sağlayarak kütüphane performansının yükseltilmesine katkıda bulunur. Örneğin, üniversite kütüphaneleri açısından bilgi üretimi, kullanıcı gereksinmelerini anlama kanalıyla gerçekleştirilebileceği gibi, ders programları üzerinde odaklanma yoluyla da gerçekleştirilebilir. Ayrıca kütüphaneciler, üniversitenin öğretim ve araştırma faaliyetlerine katılmak, üniversitenin çeşitli ekiplerinde rol almak suretiyle üniversite bilgi üretme sürecinin bir parçası haline gelebilirler (Maponya, 2004, ss. 13-14). Benzer durum özel sektör kütüphanecileri için de söz konusudur; çeşitli ekiplerin üyeleri arasında yer alarak firmanın bilgi üretim sürecine katkıda bulunabilirler. Bununla birlikte, kütüphanecilerin esas ilgilendikleri, kendi kütüphaneleri için bilginin üretilmesidir. Sonuç olarak, bir kütüphane bilgi ürettiği ve ürettiği bilgiyi paylaşarak kullandığı zaman, amaç ve misyonlarına ulaşmaya doğru önemli bir adım atmış olur.

Bilgiyi ele geçirme

Diğer kurumlar gibi kütüphaneler de, iş değiştirme, istifa etme, emeklilik, hastalık ve ölüm vb. nedenlerle değerli çalışanlarını kaybettikleri zaman, onlardaki uzmanlık bilgisi ve know-how'u da kaybetmiş olurlar. Böylece, kütüphaneye yarar sağlayabilecek bilginin elden gitmesiyle önemli bir bilgi kaybı yaşanır. Bunu önlemenin ve kütüphane belleğini yaşatmanın en emin yollarından biri, personelin bilgisini zamanında, ele geçirmektir. Kütüphaneciler, kütüphane-içi bilgiyi ele geçirmek için yöntemler geliştirmeli, çalışanların bilgisini belirlemek ve paylaşmak için sistemler tasarlamalıdır. Diğer taraftan, kütüphaneciler kullanıcı gereksinmelerini en iyi şekilde karşılayabilmek ve hizmetlerine değer katabilmek için hangi yolları izleyebileceklerini keşfetmek isteyebilirler. Bu yollardan biri kullanıcılardan alınan geribildirimlerden yararlanmaları olabilir. Ayrıca kütüphaneciler kendi içlerindeki bilginin de farkında olmalı, ne bildiklerini bilmeli ve bu bilgiyi ele geçirmeyi önemsemelidirler. Örneğin danışma masasına sık sorulan sorular belirlenip en uygun yanıtları hazırlandıktan sonra, bunlar kolay erişimi sağlayan bir düzen içinde dosyalanabilir ve dosyalar danışma masasına yakın bir yerde bulundurulabilir (Maponya, 2004, s. 15). Singapur halk kütüphanelerinde benzer bir uygulamadan söz eden Teng ve Hawamdeh (2002, s. 191), sık sorulan sorulara yanıt sağlayacak kaynakların danışma masası yakınına yerleştirildiğine, ayrıca belli bir konu hakkında sıklıkla istenen enformasyonu hızlıca sunabilmek için, çeşitli basılı ve basılı olmayan materyalden oluşan paketlenmiş "kaynak dosyaları"nın el altında bulundurulduğuna değinmişlerdir. Stover (2004) ise, Wen'in (2005, s. 2) aktardığına göre, danışma kütüphanecilerinin her konudaki her soruyu kısa zamanda yanıtlama durumun-

da olduklarını belirterek, bu kütüphanecilerin soruların yanıtlarıyla ilgili olan örtük bilgilerini açık bilgi haline getirip, bu açık bilgiyi, erişimi kolaylaştırmak üzere, kodlanmış olarak bir veri tabanında yerleştirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. “Hazır Danışma Veri Tabanı” olarak adlandırılabilir bu veri tabanına yerleştirilen kodlanmış durumdaki soru yanıtları çok zaman kazandırıcı olacaktır. Bu yaklaşım örtük bilginin açık bilgiye dönüştürülmesinin ve bilgiyi ele geçirmenin güzel bir örneğidir. Bütün bu yaklaşımlarla kullanıcıların enformasyon gereksinimleri en kısa zamanda karşılanabilmektedir. Öte yandan, kütüphaneler gereksinme duydukları bilginin veya know-how’un kendi içlerinde bulunmadığını fark ettiklerinde, bunu edinebilmek için kendi sınırları dışına uzanarak yeni bilgiyi ele geçirme girişiminde bulunabilirler. BY açısından dış bilgiyi iç bilgi yerine koyma başka bir bilgiyi ele geçirme yoludur. Çalışanlara, hem iç bilgiye, hem de dış bilgiye erişim olanakları yaratılmalıdır. Başka kütüphane ve kurumlarla bağlantılar kurup ağlar oluşturmak; kütüphanede hizmet-içi eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek; çalışanları çeşitli sürekli mesleki eğitim olanaklarından yararlandırmak; çalışanların tartışma listelerine, uygulama ve öğrenme topluluklarına katılmalarını desteklemek vb. bilgiyi ele geçirmenin diğer yolları arasında sayılabilir (Maponya, 2004, ss. 15-16).

Bilgiyi paylaşma

Bilgiyi paylaşma ise en temelinde, personelin sahip olduğu, kurum içinde dağılmış halde bulunan bilgi veya know-how’un kurum içinde sistemli bir şekilde aktarılmasıyla gerçekleştirilen bir uygulamadır. Bu bilgi veya know-how’un kütüphane çalışanlarına açık olması esastır. Bilgi paylaşımı sürecini iyi yürüten kütüphaneler bulunmakla birlikte, genellikle kütüphanelerde tamamen yapılandırılmadığı, formal duruma getirilemediği görülür. Sıklıkla rastlanan durum, enformal yollarla bilgi paylaşımıdır. Bilgi, belli bir düzeyde paylaşılmasına rağmen, bu paylaşma çok fazla kişilerarası düzeyde kalmakta ve düzensiz yürümektedir. Sistemli ve eşgüdümlü değildir. Bilgi paylaşımı gereğince yerine getirilemediği için, kütüphanelerin çoğunda, onun getirilerinden, özellikle kütüphane performansını yükseltmedeki değerli katkısından yararlanılamamaktadır. Ancak kütüphanelerin başarısının anahtarı olarak görülen bilgi paylaşımının formal, sistemli ve eşgüdümlü duruma getirilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Maponya, 2004, s. 16).

Bilgi Yönetimi Stratejileri

Genel bir yaklaşımla, BY’nde yaygın olarak şu üç strateji geçerlidir: Bilgi veri tabanları ve depoları oluşturma; Bilgi rehberleri hazırlama ve izle-

necek bilgi rotalarını belirleme; Bilgi ağları, uzman ağları ve tartışma ortamları yaratma stratejileri (Corrall, 1998, s. 2). Bu stratejilerden biri seçilerek veya birkaçı birleştirilerek uygulanabilir.

Bilgi veri tabanları ve depoları oluşturma stratejisi

Bilgi veri tabanları ve depoları oluşturmak, kurumsallaştırma stratejisini benimseyen, açık bilginin yönetilmesine önem veren kurumlar için uygundur. Belge yönetimi ve EY'nin önem kazandığı bu stratejide açık bilginin ele geçirilmesi, kodlanarak düzenlenmesi, çalışanların erişimine hazır hale getirilmesi geçerlidir. Böylece kurum içindeki açık bilginin paylaşılması ve tekrar tekrar kullanılmasına olanak sağlanır. Bilginin kuruma kazandırılmasını benimseyen bu strateji, genellikle rutin ve kısa vadeli sorunların çözümü için uygundur (Alkan, 2003, s. 137). Bu stratejinin genel olarak kütüphaneler için geçerli ve uygun olduğu düşünülebilir. Kütüphanecilerin EY'ni ve açık bilginin yönetilmesini en iyi bilen, uzun yıllardan beri enformasyonu başkalarının erişimi için düzenleyen profesyoneller olarak, özellikle kendi kütüphanelerine ilişkin veri ve enformasyonu, kendi erişimleri için düzenleyip depolamaktan kaçınmayacakları akla gelmektedir. Sonuçta eriştiklerini kullanarak kütüphanelerine yarar sağlayabileceklerdir. Bu yaklaşımı benimseyen kütüphaneler, çalışanlarının işle ilgili birçok sorunlarına, özellikle uygulamalar sırasında karşılaştıkları günlük rutin sorunlarına kaliteli çözümler bulabilmelerini sağlarlar. Yalnız kütüphanecilerin değil, bütün kütüphane personelinin söz konusu depolardaki enformasyon ve verilere erişebilmesi de önem taşır. Ancak bazı kütüphaneler bu depolardan sadece yetkilendirilmiş personelini yararlandırır. BY bağlamında, kütüphanelerde kağıt üzerindeki ve/veya elektronik ortamdaki açık bilginin örnekleri arasında kütüphaneye ve bağlı olduğu kuruma ait amaç, misyon, vizyon, politika, strateji belgeleri; kütüphanenin kuruluşundan itibaren bir şekilde depolanarak saklanmış kütüphaneye ve tarihsel gelişimine ilişkin çeşitli belgeler; ilgili enformasyonun dikkatle kaydedildiği veri tabanları; kütüphane prosedürlerinin, kural, rutin ve süreçlerinin yazılı biçimleri; kütüphane bölüm başkanları, bölüm ve personel toplantılarının tutanakları; aylık ve yıllık kütüphane raporları; haftalık, aylık ve yıllık istatistiksel enformasyon; iş tanımları kayıtları; kullanıcılara ilişkin enformasyon ve kullanıcı çalışmaları bulguları; kütüphane personelini ve kullanıcıları yetiştirme veya eğitim programları kayıtları, power-point sunumları; kütüphanenin kaynak, hizmet ve sistemlerini konu edinen yayınlanmış literatür ve yayınlanmamış belgeler; yayınlanmamış araştırma raporları; kütüphanenin sunum ve tanıtım faaliyetlerinin yazılı belgeleri ve vb. gibileri sayılabilir. Bu tip açık bilgiyi barındıran bilgi depoları kütüphanenin yapısal sermayesidir. Kullanıcılardan işbirliği ve geribildirim kanalıyla sağlanan enformasyon, kütüphanenin kullanıcı sermayesi kapsamında değerlendirilir.

dirilmesi gereken açık bilgi örneklerindedir. Önemli olan, bu bilginin kodlanarak düzenlenmesi ve erişiminin sağlanmasıdır. Açık bilgi, kütüphaneye ait kurumsal bilginin üretilmesi, hizmetlerin duyurulması, işlem ve süreçlere rehberlik etmesi ve kütüphanenin amaçlarına ne derece ulaştığının belirlenmesi için de kullanılabilir. Townley (2001, s. 49) üniversite kütüphanelerinde açık bilginin nasıl kullanılabileceğini bir örnekle açıklamıştır; Bir öğretim üyesinin reserve'e koydurduğu kitaplarla ilgili kullanım verileri elektronik reserve hizmetinden sağlanarak kendisine iletilebilir. Bu sayede öğretim üyesi ayırttığı reserve kitaplarından hangilerinin öğrencileri tarafından kullanıldığı hakkında zamanında bilgi edinir ve gerekirse dersle ilgili programını değiştirme yoluna gidebilir. Bütünleşik kütüphane sistemi için rutin olarak toplanan bu tip veriler, bilgi üretimi ve paylaşımı için kullanılabilir. Üretilen ve paylaşılan bilgi, öğretim ve araştırmanın gelişimine katkı sağlar, kütüphaneler de mevcut verilerden bilgi üretmek suretiyle bütünleşik kütüphane sistemine değer katmış olurlar.

Bilgi rehberleri hazırlama ve izlenecek bilgi rotalarını belirleme stratejisi

Bu strateji, Corral (1998, s. 2) ve Townley'e (2001, ss. 49-50) göre, hem açık hem de örtük bilginin paylaşımı için uygundur. Kurumsal bilgiye erişimin sınırlarını genişletirken, bilginin aktarımını kolaylaştıran bu stratejinin esası, kurum personelini, izleyebileceği bilgiye erişim yollarına yönlendirmeye, aynı zamanda personeli kurumdaki uzman personele yönlendirmeye dayanır. Bu stratejide, incelenebilecek belge dermeleri ve veri setlerine erişimi sağlayan sistemler açık bilginin paylaşılması için geçerlidir. Diğer taraftan, uzman personelini kısa özgeçmişlerini, uzmanlık profillerini, araştırmalarını, ilgi alanlarını belli bir düzen içinde, genellikle uzmanlık alanlarına göre sunan ve genellikle "sarı sayfalar" (yellow pages) olarak adlandırılan bilgi rehberleri kurum personeline kimin ne bildiğini bildiren, çoğunlukla akıl danışma ya da tavsiye almaya gereksinme duyulduğunda başvuru ve daha çok örtük bilgiye yönlendiren kaynaklardır. Bu stratejide "sarı sayfalar" yöntemi yaygın olarak kullanılır. Lotus Notes gibi grup ürünleri, İtranetler, portaller, e-posta, tartışma listeleri, sohbet odaları, video konferans, sosyal medya olanakları bu stratejinin geçerli olduğu kurumlarda sıklıkla kullanılan teknolojilerdir.

Bilgi ağları, uzman ağları ve tartışma ortamları yaratma stratejisi

Bu strateji ise, bireyselleştirme stratejisini seçen ve örtük bilginin yönetilmesine önem veren kurumlar için uygundur. Bu strateji gereğince, uzmanlık bilgisinin yüz yüze veya elektronik ortamlarda tartışılması için olanaklar

yaratılır. Bilgi ve uzman ağları gibi iletişim ağları kanalıyla aynı alanla ilgili uzmanların deneyimlerini paylaşmaları, birbirlerinden yararlanarak öğrenmeleri olanaklı kılınır. Ağlar sayesinde uzmanların kurum için bilgi üretmeleri ve paylaşımlarına destek verilir. İkinci stratejide değinilen teknolojiler, bu strateji için de geçerlidir. Söz konusu teknolojilerin çoğu stratejik bilgi kaynağı olmuşlardır.

Özellikle son iki stratejinin, büyük kütüphaneler ve kütüphane sistemleri için yararlı olacağı düşünülebilir. Örneğin dağıtık yerleşimli bir üniversitenin kütüphaneler sistemi, ulusal çapta bir halk kütüphaneleri sistemi, büyük ulusal kütüphaneler, küresel çapta iş gören ve dünyanın birçok yerinde temsilcilikleri bulunan büyük şirketlerin kütüphaneleri vb. gibi. Bu, asla söz konusu kütüphanelerin ilk stratejiden uzak durması anlamına gelmez. Stratejilerden ikisinin veya üçünün bir arada kullanılması, kütüphanelerin hem açık, hem de örtük bilgilerini yönetmesini sağlayabilir.

Bilgi Yönetiminin Avantajları ve Riskleri

Avantajları

BY'nin kütüphane ve kütüphanecilere sağladığı avantajlar arasında şunlar vardır: BY, kütüphanenin çekirdek değerlerinin, temel amaç ve misyonlarının kağıt üzerine kalmamasını, daha iyi anlaşılmasını sağlar; kütüphanenin insan sermayesinin yapısal sermayeye (kurumsal bilgiye, yani kütüphane bilgisine) dönüştürülmesini sağlar, bu suretle örtük bilgiden açık bilgiye dönüştürme çabalarını destekler; kütüphanede bir süre çalıştıktan sonra herhangi bir nedenle ayrılan personelin bilgisinin elde tutulmasını sağlar, böylelikle kütüphanede bilgi kaybı veya bellek yitimi yaşanması riskini önler; kütüphanenin değişim ve yeniliklere ayak uydurmasını kolaylaştırır; kütüphaneleri merkezileştirme, birleştirme çabalarına kolaylık getirerek değişimi hızlandırır; bilgiyi paylaşma ve öğrenme çabalarına formal bir yapı kazandırır; kütüphane çalışanlarının bilgi ve deneyimlerinin sistemli olarak ele geçirildiği ve bunların en iyi uygulamalara dönüştürüldüğü formal bir yapıyı benimser; kütüphanenin, en iyi uygulamalar ile misyon beyanı arasında ayarlamalar yapmasına olanak getirir; belirsizliği azaltarak daha yerinde kararların alınmasını kolaylaştırır; problemlere daha kısa sürede çözüm üretilmesini sağlar; kütüphane işlemlerinin bir akış halinde yürümesini sağlar; kütüphane birimlerinin eşgüdüm içinde çalışmalarını, işlem, hizmet ve süreçlerin eşgüdüm içinde gerçekleştirilmesini sağlar; gereksiz kütüphane işlem ve süreçlerini kaldırarak, bilginin tekrar tekrar kullanımını destekleyerek maliyeti azaltır; yanlışların tekrarını önler; kütüphanede tekrarlayan çabaları kaldırmak

veya azaltmak suretiyle zaman israfını önler; paylaşılan bilginin gelecekte aynı veya benzer durumlara uygulanmasını sağlayarak zaman kazandırır; kütüphaneye yapılan yatırımların karşılığının görülmesini sağlar; yeniliğe yönelten fikirlerin kütüphane içinde serbestçe akmasını teşvik eder; yeniliği ve yaratıcılığı destekler; yeni hizmetlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini ve bu suretle yeni bir değer yaratılmasını sağlar; kullanıcılarla yakın olmayı sağlar, yeni kullanıcı tipini anlamayı kolaylaştırır; kullanıcıların kütüphaneye güvenini artırır; kullanıcı hizmetlerinin gelişmesini sağlar; kullanıcı gereksinmelerinin ve isteklerinin daha kısa sürede karşılanmasını sağlar, yanıt süresini kısaltmak yoluyla kullanıcı hizmetlerini verimliliğe yöneltir; gelişmiş performans ölçülerinin kullanılarak hizmetlerin sürekli değerlendirilmesine olanak getirir; kütüphane çalışanlarına bir paylaşma kültürü aşılar; çalışanların bilgisinin değerini bilerek onların bilgi işinde gösterdikleri çabaları destekler, başarılarını ödüllendirir, böylece onların kütüphanede çalışmaya devam etmelerini sağlar; personel arasındaki iletişimi güçlendirir; kütüphanecilere, kendilerini hizmete uyarlı olarak görmekten çok, değere uyarlı olarak görme fırsatı verir; kütüphanecilerin “düşünen kütüphaneci” olmalarını teşvik eder; kütüphanecilerin kendilerini yetiştirmelerine, yeni bilgi, beceri ve yeterlilikler kazanmalarına olanak getirir (Corrall, 1998, s. 2; Teng ve Hawamdeh, 2002, ss. 188-189; White, 2004, ss. 7-8; Parker, Nitse ve Flowers, 2005, s. 180).

Riskleri

Bir kütüphanede bilgi paylaşımına açık bir kurumsal kültürün olmadığı, bir BY liderinin bulunmadığı, bu uygulamayı yürütecek nitelikte kütüphanecilerin olmadığı düşünülüyorsa, BY işine girişmek o kütüphane için bir risk olabilir. Diğer risk faktörlerini yaratan durumlar arasında, kütüphanede BY’ni başlatıp geliştirmek için zaman olmadığının düşünülmesi; BY’nin yeni yoluna girmeyi riskli bulan kütüphane yöneticilerinin korku duyması; bilginin kişisel güçle eşit olduğu fikriyle şartlanmış kütüphane çalışanlarının, sahip oldukları bilgi diğerlerine geçeceği için, üstünlük, ayrıcalık ve güçlerini kaybedecekleri korkusu hissetmeleri; kütüphanede bir gün BY uygulamasına geçilirse, bu süreçte başarılı olan personelin parayla ödüllendirilmesinin nasıl mümkün olacağı kaygısının yaşanması; özellikle büyük bir kütüphanede ya da bir kütüphaneler sisteminde bilginin ele geçirilmesi ve yönetilmesinin zor olacağını düşünülmesi; kütüphane, üniversite veya şirket gibi bir kuruma bağlıysa, kütüphanenin BY stratejisini, kurumun BY stratejisine uygun hale getirme veya yerleştirmenin güçlüğü düşünülmesi vb. gibileri sayılabilir (Teng ve Hawamdeh, 2002, s. 189; White, 2004, s. 7).

Görüşler

BY güçlü bir liderlik ve işbirliğini, öğrenme ve paylaşmayı destekleyen kurumsal bir kültür olursa, en iyi sonuçları verebilir. Bu bakımdan kütüphanecilere yaratıcılık, katılımcılık, ortaklaşa çabalar, öğrenme ve paylaşma nosyonlarını aşılama önkoşuldur. Ancak sürekli gelişimi hedefleyen kütüphanecilerle BY işi yürür. Kütüphanecilerin özellikle problem çözmedeki performansları desteklenmeli, bu aşamada hızlı hareket edebilmeleri için yeniden yetiştirilmelerine önem verilmeli, profesyonel know-how'larını geliştirebilmeleri için gerçek problemlerin karmaşıklığı ile karşılaşmaları sağlanmalıdır. Bu işi yürütebilecek en uygun kütüphanecileri görevlendirmenin veya işe almanın da BY'nin kütüphanedeki başarısında payı vardır (Teng ve Hawamdeh, 2002, s. 189).

Ticari şirketlerin çekirdek değerlerinden, kütüphanelerinkine geçerek bir BY yaklaşımını değerlendirebiliriz. Bu yaklaşım, kütüphanelerin çekirdek değerleri içinde en önemlisinin kullanıcılar ve onlara sunulan doğru ve anlamlı hizmetler olduğunu vurgulamaktadır. O'Dell ve Grayson'un (1998), ticari şirketler için en iyi BY yaklaşımının onların çekirdek değerlerine yönelik bir yaklaşım olduğu görüşünü paylaşan Teng ve Hawamdeh'e (2002, s. 190) göre, şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için üç çekirdek değere odaklanmaları gerekir: müşterilerle yakınlık kurma; pazara mükemmel ürünler sunma ve operasyonel mükemmellik. Bu çekirdek değerleri kütüphanelere uyarlayabiliriz: kullanıcılarla yakınlık kurma; mükemmel hizmetler sunma ve kütüphane işlemlerini mükemmel ve eşgüdümlü bir şekilde yürütme. Kütüphanelerin, varlıklarını sürdürebilmeleri için esas aldıkları bu çekirdek değerlere odaklanarak benimseyecekleri bir BY yaklaşımı, performans ve verimliliklerini artırmalarını sağlar. Kullanıcılarla yakınlık kurma, onlara daha mükemmel şekilde nasıl hizmet verileceği hakkındaki bilgiyi getirebilir. Tıpkı ticari şirketlerin pazar ve müşterileri hakkındaki bilgiyi ele geçirmek, paylaşmak ve kullanmak suretiyle satışlarını artırmayı, pazarlarını güçlendirmeyi ve müşterilere daha yüksek değerde ürün ve/veya hizmetler sağlamayı amaçladıkları gibi, kütüphaneler de kullanıcı gereksinimleri, beklentileri ve davranışları hakkındaki bilgiyi kütüphane içinde ele geçirmek, paylaşmak ve kullanmak yoluyla kullanıcılarına daha yüksek değer ve kalitede hizmetler sunabilirler. Kütüphane hizmetlerini mükemmel sunma, hizmet standartlarını üst düzeye getirme anlamına gelir. Tıpkı şirketlerin ürün ve/veya hizmet geliştirmede en iyi standartları kullanmaya özen gösterdikleri gibi, kütüphaneler de hizmetlerini en yüksek düzeye getirebilmek için ilgili standartlardan yararlanabilirler. Kütüphane hizmetlerini mükemmel yürütmek, personel performansını yükseltmekle ilgilidir. Kütüphanede eşgüdümlü çalışmaları gerçekleştirmek ise, BY'ndeki başarının anahtarlarından biridir. Söz konusu olan tek bir kütüphane ise, onun bölümleri arasında, bir kütüphaneler

sistemi ise onun bağılı birimleri arasında eşgüdümü sağlamak önem taşır. Küresel, ulusal, bölgesel vb. çaplı ticari şirketlerin bilgiyi ve en iyi uygulamalarını temsilcilikleriyle paylaşmaları gibi, kütüphane sistemleri de bilgiyi ve en iyi uygulamalarını bağılı kütüphaneleri arasında paylaşma yoluna gitmelidirler. Kütüphane bölümlerinde veya bağılı kütüphanelerde çalışan personelin performansını yükseltmek ve personeli olabildiğince eşit duruma getirmek için çaba gösterilmelidir. Özellikle kullanıcılara odaklanan ve çekirdek değerlere yönelen bu BY yaklaşımının kütüphanelere yarar sağlayacak pratik bir yaklaşım olduğu belirtilebilir.

Kütüphane Türlerinde Bilgi Yönetimi Uygulamaları

Özel sektör kütüphaneleri

Şirket veya işletmelerin rekabet ortamında performans ve verimliliklerini artırarak yaşamlarını sürdürebilmelerinin, bünyelerinde yerleşmiş olan bilgiyi en üst düzeyde kullanmalarıyla mümkün olabileceği anlaşılmış ve bu kuruluşlar BY faaliyetlerini başlatarak geliştirmişlerdir. Özel sektör kuruluşlarına sıkı sıkıya bağılı olan kütüphaneleri veya enformasyon merkezlerinin, onların BY yolundaki çabalarını desteklemeleri bir zorunluluk olmuştur. Özel sektör kütüphaneleri BY işine daha ilk başlatıldığı yıllarda, yani 1990'ların ortalarında girerek kütüphanelerde BY uygulamalarını gerçekleştiren ilk kütüphaneler olmuşlar ve üniversite kütüphaneleri başta olmak üzere, diğer kütüphane türlerine liderlik yapmışlardır (Townley, 2001, s. 51; Wen, 2005, ss. 2-3). Yaklaşık 20 yıldır BY faaliyetleri içinde olan bu kütüphanelerin BY uygulamaları, genellikle bağılı oldukları kuruluşun yürüttüğü BY faaliyetlerinden kopuk olmamış, onlarla bütünleşmiştir. Başka bir deyişle, bu kütüphanelerin BY uygulamalarının, ana kuruluşun BY uygulamalarıyla kaynaşmış şekilde yürümesi yaygın olarak geçerlidir. Hatta bazı kütüphaneciler kuruluşun BY ekibinin üyesidir. Özel sektörde kütüphanelerin, kuruluşun BY faaliyetlerine destek verdiği kesindir. Kütüphaneciler, açık bilgiyi en iyi yönetebilen profesyoneller olarak, en başta, BY'nin iki temel kolundan biri olan EY'nin kuruluş içinde gerçekleştirilmesini sağlayarak önemli bir destek verirler. Diğer taraftan, BY uygulamalarını henüz başlatmamış şirket veya işletmeler de vardır. Böyle durumlarda, kütüphanelerinin bağımsız olarak kendi BY uygulamalarını başlatıp geliştirdikleri görülse bile, bu durum pek yaygın değildir. Bununla birlikte, bu tip uygulamaların olması, yine kuruluş çalışanlarının gereksinmelerinin en iyi şekilde karşılanması anlamına geleceğinden, bundan yararlanacak olan kullanıcılardır, dolayısıyla bütün olarak özel sektör kuruluşudur. Gerek kuruluşa bağılı olarak, gerekse bağılı olmayarak BY çabalarına giren özel sektör kütüphaneleri, kendi işletme, şirket veya kuruluşlarının, rekabet ortamında başarılı olmalarında önemli bir rol oynarlar.

Literatürden birkaç örnek vererek bu tür kütüphanelerin, kuruluşun BY sürecindeki etki, rol ve katkılarına değinilebilir. Örneğin; Townley (2001, s. 52) Oak Ridge Ulusal Laboratuvarı Kütüphanesi'nin BY çalışmalarına değinmiştir. İkinci tip BY stratejisi olan bilgi rehberleri hazırlama, izlenecek bilgi rotalarını belirleme ve bilgi erişimi geliştirme stratejisini benimseyen bu kütüphane, laboratuvar çalışanlarının stratejik enformasyon ve bilgiye erişimini en üst düzeye getirmek, iş akışında şeffaflığı sağlamak vb. üzere kurum çapında bir BY çabası içine girmiş, bu çaba kapsamında çeşitli kaynak, kayıt vb. veri tabanlarını bir araya getirip tek bir tarama algoritmasıyla taramayı olanaklı kılmış, öğrenilen derslere erişim olanağı getirmiş, ayrıca uzman listeleri oluşturarak bilgiyi ele geçirme ve paylaşmanın önünü açıp işe değer katmıştır. Diğer taraftan, Ajiferuke'nin (2003) Kanada'da BY programı uygulayan özel sektör kuruluşlarının kütüphanelerinde görevli kütüphanecilerin kurumun BY faaliyetlerine katılım oranını, BY sürecinde yaptıkları işleri, bu süreçte hangi becerilerin gerektiğini ve sürece kütüphaneci katılımını engelleyen faktörlerin neler olduğunu kanıtlarla belirlemeyi amaçlayan çalışması, özellikle bu kütüphanecilerin BY kapsamındaki rollerine ışık tutmaktadır. Anket ve görüşme tekniklerinin kullanıldığı çalışmanın bulgularına göre, kütüphanecilerin çoğu, geleneksel olarak kendilerinin açık bilginin en iyi yöneticileri olduğu gerçeğinden hareketle, açık bilgi yönetilmeden, yani EY gerçekleştirilmeden BY'nin tam olarak yerine getirilemeyeceğinin bilincindedirler. Bulgular, BY programı uygulayan kurumlarda çalışan kütüphanecilerin yaklaşık % 86'sının BY sürecine çeşitli katkılarda bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Kütüphanecilerin kilit rolleri arasında, enformasyon mimarisi tasarımı yapma, taksonomiler geliştirme, bilgi paylaşımını sağlayan kurum İtranetine içerik yönetimi uygulama gibilerinin olduğu belirlenmiştir. İnternet ve çevrim-içi veri tabanı taramaları kanalıyla toplanan iç ve dış enformasyon da dâhil olmak üzere İtranete enformasyon sağlama, elektronik enformasyonun kurum içinde dağıtımını yapma, rekabetçi zekâya ilişkin işleri yerine getirme ve kurumun BY ekibi üyelerinin isteği üzerine enformasyon hizmetleri sunma gibi rollerin ise, kilit rol sayılmadıkları halde, BY sürecinde önem taşıdıkları saptanmıştır. BY programı uygulayan bazı kuruluşlarda, kütüphanecilerin BY işine girmemesinin asıl nedeninin, kurum yönetiminin kütüphanecilerin BY sürecindeki önemli rolünü fark etmemelerinden ileri geldiği belirlenmiştir. Buna karşılık, söz konusu rollerden bazılarının kütüphaneciler tarafından üstlenilmesi gerektiğini destekleyen birtakım yaklaşımlar da vardır; BY programı uygulayan kuruluşlardan bazıları, iş duyurularında, örneğin; portal içerik yöneticileri arandığını bildirirken, adayların KEB derecesi almış olmasını şart koşmuşlardır (Ajiferuke, 2003, ss. 252-253, 256). Marouf (2004) ise, çalışmasının bulgularıyla, bazı ABD orijinli işletmelerin kütüphane ve enformasyon merkezlerinin BY

girişimlerdeki rol ve katkılarının büyük ölçüde olduğunu göstermiştir. Öte yandan, Parker ve arkadaşları (2005), küçük ölçekli işletmelerdeki kütüphanelerin, işletmenin BY merkezi olarak geliştirilmesini önermişlerdir. Yazarlar, küçük ölçekli işletmelerin genellikle personel ve para kaynaklarının, ayrıca teknolojik olanaklarının sınırlı olduğu, bu nedenle verimli bir BY sistemi oluşturmak için gerekli olanaklara sahip olmadıkları, dolayısıyla verimli bir BY sistemi oluşturmada daha büyük işletmelerle rekabet edemeyecekleri gerçeğinden hareketle, işletme kütüphanesinin BY merkezi olarak geliştirilmesinin uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu merkezin, işletmenin kaynaklarını gruplandırma yardımcı olacak alan/tanım kümesi ontolojileri (domain ontologies) geliştirmesi, doğal dil işleme teknikleri uygulaması, gelişmiş bir kütüphane kataloğu sistemi yaratması, kütüphane kaynaklarını anlamsal bağlamda ilişkilendirerek bunlara erişilmesi ve dağıtımına kolaylık sağlayabilmek için semantik web uygulamalarını gerçekleştirmesi vb. gerektiğini öne sürmüşlerdir (Parker ve diğerleri, 2005, ss. 176-177, 184-185).

Üniversite kütüphaneleri

Üniversiteler özellikle 1990'ların ortalarından itibaren büyük değişimler yaşamaya başlamışlardır. Hızla gelişen teknolojiye ve yeniliklere uyum gösterme zorluğu, öğretim üyeleri ve öğrencilerin değişen profillerinin getirdiği yeni gereksinimleri karşılama güçlüğü, mali baskılar, uzaktan eğitimin yarattığı baskı, topluma karşı artan sorumluluk ve daha birçok sorunla karşı karşıya gelen üniversiteler, farklılaşan ortamda ve yeni toplum düzeninde varlıklarını korumak, kendilerini geliştirmek, güçlüklerin üstesinden gelebilmek için yeni yapılanmalara gitmenin bir zorunluluk olduğunu anlamışlardır. Geleneksel olarak bilgi ve fikirlerin üretildiği, saklanıp korunduğu kurumlar olan üniversiteler, öğretim, araştırma, yayınlama, bilgiyi toplum katmanlarına, yorumlayarak, yayma gibi temel işlevlerini değişim ve yeniliklere uyarlayarak ve farklılaştırarak iyileştirmek zorunda olduklarını kavramışlardır. Varlıklarını sürdürebilmek, kendilerini geliştirmek için yeni yapılanmalar içine girme ve temel işlevlerini farklılaştırarak iyileştirme sorumluluğunu üstlenmenin getirdiği baskılarla mücadele ederlerken, üniversite içinde üretilen bilginin değerli bir özvarlık olduğunu ve sorunların giderilmesinde, engellerin aşılmasında onlara destek vereceğini fark etmişlerdir. Üniversite içinde üretilen bilgiyi kullanma ve yönetme fikrini benimsemele-ri, onları BY olgusuna yaklaştırmıştır. Özü itibariyle bilginin üretilmesi, ele geçirilmesi, paylaşılması ve kullanılması anlamına gelen BY'nin, amaç ve misyonlarına ulaşmaları için olanaklar sunacağını, yenilik ve değişimlere uyma zorunluluğunu yerine getirme aşamasında ortaya çıkan hususların -en azından bazılarının- yönetilmesinde kolaylık ve fırsatlar getireceğini kavra-

maları sonucunda üniversiteler, özel sektörü izleyerek BY uygulamalarına geçmeye başlamışlardır. Bugün BY'ni uygulayan üniversite sayısı gittikçe artmaktadır.

Üniversite kütüphaneleri, üniversite çapındaki kurumsal BY uygulamalarında bazı roller alabilmektedirler. Townley'e (2001, ss. 51-52) göre, bu kütüphaneler, özel sektör kütüphanelerinin yolunu izleyerek, üniversitenin kurumsal açık bilgisinin yönetilmesi işini üstlenebilirler. Üniversitelerin genellikle karmaşık halde olan veri veya bilgi depolarını kodlayarak düzenleyip içeriğindeki belgelere erişim olanağı getirebilirler. Veri tabanlarını yapılandırabilir, erişim uçları oluşturarak erişimi kolaylaştırabilirler, böylece bu depo ve veri tabanlarına değer katabilirler. Hangi tür ve formattaki bilginin akademik personele ve yönetim personeline kurumsal amaçlara ulaşmada yardımcı olabileceğini, gereksinme değerlendirmeleri yaparak belirleyebilirler. Ayrıca, kullanıcıların amaçlara ulaşma açısından anlamlı bulacağı bir biçimde enformasyonun yayımını gerçekleştirebilirler. Depoların kullanımını sağlamak ya da artırmak üzere yetiştirme olanakları yaratabilir ve destek verebilirler. Bütün bu kütüphaneci becerileri akademik toplumda fark edilecek, kütüphane ve kütüphanecilerin değeri anlaşılacaktır. Kütüphanenin bu tip faaliyetleri, aynı zamanda onun üniversitenin bilgisayar merkezi, hukuk bürosu, öğretim teknolojisi birimi, kurumsal planlama ve araştırma birimleriyle vb. ve üst yönetimle daha sıkı ilişkiler içine girmesine olanak getirecektir. Söz konusu birimlerle işbirliği çerçevesinde oluşturulacak işlevsel ekiplerde yer alacak kütüphaneciler, üniversitenin bilgi üretimine katkıda bulunabileceklerdir. Sonuçta kütüphanecilerin, üniversitenin BY işine destek vermeleri, yalnızca üniversitenin değil, kütüphanelerinin ve kendilerinin yararına olacaktır.

Bağlı oldukları üniversitelerin amaç ve misyonlarına ulaşmasında, temel işlevlerini yerine getirmesinde en büyük destekçilerinden biri olan ve üniversite toplumunun enformasyon gereksinmelerini karşılamak üzere hizmet veren üniversite kütüphaneleri, üniversitelerinin kurumsal kültürünün bir parçasıdır. Üniversitelerini etkileyen her şey, onları da etkiler. Üniversitelerin çağın getirdiği yeni koşullar nedeniyle değişim yaşamaları, kurumsal kültürlerini farklılaştırmaları, kütüphanelerini de etkilemiş, kütüphanelerin geleneksel işlevlerinin ötesinde işlevler yürütmelerini, yeni sorumluluklar almalarını gerektirmiştir. Değişen ortam ve koşullarda üniversite kütüphanelerinin yüz yüze geldiği en önemli hususlardan ikisi, dijital enformasyon kaynaklarının çokluğu ve çeşitliliği ile farklılaşan kullanıcı gereksinme ve beklentileridir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, bu kütüphanelerin akademik topluma dijital kaynaklar, yeni tür derlemeler ve yaklaşımlarla hizmet sunmalarına, alışılmadık işlemler yapmalarına, değişik

faaliyetler içine girmelerine yol açmıştır. Kütüphaneciler kullanıcılarına dijital kaynaklardan oluşan yeni tip hizmetlerle, çağa uygun yeni tip hizmetler verme sorumluluğunu üstlenmişler, onlara yardım etmek üzere her yeni ortamda enformasyona erişim kompetanı olmaya yönelmişlerdir. Diğer taraftan, toplumsal ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak geleneksel öğretim-öğrenim modellerinin değişmesiyle, farklı bir öğretim üyesi ve öğrenci profili ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin hocalarıyla elektronik ortamda temas kurarak esnek öğrenim süreçlerine katılması, öğrencinin kendi kendine öğrendiği, bağımsız çalışmasına dayanan öğrenci-odaklı ve kaynak-odaklı öğrenime ağırlık verilmesi, öğretim üyelerinin elektronik ortamda dersle ilgili faaliyetleri duyurmaları, açıklamalar yapmaları vb. gibi yaklaşımlar giderek yaygınlaşmıştır (Maponya, 2004, ss. 10-11). Öğretim üyeleri ve öğrenciler, enformasyon ve araştırma gereksinmelerini karşılamak üzere kendi portallarını oluşturmaya başlamışlardır (Wen, 2005, s. 1). Kullanıcı gereksinme ve beklentilerini değiştiren daha birçok etken vardır ve bunlar kütüphaneleri etkilemiştir. Kütüphaneciler yeni gereksinme ve beklentileri karşılamanın farklı yollarını denemiş veya uygulamışlardır. Soru yanıtlama hizmetine ağırlık vermek, kullanıcılardan çoğalarak gelen destek ve eğitim taleplerini karşılayabilmek için bu taleplere yönelik hizmetleri artırmak, öğrenci-odaklı ve kaynak-odaklı öğrenimin gereği olarak öğrencilere daha fazla yöneltme ve enformasyon hizmeti vermek vb. kütüphanelerin uygulamalarından bazılarıdır (Maponya, 2004, s. 12).

Son on yıllar içinde üniversite kütüphane ve kütüphanecileri teknoloji ve eğitimdeki yenilikler doğrultusunda, derme, işlev ve hizmetlerini farklılaştırarak çok başarılı işler yapmış olsalar da, gerçek başarının BY sürecini başlatıp geliştirdikleri zaman geleceğini fark etmelidirler. Üniversite kütüphaneleri de dâhil olmak üzere bütün kütüphanelerin BY uygulamalarını başlatıp geliştirmelerini gerektiren nedenler şöyle bir yaklaşımla ele alınabilir: Kütüphanelerin temel amaçları kullanıcılarının enformasyon gereksinmelerini karşılamaktır. Bütün işlem ve faaliyetlerini sonuçta kullanıcıları tatmin etmek için yerine getirirler. Kütüphanelerin çekirdek değerlerinin başında, kullanıcılarla yakınlık kurmak ve onların enformasyon gereksinmelerini en mükemmel şekilde karşılamak gelir. Üniversite kütüphanelerinde, özellikle öğretim üyeleri ve öğrencilerle yakınlık kurma, onların enformasyon gereksinmeleri, beklenti ve davranışları hakkındaki bilgiyi ele geçirmeyi sağlar. Ele geçirilen bilgiyi, ayrıca bu bağlamda kütüphane içinde üretilen bilgiyi paylaşmak ve kullanmak suretiyle onlara kaliteli ve doyurucu hizmetler sunmanın yolu açılır. Bu nedenle üniversite kütüphaneleri, başta öğretim üyeleri ve öğrencilerin gereksinme ve beklentilerini tam anlamıyla karşılayabilmek ve gerçek başarıyı yakalayabilmek için BY uygulamalarına geçmelidir. Bir üniversite kütüphanesinin gerçek başarısı, hem açık kütüphane

bilgisini, hem de çalışanlarının örtük bilgisini sistemli yaklaşımlarla maksimum düzeyde kullanma yeterliliğine bağlıdır. Kütüphanenin kendi bünyesindeki açık ve örtük bilgiyi en verimli şekilde kullanabilmesi için çeşitli olanaklar sunan BY sürecinin içine girmesi, özellikle akademik toplumun enformasyon gereksinme ve beklentilerini layıkıyla karşılamasını sağlar (Maponya, 2004, ss. 1-2). Kütüphanenin, üniversitenin BY politikası ve stratejisiyle uyumlu bir BY politikası ve stratejisi belirlemesi, BY faaliyetlerini düzgün bir şekilde yürütmesini olanaklı kılar. Bu politika ve strateji doğrultusunda uygulayacağı BY programı, kütüphanecilerin yeni durum karşısında işlev ve hizmetlerini tekrar değerlendirmelerini, rol ve sorumluluklarını daha da çeşitlendirerek çoğaltmalarını gerektirebilir. Bu sayede üniversitenin kurum kültürüne uygun, ileri bir hizmet anlayışının egemen olduğu bir kütüphane kültürü oluşacak, bu kültür ortamında gerçek başarı elde edilebilecektir. BY, üniversite kütüphanelerinin hizmetlerini geliştirebilecekleri, onlara değer katabilecekleri, uygulanabilir bir süreçtir. Wen'e (2005, s. 3-4) göre üniversite kütüphanelerini BY'ne yönelten iki temel güçten biri, kullanıcı gereksinme ve beklentilerinin artması, diğeri ise kütüphane bütçelerinin azalması veya sabit kalmasıdır. Bu durumu 'daha az bütçe, daha çok talep' ifadesiyle özetleyen Wen, kritik bir zamanda BY'nin imdada yetişen bir araç olduğunu belirtmiştir.

Bazı literatür örnekleri üniversite kütüphanelerinde BY olgusunu biraz daha aydınlatılabilir. Branin (2003) Ohio State Üniversitesi Kütüphanesi'nin bir bilgi bankası oluşturma girişiminden söz etmiştir. 2001'de üniversitenin bazı üst düzey yöneticileri, o tarihte kütüphanenin yöneticisi olan Branin'e üniversitenin bilgi bankasını oluşturmada kütüphanenin liderlik yapmasını önermişlerdir. Yayınlanmış enformasyonu yönetmede deneyim ve uzmanlığı olan kütüphanenin, bilgi bankası içeriğindeki üniversite dijital belge ve/veya kaynaklarını da yönetebileceğine ve bu bankanın oluşumuna liderlik yapacak birimin kütüphane olması gerektiğine inandıkları için yöneticilerin getirdiği bu öneri, Branin'in önemli olarak değerlendirdiği bir girişim olmuştur. Kütüphane yöneticisi ve ekibi, üniversitenin bilgi sermayesinin dijital deposu olan bilgi bankasını yönetme işini üstlenmeyi kabul ettikten sonra, üniversitenin Baş Enformasyon Görevlisi (Chief Information Officer), bazı öğretim üyeleri ve teknoloji uzmanlarıyla birlikte çalışarak bir plan hazırlamış ve bunu üst yönetime sunmuştur. Kütüphaneciler uygulamalarının daha başlangıç aşamasında öğretim üyeleri ve öğrencilerin enformasyon teknolojisini hem enformasyona erişmek, hem de bilgi üretmek üzere yaygın olarak kullandıklarını, kullanıcı sayısının gittikçe arttığını fark etmişler, ayrıca dijital özvarlıkların envanterini oluştururken, bunların miktar ve çeşidinin çokluğu karşısında şaşırılmışlardır. Kampus, bölüm ve araştırma merkezlerinde üretilen, ayrıca birey olarak öğretim üyeleri ve öğrencilerin ürettikleri ve arala-

rında paylaştıkları yeni tip dijital enformasyon özvarlıklarına uyum göstermeleri zaman almıştır. Bunlar arasında web kaynakları, veri tabanları, imaj dermeleri, ses ve enformasyon dosyaları, e-kitap, e-dergi ve e-tezler, öğrenme ve araştırma materyalleri, öğretim üyelerinin yayınları ve yayınlanmamış yazıları, açık kaynak yazılımları vb. vardı. Ders yönetim sistemlerinin benimsenmesiyle birçok ders faaliyeti çevrim-içi olarak gerçekleştiriliyordu. Öğretim üyeleri ve öğrenciler araştırma ve öğrenmeyi paylaşmak üzere kendi web sitelerini oluşturuyorlardı. Bilgi bankasının içereceği pek çok kaynak ve hizmet tipi vardı. Kütüphanenin, EY ve belge yönetimi kuralları gereğince üniversitenin bilgi deposunun içeriğini düzenlemesi ve erişime açması gerekiyordu. Bilgi bankası, düzenlenerek erişime açılan kurumsal bir depo olmanın ötesinde, çok daha geniş bir BY sistemini ifade edecek, üniversitedeki çoklu enformasyon sistemlerini kuşatacak ve eşgüdümü sağlayacaktı. Bunun uzun vadeli bir iş olduğu anlaşıldı. Kütüphane başka üniversitelerin benzer uygulamalarından yararlanıp açık kaynak kod kullanarak bir yazılım platformu oluşturmuştur. KEB ve BY'nin bazı temel kuramlarını uygulamaya geçirerek üniversitede çok boyutlu bir BY sistemi kurulması için çaba harcanmıştır. Bilgi bankası, öğretim üyeleri ve öğrencilerle yakınlık kurmayı ve onları da işin içine katmayı gerektiren bir projedir. Kütüphaneciler, öğretim üyeleri ve teknoloji uzmanlarıyla birlikte çalışarak dijital özvarlıkların saklanıp korunması, paylaşılması ve yönetilmesini sağlamaktadırlar. Örneğin bir kütüphaneci, bir öğretim üyesi ve bir teknoloji uzmanı, bir lisans dersiyile ilgili öğrenme materyallerinin ve dersle ilgili bazı bilgilerin sunulması, bunların saklanıp korunması için işbirliği yaparak bir sistem tasarlamışlar ve bir 'ders açıklaması web sayfası' oluşturmuşlardır. Bu, kütüphanecilerin uzmanlık alanlarının BY'ne doğru kayıp genişlediğini gösteren bir örnektir (Brannin, 2003, s.45, 49, 51-54). Ohio State Üniversitesi bilgi bankası projesinin, hem uzun vadeli olduğu için, hem de BY'nin kurumsal bilgi depoları oluşturma stratejisini (birinci tip strateji) uyguladığı için ve bu strateji sürekli güncelleştirme yapılmasını gerektirdiği için, sona ermeyeceği, devam edeceği düşünülebilir. Bu proje, üniversite kütüphanelerinde BY uygulamasının dikkat çekici bir örneğidir. Diğer taraftan, Maponya (2004) ve White (2004) tarafından konuya yönelik ampirik çalışmalar yapılmıştır. Maponya örnek olay çalışmasında (case study) temelde, Güney Afrika'daki Natal Üniversitesi'nin Pietermaritzburg Kütüphaneleri'nde çalışan kütüphanecilerin verdikleri hizmetlerde ve yaptıkları işlerde BY uygulamalarına ne derecede girdiklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmacı, anket ve görüşme tekniklerini kullandığı çalışmasında, sorulara verilen kütüphaneci yanıtlarına dayandırdığı bulgularını, BY sürecinin gerektirdikleri açısından değerlendirerek tartışmıştır. Bulgular, söz konusu kütüphanelerin en çok yerine getirdiği BY uygulamasının, bilgi sağlama ve paylaşma açısından başka kütüphanelerle işbirliği yapmak olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmacıya göre, kütüphane-

lerin bu açılardan işbirliği içine girmeleri, BY'nin gereklerinden birini gerçekleştirdikleri anlamına gelmektedir. Yanıtlara göre, kütüphaneciler bilgi ve deneyimlerini enformal yollarla, yazılı belgeler aracılığıyla veya ekip çalışmaları kanalıyla paylaşmaktadırlar. Araştırmacı, kütüphanelerde belli bir düzeyde bilgi paylaşımı olmasına rağmen, paylaşımın sistemli ve formal bir duruma getirilemediği yorumunda bulunmuştur. Ayrıca, hem çalışmakta olan, hem de kütüphanelerden ayrılan personelin bilgisinin sistemli ve formal yollarla ele geçirilememesi de bir eksikliklerdir. Personelin bilgi kapasitesi fark edilememiştir. Bu açılardan kütüphaneler BY'nin gereklerini yerine getirememişlerdir. Diğer taraftan, yanıtlara göre, kütüphanelerin yazılı bir BY politikası ve stratejisi yoktur, yönetimin BY'ye yönelik farkındalığı güçlü değildir ve BY faaliyetleri için bir lider belirlenmemiştir. Araştırmacı, BY'nin vazgeçilmez öğelerinden olan BY politikası, stratejisi ve liderliğin kütüphanelerde bulunmamasını bir zayıflık olarak değerlendirmiştir. Kütüphaneciler, genel olarak kütüphanelerin BY'ne niçin geçmesi gerektiği sorusuna oldukça bilinçli yanıtlar vererek BY'ne ilişkin farkındalıklarını ortaya koymuşlardır. Onlara göre, sağlıklı ve sistemli bir BY süreci, personelin, özellikle kilit personelin bilgisini ele geçirmeyi ve korumayı sağlayacak, bilgi paylaşımını sistemli ve formal şekilde gerçekleştirmeye olanak verecek, personelin verimliliğini artıracak ve bağlı olunan üniversitenin bilgi üretimi ve BY uygulamalarına katkıda bulunacaktır. Bu nedenlerle kütüphanelerinde de BY süreci başlatılmalıdır. Kütüphanecilerin, kendi kütüphanelerine yönelik olarak gösterdikleri BY'ne geçiş nedenleri de az farklıdır; personelin örtük bilgini ele geçirmek, mevcut stratejik bilgiyi belirlemek, tanımlamak, korumak ve kullanıcılarla bilgiyi paylaşmak (Maponya, 2004, ss. 19-26). Maponya, araştırmasının bulguları doğrultusunda, Pietermaritzburg Kütüphaneleri'nde BY'nin gerçekleştirilme düzeyinin yüksek olmadığı sonucuna varmış, bu kütüphanelerin BY sürecini başlatıp geliştirmek üzere adımlar atması gerektiğini vurgulamıştır. White ise, Oxford Üniversitesi Kütüphane Hizmetleri'ne (Oxford University Library Services – OULS) yönelik örnek olay çalışmasında, OULS'un stratejisine BY'nin eklenmesi gerektiğini vurgulayarak OULS personelinin BY, bilgiyi yaratma ve paylaşma konularındaki görüşlerini değerlendirmeyi, söz konusu kütüphanelerde BY'nin ne derecede gerçekleştirildiğini ve bir kurum kültürü olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Oxford Üniversitesi'nin kütüphane yapısı, ayrı ayrı yönetilen çok sayıda kütüphanenin bulunması şeklindeydi. 1990'ların sonlarında kullanıcılara sunulan kütüphane hizmetlerinin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin tartışmaların sonucunda, bağımsız kütüphanelerin merkezi bir yönetim altında birleştirilerek bütünleşik OULS sisteminin oluşturulması kararlaştırıldı. White araştırmasını yaptığı yıl olan 2004'de OULS kapsamında 30'dan fazla kütüphane olduğunu ve bu kütüphanelerde toplam 600 kadar personelin çalıştığını belirtmiştir. White'ın araştırma alanını OULS kilit personeli (stra-

teji ekibi üyeleri, proje yöneticileri, enformasyon teknolojisi ve konu uzmanları vb.), katalogcular ve danışma hizmetleri personeli oluşturmuştur. Araştırmacı, bu grupların enformasyon ve bilgi arasındaki farkı bilip bilmediklerini, insanların beyinlerindeki bilginin nasıl yönetilebileceği vb. konusundaki görüşlerini, özellikle OULS’da bir bilgi paylaşımı kültürünün olup olmadığını belirlemek istemiştir. Katalogculara ait bulgular, onların kataloglamayı bir BY işi olarak gördüklerini, kataloglamanın bilgiyi kullanmayı ve tekrar kullanmayı sağladığını düşündüklerini ortaya çıkarmıştır. Deneklere, BY’nin ne hakkında olduğu sorulduğunda, büyük çoğunluktan insanların bilgileri hakkında olduğu yanıtı alınmıştır. Bulgular doğrultusunda OULS personelinin bilgi ve deneyimlerini paylaşmaya istekli oldukları ve bilgi paylaşımının kütüphaneleri için yararlı olacağını düşündükleri belirlenmiştir. Araştırma, ayrıca OULS personelinin kütüphanenin amaçlarını iyi bildiğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmacıya göre bu bilgi önemlidir; çünkü çalışanlar kendi kişisel gelişimlerini kütüphanenin amaçlarına doğrultusunda planlayıp gerçekleştirebileceklerdir. Yanıtlayanların çoğuna göre, OULS’a bağlı kütüphaneler öğrenen kurumların özelliklerini taşımaktadır. Diğer taraftan, kütüphaneciler kullanıcılardan kütüphane hakkında çok şey öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Kütüphaneler hizmete yönelik kurumlar oldukları için, kütüphane operasyonlarını planlama ve düzenlemede kullanıcıların oynadığı rolü anlamak önem taşır. Bilginin niçin paylaşılması gerektiği sorusuna OULS kilit personelinin çoğu, çalışanlar kütüphaneden ayrıldıktan sonra bilgi kaybı olduğu yanıtını vermişlerdir. Bilgiyi kaydetme ve alıkoymanın kütüphane hizmetlerine değer katacağını, personeli yetiştirmek için harcanan zaman ve parayı azaltacağını, hatta yok edeceğini belirtmişlerdir. OULS personelinin bazı ek yetiştirme, eğitim faaliyetleri ve işbaşı beceriler kazandırma programları kanalıyla BY hakkında daha çok şey öğrenmek istedikleri bulgulanmıştır. Sonuç olarak, araştırmanın bulguları doğrultusunda OULS’da bir tür BY kültürünün bulunduğu, bilgi paylaşımının olduğu, personelde BY’ne yönelik bir farkındalığın geliştiği, uzun süredir çalışan personelin yeni personele danışmanlık, koçluk yaparak bilgi aktardıkları belirlenmiştir. OULS’un kurum kültürünün BY’ne geçişe uygun olduğu sonucuna varılmıştır (White, 2004, ss. 1-3, 5-7). Bugün Oxford Üniversitesi’nin ana araştırma ve derleme kütüphanesi olan büyük Bodleian Kütüphanesi dışında 100’den fazla kütüphanesi vardır (araştırma kütüphaneleri, kolej, bölüm, müze ve enstitü kütüphaneleri vb.). Üniversitenin bütünleşik kütüphane sistemi devam etmektedir. Bütün kütüphanelerin dermelerine SOLO (Search Oxford Libraries Online) ana tarama motoru aracılığıyla erişim sağlanabilmektedir. Özellikle dijital kütüphane sistem ve hizmetlerini geliştirmek üzere bütün kullanıcı tipleriyle ilişkiler kurulmakta, onlardan alınan geribildirimlerden yararlanılmaktadır. Amaç kullanıcı gereksinimlerini en üst düzeyde karşılamaktır. Kütüphanelerde BY kapsamına girebilecek çok çeşitli süreçler yürü-

tılmaktadır (Oxford University, Research, Libraries, 2014). Wen (2005) ise, çalışmasında pragmatik bir BY yaklaşımı önermiştir. Üniversite kütüphaneleri sınırlı bütçe, personel ve teknolojik olanaklarıyla BY uygulamalarına başlamaya cesaret edemediklerinde, onun önerdiği yaklaşıma yönelebilirler. Wen'in yaklaşımı, kütüphanenin mevcut yönetim yapısını, personel ve teknolojisini koruyarak BY uygulamalarının nasıl başlatılıp yürütülebileceğiyle ilgilidir. Bütün kütüphane türlerinde olduğu gibi, üniversite kütüphanelerinde de bilgiyi sistemli bir şekilde yönetebilmek için uyumlu ve eşgüdümlü çabaların gösterilmesi gerekir. Bu çabaların, örneğin bir Baş Bilgi Görevlisi'nin (Chief Knowledge Officer) altında çalışan BY yöneticilerinin yeni bir ağını oluşturmak suretiyle başlatılıp geliştirilebileceği sıklıkla belirtilir. Wen'e (2005, ss. 4-5) göre bu yaklaşım yerine, kütüphanenin mevcut yönetim yapısını değiştirmeksizin BY uygulaması girişiminde bulunmak çok daha pratiktir. Bir üniversite kütüphanesinde bir BY yöneticileri ağına karşılığı, kütüphanenin orta düzey yöneticileri olan bölüm şeflerinin oluşturduğu bir ağ olabilir. Bölümünün personelini ve iş akışını yönetmekten sorumlu olan her bölüm şefi, yeni adıyla BY yöneticisi, ek olarak bölümünün amaç, işlev ve işlemlerine ilişkin bilgiyi yönetmekten de sorumlu tutulabilir. Bölümünün operasyonel verimliliğini artırmak üzere bilgiyi ele geçirme çabası içine girebilir. Böyle bir BY yapısı, şeflerin yalnızca bölümlerinde geçerli olan bilgiyi toplamalarını değil, diğer bölümlerden, hatta başka kütüphanelerin eşdeğer bölümlerinden, ilgili bilgiyi toplamalarını da sağlar. Bölüm şefleri/BY yöneticileri ağı, bölümler arası bilgi sağlama, aktarma ve paylaşma işine olanak sağlayarak bu işe hız kazandırır. Böylece, bilgiyi ele geçirme, bütün bölüm şeflerinin ortaklaşa çabalarıyla gerçekleştirilir, her bölüm diğer bir bölüme katkıda bulunur, her biri diğerinden yararlanır. Bilginin ortaklaşa ele geçirilmesi, sonra da paylaşılması ve kullanılmasına olanak getiren bu tip işbirliği çabaları BY uygulamalarını yerine getirmek bakımından çok önemlidir. Üniversite kütüphanesi yöneticisi ise, sadece BY yöneticileri ağı kanalıyla edindiği kütüphane içi bilgiyle yetinmemeli, başka kütüphanelerden hangi iş akışlarının, düzenleme yapılarının, işlem, hizmet ve teknolojilerin vb. daha olumlu sonuçlar getirdiği bilgisini ele geçirmeye bakmalı, bu bilgi ışığında değinilenlerin kütüphaneye uygunluğu ve uygulanabilirliğini üzerinde durup düşüncelerini özellikle şeflerle paylaşmalıdır. Yönetici olasılıkla bunu, kendi kullanıcı toplumuna daha iyi hizmetler verebilmek için uygulayacak BY faaliyetlerini güçlendirmek adına yapacaktır. Kütüphane dünyasında, iş dünyasında olduğu gibi, güçlü bir rekabet ortamı yoktur; kütüphaneler genellikle birbirlerine destek verirler. BY uygulamalarını gerçekleştirme aşamasında kütüphanelerin birbirlerinin bilgisinden yararlanması geçerli bir yaklaşımdır. Diğer taraftan Wen, birçok BY taraftarının bilgiyi depolama ve bilgiye erişim için ileri teknoloji kullanımının önemini vurgulamasına rağmen, üniversite kütüphanelerinin üst düzey bir BY teknolojisi sağlama-

sından yana değildir; çünkü merkezi bir BY sistemi -ister satın alınsın, ister kütüphanede geliştirilsin- yüksek bir başlangıç sermayesi gerektirecek, bunun dışında sürdürme, bakım, donanım ve yazılım geliştirme masrafları çıkaracaktır. Dahası, harcanan paranın BY için değip değmeyeceğini önceden kestirme güçlüğü vardır. Üniversite kütüphanelerin mali kaynak sıkıntısı çektiği bir dönemde yöneticilerin riske girmekten çekinmelerini doğal karşılanmalıdır. Böyle bir sistem, ayrıca BY yöneticilerinden bazılarının teknolojiyi kullanmadaki maharetlerinin ön planda tutulmasına yol açacak, BY sisteminin kullanımını öğretmek de pahalı ve gerçekçi olmayan bir yaklaşım olacaktır. BY sisteminin getireceği bu sakıncaları göz önünde bulundurarak Wen, kütüphane bilgisini yönetmek için kütüphanede mevcut teknolojinin kullanılmasını savunmuştur. Açık kaynak teknolojisi ve yazılımını ideal bulmuş, genellikle personelin bilgisayarlarında bulunan Microsoft (MS) ürünlerinin olanaklarından yararlanma fikrini benimsemiştir. MS Word, bölüm düzeyinde işlemlerle ilgili belgelerin oluşturulması gibi; MS Excel bölüm düzeyinde istatistikler tutmak, listeler, çizelgeler vb. üretmek ve saklamak gibi; MS Access ise sıkça sorulan kullanıcı sorularını ve bunların yanıtlarını depolamak gibi BY uygulamalarını gerçekleştirmek için uygun ortamlardır. Ayrıca kütüphane bilgisini içeren belgeler, paylaşılan bir ortamda düzenlenip kodlanarak depolanabilir. Depolama, personelin kütüphaneden ayrılması durumunda ona ait bilginin kaybını önlemek için de yapılmalıdır. Tartışma listeleri, sanal danışma masası, web portalleri vb. de üniversite kütüphanelerinde BY'nin gerçekleştirilmesi için kullanılabilir. BY uygulamalarının öncelikle kullanıcı hizmetleri birimlerinde uygulanmasının yerinde olacağını belirten Wen (2005, s. 6), önerdiği düşük riskli, az maliyetli BY yaklaşımının yalnız üniversite kütüphanelerinde değil, bütün kütüphane türlerinde uygulanabileceğini ve kütüphane yöneticilerini BY girişimi için yüreklendirebileceğini ifade etmiştir. Wen'in görüşlerinden yola çıkarak, kütüphanelerde yönetim yapısını değiştirmeden, mevcut teknolojiden sonuna kadar yararlanmak suretiyle BY hareketinin en azından önünün açılacağını belirtebiliriz.

Halk kütüphaneleri

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin getirdiği sonuçlar, toplumun bütün katmanlarından gelen halk kütüphaneleri kullanıcılarını da etkilemiş, ortaya çıkan yeni tip kullanıcının enformasyon gereksinme ve beklentilerini çağın uygun şekilde karşılamak, bu kütüphanelerin bir dönüşümüne girmesine neden olmuştur. Gerek kütüphane sistemleri bünyesindeki, gerekse ayrı oluşumlar halindeki halk kütüphaneleri, hayatta kalmak, amaç ve misyonlarına ulaşmak, performans ve verimliliklerini artırmak ve kullanıcılarının enformasyon gereksinme ve beklentilerini en üst düzeyde karşıla-

yabilmek için, özel sektör ve üniversite kütüphanelerini izleyerek, BY faaliyetlerini başlatmışlardır.

Teng ve Hawamdeh'in (2002) çalışması, Singapur Milli Kütüphane Dairesi'ne (SMKD) bağlı ulusal çaplı halk kütüphaneleri sisteminde BY uygulamalarının nasıl gerçekleştirildiğini ele alan bir örnektir. SMKD, hem Singapur Milli Kütüphanesi'nin, hem de ülkedeki halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bir devlet kuruluşudur. Bugün sayıları 25'e ulaşan halk kütüphaneleri ağılaştırılmış durumdadır (About National Library Board, 2014). SMKD, üç katmanlı bir sistem içinde yer alan halk kütüphanelerine bir kurum kültürü aşlamayı, kütüphanelerin personel ve kullanıcılarını yenilikler doğrultusunda bilgiyle donatmayı, işlem ve hizmetlerini en etkin, eşgüdümlü ve standart biçimde yürütmelerini sağlamayı, kullanıcı gereksinmelerini en üst düzeyde karşılamayı amaçlamış ve BY uygulamalarını gerçekleştirmiştir. SMKD, kullanıcıların gereksinme ve beklentileri doğrultusunda hizmet ve dermeleri geliştirmede izleyeceği yolu belirlemek üzere, bağlı kütüphanelere, kullanıcılarından geribildirim alma sorumluluğunu vermiştir. Alınan geribildirimlerden yararlanılarak üretilen bilgi, sisteme bağlı kütüphanelerin verimliliğini artırmak üzere kütüphaneler çapında paylaşılmakta ve kullanılmaktadır. SMKD ayrıca, toplum bireylerine daha iyi hizmet sunabilmek için bazı grup veya topluluklar oluşturmuştur. Bunların arasında, toplumun bütün kesimlerini temsil eden bireylerin oluşturduğu Kullanıcı Geribildirim Odak Grubu, bazı toplum kesimlerine elektronik ortamda enformasyon hizmeti sunmayı hedefleyen Öğrenci Sanal Topluluğu, İş Dünyası Sanal Topluluğu ve Çince Konuşanlar Sanal Topluluğu vardır. Bu çabalar, ticari şirketlerin pazarlama stratejilerinin karşılığı olarak değerlendirilebilir. SMKD, kullanıcı bağlılığını artırarak kendi verimlilik ve performansını yükseltmeyi amaçlamıştır. Diğer taraftan SMKD, problemler ortaya çıktıkça, her birine çözüm getirmek için ayrı zaman harcamak yolu yerine proaktif uygulamalarla problemleri önceden çözme yoluna gitmiş, bu doğrultuda bazı grup veya ekipler oluşturmuş, bunlar aracılığıyla kütüphanelere ilişkin bilgi üretimini de sağlamış, üretilen bu bilginin bağlı kütüphanelerle paylaşılmasına ve kullanılmasına olanak getirmiştir. Böylelikle kütüphanelerin performansını yükseltme yoluna gitmiştir. Zaman kazandırıp işlerin hızlanmasını sağlayan bu grup veya ekipler arasında yer alan Proje Yönetimi Ekibi, kütüphane uygulamalarının ve prototip (ilk tip) hizmetlerin nasıl geliştirileceği, hizmetleri sağlamanın en verimli yöntemlerinin ne olduğu vb. ile ilgili olan proje yönetimini kolaylaştırmak üzere kurulan ve SMKD üyelerinden oluşan bir iş mühendisliği ekibidir. İş Geliştirme Ekibi ise, bağlı kütüphanelerin personelinden gelen geribildirim ve önerilerle ilgilenir. Uygun bir öneri getiren personelin parayla ödüllendirilmesini sağlar. Diğer taraftan, Program Geliştirme Grubu, sisteme bağlı bütün halk kütüphanelerinin kısa ve uzun vadeli programlarını tek el-

den planlamak, düzenlemek ve yönetmek amacıyla oluşturulmuş bir eşgüdüm sağlama grubudur. Merkezi programlama birimi olarak görevlendirilen bu grubun çalışmaları sayesinde, her bir kütüphanenin kendi programını hazırlayarak zaman kaybetmesi önlenmiş, tekrarlanan çabalar durdurulmuştur. Ayrıca sistemde yeni kurulacak kütüphanelerin planlanması ve yapımıyla ilgili Kütüphane Kurma Grubu kütüphane binalarının yapımını hızlandırmıştır (Teng ve Hawamdeh, 2002, ss. 188-194). Bazı eleştirilere açık olmakla beraber, genelde SMKD'nin halk kütüphanesi sisteminde BY uygulamalarını başarıyla gerçekleştirdiği görülmektedir; Kütüphane sisteminde işbirliği, paylaşma ve sürekli öğrenmeyi olanaklı kılan bir kurum kültürü yerleştirebilmiş, belirlediği zaman kazandırıcı BY stratejisi doğrultusunda, bağlı kütüphaneler için, bilgi üretimini kullanıcı ve personelden aldığı geribildirimlerden ve ekip çalışması ürünlerinden yararlanarak gerçekleştirebilmiş, bu bilginin kütüphaneler çapında paylaşılıp kullanılmasını, işlerin eşgüdümlü ve standart bir şekilde yürütülmesini sağlayabilmiş, sistemin performans ve verimliliğini yükseltmeyi daha kısa zamanda gerçekleştirebilmiştir. Özellikle insan ve kullanıcı sermayeleri ile teknolojiyi akıllıca kullanarak başarılı bir BY uygulaması örneği vermiştir.

Son olarak, Sarrafzadeh'in (2005) herhangi bir kütüphane türünde görevli bazı gelişmiş ülke kütüphanecilerinin görüşlerine dayanan, daha genel içerikli ve belli bir derecede uluslararası özellik taşıyan ampirik çalışmasına değinmekte yarar vardır. Araştırmacı bu çalışmasında, BY'nin ortaya çıkmasının sonucu olarak görülen temel değişimlerle karşı karşıya gelen kütüphanecilerin BY hakkındaki görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmacının ulusal ve uluslararası list-serve'ler ve tartışma grupları (IFLA-L, KMDG-L, AGLIN vb.) aracılığıyla kütüphanecilere ilettiği web-tabanlı anketini 370 kütüphaneci yanıtlamıştır. Araştırmacının ulaştığı temel bulgular arasında şunlar vardır: Kütüphanecilerin çoğu, kütüphanelerde BY uygulamalarına sıcak bakmaktadır; BY işinin kütüphaneciler için yeni kariyer seçenekleri getireceğini düşünmektedir; BY'nin kütüphanecileri yeni bilgi, beceri ve yeterlilikler kazanmaya teşvik edeceği kanısındadır; BY uygulamalarının, kütüphanelerin bağlı oldukları kurumlar ve kullanıcılarla daha fazla ilgilenmelerine yol açacağını düşünmektedir; BY'nin kütüphanelerin gelecekteki gelişimlerinde etkili olacağı ve bu gelişime katkı sağlayacağı görülmektedir; KEB bölümlerinin, öğrencilerin BY'ni daha iyi öğrenmelerini sağlamak, onlara BY bilgi, beceri ve yeterlilikleri kazandırabilmek için ders programlarında değişiklikler yapmaları gerektiği kanısındadır. Aksi halde mezunların iş pazarında kayba uğrayacaklarını düşünmektedir (Sarrafzadeh, 2005, ss. 98-100). Sonuç olarak, bu araştırma, bazı gelişmiş ülkelerdeki kütüphanecilerin BY konusunda çeşitli oranlarda bilgi sahibi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Kütüphanecilerin Bilgi Yönetimine İlişkin Beceri ve Yeterlilikleri

Bilginin üretilmesi, ele geçirilmesi, paylaşılması ve kullanılmasını kolaylaştıran sistematik ve bütünleşik BY sürecinin kütüphanelerde başarıyla gerçekleştirilmesi, kütüphanecilerin uzmanlık bilgisine ve çok çeşitli türden beceri ve yeterlilikler edinmelerine bağlıdır. Kütüphanecilerin kayda geçirilip belgelenmiş açık uzmanlık bilgisi ve sahip oldukları örtük uzmanlık bilgisi ve know-how, kütüphanenin en önemli özvarlıkları olarak değerlendirilirken, edindikleri beceri ve yeterlilikler de BY sürecinde düşünme ve yaratıcılıklarını harekete geçiren bir güç olarak kabul edilir.

Bir kurumdaki kayıtlı enformasyonun, yani açık bilginin kullanılabilmesi için yönetilmesi gerektiği, BY'nin dayandığı ilk temeldir. EY, kesinlikle BY'nin kapsamı içine girmesi gereken bir süreç olduğuna göre, kütüphanecilerin BY sürecinde aktif bir rol oynamaları çok doğaldır; çünkü hangi formatta olursa olsun enformasyonu en iyi şekilde yönetebilecek profesyoneller onlardır. Enformasyonun kodlanarak düzenlenmesinde, EY sürecinin başarıyla gerçekleştirilmesinde kütüphaneciler aranan kişilerdir. O halde, kütüphanecinin EY becerisinin, onun başta gelen bir BY becerisi olduğu belirtilebilir. Kütüphanecilerin bu becerisinden yararlanmayan kurumların BY programlarının yetersiz olabileceği iddiası pek yanlış değildir. Nitekim Corral'a (1998, s. 2) göre, kütüphaneciler her ne kadar BY girişimlerinin başlangıcında her zaman aktif olarak işin içine girmemiş olsalar da, birçok kurum daha sonraki BY aşamalarında, özellikle içeriğin yönetilmesinin temel sorun olarak karşılına çıktığı aşamada onlara gereksinme duymuşlardır. Kurumlar kütüphanecilerin EY, enformasyonu yapılandırma ve kodlama, seçmeli bilgi yayımını (SDI) yönetme, kullanıcı profili çıkarma, dizinleme sistemleri ve tezarus oluşturma vb. gibi becerilerinden yararlanmak istemişlerdir.

Çeşitlilik ve farklılıklarla karakterize edilen bilgi işi, üst düzey uzmanlık ve becerilere sahip meslekten çalışanlar tarafından gerçekleştirildiğine göre, kütüphanecilerin BY sürecinde etkin bir rol oynamaları da, uzmanlık bilgisi, beceri ve yeterliliklere sahip olmalarına, ayrıca bazı kişisel özellikler taşımalarına bağlıdır. BY, sadece rutin işler yapmayla, başkalarının erişimi için düzenleme yapmayla yetinmeyen, yani yalnızca uygulama çalışanı olmayan, buna karşılık, düşünen, araştıran, sorgulayan ve bilgi çalışanı olmaya yakın duran kütüphanecileri gerektirir (Broadbent, 1998, s. 13). Marouf'un (2004, s. 1) belirttiği gibi, özellikle düşünen kütüphanecilerin, BY'ne ilgi göstermesinin bir nedeni de, BY'ni imajlarını ve rollerini değiştirecek, uzmanlık bilgisi, beceri ve yeterliliklerini geliştirmelerini sağlayacak, yaratıcılık ve yeniliğe yöneltecek bir araç olarak görmeleridir.

Literatürde BY çalışanlarının veya kütüphanecilerin, BY'ne ilişkin farklı beceri ve yeterliliklerinin genellikle gruplandırılarak ele alındığı görülmektedir. Seçilmiş literatür örneklerinden hareketle, kütüphanecilerin BY beceri ve yeterliliklerine değinilebilir. BY uygulamaları, kütüphaneciler de dâhil olmak üzere, her çalışanın teknik, kurumsal ve kişilerarası becerilerin karışımına sahip olmasını gerektirmekte, bu karışım, üstlenilen sorumluluklara göre çeşitlenebilmektedir. BY işine giren herkes, iş ortamını anlayabilmeli, iyi iletişim kurabilmeli, enformasyonu ele alabilmek ve enformasyon teknolojisini kullanabilmek için temel yeterliliklere sahip olmalıdır (Corrall, 1998, s. 2). Parker ve arkadaşlarının (2005, ss. 180-181) aktardığına göre Skyrme (1998) BY çalışanı bilgi ve becerilerini altı gruba ayırmıştır. Bunlar kütüphaneci BY bilgi ve becerilerine uyarlandığında şöyle bir sonuç ortaya çıkar: teknik beceriler (kütüphanecilerin EY ve enformasyon teknolojisi becerileri); iş bilgisi (kütüphanecilerin kullanıcılar ve iş ortamı hakkındaki bilgisi); kişilerarası beceriler (kütüphanecilerin iletişim, ekip çalışması, dinleme, yorumlama ve ifade etme becerileri); yönetim becerileri (kütüphanecilerin motive etme, koçluk yapma, etkileme ve kolaylaştırma becerileri); kurum bilgisi (kütüphanecilerin kurum kültürü ve prosedürler hakkındaki bilgisi); kişisel özellikler (kütüphanecilerin güvenilirliği, açıklığı, dürüstlüğü ve öğrenme isteği). Diğer taraftan, Teng ve Hawamdeh'e (2002, s. 195) göre, BY ortamlarında kütüphanecilerin yenilik, değişim ve paylaşımına açık bir anlayışla bilgi işini benimsemeleri; enformasyon teknolojisi okuryazarı olmaları; enformasyonun ve bilginin ele geçirilmesi, kodlanarak düzenlenmesi, hedef kitleye iletilmesi için uygun teknolojiyi seçme ve kullanma becerisine sahip olmaları; çalışanlar arasında, çalışanlar- üst yönetim ve çalışanlar-kullanıcılar arasında bilginin paylaşılması, akışı, iletilmesine yönelik süreçlere hâkim olmaları gerekir. Sonuçta BY kütüphanelerde uygulanıyorsa, kesinlikle kullanıcıları da işin içine katması gereken bir süreçtir. Bu süreçte kütüphanecinin keskin ve analitik bir zihninin olması, düşünme, yenilikçilik ve sorgulayıcılığa sıcak bakması önem taşıyan kişisel niteliklerdendir. Saito (2007) ise bilgi yöneticilerinin eğitilmesinde yeterlilik tabanlı yaklaşım konulu doktora tezinde, BY faaliyetlerine yönelik yeterlilikleri karşılayabilecek dört perspektif grubu belirlemiş ve bunların hangi tip çalışan profilini ortaya çıkaracağını saptamıştır: enformasyona yönelik perspektif (enformasyon yöneticisi profili); insana yönelik perspektif (öğrenen, kolaylaştırıcı profili); bilgisayara yönelik perspektif (bilgi sistemleri geliştiricisi profili); stratejiye yönelik perspektif (BY yöneticisi profili). Roknuzzaman ve Umemoto'nun (2008, s. 284) aktardığı bu bilgi, söz konusu perspektif ve profillere göre BY yeterliliklerinin kazandırılması gerektiğini, bu yeterlilikleri kazandıracak şekilde BY eğitiminin verilmesinin öngörüldüğünü düşündürmektedir. Saito'nun ortaya koyduğu perspektiflerin ilki, tabii ki doğrudan kütüphanecinin

BY yeterliliği ile ilgilidir. KEB eğitim programları kapsamında verilecek BY eğitiminde, geleceğin kütüphanecilerine öncelikle enformasyon yöneticisi profili uyarınca beceri ve yeterlilikler kazandırılması önem taşır. Kütüphanecilerin diğer perspektiflere yönelik yeterliliklerinin, BY işinde üstlenecekleri rol ve sorumluluklara göre belirlenebileceği belirtilebilir. Bishop'a (2001) göre, kütüphanecinin karşısına çıkan sorun, "enformasyonu yönetme"de kullandığı beceri ve yeterliliklerini, daha geniş olan "bilgiyi yönetme"ye uyarlayıp uyarlayamayacağı sorunudur. Maponya (2004, s. 17), yoğun bir hazırlık dönemi gerektirse de, kütüphanecinin bilgi yöneticisine dönüşmesinin yakında beklendiğini belirtmiştir. İddialı olmakla beraber, bu dönüşüm bir gün gerçekleşirse, Saito'nun perspektif ve profillerine yönelik yeterliliklerin kütüphaneciler tarafından sahiplenilmesi de mümkün olabilecektir. BY eğitiminin içeriği de doğal olarak değişecektir. Abell ve Oxbrow (2001) ve Al-Hawamdeh'in (2003) belirlediği BY becerileri de yukarıda belirtilenlerle hemen hemen aynıdır. Yalnız Al-Hawamdeh liderlik becerisini de eklemiştir (Roknuzzaman ve Umemoto, 2008, ss. 283-284). Bishop (2001) ise ek olarak, BY işinde çok önem taşıyan yetiştirme becerisi edinmenin yararlı olacağını belirtmiştir (Maponya, 2004, s. 17). Parker ve arkadaşları (2005, ss. 184-185) BY merkezleri olarak kütüphaneler konulu çalışmalarında, kütüphanelerin BY sürecindeki rollerinin nasıl genişletilebileceğini ele almışlar, bir kütüphane BY merkezinin oluşturulması aşamasında, bu merkez için gerekli öğeler arasında, alan/tanım kümesi ontolojileri (domain ontologies), doğal dil işleme teknikleri, yeni ve gelişmiş kütüphane katalogu sistemi ve semantik web gibilerini sayarak bunları açıklamışlardır. Bu çalışma, sayıların oluşturulması ve/veya kullanılmasını hakkıyla gerçekleştirecek kütüphanecilere gereksinme duyulduğuna, kütüphanecilerin ek BY beceri ve yeterlilikleri kazanmaları gerektiğine işaret eden bir örnektir.

Çeşitli ülkelerin, farklı kütüphane türlerinde çalışan kütüphanecilerin BY beceri ve yeterliliklerini de belirleyen ampirik çalışma örnekleri arasında Ajiferuke (2003), Maponya (2004), White (2004) ve Sarrafzadeh'in (2005) çalışmaları vardır. Bu çalışmaların ortak özelliği, BY'nin kütüphanelere getirdiği önemli değişikliklerle yüz yüze gelen kütüphanecilerin, BY'ne ve BY beceri ve yeterliliklerine ilişkin görüşlerine dayanmaları, kapsamlarına gerekli görülen beceri ve yeterlilikleri de alarak kanıt getirme girişiminde bulunmalarıdır. Ajiferuke (2003, ss. 254-256), Kanada'da BY programı uygulayan özel sektör kurumlarının kütüphanelerinde görevli olup BY işine girmiş olan kütüphanecilerin kendi deneyimlerine dayanarak saptadıkları kilit BY beceri ve yeterliliklerine değinmiştir. Bu kütüphanecilere göre, kazanılması gereken kütüphaneci BY beceri ve yeterlilikleri sırasıyla, ekip çalışması, iletişim ve ağlaştırma becerileri, analitik beceriler, iş ve bilgi süreçlerini analizleme ve anlama yeterliliği, EY becerileri ve enformasyon teknolojile-

rini kullanma becerileridir. Kütüphaneciler ekip çalışması ve iletişim becerilerini, kurum içinde işbirliği faaliyetlerinde verimli olabilmeleri için, iletişim ve ağlaştırma becerilerini özellikle bilginin paylaşılması ve aktarılmasında etkin bir rol alabilmeleri için gerekli görmüşlerdir. Kütüphanecilerin iş ve bilgi süreçlerini analizleme ve anlama yeterliliğini BY ekipleriyle işbirliği yapabilmeleri ve bilgi üretimine katkıda bulunabilmeleri için, EY becerilerini açık bilgiyi yönetebilmeleri için, teknoloji kullanma becerilerini İntranetin içerik analizini yapabilmeleri ve veri tabanı taramalarını gerçekleştirebilmeleri için edinmeleri veya geliştirmeleri gerektiği, görüşler doğrultusunda belirlenmiştir. Liderlik becerisi, koçluk ve danışmanlık yapma, değişim yönetimi ve proje yönetimi becerileri de kütüphanecilerin kazanmaları gerekenler arasında sayılmıştır. Maponya (2004, s. 25) ise, Güney Afrika'daki Natal Üniversitesi'nin Pietermaritzburg Kütüphaneleri'nde gerçekleştirdiği örnek olay çalışması kapsamında, görevli kütüphanecilerin kütüphanelerde sınırlı olarak uygulanan BY işini geliştirmeleri için gereksinme duydukları beceri ve yeterlilikleri, onların görüşlerine dayanarak belirlemiştir. Bulgulara göre bunlar, sırasıyla bilgi taksonomileri oluşturma, iç ve dış bilgiyi haritalandırma becerileri ile kullanıcı gereksinmelerini belirleme, kütüphanenin enformasyon ve bilgi akışlarını anlama yeterlilikleridir. Diğer taraftan White (2004, s. 5), Oxford Üniversitesi Kütüphane Hizmetleri'ne BY uygulamasının eklenmesinin düşünülmesi üzerine gerçekleştirdiği örnek olay çalışmasında, kütüphanecilerin gereksinme duyduğu beceri ve yeterlilikleri belirlemiş, aralarında enformasyon teknolojileri becerileri, web geliştirme, metadatta ve XML becerilerinin olduğunu saptamıştır. Sarrafzadeh (2005, ss. 99-100) ise kütüphanecilerin BY hakkındaki görüşlerinden anlam çıkarmaya odaklanan çalışmasına uluslararası bir boyut kazandırabilmek için Avustralya, Yeni Zelanda, ABD, İngiltere, İrlanda, Kanada, Güney Afrika gibi ülkelerdeki kütüphanecilere web-tabanlı bir anket uygulamış, çalışma kapsamında kütüphanecilerin gereksinme duyduğu kilit BY beceri ve yeterliliklerini de belirlemiştir. Çalışmanın bulguları, kütüphanecilerin iletişim, ekip çalışması, EY, enformasyon teknolojilerini kullanma, değişim yönetimi, proje yönetimi ve liderlik becerilerine gereksinme duyduklarını ortaya çıkarmıştır. Kütüphaneciler yaratıcı düşünme ve karar verme becerilerinin de eksikliğini hissettiklerini ifade etmişlerdir. Kütüphaneci görüşlerine dayanan bu ampirik çalışmaların bulgularından, iletişim, ekip çalışması, EY, enformasyon teknolojilerini kullanma, liderlik, değişim ve proje yönetimi becerilerinin/yeterliliklerinin, kütüphanecilerin eksikliğini en çok hissettikleri olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinilen beceri ve yeterlilikler, gerek kütüphanenin bağlı olduğu kurumun BY faaliyetlerinde kurum kütüphanecilerinin çeşitli roller ve sorumluluklar alarak BY'ne katkılarını mümkün olan en üst düzeye getirebilmeleri için, gerekse kütüphanecilerin kendi kütüphanelerinde uygulanan

BY programlarında başarıyı yakalayabilmeleri için edinilmesi gerekenlerdir. BY beceri ve yeterliliklerinin geniş silsilesi, BY'nin disiplinlerarası veya mültidisipliner doğasını gösterirken, kütüphanecinin BY beceri ve yeterliliklerini de içine almaktadır. Genel BY beceri ve yeterliliklerin büyük bir kısmı kütüphanecilere yabancı değildir. Ayrıca birçoğu KEB eğitim programlarına da yansıtılmış durumdadır. Ancak, kütüphanecilerin daha büyük bir çoğunluk halinde, BY ortamında paylaşım, katılımcılık, işbirliği, yenilikçilik, problem çözme, karar verme vb. süreçlerinde gereksindikleri beceri ve yeterlilikleri edinmeleri ya da edindiklerini güçlendirmeleri gerekmektedir (Roknuzzaman ve Umemoto, 2008, s. 279, 283, 287-288). Ayrıca, kütüphaneciler, değişimin gereği olarak ortaya çıkan yeni ve güncel olanlarını edinmek üzere çaba göstermelidirler. Öte yandan, KEB eğitim programları çerçevesinde verilen BY eğitiminin detaylandırılarak güçlendirilmesi, ayrıca kütüphanecilerin BY'ne ilişkin yetiştirme, hizmet-içi eğitim ve sürekli mesleki eğitim faaliyetlerinden yararlandırılması, onlara çeşitli öğrenim olanaklarının sunulması, çağa uygun bilgi, beceri ve yeterlilikler kazanmalarına yardımcı olacaktır.

Sonuç

Çalışmada sunulan bilgi ışığında “Kütüphanelerimiz BY'nin neresinde?” sorusuna sağlam yanıtlar verebilmenin ancak, örneğin Ajiferuke (2003), Maponya (2004), White (2004) ve Sarrafzadeh'in (2005) araştırmalarına benzer, kanıt getiren araştırmaların yapılmasıyla, bu tür araştırmaların bulgularının değerlendirilmesiyle, hatta yapılan bütün araştırmaların bulgularının sentezlenmiş ifadelerinden yararlanılmasıyla mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Böyle araştırmalar ülkemizdeki tek bir kütüphaneyi, bir kütüphaneler sistemini, bir kütüphane türünü vb., BY ve bileşenleri açısından ele alan, güçlü bulgulara ulaşabilmek için uygun bir araştırma yöntemi ve veri toplama tekniğini kullanan, sağlam kanıtlara ulaşabilmek için tercihen sıkı kurallara dayanan bir çalışma tasarımına sahip araştırmalar olmalıdır. Üniversitelerimizin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde yaptırılacak, kütüphanelerde BY süreci konulu doktora ve yüksek lisans tezleri, konuya yönelik gelişmelerin önünü açabilecektir. Kütüphanelerde görevli yönetici ve kütüphanecilerimizin BY ve bileşenlerine ilişkin çalışmalarını, varsa, kütüphanelerinde gerçekleştirilen bazı BY uygulamalarını veya BY hakkındaki görüşlerini kaleme alıp bunları literatüre kazandırmaları da yararlı olacaktır. Bu tip araştırma veya çalışmaların zemin bilgileri ve bulguları, diğer yönetici ve kütüphanecilerimizi BY konusunda aydınlatabilecek ve onları sistemli BY uygulamalarına geçmeye özendirilebilecektir. Benzer aydınlatma ve özendirme, sürekli mesleki eğitimin çeşitli yolları kanalıyla da yaratılabilir.

Söz konusu sorunun yanıtının, yapılacak araştırmaların bulgularına dayanılarak verilmesinin en doğru yol olacağı gerçeğini kesinlikle onaylamakla birlikte, çoğu, uygulamadaki deneyimlerimize ve gözlemlerimize dayanan ve ilk etapta akla gelen bazı yanıtları görüş olarak sıralayabiliriz:

1. Kütüphanelerimizin çoğunda, BY uygulamalarına geçmeye elverişli bir kurum/kütüphane kültürünün, kütüphane yöneticilerinin liderliğinde oluşturulması mümkündür. Böylece BY'nin en başta gelen koşulu olan uygun bir kurum kültürü yaratılabilecektir;
2. Kütüphanelerimizde, genel olarak, BY'ne yönelik bir farkındalığa tanık olunamamaktadır. Bir farkındalık olsa bile, bilinçli bir şekilde sistemli bir BY sürecine geçilememiştir. Buna bağlı olarak, kütüphanelerimizde BY girişiminin ön koşullarından biri sayılan bir BY politikası ve stratejisi oluşturulamamıştır;
3. Kütüphanecilerimiz, yaptıkları işlerde, verdikleri hizmetlerde BY'nin hangi yönlerini ne derecede gerçekleştirdikleri hususunda genellikle bir farkındalığa sahip değillerdir. BY'nin bazı yönlerini ve bilginin üretilmesi, ele geçirilmesi, paylaşılması, kullanılması süreçlerini, en azından belli bir düzeyde, kütüphane işlerini yürütürlerken, doğal iş akışı sırasında, BY sürecinin gerektirdikleri olduğunu bilmeksizin gerçekleştiren olabiliyor olabilirler.
4. Kütüphanecilerimizin bilginin üretilmesine katkıda buldukları belirtilebilir. Örneğin, ülkemizde en gelişmiş kütüphane türü olarak değerlendirilebilecek üniversite kütüphanelerinde, kütüphane yöneticisinin başkanlığında bölüm şefleri toplantıları yapılmakta, ekip çalışması olarak nitelendirilebilecek bu toplantılarda görüşlerin paylaşılarak tartişılması sonucunda kütüphaneye ilgili bilgi üretilebilmektedir. Bilginin, diğer türdeki kütüphanelerimizin benzer toplantıları veya ekip çalışmaları sonucunda üretilebildiği de görülmektedir. Ayrıca, oluşturulan çalışma grupları ya da proje ekiplerinin faaliyetleri sonucunda kütüphane-içi bilgi üretimi gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanı sıra, kütüphaneciler kurum-içi veya kurum-dışı ekiplerin üyeleri olarak bilgi üretimine katkıda bulunmaktadır. Kütüphanecilerin ekip çalışmaları yoluyla bilgi üretebilmeleri, BY'nin bir gereğini yerine getirdikleri anlamına gelir;
5. Bilginin ele geçirilmesi hususunda şöyle bir yargıya varılabilir: Çalışmakta olan ve kütüphaneden ayrılan kütüphanecilerin uzmanlık bilgisi ya da örtük bilgisinin açık bilgiye dönüştürülmüş biçimlerinin, aynı zamanda açık kütüphane bilgisinin gerektiğinde hemen erişimi sağlayacak şekilde düzenlenerek korunması kütüphanelerimizin yaygın bir uygulaması değildir. Bir bilgi gerektiğinde, genellikle sistemli şekilde düzenlenmemiş olan bir oluşum içinden, istenen bilgi

bulunmaya çalışılmakta, erişim güçlüğü yaşandığı için zaman kaybedilmektedir. Söz konusu açık kütüphane bilgisi türlerine ilişkin bu durum, bir yandan kütüphanenin çok işine yarayabilecek bir bilginin hızlıca ele geçirilememesi, bir yandan da kütüphane belleğinin kaybı anlamına gelir ki bu, BY açısından önemli bir eksikliklerdir;

6. Kütüphanelerimizde bilgi paylaşımının tam anlamıyla yapılandırılmadığı, formal, sistemli ve düzenli olmadığı görülmekte, bilgi daha çok enformal düzeyde, sözlü iletişim yoluyla kişiler arasında paylaşılmaktadır. Sözlü iletişime yatkın olan Türk toplumunun bu niteliği, doğal olarak kütüphane çalışanlarına da yansımış durumdadır. Son yıllarda tartışma listeleri ve sosyal medya olanakları kanalıyla, ekip çalışmaları yoluyla, ayrıca sosyal ortamlarda veya toplantılarda bilginin sıklıkla paylaşıldığı görülmektedir. Bilgi, özellikle kütüphane içinde kütüphaneciler arasında belli bir düzeyde paylaşılmasına rağmen, formal ve sistemli olmadığı için, BY açısından önemli görülen tam bir bilgi paylaşımı gerçekleştirilememektedir;
7. Genel olarak kütüphanelerimizin kütüphaneler arası işbirliği ve konsorsiyum faaliyetleri içine girmiş olmaları, BY'nin en önemli koşullarından birini yerine getirdikleri anlamını taşır.

Belirlediğimiz bu yanıtlar doğrultusunda -şimdilik- ulaşılan sonuç, kütüphanelerimizde BY uygulamalarının istenen düzeyde olmadığı yönündedir.

Yukarıda sunulan görüşlerde değinilen hususlara ek olarak, kütüphanelerimizde öğrenme olanaklarının yaratılması, kullanıcıların gereksinme ve beklentilerini belirleyebilmek için onlarla yakın ilişkilerin kurulması, kullanıcılardan alınan geribildirimler doğrultusunda onları tatmin edecek yaklaşımların denenmesi, BY uygulamalarında teknolojiden akıllıca yararlanılması, yeni fikirlerin ve yaratıcılığın teşvik edilmesi ve daha birçok BY faaliyeti üzerinde durulabilir. Bunlar, kütüphanecilerin görüşlerini bildirebileceği hususlar arasında yer alabilir. Ayrıca, bazıları yapılacak araştırmalara konu olabilir.

Kütüphanelerimizin, kullanıcılarının enformasyon gereksinmelerini tam olarak karşılamaya yönelik çekirdek değerlerine sahip çıkmak, amaç ve misyonlarına ulaşmalarını sağlamak, performans ve verimliliklerini artırmak üzere gerçekleştirecekleri sistematik ve bütünlük nitelikteki BY, hem kendilerini, hem görevli kütüphanecilerini, hem de mesleğimizi yüceltecek bir süreçtir. Bu nedenle kütüphanelerimiz ve kütüphanecilerimizin BY sürecini benimseyip gerekli çabalar içine girmeleri bir zaman kaybı olmayacak, sundukları hizmetlere büyük bir değer katacaktır. BY'nin amacı, işe değer katmaktır.

Kaynakça

- Abell, A. ve Oxbrow, N. (2001). *Competing with knowledge: The information professionals in the knowledge management age*. London: Library Association Publishing.
- About National Library Board. (2014). 16 Haziran 2014 tarihinde <http://www.nlb.gov.sg/AboutNLB.aspx> adresinden erişildi.
- Ajiferuke, I. (2003). Role of information professionals in knowledge management programs: Empirical evidence from Canada. *Informing Science Journal*, 6, 247-257.
- Al-Hawamdeh, S. (2003). *Knowledge management: Cultivating knowledge professionals*. Oxford: Chandos Publishing.
- Alkan, N. (2003). Tıp ve sağlık kuruluşlarında bilgi yönetimi. *Bilgi Dünyası*, 4(2), 122-145.
- Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Bishop, K. (2001). *Leveraging our knowledge: The skills and attributes information professionals bring to new roles in information and knowledge management*. ALIA Conferences. 9th Specials, Health and Law Libraries Conference'ta sunulan bildiri. 13 Haziran 2014 tarihinde <http://conferences.alia.org.au/shllc2001/papers/bishop.2.html> adresinden erişildi.
- Branin, J. J. (2003). Knowledge management in academic libraries: Building the knowledge bank at the Ohio State University. *Journal of Library Administration*, 39(4), 41-56.
- Broadbent, M. (1998). *The phenomenon of knowledge management: What does it mean to the information profession?* 24 Mart 2014 tarihinde <http://www.sla.org/pubs/serial/io/1998/may98/broadben.html> adresinden erişildi.
- Corrall, S. (1998). Knowledge management. *Ariadne*, 18. 24 Mart 2014 tarihinde <http://www.ariadne.ac.uk/issue18/knowledgw-mgt> adresinden erişildi.
- Çapar, B. (2003). Bilgi yönetimi: Nasıl bir insangücü? T. Büyükakın ve F. Büyükakın (Yay. Haz.), *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi: Bildiriler kitabı. 17-18 Mayıs 2003, Derbent, İzmit* içinde (ss. 421-432). İstanbul: Kocaeli Üniversitesi.
- Çelme, B. ve İşevi, A. S. (2002). *Bilgi çağında yeni hazine: Entelektüel sermaye ile rekabeti yakalamak*. 11 Ekim 2002 tarihinde I. Geleneksel ÜNAK Konferansı'nda sunulan bildiri.
- Gartner Group. (1997). Gartner Group Symposium: The Future of IT. Itxpo97'de sunulan bildiri.
- IFLA Knowledge Management Section. (2014). 16 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ifla.org/km> adresinden erişildi.
- Maponya, P.M. (2004). *Knowledge management practices in academic libraries: A case study of the University of Natal, Pietermaritzburg Libraries*. 24 Mart 2014 tarihinde http://www.ukzn.ac.za/department/data/leap_scecsalpaper.pdf adresinden erişildi.

- Marouf, L. (2004). *Role and contribution of corporate information centers toward KM initiatives: An analysis of managers' perceptions*. *Journal of Information & Knowledge Management*, 3(1), 9-25. 20 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S0219649204000638> adresinden erişildi.
- Morrow, N. M. (2001). Knowledge management: An introduction. *Annual Review of Information Science and Technology*, 35, 381-421.
- O'Dell, C. ve Grayson, C. J. (1998). *If only we knew what we know: The transfer of internal knowledge and best practice*. Oxford University, Research, Libraries (2014). 16 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ox.ac.uk/research/libraries> adresinden erişildi.
- Parker, K. R., Nitse, P. S. ve Flowers, K. A. (2005). Libraries as knowledge management centers. *Library Management*, 26(4-5), 176-189.
- Roknuzzaman, M. ve Umemoto, K. (2008). Knowledge management's relevance to library and information science: An interdisciplinary approach. *Journal of Information and Knowledge Management*, 7(4), 279-290.
- Saito, A. (2007). *Educating knowledge managers: A competence based approach*. Yayınlanmamış doktora tezi, Japan Advanced Institute of Science and Technology, Nomi: Ishikawa Prefecture.
- Sarrafzadeh, M. (2005). The implications of knowledge management for the library and information professions. *The actKM Online Journal of Knowledge Management*, 2(1), 92-102.
- Skyrme, D. (1998). *Knowledge management- a fad or a ticket to ride?*. 13 Haziran 2014 tarihinde <http://www.skyrme.com/pubs/iis0298.htm> adresinden erişildi.
- Stover, M. (2004). Making tacit knowledge explicit: The Ready Reference Database as codified knowledge. *Reference Services Review*, 32(2), 164-173.
- Takeuchi, H. (2001). Towards a universal management of the concept of knowledge. I. Nonaka ve D. Teece (Yay. Haz.), *Managing industrial knowledge: Creation, transfer and utilization* içinde (ss. 315-329). London: Sage Publications.
- Teng, S. ve Hawamdeh, S. (2002). Knowledge management in public libraries. *Aslib Proceedings*, 54(3), 188-197.
- Townley, C. T. (2001). Knowledge management and academic libraries. *College and Research Libraries*, 62(1), 44-55.
- Wen, S. (2005). *Implementing knowledge management in academic libraries: A pragmatic approach*. 3rd China-US Library Conference, Shanghai, 22-25 March 2005'te sunulan bildiri. 24 Mart 2014 tarihinde <http://www.whiteclouds.com/iclc/cliej/cl19wen.htm> adresinden erişildi.
- White, T. (2004). *Knowledge management in an academic library. Case study: KM within Oxford University Library Services (OULS)*. 70th IFLA General Conference and Council, Buenos Aires, 22-27 August 2004'te sunulan bildiri. 24 Mart 2014 tarihinde <http://www.ifla.org/IV/ifla70/papers/089e-White.pdf> adresinden erişildi.

Disiplinlerarası Yaklaşımlar ve Bilgi ve Belge Yönetimindeki Yansımaları

Prof. Dr. H. Sekine Karakaş

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.
h.sekine.karakas@humanity.ankara.edu.tr

***Özet:** Günümüzde özellikle üniversite eğitiminin bilgi bilimi de dâhil olmak üzere hemen hemen bütün bilim dallarında disiplinlerarası yaklaşımlar çok boyutlu ve çok kültürlü eğitimi desteklemesi açısından önemlidir. En özlü anlatımı ile disiplinlerarası yaklaşım öğrenilmesi ya da incelenmesi gereken bir konunun, sorunun veya deneyimin araştırılması için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisinin bir araya getirilmesi, sınanması ve raporlanmasıdır. Söz konusu yaklaşımda çözülmesi hedeflenen bir sorun ya da belirli bir kavram temel alınıp bunlara değişik yönlerden katkı sağlayabilecek veriler ilgili alanlara başvurularak sentezlenmektedir. Bu süreçte önemli olan bir disiplinin diğerine üstün ya da farklı yönlerinin bilgi, belge ve yetiler havuzundakini yerini almasıdır.*

***Anahtar Sözcükler:** Bilgi ve Belge Yönetimi, Disiplinlerarası Yaklaşımlar*

İlk Disiplinlerarası Adımlar

Disiplinlerarası yaklaşım gerçek anlamda ve en kapsamlı şekliyle Sümerler'de başlamıştır. Sümerlerle başlatılan bronz çağında, bakırla kalayın birleştirilmesi için fizik ve kimya bilimlerinin birlikte kullanılması ilk disiplinlerarası uygulamalara örnektir. Sümerler uygarlığın temel taşlarını dizenken yalnızca hammaddenin oluşturulması sürecinde farklı bilimlerden yararlanmakla kalmayıp, bakır ve kalay buldukları bölgede bulunmadığından nakliyesini planlamışlar, konu ile ilgili ustalar getirtip, ürettikleri ürünleri başka ülkelere pazarlamışlardır (Childe, 1978, s. 119). Metaller konusunda gerçekleştirmiş oldukları bilgi birikimini yeni alışımarda kullanan, pazarlama, iletişim faaliyetlerini en iyi şekilde örgütleyen Sümerler yeni bilim alanları yaratma yeteneklerinin neticesi olarak, en gelişkin disiplinlerarası

çalışmayla bronz üretimini gerçekleştirmiş, yeni bir çağ başlatmıştır. Bu nedenle bronz bilimde ve günlük yaşamda disiplinlerarası uygulamaların en mükemmel örneği olmakla medeniyetin geldiği noktanın dayattığı önemli bir buluştur. Sümerlerin bronzu disiplinlerarası zihniyetle üretebilmeleri ile o tarihe kadar sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çaba gösteren insanoğlu, bronzun tarımda ve yaşamı sürdürmeye yönelik tüm araçlarda uygulanmasıyla ihtiyaçlarının üzerine çıkan üretim artışı sayesinde ekonomik hamlelerini şekillendirmeye başlamıştır. Bu üretimin dışında ise kâtip, sanatkâr, asker ve benzeri gibi yeni, kalifiye sınıflar doğmuş, bunlarla daha üst bir yaşam tarzına geçilmiş, medeniyetin basamaklarında son derece ciddi bir sıçrama olmuştur. Disiplinlerarası yaklaşım yavaş yavaş diğer alanlarda da kendini göstermeye başlamış, Taş Devri insanının tek bir ağaç gövdesinden oyduğu kayığın üretimi sırasında kullandığı, tüm bir ekonomik ve sosyal yöntemi simgeleyen çabasına benzer biçimde, eski çağlardaki bir geminin inşasında da jeoloji (maden cevheri), doğa bilgisi (kereste), kimya (alaşım-lar) ve fizik bir araya getirilmiş, uygulanmış, başarılı olunmuştur.

İnsanoğlunun sürekli değişimi ile çağlar boyunca gelişen disiplinler dünyadaki madde ve organizmaların muhtelif yanlarını anlamak ve açıklamak için kullanılması gereken yöntem farklılığından ibarettir. Gerek maddesel, gerekse biyolojik oluşum ve farklılaşma süreci de fiziksel, kimyasal, jeolojik, hidroklimatolojik, astronomik ve diğer etkenlerin katkısıyla gerçekleşmiştir. İlk başta evrende tek bir madde varken gerek basınç gerek ısı fiziksel, kimyasal ve diğer etkenlerle farklı elementler meydana gelmiştir. Bir başka noktada önce tek hücreli canlının varlığı, daha sonra da tek hücreliden çok hücreliye geçiş ve türlerin meydana gelmesi keza yine mineroloji, fizik, kimya ve diğer dalların birbirinden ayrılmaz biçimdeki etkenliği ile ortaya çıkan bir oluşumdur. Belirtilen gelişmeler doğrultusunda belli varoluşlar nasıl ki bir sentezlemenin neticesi ise bunların açıklanması ve analizi ancak ve ancak disiplinlerarası bir çalışma ile gerçekleştirilebilir. Evren var olduğundan bu yana, zerreciklerinin tamamı sonsuz ve mükemmel bir uyum içindedir. Bu uyumu belirleyen varlık yasasında temel prensip aynı kalmasına karşın, kâinatındaki gelişmelerle birlikte, sonsuza doğru bir devam ve egemenlik göstermiştir. İnsanlık evren ve yasaları ile ilgilenmeye başlamasından itibaren, bir yandan bu bütünselliği yeterince ve gereğince kavrayamamış oluşundan, diğer yandan da anladığını ve anlattığını daha basite indirgenmiş halde algılamanın sağladığı kolaylık nedeniyle bilimi disiplinlere ayırmıştır. Geçen zaman içinde her bir disiplin kendi içinde kemikleşmiş ve diğer disiplinlerle bağlarını neredeyse tamamen koparmıştır. Modern zamanlarda, iş bölümünün yoğunlaşması ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak da mesleklerde uzmanlaşma, uzmanlık alanlarının sürekli çoğalması, bilim dalları arasındaki kopukluğu alabildiğine artırmıştır. Bu nedenle bilime giden yolda ayrı-

lık ve parçalanmışlığın etkisi ile ilerleme sağlayamayan araştırmacı, ayrı disiplinlerin zenginliğini, onların birbirleriyle olan bağlantılarını, problemlere çok yönlü yaklaşmanın gereğini duyarak bütünselliği hedef alan disiplinlerarası kavramını benimsemeye başladı. Disiplinlerarası yaklaşımın, bilim, matematik, dil gibi konularda karşıtlık içindeki çözümleri bir arada buldurmak, düşünceleri ifade etmenin daha iyi yollarını bulmak için bilişsel, duyuşsal ve yaratıcı kapasiteyi ön plana çıkardığı gerçeği hızla yayılmaya başladı (Çoruh, 2010, s. 9). Genellikle bu tür bir duygusal ve bilişsel karışım yaratıcı sanatçı, bilim adamı ve düşünüre özgü gibi görünse de hayatın her alanında geçerlidir. Disiplinlerarası kavramı çoklu zekâ biçimlerini ve dünyayı çoklu bilme yollarını temsil eder. Sanat, matematik, doğa bilimleri ve sosyal bilimleri bütünleştirmek bilişsel gelişmeyi, soyut düşünmeyi, yaratıcılığı ve problem çözme becerilerini artırmaktadır.

Üniversite Eğitiminde Disiplinlerarası Yaklaşım

Üniversite eğitimi ve üniversite eğitimine hazırlayıcı nitelikteki lise eğitiminin, bütüncül evren karşısındaki insanı, aynı kavrayışla donatması gereği kaçınılmazdır. Eski Mısır'dan ve Yunan'dan intikal edip Orta Çağ ve sonrasında sürdürülen üniversite bütüncüllüğü ön planda tutmaktadır. Temel dayanağı ise "sempesartesliberales" [gramer, mantık, retorik, aritmetik, geometri, müzik ve gökbilimi], 'yedi hür sanat'tır. Evreni kavramak üzere bunları birbiri içinde bir bütün olarak ele alır. Günümüzün üniversite anlayışını ilk yansıtan üniversite olan Paris Üniversitesi'nin çekirdeğini Charles okullarında yetişmiş olan elemanlar teşkil ediyordu (Snow, 2010, s. 120). Onlar Arapçadan Latinceye yapılan tercüme sonucunda Aristoteles'i yakında tanıma imkânı bulmuştur. Bu sebeple üniversitenin kuruluşundan kısa bir süre sonra Aristoteles gibi Kindi, Farazi, İbni Sina, İbni Rüşd gibi İslâm düşünürlerinin fikirleri yayılmaya başladı. Böylece kilise tarafından kabul edilen klasik eğitim sisteminin ana unsuru olan yedi hür sanatın yanı sıra fizik, metafizik ve ahlak gibi disiplinler de öğretim programına girdi. Ortaçağ üniversitelerinin en meşhur ve en eski üniversitesi Paris üniversitesinde Aristoteles'ten ve onun Müslüman şarihlerinden tercüme görülmekteydi. Paris üniversitesini batı Hıristiyan âleminin efsanevi dinsel merkezi olarak diğerlerinden ayrı tutmak gerekir. Paris üniversitesi gerek ilk üniversitelerden biri olması gerekse yapısal olarak üniversitelerin özerkleşme girişimlerini bünyesinde barındırması açısından dikkati çekmektedir. Bu üniversitede öğrenci ve öğretim üyelerinin birlikte örgütlendikleri bir yapı söz konusuydu. Paris üniversitesi gerçek kurucusu Papa 3. İnnocentius'ten başlayarak, özgür bilimden hareketle, farklı disiplinlerle bir konuyu, olayı, problemi başlığı ya da deneyimi çok yönlü ortaya koymayı hedefleyen bir yol izlemiş, bilimde di-

siplinlerarası yaklaşımın öncü uygulayıcılarından sayılmıştır (Snow, 2010, s. 121).

Maddeden Bütünlüğe Doğru

Bir madde parçacığını sadece fiziğe sadece kimyaya, biyolojiye, jeolojiye, metalürjiye indirgemek mümkün değildir. Madde sadece ve sadece bütünsel somut varlığı içinde incelenebilir ve anlaşılabilir. Maddeye ilişkin ne, nasıl, niçin ve benzeri soruların cevapları, en doğru şekilde bütüncül bir kavrayış ile bulunabilir. Aksi halde bilim, belirli temel neden-sonuç ilişkilerinde, sadece bir takım saptamalarla yetinmek zorunda kalır. Disiplinler arasında farklılık gözetme daha ziyade metot noktasında söz konusu olabilir. Özellikle de madde bilimleri ile beşeri bilimler arasındaki özellikler göz önünde bulundurulduğunda, madde, bilimsel çalışma sürecinde tamamen pasif durumdadır. Ancak insan bilimleri, insanın doğanın bir uzantısı olmakla birlikte, doğadan farklı olarak akla sahip olması itibarıyla, doğa bilimlerinde geçerli olan metodolojiden farklı bir metodoloji oluşturulmasını ve kullanılmasını zorunlu kılar. Yukarıda da değinildiği gibi belirtilen durum sanatta da karşımıza çıkar. Sanat, temel bir sınıflandırma ile önce beş, daha sonraki ilavelerle yedi sanat dalına ayrılmıştır. Ancak sanat tek bir bütünlüktür. Sanatçının kullandığı araç, malzeme ve metot, sanat dallarını sanki birbirlerinden farklı şeylermiş gibi bir izlenim uyandırır. Belirtilen teklik nedeniyledir ki büyük sanatçılar, bir tek alanın sanatçıları gibi olmamışlardır. Resim, heykel, mimari, şiir, sinema gibi birçok alanda eser üretmişlerdir. Her bir alanda ürettikleri eserde, diğer alanların yoğun izleri vardır. Bütün bu gelişmeler bilgi üretiminde disiplinlerarası anlayışa doğru bir birikim oluşur.

Bilimsel Atılımda Disiplinlerarası Olgular

1960'lardan bu yana yeni bilginin üretilmesinde ve araştırmaların desteklenmesinde disiplinlerarası çalışmaların tercih edilmesi son derece önemli bir olgu olarak belirdi (Hurd, 2010, s.17). Makalelerde, tebliğlerde, literatüre geçen bütün çalışmalarda, en geçerli disiplinlerarası konu işlemlerini yapan araştırmacının saptanması için kurullar toplandı, normlar, kurallar oluşturuldu. Disiplinlerin bu yöndeki yaklaşımdaki yerini değerlendiren kişiler “disiplin ya da disiplinler, konu ve bağlantı kurabilme yönünden disiplinlerarası geçerliğe sahip olmalı, kapsam açısından da bilimin zenginleşmesine olanak sağlamalıdır” görüşündedir. Disiplinlerarası konular asgari şartlarda birbirine uyumlu alanların bir araya gelmesi ile oluşma durumunda olduğundan, kapsamlı konularda daha derin bir anlayış sağlanabilir. Bilimde, araştırma geliş-

tirmede ileri düzeyde olan ülkelerde bu tür çalışma girişimlerine hız verilmesi ile yepyeni alanların ortaya çıkması da hem araştırmacıları hem de araştırma fonlarını yönetenleri, bilgi üretiminde disiplinlerarası olmayı tanımlama ve işletme üzerine eğilmeye yöneltti (Huutoniemi, Klein, Bruun ve Hukkinen, 2010, s.79). Ancak doğal olarak ilişkili etkinliklerin geliştirilmesi, bu tarz araştırmaların karmaşıklığı ve tek bir standardı içermemesi nedeniyle bazı güçlükler taşımaktadır. Sağlıklı bir bilim politikası içinde disiplinlerarası niteliğin göstergesini belirlemeye çalışan kurumlar (Örneğin; Finlandiya Akademisi Disiplinlerarası Araştırmayı Kolaylaştırma Komitesi gibi) kavramsal düzeyde temel sözcük ve deyimleri kabul ettiler. Günümüzde bibliyometrik ve alan araştırması yöntemleri de kullanılmakla birlikte disiplinlerarası daha özel göstergelere de yer verilmektedir. Finlandiya Akademisi de disiplinlerarasılığın tanımlanması ve ölçülmesi yönünde uluslararası tartışmalara katkıda bulunmaktadır (Huutoniemi ve diğerleri, 2010, s. 80).

Disiplinlerarası Kavramı ve Ölçümü

Disiplinlerarası olma durumunun en iyi açıklanış şekli, onun tek bir şey olmayıp mevcut disiplinler yaklaşımlarla yüzleşen, onlarla köprü kurmanın çeşitli yollarını kullanan bir olgu olmasıdır. Söz konusu araştırmaların kategorizasyonunda bu olgunun nasıl algılandığı önemli bir rol oynar. Bilimsel yazılarda görülen bütün tanımlarda multidisiplinerlikteki farklılık, disiplinler bileşenlerin kümelenmesi ve karşılıklı etkileşimin daha bireşimci teşebbüsü etkili olmaktadır. Disiplinlerarasılık bu özel içeriğine sahip olmakla, aynı zamanda iki veya daha fazla disiplinin bölümlerini yan yana getiren, uygulayan, birleştiren, sentezleyen, bütünleyen veya onu aşan faaliyetleri bünyesinde bulunduran bir kavramdır (Hjorland, 2014, s. 5). Yapılan çalışmalarda bu çizgide oluşturulan kategorilerin disiplinlerarasısının çeşitli boyutlarında odaklanmış, farklı kurumsal mantığa dayalı ve değişik kavramlar dizisini dikkate alarak yapılandırıldığına değinilmektedir. Bu yaklaşım basit, özet biçimindeki kategorilerden farklılığa ve karmaşıklıktaki hassasiyete yönelen bir gelişme ve aynı zamanda kurama ağırlık veren yaklaşımlardan, deneysel tabanlı hesaplara, hiyerarşik sınıflamalardan tanımsal tipolojilere, bilim skalasından bilgi üretimi alanlarına doğru bir eğilim göstermiştir. Yine de en çok tartışılan kavramsal kategorizasyonlarda bile disiplinlerarası araştırmaların deneysel analizlerine yeterince inilememiştir. Gerçek araştırmalardaki disiplinlerarasılığı ölçmek, analiz etmek ya da tanımlamak üzere çoklu, arada kalan (iki yönlü) trans geçişli araştırmalar şeklinde geniş bir bölümlenmeye gidilmiş, bu yolla kavramsal kategorileşme şeması hazırlanmıştır (Huutoniemi ve diğerleri, 2010 s. 81). Diğer taraftan disiplinlerarası niteliğin işlevsel tanımları da fen bilimlerinin buna uygun yapısını belirlemek için disiplin-

lerarası çalışmanın kendisi yerine niceleyici hesaplara yönelmiştir. Bu saptamalar daha çok araştırmacının ilgi alanları, yazıp çizdikleri, ürettikleri üzerinde durmuştur. Yapılan ölçümlerde de temel sorun burada disiplinlerarasılığın çeşitli türleri arasında ayırım yapmak bir yana, araştırmacının epistemolojik ya da kavramsal açıdan disiplinlerarası niteliğinin tam olarak yansıtılmamasıdır.

Disiplinlerarasılığın geçerli bir ölçümünün yapılmasını engelleyen önemli bir olgu da disiplinlerin kavramsal ve deneysel olarak kabul gören bir tanımının yapılmasındaki karmaşadır. Disiplinler farklı deneysel ölçümlerle şekillenme eğiliminde olan kurumsal yapılanmalar olarak işlediğinden, bu nokta disiplinlerarasılığın tartışılmasında fazla yer almaz. Araştırmacılar ise terimle ilgili daha entelektüel bir kavram aramakta, disiplinin kendisi yerine bilginin entelektüel uzantılarındaki disiplinlerarası öğeler üzerinde durmaktadırlar. Araştırma çalışmalarındaki bir kısım sınıflama sistemlerinde bilgi grupları hiyerarşik yapılardan çok, dinamik, birbiri ile kesişen, iç içe geçen halkalardan oluşan, kesitli farklılıklar şekline düzenlenmiştir (Perkins, 1994, s. 20). Bir başka anlatımla disiplinlerarasılık kavramı araştırmacının objektif, keskin sınırlı bir niteliği olarak görülemez (Özkök, 2005, s. 161). Söz konusu olgunun ölçülmesindeki diğer güçlük de disiplinlerarası etkileşimlerin birçok biçimde tasarlanabilir ve gerçekleştirilebilir olmasıdır. Bilimsel etkinliklerin soruların ve bilgi kaynaklarının kapsamını diğer alanlara doğru esnetmek, kavramsal modelleri çeşitli alanların kavramsal çerçevelerine kadar uzatarak geliştirmek ya da diğer alanlardan örnekler vererek mevcut inanışları değiştirmek gibi tek bir tanımla formülasyonu olanaksızdır.

Disiplinlerarası araştırma türlerinin kesin analizi için nitel araçlara da gerek duyuldu ve bu da disiplinlerarasılıkta yönetim temelli tartışmalara konu oldu (Hurd, 1993, s. 19). Politika geliştiren ve bilim yöneticisi olarak bilinen kişilerin ilgili komitelerdeki çalışmaları sonucunda disiplinlerarasılığı analiz eden şemalar, disiplinlerarası araştırmalardaki ayırıcı özellikleri ortaya koyan kataloglar oluşturuldu. Disiplinlerarasılığı meydana getiren nitelikleri belirlemek için araştırma alanlarının kombinasyonundaki yeni yaklaşımların bilinmesi de önem kazandı; disiplin bileşenleri arasında düşünülen ilişkiler, araştırmacının mevcut kültürel ve algısal sınırlılıklarla ilgili karşılaşacağı güçlükler, bir akademik çerçevenin sınırları yanında bilgi kaynaklarının transdisipliner bileşimi ve bu çalışmalar için gereken zihinsel yeteneklerin genişliği ve derinliği. Bu sayılanlar disiplinlerarası araştırma faaliyetlerinin deneysel sınıflamasında asli rol oynayan kavramsal zorunlulukları göstermektedir (Martinello, 2000, s. 24). Disiplinlerarası kavramının en can alıcı noktası entegrasyondur. Disiplinlerarası çalışmalarda kapsam ve amaçlar da önemli boyutlar olarak görülür. Literatürde “disiplinlerarasılık

bilginin veya araştırma işinin değişik yapıları arasındaki etkileşimdir” şeklinde bir tanım verilmektedir (Committee on Facilitating Interdisciplinary Research and Committee on Science, 2005). Bu tanıma göre disiplinlerarası çalışmanın esas zorluğu araştırmanın temel alanları arasındaki kavramsal ve yöntemsel sınırları törpüleyebilmektir. Konu ile ilgili çalışan araştırmacılar disiplin terimi yerine alan terimini kullanarak, bazı kargaşaları da önlediklerini belirttiler. Alan paylaşılmış sorular ve problemlerle belirli bir bilgi sahasına yönelen araştırmacılar topluluğu olarak tanımlanabilir (Huutoniemi ve diğerleri, 2010, s. 81). Burada temelde yatan kavram uzmanlıktır. Bilgi-bilim de yapay zekâ, biyoenerji, toplum teorisi gibi disiplinlerin arası bir alan sayılabilir.

Bir araştırma, araştırma faaliyetinin çeşitli alanları kapsadığı durumlarda disiplinlerarası olur. Ancak alanlar arasındaki sınırlarda arada hiç boşluk olmadığı için disiplinlerarası kavramı objektif, çizgileri net bir araştırmaya işaret etmez. Disiplinler arasından algılanan aslında alandan ne anlaşıldığına dayanır; ancak bir alanın tanımlanmasında doğal ya da objektif bir düzey yoktur (Huutoniemi ve diğerleri, 2010, s. 82). Bir kişinin tam bir araştırma alanı olarak düşündüğü, bir başkası için söz konusu alanın yalnızca bir parçası olabilir. Disiplinlerarasılık ayrıca zaman kavramı ile olduğu kadar, araştırma alanlarının sınıflama sistemleri ile de ilgilidir. Bu nedenle bir araştırma projesinin disiplinlerarası niteliği için katılımcı alanların yalnızca adlarıyla değil, bu alanların nasıl sunulduğu, kendi aralarındaki ve araştırma problemi ile ilişkileri, araştırmacıların kendilerinin bu alanlarda yapılan karşılaştırmalarda elde edilen özel bilgi zenginliğine ilişkin deneyimi gibi konuların değerlendirilmesi gerekir. Bu çalışmalarda somut sorun çözme, çeşitli alt projeler veya farklı verilerin, yöntemlerin, kavramların ya da teorilerin kombinasyonu dikkate alınır. Bu nitelikler disiplinlerarası bağlamda araştırma alanları arasındaki etkileşimi yansıtır.

Disiplinlerarasılığın Kapsamı

Disiplinlerarasılığın kapsamı katılımcı araştırma alanları arasındaki kavramsal ve kültürel mesafeye işaret eder. Disiplinlerarası olgusu dar veya geniş anlamda olabilir. Dar anlamda olduğunda katılımcı alanlar kavramsal düzeyde ve akademik çalışmaların sahası açısından yakındır. Bu sahalarda doğa bilimleri, mühendislikler, biyolojik bilimler, sosyal ve beşeri bilimler olarak sınıflanabilir. Kütüphanecilik ve arşivcilik gibi alanlarda kavramlar, kuramlar veya yöntemler epistemolojik ön varsayımlarında göreceli olarak benzerlik gösterdiği içine epistemolojik terimler açısından alanlardaki etkileşim benzersiz veya zorlu değildir (Huang ve Chang, 2012, s. 790).

Geniş anlamdaki disiplinlerarasının ise bileşenleri geniş bilim sahalarının sınırlarını aşan farklı alanlardan kaynaklanır (hukuk ve mühendislik, kültürel konular ve tıp, filoloji ve nöroloji gibi). Bu tür çalışmalarda epistemolojik (heterojenlik) benzeşmezlik nedeniyle alan bütünleşmesi sekteye uğrayabilir.

Disiplinlerarası Etkileşimin Türleri

Bilimsel araştırmalarda disiplinlerarası ve çoklu disiplinli sınıflamalar yer alır. Çoklu disiplin araştırmalarında yeni bilginin bileşenleri alınır, başka alanlara aktarılır, etkileşim çerçevesine tam bağlı kalınmadan da sınırlar aşılabilir (Huutoniemi ve diğerleri, 2010, s. 83). Bu tür araştırmalar etkileşimden çok birikimli ya da etkileyici işleve sahiptir, farklı yaklaşımlar ayrı ayrı seslendirilir, etkinliklerin önemli bir bölümü tek bir disiplin gibi yönlendirilir. Disiplinlerarası araştırmada etkileşim yalnızca araştırma probleminin kurulmasında ve alanlar arasındaki bilginin koordinasyonunda değil, aynı zamanda araştırmanın yürütülmesinde, sonuçların formülasyon ve analizinde yer alır. Burada yoğun nüfuzlu disiplinlerarasılıktan veya aynı anlamdaki kavrayıştan söz edilebilir. Disiplinlerarası araştırma özel verilerin, yöntemlerin, araçların veya kavramların farklı yapılarını karmaşık bir konu veya sorundaki ortak anlayışı ya da yapay görüşü yaratmak için bütünleştirmektir; parçaların basitçe bir araya getirilmesinden farklı bir şeydir. Aslında alanlar arasında aktif iletişim eleştirel biçimde de gerçekleştirileceği için sinerjik anlamdaki entegrasyon disiplinlerarasılığın en belirleyici terimi olmayabilir.

Ansiklopedik, Koşullara Bağlı, Bileşik Çok Disiplinlilik

Çok disiplinli ve disiplinlerarası araştırma temelde üç alt kategoride incelenebilir. Alt kategorilerdeki farklılık sınırlar arasında köprü kurabilecek çoklu epistemik bileşende sağlanabilir. Ansiklopedik çok disiplinlilik araştırmanın bir ana tema üzerinde birbirine gevşek biçimde bağlı alanlardan bitişik alt projeler içermesidir. Alt projeler arasında kavramsal bir etkileşim yoktur; farklı araştırma soruları üzerinde çalışılır, kendi kavramsal ve yönetsel araçlarını kullanır. Bu disiplinlerarası çalışma şekline literatürde oldukça sık rastlanır, ansiklopedik disiplinlerarasılık, bir şemsiye başlık altında çarpaz disiplinlilik, tesadüfî disiplinlerarası, eklektizm gibi adlandırılır.

Koşullara bağlı çok disiplinlilikte bilgi çok disiplinli kapsamda üretilir veya kapsam alanı içine girer, ancak alanlar arasındaki kavramsal iletişim problemin tanımlanması ile sınırlı kalır. Bununla ilgili olarak literatürde

koşullara bağlı disiplinlerarasılık, bilgilendirilmiş disiplinlilik gibi başlıklar yer alır (Huang ve Chang, 2012, s. 791).

Bileşik çokdisiplinlilik farklı alanlardaki uzmanlıkların yeni bilginin yaratılmasında modüler şekilde bir araya getirilmesini ifade eder. Ancak alanlar arasındaki etkileşim yalnızca teknik düzeyde olduğu için araştırma işlemlerinin kurulumu prensipte ardıllık gösterir. Bileşik çok disiplinlilik disiplinlerarası araştırmalardaki bütün kategoriler içinde en çok bir alandan diğerine ödünç almaya yatkın olandır. Diğer benzeri kavramlar “yardımcı disiplinlerarasılık”, “karma disiplinlerarasılık” ve “paylaşılmış disiplinlerarasılık” olarak görülebilir.

Deneysel-Yöntemsel-Kuramsal Disiplinlerarasılık

Çokdisiplinli araştırma sınıflarında olduğu gibi disiplinlerarası araştırmanın bu üç alt kategorisi de alanlar arası etkileşimi yansıtan araştırma bileşenlerinde odaklanır. Bütünleştirme disiplinlerarası etkileşimi tanımlayan özellik olduğundan, bütünleştirmenin alt kategorilere ayırmadaki yöntemsel rolü şöyledir; deneysel materyalin çeşitli türlerinin analizi, bir takım disiplinlerin yöntemlerinin birleştirilmesi veya bütünleştirici analiz için kuramsal araçlar üzerinde çalışılması (Huutoniemi ve diğerleri, 2010, s. 84).

Deneysel disiplinlerarasılık farklı alanlarda gözlenen olaylar arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere farklı türdeki deneysel verilerin birleştirilmesi veya disiplinlerarası bir araştırma probleminin çözümü, bir hipotezin test edilmesi için olayların bağdaştırılmasını ifade eder.

Yöntemsel disiplinlerarasılık farklı yöntemsel yaklaşımların, yepyeni, alışılmamış biçimde bütünleştirilmesidir. Bu şekilde yöntemler yalnızca bir alandan diğerine aktarılmış ya da ödünç verilmiş olmaz ancak disiplinlerarası eğitime uygun olarak geliştirilir.

Kuramsal disiplinlerarasılık araştırması disiplinlerarası analiz için yeni kuramsal araçların geliştirilmesi için birden fazla alandan alınan kavram, model veya nazariyeleri sentezler veya karşılaştırır. Bütünleştirme fonksiyonu alanlar arasında kapsamlı bağlantılar kurmak, yeni bir bilgi bölgesi inşa etmek ya da bir sorgu paradigması oluşturmaktır ki böylece bir alanda disiplinlerarası yaklaşım ya da uygulamadan söz edilebilir.

Bilgi Belge Yönetiminde Disiplinlerarası Yaklaşım

Üniversitenin birinci misyonu bilim üretmektir. Bu yüksek eğitim kurumunun ikinci görevi de evrenselliği ile yerelliği arasındaki dokunun ilmek-

lerini iyi atabilen, tarih ve toplum bilinci içinde tüm kültür mirasına sahip, bunlara ilişkin ödevleri kavrayan, irdeleyen ve gerçekleştirebilen bireyler yetiştirmektir.

Türkiye’de 2004 yılında üniversite düzeyinde 50. yılı, 2014’te 60.yılı kutlanan kütüphanecilik eğitimi, bugünkü adıyla bilgi-belge yönetimi eğitimi hem bilimsel hem de mesleki açıdan çağın gereklerine cevap aramaya devam etmektedir. Bu eğitimin yukarıda anlatılanlar ışığında disiplinlerarası bir kimlikle de desteklenmesi birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisinden yararlanılarak hazırlanan programları getirecektir. Bu disiplinlerarası programlar da alanı hem bilimsel hem de mesleki anlamda güçlendirecek, zenginlik katacaktır.

Bilimsellik Yönünden Disiplinlerarası Gelişim

Kütüphane ve bilgibilim alanlarında disiplinlerarası algıların artması sonucunda konu ile ilgilenen araştırmacılar yukarıda anlatılanlar çerçevesinde gerek dergilerde yer alan makaleleri değerlendirerek, gerekse dergileri analiz ederek alanın özelliklerini ortaya koymaktadırlar. Burada da disiplinlerarası kavramı diğer alanların bilimsel etkinlikleri çerçevesindeki bilginin, yöntemlerin ve araçların kullanımı olarak görülmektedir.

Huang ve Chang’a göre enformasyon bilimi ve kütüphane bilimi enformasyona yönelik konulara hitap eden birbiri ile ilgili disiplinlerdir (Huang ve Chang, 2012, s. 790). Enformasyon teknolojisinin etkisi ile kütüphane bilimi 1950’lerden beri, enformasyon biliminden enformasyon kavramını almıştır. Sonuç olarak kütüphane ve enformasyon bilimi giderek tek bir disiplin olarak belirmiş ve kapsamı genişlemiştir. Enformasyon bilimi kütüphane ve enformasyon bilimi ile bütünlük gösterse de son yıllarda yapılan çalışmalar kütüphane ve enformasyon bilimi kadar enformasyon bilimine vurgu yapmaktadır. Ayrıca kütüphane hizmeti etkinlikleri kataloglama, yayıncılık gibi alt alanlar kütüphane bilimi içinde sayılırken, bibliyometri, bilgi erişim, bilimsel iletişim, patent analizi gibi alanlar enformasyon bilimi ile bağdaştırılır. Hjørland “Information Science and Its Core Concepts” adlı makalesinde bilgi biliminin bütün başlıklarını ele almıştır. Yazara göre öncelikle kütüphane ve enformasyon biliminin akademik niteliği monodisiplinden çok, disiplinlerarası bir alan olduğu için tartışmaya açıktır. İkincisi ise kütüphane ve enformasyon bilimi ilmi ve akademik bir alandan çok, mesleki bir disiplindir (Hjørland, 2014, s. 3). Bu tür yazı ve makaleler de göstermektedir ki yirminci yüzyılın ikinci yarısında bilimlerle ilgili tartışmaların karmaşıklığı ve onları besleyen temel paradigmalardaki dönüşümler, kütüphane ve bilgi bilim kadar onun disiplinlerarası çevreyle ilişkiler konusundaki fir-

satlar ve olumsuzluklar üzerinde yoğun fikir alışverişine yol açmıştır. Bilim felsefecileri ve özellikle de alanın kuramcıları bilgi disiplinleri olarak adlandırdıkları alanı şekillendiren disiplinler ve farklı uzantıları üzerinde tekrar düşünmeyi sağlayan fikirler ve kavramları gündeme taşımaktadır (Sabelli, 2010, s. 1). Yine uluslararası literatürde bilginin kuramsallaştırılması ve eğitiminin de aynı şekilde kuramsal yönelimlere ağırlık verilerek yürütülmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda bilginin disiplin olarak konu, kapsam, kuramsal yaklaşım ve yöntem açısından diğer alanlarla ilişkilendirilmesinin kazanımları da gündemdedir. Bir açıdan da teknolojik gelişmelerle beslenen bilginin, alana esas ivmeyi kazandırabilecek olan disiplinlerarasılığın etkisini azaltabilir. Bilginin uygulamaları oldukça akıcı ve düzenlidir. Bu uygulamalar için postmodern kuramların etkilerini tamamlama amaçlamak ve kavramsal anlayışı geliştirmek amacıyla diğer disiplinlerden yeni kuramları alan literatürüne getirmek gerekir (Keskin ve Özdemir, 2009, s. 31). Türkiye’de üniversitelerde “Bilgi ve Belge Yönetimi” adını taşıyan lisans ve lisansüstü düzeyde yapılan tüm faaliyetlerde kütüphanecilik ve bilginin bağlamında disiplinlerarası yaklaşımı benimseyen adımların atılması için hangi hususlara öncelik tanınmalıdır?

Ülkemizde öncelikle bilgi belge yönetimine ilişkin akademik çalışmaları konu edinen, alanın gelişim çizgisini belirlemeyi, temel koordinatları ve yönelimleri saptamayı hedefleyen araştırmaların sayısının artırılması gerekir. Kütüphanecilik ve bilgi belge yönetimi alanında kuram ve uygulama bağlamında geçerli sonuçlara ulaşmak için gösterilen çabalar Jesse Hauk Shera’dan başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Bilimsel çalışmalar sonsuz bir analitik basamaklar dizisini içerir. Bilgi ve belge yönetimi alanında daha temel düzeyde ilkeler keşfetmek, kuramlar geliştirmek, disipline çevresi belirli bir kimlik kazandırmak önemlidir. Bilim dallarının geçmişi kadar geleceği de değerlendirme düzeyinde durağan değildir. Bütün bilim dalları gibi bilgi belge yönetiminin gelişimi, geçmişte olduğu kadar günümüzde de sürekli bir dinamizm içindedir. Kütüphane ve bilgi biliminin akademik kimliği ile ilgili çalışanlar, bu alanın disiplinlerarasılığını vurgulamaktadır (Hjorland, 2014, s. 3). Alanın tanımının netleştirilmesi, temel uğraşlarının, sınırlarının, niteliğinin ve kapsamının belirlenmesi doğru bir hareket noktası olacaktır. Tanımının yapılması noktasında göreceli olarak genç bir alan sayılabilen bilgi belge yönetiminin disiplinlerarası çalışmalara konu olabilmesi de sağlıklı bir ivme kazanır. Geçtiğimiz on yıllarda bilgi belge yönetimi alanında verilen tebliğler, yayınlanan makaleler farklı alanlara da dayanmaktadır. İşletme yönetimi, pazarlama, istatistik, halkla ilişkiler, tarih, matematik, felsefe, sosyoloji, psikoloji alanları bunlar arasında sayılabilir. Bu süreçte üretilen bilimsel makalelerde kuramsal tartışmalardan çok, nicel veya nitel

araştırmalara dayanan çalışmalar görülmektedir. Araştırmaların yöntemi genellikle literatür taraması ya da anket şeklinde uygulanmıştır. Ancak alanın disiplinlerarası kategoride akademik bir alan olarak gelişebilmesi, bu farklı kuramsal çerçevelerden sürekli beslenmesi, farklı bakış açılarını benimsemesi ve farklı boyutlarıyla irdelenmesi ile olanaklıdır. Bilgi ve belge yönetiminin temel amaçlarının sınırlarının çizilmesi, teknik ve toplumsal yönlerinin belirlenmesi lazımdır. Zira akademik olma iddiası taşıyan her çalışmanın bir kuramsal çerçevesi olması beklenir (Keskin ve Özdemir, 2009, s. 23). Bilgi ve belge yönetimi çalışmalarının disiplinlerarası niteliği, bu alanın temelini oluşturan “bilgi erişim”in sınırları ile ilgilidir. Bilgi erişim bilgi ve belge yönetimi alanının özgül bir temel taşıdır. Doğal olarak bilgi erişiminin, bir kanadı da yönetim ağırlıklı olan bilgi ve belge yönetimi alanının tümünü kapsadığını söylemek mümkün değildir. Bilgi erişim belirli bir ortamdan bilgiye yönelen çizgisel bir hat olarak alınırsa, bilgi belge yönetiminin kapsamı kısıtlı bir çerçeveye sığdırılabilir. Oysa bilgi belge yönetimi bugüne kadar pek çok yönüne değinilmemiş araştırma konuları içeren, içinde çok farklı zenginlikler taşıyan bir disiplindir. Alanın daha da zenginleşmesi tam anlamıyla disiplinlerarası bir yapıya kavuşturulması ile mümkündür. Bilgi ve belge yönetimi yukarıda da değinilen sosyoloji gibi temel disiplinlerle halkla ilişkiler, iletişim, psikoloji, pazarlama, işletme, yönetim bilimleri, kamu yönetimi, ekonomi gibi çalışma alanlarıyla, kültürel çalışmalar, kültürlerarası yönelimler gibi disiplinlerarası alanlarla, yöntembilimi, kuramsal oluşumlar gibi konularla bağlanmalıdır. Alanın bütünüyle disiplinlerarası bir nitelik kazanması için, başka bir disiplinin içine yerleştirilebilmesi önemlidir. Ancak öncü çalışmalarda daha rahat uygulanabilir bir yol izlenebilir. Örneğin bilgi ve belge yönetimi alanında disiplinlerarası bağlamda bir tez çalışmasında ilk adım araştırmanın geliştirileceği bir konunun, çözülmesi gereken bir sorunun ya da ortaya atılan bir hipotezin seçilmesi olarak görülmelidir. Sonrasında alt temalar ve bu temaların ilişkili olabileceği disiplinler saptanır. Üçüncü adımda ilgili bulunan disiplinler ve konular arasındaki bağlantılar belirli bir çerçevede şekillendirilirken bu alanlardaki paralel yollar saptanır.

Gulbenkyan Komisyonu (1996)’na göre yaklaşık kırk yıl önce disiplinlerarası sınırların bulanıklaştığı ortamlar bugün daha da önem kazanarak gündeme gelmeye başlamıştır. İç ve dış araştırma ve çalışmalardaki ilerlemeye karşın alanda kuramsal olguların tam anlamıyla yerleşmesi için biraz daha yolumuz olduğu görülmektedir çünkü bir disipline yönelik olarak kuram geliştirmek için öncelikle alana egemen olmak, araştırma gündemini ayrıntılı ve derinlemesine oluşturmak gerekir. Doğal olarak kuramlar çeşitli yollarla uzun zaman dilimlerinde var olan etkinliklerini ve uygulanabilirlik-

lerini kanıtlar. Sosyal ve beşeri bilimlerin birçok alanında olduğu gibi bilgi ve belge yönetimi alanına da yakından bakmak, ayrıntılı bir düşünce sistemine oturtmak için ciddi bir planlamaya ihtiyaç vardır.

Mesleki Açıdan Disiplinlerarasılık

Türkiye’de bilgi belge yönetimi alanındaki akademik çalışmaların niceliksel artışı önemli bir ivme göstermekte ise de araştırılan konuların tatmin edici şekilde disiplinlerarası nitelik taşıdığını söylemek erken sayılabilir. Üniversiter sistemin bilgi ve belge yönetimi disiplininin geliştirilmeye çalışıldığı bütün bölümlerde öğrenciyi eleştirel düşünmeye ve yaratıcı problem çözmeye hazırlamak gerekir. Yukarıda değinildiği gibi alanda verilen eğitimin, öğretimin yaklaşımı bir konuyu, olayı, sorunu, kazanımları, birden fazla disiplinin yöntem ve anlayışı yansıtması esastır. Bu tür bir yaklaşım belirli bir disiplinin bilgilerini öğrenciye aktarmaktansa, ona daha geniş ufuklar açacak çeşitli disiplinlerin bilgilerinin bir amaç doğrultusunda kullanılmasını sağlamaktadır. Bilgi belge yönetiminin birinci işlevi, diğer bazı alanlarda olduğu gibi yönetseldir. Bilgi belge yöneticisi karar alma biriminin bir parçası olarak, toplumsal, kültürel, politik, ekonomik ve teknolojik deneyimleri kullanabilecek ölçüde donanımlı yetişmelidir. Yeni fikirler, yeni yöntemler, yeni teknolojiler ve yeni kuramsal yaklaşımlar yönetime dâhil olmalıdır. Disiplinlerarası anlayışı bir mücadele olarak görmek ve kendi mensup olduğu alana yeni topraklar kazandırma politikasının bir amacı haline getirmek doğru değildir. Kütüphanecilik ve bilgi-bilim bölümleri öğrencileri disiplinlerarası programlar sayesinde kendi alanları ve bunların gerçek hayattaki varlıkları ile olan bağlantılarını görüp keşfetmelerini olanaklı kılmakla birlikte, sürekli değişen toplumun gereklerine ayak uydurup, gerekli becerileri geliştirebilsinler diye eleştirel düşünmeye ve yaratıcı olmaya zorlar. Disiplinlerarası olgusu mesleki bir durumun temel alınarak, bu duruma değişik yönlerden ışık tutabilecek bilgi ve becerilerin ilgili alanlardan alınarak bütünleştirilmesini gerektirir. Böylece mesleki uygulamada disiplinlerarası yaklaşım hem bilgi ve beceri kapasitesinin genişletilmesini, hem de anlamlı bütünleştirmelere olanak verir. Bu disiplinlerarası araştırma olgusunun örneğin üniversite kütüphane ve bilgi merkezlerine olan etkileri konusunda yapılan öncül araştırmalar kütüphanecilerin disiplinlere yönelik bilgileri yanında teknoloji transferi ile ilgili rolüne değinmektedir (Hurd,1993, s. 26). Hurd özellikle bölüm kütüphaneleri olan üniversitelerde disiplinlerarası araştırmayı teşvik için örneğin; fen bilimleri kütüphanesi şeklinde bir yapılanmaya gidilmesini önermekteydi. Doğal olarak bu yaklaşım farklı yerleşkeleri de olsa kampuslar arası iare programları veya lokal kampus ağları ile mükerrer alımları da önleyerek kütüphane bütçesine yardımcı olmaktadır. Bilgi arama

davranışının temel alındığı alanda disiplinlerarası bağlamdaki araştırmaların zorluklarından biri de, araştırmacıyı birincil kaynaklara götürecektir olan index, abstract gibi araçların tek bir disiplini içermesidir. Geçen zaman zarfında “Pollution Abstracts” ya da “Engineered Materials Abstracts” gibi disiplinlerarası alanlarda indeksleme hizmeti veren çeşitli kaynaklar bilgi belge yöneticilerinin işlerini kolaylaştırmaktadır. Çevrimiçi veri tabanları ile çok çeşitli indeksler eş zamanlı taranabilmektedir. Bilgi ve belge yöneticisi disiplinlerarası araştırma formasyonu ile son kullanıcıyı uygun veri tabanlarına tezaruslara ve araştırma rehberlerine götürebilir. Bugünkü uygulamada disiplinlerarası bilimlerin lisans düzeyinde farklı alanlardan alınan derslerle bir başlangıç sürecinde olduğu söylenebilir de bilgi belge yönetimi bilim dalının diğer disiplinlere ait disiplinler yaklaşımının yapısı tam olarak saptandıktan sonra bu alanlara yönelmesi doğru olacaktır. Uluslararası bilgi belge yönetimi literatüründe gözlemlenen nicel artış, bilgi belge yönetiminin fen bilimleri ile olduğu kadar, sosyal bilimlerin farklı disiplinleriyle kurduğu ilişkinin çeşitlenmesini ve böylece alanın farklı kurumsal perspektiflerle tanışıp zenginleştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bilgi belge yönetiminin komşu disiplinlerle arasında farklı bağlar kurması literatürü hem kapsam açısından geliştirmiş hem de yöntemsel açıdan güçlendirmiştir. Yabancı kaynaklarda bu özellikleri taşıyan bilgi biliminin gerçek anlamda disiplinlerarası bir yapıya yaklaşırken, niteliksel anlamda da geliştiği görülmektedir.

Sonuç olarak tüm bilimsel disiplinler özünde eşit bir seviyededir. Ancak bu alanların mensupları için o disiplin diğerlerine göre göreceli olarak önem taşır. Elbette bilgi belge yönetimi konusunda çalışanlar disiplini öne çıkarmak için yoğun bir çaba içindedirler. Bu yolda atılan adımlarda güçlükle karşılaşılrsa bile yüzyıllara dayanan kültür birikimi ve Cumhuriyet ile kazanılan bilimsel anlayışla harmanlanan disiplinlerarası yaklaşım, bilgi ve belge yönetimi disiplinini çok daha ileriye taşıyacaktır. Bugünün bilgi belge yöneticileri hizmet verdiği kitlenin gerek bilgiyi daha iyi kavrama ve değerlendirmede gerekse kültürel birikimde yol alabilmesi için yaratıcılığına dayanmalıdır. Bilgi belge disiplinine emek verenlerin sınırsız ilerleme ideali ve vizyonu zaman ve mekânın sonsuzluğu ile beslenirken gelişen bilgi teknolojileri, birbirinin sınırları çevresinde gelişen ilintili bilim dalları ile birlikte yürütülen yeni araştırma ve uygulama alanlarının alana sağladığı farklı boyutların da değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

Childe, G. (1978). *Kendini yaratan insan, insanın çağlar boyunca gelişimi*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

- Çoruh, H. (2010). Disiplinlerarası bilim tarihi dersi ve gerekçesi. *Tarih Okulu*, VII, 7-23.
- Keskin, F. ve Özdemir, B. P. (Yay. Haz.). (2009). *Halkla ilişkiler üzerine, disiplinlerarası bir alanın yönelimleri*. Ankara:Dipnot Yayınları.
- Hjørland, B. (2014). Information science an its core concepts: Levels of disagreement. *Studies in History and Philosophy of Science*, 34, 205-235.
- Huang, M. H. ve Chang, Y. W. (2012). A comparative study of interdisciplinary changes between information science and library science. *Scientometrics*, 91(3), 789-803.
- Hurd, J. M. (1993). The future of university science and technology libraries: Implications of increasing interdisciplinary. *Science and Technology Libraries*, 13(1), 17-32.
- Huutoniemi, K., Klein, J. T., Bruun, H. ve Hukkinen, J. (2010). Analyzing interdisciplinarity: Typology and indicators. *Research Policy*, 39(1), 79-88.
- Martinello, M. L. (2000). *Interdisciplinary inquiry in teaching and learning*. Upper Saddle River: Gillian E. Cook.
- Özkök, A. (2005). Disiplinlerarası yaklaşıma dayalı yaratıcı problem çözme öğretim programının yaratıcı problem çözme becerisine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 159-167.
- Perkins, D. N. (1994). *The intelligent eye*. Santa Monica, CA: The Getty Center for Education in the Arts.
- Sabelli, M. (2010). Library and information sciences in the environment of the information disciplines: Towards integrative models of disciplines, professional community and information and communication public policies. *Information Research*, 15(4), 1-13.
- Snow, C. P. (2010). *İki kültür*. Ankara: TÜBİTAK.

Meslek Eğitimimizde Yeni Yöntemler, Fırsatlar

Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. subasioglu@ankara.edu.tr

Özet: 20. yüzyılın ortalarından itibaren teknolojide yaşanan baş döndürücü gelişme, bilgi bazlı çalışmalara yeni boyut kazandırmış, bilgi toplumuna dönüşüm sürecini de önemli ölçüde hızlandırmıştır. Bu süreçte bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi içeriği ve katma değeri yüksek bir sektör olarak belirmiş, bu teknolojilerin diğer sektörlerde kullanımı da yeni bilgilerin üretilmesine/keşfine, etkin yöntemlerin geliştirilmesine, üretkenliğin artmasına, mevcut iş alanlarının genişletilmesiyle yeni iş ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmada, ülkemizde kütüphanecilik eğitiminin gelişim süreçlerine, günümüzün ve geleceğin kütüphaneci / bilgi profesyonelinin niteliklerine ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün eğitim programına değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kütüphanecilik Eğitimi, Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi, Bilgi Profesyonelleri

Giriş

Genel olarak bilgi, bilgiye erişim ve erişilen bilginin aktarımı, bütün disiplinlerin ilgilendiği önemli bir konudur. Bilgi bilim; matematik, mantık, dilbilim, psikoloji, tarih, bilgisayar teknolojileri, iletişim, kütüphane bilimi, yönetim gibi disiplinlerden yararlanılarak ortaya çıkmıştır (Sağsan, 2007, s. 251). Diğer disiplinler tarafından oluşturulan birçok yöntem ve teknik, kütüphaneciliğin kuramsal temellerinin oluşturulmasında ve bilimsel çalışmaların yürütülmesinde önemli bir girdi oluşturmaktadır. Teknolojide ve toplumsal alanda meydana gelen gelişmeler, kütüphanenin ve kütüphanecilik mesleğinin konumunu ve işlevini her süreçte yeniden tanımlamaktadır (Toplu, 2010, s. 646). Ülkemizde kütüphanecilik eğitiminin gelişim süreci 4 dönemde incelenebilir:

1923-1952 Dönemi

Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk yılların, Türkiye’de, birçok alanda olduğu gibi kütüphanecilik alanında da bazı gelişmelere sahne olduğu görülmektedir. Çağdaş ve demokratik devlet anlayışı ve yaşam biçimine kavuşan ülkede, modern kütüphaneciliğin ilk habercileri olarak kabul edebilecek gelişmelerin en önemlilerinden biri, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiş olan, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur. Bu kanun ile Vakıflara bağlı olan kütüphane ve kitaplar Maarif Vekaleti’ne devredilmiştir (Ersoy, 1962, s. 23). Aynı yıllarda Türkiye’deki eğitim sorunlarını incelemek üzere davet edilmiş olan John Dewey, hazırladığı raporda, Türkiye’de kütüphanecilerin yetişmesi sorununa da değinmiş ve seçilecek birkaç kişinin kütüphanecilik eğitimi için Amerika’ya gönderilmesini önermiştir (Ersoy ve Yurdadoğ, 1998, s. 157). 1925 yılında, kütüphanecilik eğitimi almak üzere Paris’e gönderilen Fehmi Ethem Karatay, bu anlamda modern kütüphaneciliğin Türkiye’deki ilk temsilcisidir. Paris’te önce daha çok arşivci yetiştirmeyi amaçlayan Ecole des Chartes’ta, daha sonra ise Amerikan Kütüphaneciler Derneği tarafından 1923’te açılan ve uluslararası kimlik taşıyan, Ecole de Bibliothecaires’te öğrenimini tamamlamıştır (Karatay, 1968, ss. 73-74). Karatay, yurda döndüğünde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ni kurmuş ve İstanbul kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere yönelik olarak ilk kütüphanecilik kursunu 1925-26 yıllarında açmıştır (Stummvoll, 1962, s. 45; Ötüken, 1957, s. 1).

1926 yılında zamanın Maarif Vekaleti Hars Dairesi Müdürü olan Hamit Zübeyr Koşay tarafından hazırlanan ve Maarif Vekaletine sunulan halk kütüphanelerimiz hakkında rapor, Türkiye’de kütüphaneci yetiştirilmesi sorununa değinmesi açısından önemlidir. Koşay, raporunda, kütüphanecilik bilimine vakıf kütüphaneciler yetiştirilmeden ülkedeki kütüphanelerin düzenlenmesinin mümkün olmadığına, kütüphanelerin düzenlenmesine ilişkin eserlerin yazılması ve tercüme edilmesi gereğine; kütüphanecilik kurslarının açılması ve Batı’da olduğu gibi kütüphanecilik biliminin üniversite düzeyinde ele alınması gereğine dikkat çekmiştir (Koşay, 1960, s. 37).

Türkiye’de Fehmi Ethem Karatay’dan sonra, ikinci kütüphanecilik kursu, Ankara’da Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphanesi’nin kurulmasıyla görevlendirilen, Dr. Joseph Stummvoll’un, 1936 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphanesi’nde açtığı kurstur. Bu kurs üç ay sürmüş ve kursa 30-40 kişi devam etmiştir (Ötüken, 1957, s. 6).

1939 yılı, Türkiye’de kütüphanecilik mesleği açısından vurgulanması gereken bir tarihtir. 1939 yılında toplanan ve o yıllarda Kütüphaneler Müdürü olan Aziz Berker’in de görevli bulunduğu, I. Maarif Şurası’nda, dönemin Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Mehmet Emin Erişirgil, kütüphaneciliğin

ülkede saygın bir meslek haline getirilmesi zorunluluğunu dile getirmiştir. 1941 yılında, kütüphanelere nicelik ve nitelik yönünden yeterli kütüphaneciler yetiştirmek amacı güden bir kanun tasarısı, İstanbul Üniversitesi Rektörü başkanlığında çalışan bir komisyon tarafından hazırlanarak, Kütüphaneler Müdürlüğü'ne gönderilmiştir. Dönemin Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker'in, bu tasarı ve gerekçesi ile ilgili görüşlerini yansıtan 27 Eylül 1941 tarihli yazı, Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi tarihinin önemli belgelerinden biridir. Bu yazıda ilk kez Aziz Berker, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı bir Kütüphanecilik Enstitüsü'nün kurulmasını önermiştir (Ersoy, 1966, s. 21). Bu fikir, ancak 13 yıl sonra, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleşecektir.

İlk sürekli ve düzenli kütüphanecilik eğitimi, Adnan Ötügen'in girişimiyle Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi çatısı altında, yine kurslar düzeyinde 1942 yılında başlamış ve 1952 yılına kadar sürmüştür (Ötügen, 1957, s. 9, 24). Kütüphaneciliğin Türkiye'de bir meslek olarak tanınmasında ve kabul edilmesinde bu kurslar etkili olmuş, kütüphanecilik eğitimi, Adnan Ötügen'in çabaları ile ilk kez bu kurslarla üniversiteye girmiş ve üniversite kurullarında kütüphanecilik eğitimi konuşulmaya başlanmıştır.

1952 yılında kütüphanecilik eğitiminin önemine inanan birkaç öğretim üyesinin girişim ve çabaları ile Fakülte Profesörler Kurulu, kütüphanecilik derslerinin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde "seçmeli" statüde devam etmesine karar vermiştir (Ötügen, 1957, s. 25).

1953-1987 Dönemi

1953 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nün seçmeli bir dersi olarak kabul edilen "kütüphanecilik" dersi ile "Kütüphanecilik Enstitüsü"nün temeli atılmıştır. Fakülte Dekanı Prof. Akdes Nimet Kurat'ın girişimi ve Dekan Yardımcısı Prof. Afet İnan'ın desteği, Fakülte Kurulu'nun ve Üniversite Senatosu'nun onayı ile temeli atılan Kütüphanecilik Enstitüsü için aynı yıl Ford Vakfı'na yapılan başvurular da olumlu sonuçlar vermiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde Emily Dean'in önemli katkıları olmuştur (Ötügen, 1957, ss. 25-26).

1954-55 öğretim yılının ilk semestirinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü, Fakülte Profesörler Kurulu'nun almış olduğu kararla hazırlanan yönetmelik ve Adnan Ötügen'in verdiği derslerle öğretime başlamıştır.

1954-55 yılının 2. semestirinde, Kasım 1954'te Ford Vakfı tarafından gönderilen, Illinois Üniversitesi Kütüphaneleri Müdürü ve bu üniversitenin

Kütüphanecilik Okulu yöneticisi olan Prof. Robert Bingham Downs, Kütüphanecilik Enstitüsü'nün ilk profesörü olarak, yeni bölümün organizasyonu ile ilgilenmiş, sömestir süresince öğretime katılmış ve "Türkiye'de Kütüphanecilik" adlı makalesinde Kütüphanecilik Enstitüsü'nü "...Yakın ve Orta Şark'ta bulunan ve kütüphanecilik öğretimi yapan ilk enstitü" olarak tanımlamıştır (Downs, 1956, s. 260).

1960 yılının en önemli olayı, Üniversitelerarası Kurul'un, Enstitüleri, doçentlik çalışmalarını yürütmek açısından yeterli bulmaması üzerine, Kütüphanecilik Enstitüsü'nün, "kürsü" ye dönüştürülmesine karar verilmesidir. Yeniden hazırlanan "Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Programı", Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Kurulu'nca kabul edilip, Temmuz 1960'da Ankara Üniversitesi Senatosu'nca onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Haberler, 1960, s. 81).

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde kütüphanecilik eğitiminin başlamasından yaklaşık on yıl sonra, 1963'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsü, 1972'de "bilim uzmanı" yetiştirmek amacıyla Hacettepe Üniversitesi "Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü" kurulmuştur. Hacettepe Üniversitesi, lisans programına 1974'te başlamıştır. 1987'de ise Marmara Üniversitesi'nde Arşivcilik Bölümü açılmıştır.

1988-2001 Dönemi

1988-2001 yılları arasını kapsayan dönemde kütüphanecilik bölümleri, "Kütüphanecilik", "Arşivcilik" ve "Dokümantasyon-Enformasyon" anabilim dalları açarak yeniden örgütlenmişlerdir. Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, anabilim dallarını 1989-1990 eğitim öğretim yılında açmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, 1990 yılında; Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü 1993-1994 öğretim yılında anabilim dallarına öğrenci almaya başlamış, 1995 yılında ise, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Kütüphanecilik Bölümü açılmıştır (Çakın, 2005, ss. 16-17).

2002 ve Sonrası Dönem

Türkiye'de, 2002 yılına kadar, Kütüphanecilik, Arşivcilik, Dokümantasyon ve Enformasyon anabilim dalları altında yapılandırılan Kütüphanecilik Bölümleri, YÖK'ün 29 Ocak 2002 tarihli toplantısında alınan kararlar, mevcut anabilim dallarını kapatmış ve 2002-2003 akademik yılından itibaren "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" adını almış, Bölümlere yerleştirilecek

öğrencilerde aranan ÖSS puan türü de “Sözel”den "Eşit Ağırlıklı"ya dönüştürülmüştür.

Ayrıca bu dönemde (2014 yılı itibariyle); Kastamonu, Yıldırım Beyazıt, Çankırı Karatekin, Gümüşhane, İstanbul Medeniyet, Fatih Sultan Mehmet, Ardahan, İzmir Katip Çelebi, Bartın, Murat Hüdavendigâr, Karabük Üniversitelerinde Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri kurulmuştur.

Meslek Eğitiminde Yeni Yöntemler, Fırsatlar

Literatürde, günümüzde ve gelecekte, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sıklıkla kullanıldığı, bilgi ve internet çağında ve toplumunda bilgi merkezlerine, kütüphanelere ihtiyaç duyulup duyulmayacağına ilişkin kuşkuların tartışıldığı makalelere rastlanmaktadır. Kütüphaneler, bilgi ve iletişim teknolojilerine uyum sağladıklarında neye benzeyecekler? Geleneksel işlevleri yok mu olacak? Kütüphaneciler ve kütüphaneler ortadan kalkacak mı? Ya da tam tersi gerçekleşecek, bilgi erişimde en önemli kurumlar mı olacaklar? Kütüphaneciler/ bilgi profesyonelleri günümüzün gelişmelerine nasıl bakmalı, bildiğimiz anlamda kütüphaneciliğin ve kütüphanelerin sonunun geldiğini mi ilan etmeli, tehditleri mi yoksa yeni olanakları mı ön plana çıkarmalıdır?

Kütüphanecilerin/ bilgi profesyonellerinin dünyadaki sürekli gelişmeye bağlı olan değişimi üzerindeki yerinin sorgulanması, mesleki eğitimde yeni arayışlara yönelmeden önceki en önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda sorulması ve yanıt aranması gereken sorular şunlardır: Bilgi profesyoneli bu değişimin neresindedir? Bilgi ve belge yönetimi eğitim programları bilgi profesyonellerinin kariyerleri boyunca eğitim ve gelişmelerine nasıl katkıda bulunabilir? Gelecekte bilgi profesyonellerinden neler beklenecektir? Hangi unvanlarla, nerelerde çalışacaklardır?

Toplum, teknoloji ağırlıklı büyük bir değişim, dönüşüm yaşamaktadır. Yüksek bilgisayarlaşma ve elektronik bilgideki artış şu andaki dönüşümün temel faktörlerindedir. Bilgi ve iletişim teknolojisi, toplum ve ekonomi üzerinde çok verimli bir etki yaratmakta, yeni öğrenme ortamları ve yeni öğrenenler ortaya koyarak, öğrenme ortamının karakterini değiştirmektedir. Ekonomik ve sosyal çevreden hızlı ve kayda değer değişiklikler, bilgi hizmetleri ve merkezlerinin, insan gücü kaynakları, mesleki eğitim ve öğretim üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Bilgi profesyonellerinin çalıştıkları ortam, ekonomik, sosyal, politik, demografik, eğitim ve teknolojik değişiklikler nedeniyle sürekli değişmektedir. Toplum, elektronik bilgiye yönelen, küresel kütüphane kuruluşları gibi coğrafik engelleri ortadan kaldıran, yoğun bilgiye dayalı “ağ” toplumdur (Sacchanand, 2000).

Bilgi toplumunda bilgi bazlı üretim, bilgi hizmetleri sektörünü ve bilgi profesyonellerinin üstlendikleri görevi, toplum içerisindeki dağılım oranını da etkilemiştir. Bilgi toplumunda rolleri değişen meslek grupları, bilgisayar programcıları, çözümleyiciler, yayıncılar, kütüphaneciler, halkla ilişkiler uzmanları, sosyal bilimciler ve bürokratlardır. Bu meslek gruplarının ortak özellikleri bilgi üretmeleri, düzenlemeleri ve bilginin yayımını gerçekleştirmeleridir (Anameriç ve Rukancı, 2004, s. 334).

Teknoloji, kişisel bilgi davranışını değiştirmiştir. İnsanlar, salt ortaya yeni bir teknoloji çıktı diye değişmezler. Düzenlenmesi, depolanması ve dağıtılması gereken bilgiyi üretmeye devam ederler. İnsanların, başkaları tarafından üretilen bilgiye, çeşitli amaçlarla yine gereksinimleri vardır. Ancak, artık, bilginin sunuluş biçimleri ve kullanılış yöntemleri teknolojinin etkisindedir. Değişimi yaratan da budur. Dijital formattaki dermenin sayısı ve içeriği sürekli artmakta, teknoloji ise hızla gelişmektedir. Bütün bunlar insanların bilgi üretme ve kullanma biçimlerini de değiştirmektedir. Dijital kütüphanelerin hangi hızda gelişebileceklerini teknoloji belirlemiştir; ancak teknolojinin nasıl kullanılacağı insanlara bağlıdır (Arms, 2000, s. 2).

Kütüphanelerin/bilgi merkezlerinin, toplumları ve kuruluşları dönüştüren güçlere karşı bağımsızlığı yoktur. Dünya çapında yaşanan bilgi devrimi, kurumları köklü değişikliklere uğratmaktadır. Kütüphanelerin/bilgi merkezlerinin ve bilgi profesyonellerinin bilgi yönetimi konusunda uzun yıllara dayanan deneyimlerinin ve çalışmalarının ışığında yaşanan dijital devrimin en ön saflarında yer almaları mümkündür. Bu bilgi çağı, bilgi profesyonelleri için bir altın çağın başlangıcı olarak görülebilir ya da bu çağın gerisinde kalacakları düşünülebilir (Borys, 2000. s. 163).

21. yüzyılın bilgi profesyonelinde aranacak nitelikler, kütüphane/bilgi merkezlerindeki değişim, internetin yükselişi ve kullanıcılardaki değişimler nedeniyle farklılaşmıştır. Kişilerin bilgiye internet yoluyla doğrudan erişimleri, bilgi profesyonellerinin rollerinin yeniden düşünülmesine neden olmuştur. Bilgi profesyonelinin temel rolü, yaşanan dijital çağda da bilgiye gereksinim duyan kullanıcılara gereksinim duydukları bilgiye erişmelerini sağlama üzerine odaklanmakta; kütüphaneler/bilgi merkezleri, fiziksel olarak ağlar aracılığıyla uzaktan erişilebilir mekânlara dönüşmektedir.

Bilginin düzenlenmesi ve erişiminde, bilginin etkin bir biçimde yönetilmesinde tarih boyunca önemli roller üstlenen kütüphanelerin/ bilgi merkezlerinin işlevi, teknolojinin gelişmesiyle birlikte değişmiş, bu gelişmeler sonucunda hem toplumsal hem de bilimsel düzeyde daha bilinçli bir kullanıcı kitlesi ortaya çıkmıştır. “Dijital yerli” olarak adlandırılan bu kitle, cep telefonu, tablet bilgisayar vb. kullanarak, aracıya gerek duymadan bilgiye

uzaktan erişebilme yetkinliğine sahiptir. Net jenerasyonu, y kuşağı, ağ kuşağı, çevrim-içi nesil, netgiller olarak da adlandırılan dijital yerlilere, farklı bilgi hizmeti sunulması gerekmektedir. Günümüz öğrencilerinin düşünme ve bilgiyi işleme yöntemleri, eski öğrencilerinkinden birçok açıdan farklılaşmaktadır. Kimi uzmanlar, farklı etkinliklerin beynin farklı şekilde yapılması sonucunu doğurduğunu da ileri sürmektedir. Dijital yerlilerin oluşturduğu öğrenen kitlesinin özelliklerini bilerek, onlara daha etkili bilgi hizmetleri sunmak gerekmektedir (Bilgiç, Duman ve Seferoğlu, 2011). Bilgi profesyonellerinin artık sadece geleneksel bilgi düzenleme becerisine sahip olmaları yeterli değildir; günümüzde bu rollere, ağ bilgisi, bilgi teknolojisi, çoklu ortamlar, e-doküman oluşturma, veri tabanları, web sayfası düzenleme, veri madenciliği gibi yeni işlevler eklenmiştir. Yeni roller, bilgi profesyonelinin belirli niteliklere sahip olmasını da zorunlu kılmaktadır (Kurulgan, 2013, s. 483).

Bu bağlamda günümüzde ve gelecekte bilgi profesyoneli (Ramos, 2007);

- Enformasyon simsarı'dır: Tanımlar, erişir, düzenler, enformasyon kaynaklarına erişim sağlar.
- Değişim ajanı /elçisi'dir: Bilgi işlem birimleri ile birlikte, elektronik erişimi sağlayan sistemleri tasarlar ve değerlendirir.
- Kolaylaştırıcı'dır: Erişimi kolaylaştırır, ağ erişimi sağlar, yazılımlar ve elektronik dergiler satın alır.
- Eğitimci'dir: Kullanıcılara internet kullanımı, enformasyon okuryazarlığı vb. eğitimleri verir.
- Yenilikçi'dir; Web sitesi tasarımcısı / geliştiricisi / yöneticisi'dir: Kütüphane / bilgi merkezi web sitesini tasarlar, siteye eklenecek enformasyon kaynaklarını değerlendirir, web üzerindeki kütüphane / bilgi hizmetlerine farkındalık yaratır, kimi kez kurumsal web sitesini yönetir.
- İşbirlikçi'dir: Sadece meslektaşlarıyla değil, tüm kurumlarla, toplumla işbirliği yapar.
- Politika geliştirir: Kurumsal enformasyon politikaları geliştirir, enformasyon kaynaklarına erişimin sürekliliğini sağlar.
- Yönetici'dir: Yayıncılarla ve sağlayıcılarla, e-dergiler ve veri tabanları için en avantajlı lisans sözleşmeleri için görüşmeler yapar.
- İmaj danışmanı'dır: Dış dünyaya olumlu imaj verir, kütüphaneye/bilgi merkezine değer katar.

Bilgi profesyonelinin yetkinlikleri (Ramos, 2007):

Yetkinlikler; bilginin, yeteneklerin, kurumsal başarı için gerekli davranış modelinin, kişisel başarının ve kariyer gelişiminin kombinasyonudur.

Mesleki yetkinlikler;

- Enformasyon kaynaklarını eleştirel değerlendirebilmeli, süzebilmelidir,
- Gelişen teknolojiye uyum sağlayabilmeli, yenilikleri izleyebilmeli, değişen gereksinimler doğrultusunda, sürdürülebilir enformasyon hizmetleri geliştirebilmelidir,
- Kurumun veya kullanıcısının gereksinimlerine uygun özel konu bilgisine sahip olmalıdır,
- Kurumu içinde ve dışında yeni fırsatları görebilmelidir,
- Kurum stratejileri ile uyumlu, erişilebilir, uygun maliyetli enformasyon hizmetlerini sağlayabilmeli, yönetebilmeli ve pazarlayabilmelidir,
- Üst yönetime, enformasyon hizmetlerinin önemini iletibilmeli ve ilgili konularda danışmanlık yapabilmelidir,
- Enformasyon kullanımının sonuçlarını değerlendirebilmeli, enformasyon yönetimi sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilmelidir.

Kişisel yetkinlikler;

- Yaşam boyu öğrenme ve kişisel kariyer planlamasına ilgi duymalıdır,
- Dayanışmanın ve işbirliğinin değerini bilmelidir,
- Etkin iletişim becerilerine, saygı ve güvene dayalı çevreyi yaratma yeteneğine sahip olmalıdır,
- Bireysel ve/veya grupla birlikte çalışabilmelidir,
- Risk alabilmelidir,
- Yöneticilik becerisine, sistematik planlama ve önceliklendirebilme becerisine sahip olmalıdır,
- Alanı ve alanı dışındaki literatürü izleyebilmelidir,
- Araştırma yapabilmeli, sonuçlarını yayımlayabilmelidir,
- Mesleki etik bilincine sahip olmalıdır,
- Büyük resmi görebilmelidir.

Bilgi profesyonellerinin bütün bu becerileri kazanmasında en önemli rol, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerininindir. Bölümler, bu görevi, çağın ve teknolojinin tehditlerini fırsata dönüştürecek eğitim programı tasarlayarak ve

sürekli güncelleyerek başarabilir. Bu gereksinimden hareketle, Bölümümüz 2014-2015 akademik yılında uygulanacak yeni ders programını yapılandırmıştır:

- 1. Sınıf I. Yarıyıl'da: Bilgi Kaynakları I, Bilginin Organizasyonuna Giriş, Bilgi ve Belge Bilime Giriş, Akademik İngilizce, Osmanlıca I, Enformasyon Okuryazarlığı
- 1. Sınıf II. Yarıyıl'da: Bilgi Kaynakları II, Arşivciliğe Giriş, Bilginin Organizasyonu I, Akademik İngilizce, Bilgi ve Toplum, Kitap, Kütüphane ve Matbaa Tarihi, Osmanlıca II
- 2. Sınıf I. Yarıyıl'da: Araştırma Yöntemleri, Bilginin Organizasyonu II, Bilgi Hizmetleri, Meslek İngilizcesi I, Osmanlıca Gramer I, Bilgi Sosyolojisi
- 2. Sınıf II. Yarıyıl'da: Bilgi Erişim, Bilgi Kaynakları Yönetimi, Algoritma ve Programlamaya Giriş, Bilginin Organizasyonu III, Meslek İngilizcesi II, Yazışma Teknikleri, Osmanlıca Gramer II
- 3. Sınıf I. Yarıyıl'da: Staj, Dizinleme Teknikleri I, Veri Tabanı Tasarımı, MARC, Belge Yönetimi, Bilgi Danışmanlığı, Osmanlı Paleografyası I, Programlama, Yazma ve Nadir Eserler I, Dosyalama Sistemleri, Enformetri
- 3. Sınıf II. Yarıyıl'da: Konu Başlıkları, Sınıflama Sistemleri (DOS), Dizinleme Teknikleri II, Bilgi Yönetimi, Veri Tabanı Yönetim Sistemleri, Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemi Uygulamaları, İstatistik, Yazma ve Nadir Eserler II, Osmanlı Paleografyası II, Sistem Analizi, Metadata
- 4. Sınıf I. Yarıyıl'da: Bilgi Erişim Sistemleri ve Bilgi Arama Davranışları, Büyük Veri ve Veri Madenciliği, Web Programlama, Halkla İlişkiler, Kamu İdaresi ve Bilgi Mevzuatı, Meslek Etiği, Kütüphane Otomasyonu I, Kitapdışı Materyaller, İşletmelerde Bilgi Sistemleri, Süreli Yayınlar, Staj
- 4. Sınıf II. Yarıyıl'da: Sınıflama Sistemleri (LC), Bilgi Felsefesi, Metin Analitiği, Kütüphane Otomasyonu II, Müzelerde Bilgi Yönetimi, Osmanlı Devlet Teşkilatı, Belge Merkezleri ve Arşiv Yönetimi, Bilgi Merkezleri Yönetimi, Engellilerin Bilgiye Erişimi, Arşivlerde Düzenleme Yöntemleri ve Erişim, Bitirme Tezi

Sonuç

21. yüzyılın bilgi profesyoneli, duvarsız bir kütüphanede, kullanıcısıyla birlikte bilgi denizinde yolunu kaybetmeden çalışmayı öğrenmek zorundadır. Kütüphaneler/bilgi merkezleri, bütçelerinin büyük bir kısmını, enerjisini, personeli dijital bilgiye yönlendirmektedir. Bilgi profesyoneli kendisini klasik kütüphaneden dijital materyale uyarlamakta, bu da yeni ve spesifik bir uzmanlık ve beceri gerektirmektedir. Bilgi profesyoneli, dijital bilgiye yönelik yeni bir gelişme politikası belirlemek durumundadır. Bilgi işi bir takım işidir. Bu takım, uzmanlar ve geniş bir beceri yelpazesine sahip takım oyuncularından oluşur. Şimdi bilgi profesyonelinin iş tanımını yapmanın tam zamanıdır.

Bilgi profesyoneli; “*insana / insanlığa bilgi hizmeti sunar, hangi formda iletilirse iletilsin, iletilebilen bilginin tüm biçimlerini dikkate alır, hizmetlerinde teknolojiyi etkin kullanır, geçmişe saygı duyar, korur ve geleceği yaratır*” (Gorman, 1998).

Kaynakça

- Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesinde kütüphanelerin rolü. S. Arslantekin ve F. Özdemirci (Yay. Haz.), *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu bildiriler: Saga of Librarianship International Symposium proceedings* içinde (ss. 330-338). Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Arms, W. Y. (2000). *Digital libraries*. London: MIT Pres.
- Bilgiç, H. G., Duman, D. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital yerlilerin özellikleri ve çevrim içi ortamların tasarlanmasındaki etkileri. *Akademik Bilişim'11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 2 - 4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya*'da sunulan bildiri. 10 Haziran 2014 tarihinde http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB11_Bilgic-Duman-Seferoglu_DijitalYerliler_ve_CIO.pdf adresinden erişildi.
- Boryst, C. (2000). İnternet: Kütüphaneciler ve bilgi profesyonelleri için notlar. *Bilgi Dünyası*, 1(1), 160-179.
- Çakın, İ. (2005). Cumhuriyet'ten günümüze bilgi profesyonellerinin eğitiminde başlıca yönelişler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1), 7-24.
- Downs, R. B. (1956). Türkiye'de kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V(3), 258-261.
- Ersoy, O. (1962). Kütüphaneciliğimizle ilgili belgeler. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XI(1-2), 22-28.
- Ersoy, O. (1966). *Kütüphaneciliğimizin sorunları*. Ankara: Anadolu Matbaası.

- Ersoy, O. ve Yurdadoğ, B. E. (1998). Education for librarianship abroad in selected countries: Turkey. D. Atılgan (Yay. Haz.), *Kütüphaneciliğimizde 40 yıl içinde* (ss. 156-162). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Gorman, M. (1998). The five laws of library science then and now. *School Library Journal*, July. 30 Haziran 2014 tarihinde <http://pacificreference.pbworks.com/f/Gorman+and+Ranganathan.pdf> adresinden erişildi.
- Haberler. (1960). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, IX(1-2), 81.
- Karatay, F. E. (1968). Hayatımdan parçalar. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XVII(2), 73-74.
- Koşay, H. Z. (1960). Kütüphanelere dair. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, IX(1-2), 37.
- Kurulgan, M. (2013). Bilgi teknolojilerinin kütüphane/ bilgi-belge merkezlerine etkisi: Toplumsal, yapısal, yönetsel ve işlevsel açılardan bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(3), 472-495.
- Ötüken, A. (1957). Türkiye’de kütüphanecilik öğretiminin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI (1-2), 1-35.
- Ramos, M. M. (2007). The role of librarians in the 21st century. *35th ALAP Anniversary Forum June, 8 2007*. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.slideshare.net/plaistr/c/the-role-of-librarians-in-the-21st-century> adresinden erişildi.
- Sacchanand, C. (2000). *Workplace learning for information professionals in a changing information environment*. 66th IFLA Council and General Conference Jerusalem, Israel, 13-18 August’ta sunulan bildiri. 19 Nisan 2014 tarihinde <http://archive.ifla.org/IV/ifla66/papers/109-136e.htm> adresinden erişildi.
- Sağsan, M. (2007). Bilgi yönetiminin kavramsal çerçevesi ve Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. *ÜNAK’03: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu 25 Eylül 2003* içinde (ss. 247-270). Ankara: ÜNAK, 2007. 19 Haziran 2014 tarihinde <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak03/u03-28.pdf> adresinde erişildi.
- Stummvoll, J. (1962). Türk kütüphaneleri ve Türk kütüphaneciliği. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XI (1-2), 44-47.
- Toplu, M. (2010). Kil tabletlerden elektronik yayıncılığa kütüphanecilik felsefesinin gelişimi ve dönüşümü. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 644-684.

Türkiye’de Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitiminde Hacettepe Üniversitesi Deneyimi

Prof. Dr. Bülent Yılmaz

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. byilmaz@hacettepe.edu.tr

Özet: Bu çalışmada, öncelikle Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi alanındaki eğitimin tarihçesi kısaca özetlenecek, daha sonra Hacettepe Üniversitesi deneyimi, özellikle kendine özgü noktalar açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Türkiye’de düzenli-düzensiz kurslarla başlayan bilgi ve belge yönetimi eğitiminin Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nde açılan bölümler aracılığıyla lisans düzeyinde bilimsel ve çağdaş bir içeriğe kavuşması önemli tarihsel aşamaları ifade etmektedir. Bu bölümlerin açılmasında o dönemin koşullarının etkisi yadsınamayacak bir gerçektir. Bu konuda dış etkenlerin/özendiricilerin (özellikle Amerikalı kuruluş ve uzmanların) de ciddi oranda söz konusu olduğu söylenebilir. Ancak, üniversite düzeyinde ilk eğitim yapılanmasının Ankara Üniversitesi’nde gerçekleştirilmesinde Türkiye’de çağdaş kütüphaneciliğin kurucusu sayılabilecek Adnan Ötügen gibi bir ismin varlığı, bu sürecin belirleyicisi olarak “kişisel çaba” niteliği konusunda güçlü kanıtlar sunmaktadır. Benzer özelliğin Prof. Dr. Rudolf Juchhoff ismi ile “Alman geleneği” nitelmesi temelinde İstanbul Üniversitesi deneyiminde de belirli oranda söz konusu olduğu söylenebilir. 1972 yılında bilim uzmanlığı düzeyinde öğretime başlayan Hacettepe Üniversitesi kuruluşunda özellikle programların felsefi temelleri ve uygulama ilkeleri açısından Amerikalı Thomas Minder ve Benjamin Whitten isimleri öne çıkmaktadır. Ancak, Hacettepe Üniversitesi deneyimine özgünlüğünü veren noktalar, kuruluş sürecinin, daha sonra bölümün kurucusu da olan İlhan Kum’un doktora tezinde Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi alanında saptadığı sorunlar ve öneriler temelinde şekillenmesi, eğitimin yüksek lisans düzeyinde başlaması, iki yıllık bir uygulama süresinden sonra yüksek lisans düzeyindeki eğitim sürecinde saptanan öğrencilere ilişkin “yabancı dil, yeni teknolojiler ve bilimsel yöntemler” konularındaki eksiklikleri giderme amacıyla lisans eğitiminin başlatılması olarak özetlenebilir. Başlanan lisans eğitim programlarının niteliğini ve yapısını da saptanan bu eksiklikler büyük ölçüde belirle-

miş, Bölümün vizyonu bu etkenler üzerine inşa edilmiştir. İngilizce hazırlık sınıfı ve teknolojik nitelikli derslere yönelme bu temel yaklaşımın somut sonuçları olarak uygulamaya daha başlangıçta yansımış ve halen de sürmektedir. Bu bildiri de, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öncelikle, tarihsel geçmişi, değişim süreci açısından kısaca anlatılacak ve daha sonra bu alandaki eğitime katkısı değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: *Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi, Kütüphanecilik Eğitimi, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*

Giriş

Yapılan bir işin meslek olarak tanımlanması ya da kabul edilmesinde varlığı zorunlu görülen ölçüt ya da koşullardan birisi, belki de en önemlisi o alanda doktora düzeyinde eğitim veriliyor olmasıdır. Dolayısıyla, bir alana ilişkin üniversite eğitiminin çeşitli boyutlarıyla ele alınması ve değerlendirilmesi her zaman gerekli ve önemlidir. Eğitimin niteliğinin uygulamaya neredeyse doğrudan yansıdığı/yansıyacağı gerçeği bu gerekliliğin temel nedenlerinden birisidir. Bir başka deyişle, bir alandaki hizmet kalitesinin o alanda verilen eğitim kalitesi ile doğru orantılı bir ilişkiye sahip olacağı söylenebilir. Bunun dışında, üniversite düzeyinde bir eğitimin o alanın kuramını oluşturmada tek olmamakla birlikte başlıca kaynak özelliği taşıdığı ve kuramın, doğası gereği o alanı bilimsel temellere dayandıracağı/sağlamlaştıracağı ve uygulamaya yol göstereceği de açıktır. Kuşkusuz, bir alandaki üniversite düzeyinde eğitim mesleğin tek belirleyicisi değildir. Eğitim süreci ile birlikte o mesleği ve kurumlarını birlikte içine alan tarihsel-toplumsal koşulların belirleyicilik özelliği çok daha fazladır. Dolayısıyla, bir alanı eğitim ve meslek ya da her iki boyutuyla birlikte ele alırken tarihsel-toplumsal nitelikli değerlendirmeler yapmak önemlidir.

Bu çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öncelikle, tarihsel geçmişi, değişim süreci, güncel durumu kısaca anlatılacak ve daha sonra Bölüm özellikle özgün katkıları açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Türkiye’de Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi: Kısa Bir Tarihçe

Türkiye’de Bilgi ve Belge Yönetimi’nin tarihçesi gerek genel olarak gerekse bölümler özelinde birçok çalışma ile ortaya konmuş ve değerlendirilmiştir (Atılgan 1999; Baysal 1987; Çakın 2014, 2013, 2012, 2007, 2005, 2000, 1999, 1997; Ersoy 1963, 1965; Ersoy ve Yurdadoğ, 1963; Kum 1970; Soysal 1983; Tonta 2012b, 2012a, 2004, 2000, 1987; Tuncer 2007). Genel

olarak söylemek gerekirse, Osmanlı döneminde geleneksel kütüphaneci (hafız-ı kütüp) söz konusudur ve ona yönelik çağdaş anlamda Bilgi ve Belge Yönetimi eğitimi Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Büyük ve köklü bir dönüşümü ifade eden Cumhuriyet, bu süreci gerçekleştirmede eğitim ve kültüre belirleyici ve öncü işlevler yüklemiştir. Hatta Cumhuriyet'in, bir bütün olarak, "kültür devrimi" olarak kabul edildiği bilinmektedir. Eğitim ve kültürün bu denli belirleyici olduğu dönüşüm sürecinde bir eğitim ve kültür kurumu olarak kütüphanenin modernleşme aracı olarak görülmemesi ve kullanılmaması düşünülemez. Sadece halkevleri hareketini yakından incelemek dahi bu ilişkiyi ortaya koymak açısından dikkat çekici olabilir. Kaldı ki Mustafa Kemal Atatürk'ün daha Cumhuriyet'i kurmadan önce, 1 Mart 1923'te TBMM'yi açarken yaptığı konuşmada "*amelî ve şâmil bir maarif için hudud-u vatanın merakizi mühimmesinde asrî kütüphaneler tesis etmek lâzım olduğu*" (Sefercioğlu, 1981, s. 50) biçimindeki ifadesi Cumhuriyet felsefesinin kütüphanelere ilişkin yaklaşımını yansıtır niteliktedir. Kütüphanelere ilişkin bu yaklaşımın bir süre sonra kütüphanecilik eğitiminin başlatılmasına kaynak oluşturmuş olduğu tahmin ve kabul edilebilir bir durumdur.

Cumhuriyet dönemi Türk kütüphanecilik eğitimi genellikle üç ya da dört dönem temelinde ele alınmaktadır. Bu süreci 1923-1952 ile başlatan Çakın (2014) ile 1953 yılı ile başlatan Tonta (2012b)'nın bundan sonraki dönemlendirmeleri aynıdır. Buna göre, kütüphanecilik eğitimi için farklı özelliklere sahip 1953-1987, 1988-2001 ve 2002 ve sonrası dönemler olmak üzere üç dönem söz konusudur.

Bilindiği üzere, Cumhuriyet döneminde kütüphanecilik eğitiminin üniversite düzeyinde başlatılmasına kadar olan süreçte başlıca üç olgudan söz etmek olanaklıdır. Bunlar; yabancı ve yerli uzmanların Türkiye'de modern anlamda kütüphanecilik hizmetlerinin başlatılması ve geliştirilmesi için önerileri de içeren raporlar; daha çok bu raporlarda yer alan öneriler doğrultusunda yurt dışına yetiştirilmek ve dönüşlerinde edindiklerini yaşama geçirmek üzere gönderilen "ilk kütüphaneciler" ve bu kütüphanecilerin açtıkları düzensiz-düzenli kurslardır. Kısaca, modern kütüphanecilik eğitim sürecinde raporlar, yurt dışı eğitimleri ve kütüphaneci yetiştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen kurslar dikkati çeken ilk ve anlamlı çabalardır. Örneğin; ABD'li eğitimci John Dewey'nin 1924 yılında Türk eğitim sistemi üzerine yazdığı "Türkiye Maarifi Hakkında Rapor" başlıklı metinde kütüphanelere yönelik olarak yer alan önerileri, "*özel olarak seçilmiş gençlerin kütüphanecilikte ileri olduğu herkes tarafından bilinen ABD'deki kütüphanecilik okullarına*" gönderilmesi ve öğretmen okullarında seçmeli statüde açılacak, "kütüphane yönetimi ve uygulamaları" dersi ile istekli öğretmen adaylarına kütüphanecilik bilgilerinin kazandırılmasıdır (Çakın 2013). Yine, Dr. Hamit Zübeyr Ko-

şay tarafından 1925 yılında hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulan bir başka raporda, "...Kütüphanecilik fennine vakıf hafız-ı kütüpler yetiştirmeden kütüphanelerimizin zapt ve rapta alınması imkânsızdır... Kütüphanecilik kursları açılmalı ve Darülfünunda kütüphanecilik fenni garp memleketlerinde olduğu gibi bir ders olarak tedris edilmelidir..." (Koşay, 1960, s. 37) yönünde belirlemeler yer almaktadır. Benzer biçimde, Prof. Dr. Hellmut Ritter'in 1935 yılında hazırladığı, "İstanbul Kütüphanelerinin Islahı İçin Umumi Plân" başlıklı rapor niteliğindeki çalışmasında, "...Müstait birkaç gence Avrupa kütüphanelerinde tahsil ve staj yaptırmak da iyi neticeler temin edebilir. Meselâ Berlin Devlet Kütüphanesinin bu hususta büyük kolaylıklar göstereceği şüphesizdir..." (Ötüken, 1957b, s. 43) saptaması öncekilerle koşutluk göstermektedir.

Bundan sonraki süreç, Çakın (2013)'ın da belirttiği üzere, "Kurslarla başlayan ve zaman içinde üniversite düzeyinde sistemli ve düzenli kütüphanecilik eğitime dönüşen ve gelişen faaliyetler, bu raporlarda önerildiği gibi kütüphanecilik eğitimi için yurt dışına gönderilen gençlerin dönüşlerinde gerçekleştirdikleri girişimlerle başlamıştır." Kısaca, raporlardan sonraki süreç "kurslar" ve "yurt dışında uzman yetiştirme" dönemidir. O dönemin koşulları içinde en akılcı ve pratik gibi görünen "mesleki kurslar" bu süreçte öne çıkan başlıca çabalar olmuştur. "Özellikle Dewey'nin ve Ritter'in önerileri ışığında yurt dışına kütüphanecilik eğitimi almak için gönderilen öğrencilerin yurda dönüşlerinde açtıkları bu kurslar, bir süre sonra üniversite düzeyinde gerçekleştirilecek kütüphanecilik eğitiminin öncüleridir." (Çakın 2013). Bu çerçevede, özellikle de Dewey'nin önerileri doğrultusunda kütüphanecilik eğitimi için yurt dışına gönderilen ilk öğrenci Fehmi Ethem Karatay olmuştur. 1925 yılında Paris'te Amerikan Kütüphane Derneği (ALA) tarafından halk kütüphanecilerini yetiştirmeye yönelik olarak açılmış "Ecole de Bibliothecaires" kursuna devam eder (Karatay, 1968, s. 73; Ersoy ve Yurdadoğ, 1963, s. 157). Dönüşünde İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Müdürlüğü görevine getirilen Karatay açtığı ve 1926 yılında başlayan kurslarda bibliyografya, kataloglama, yönetim konularında 30 kişi yetiştirilmiştir (Ötüken, 1957a, ss. 1-3). Yine, bu yıllarda, Dr. H. Zübeyr Koşay'ın önerileri ışığında, Darülfünun'da seçmeli statüde Kütüphanecilik dersinin açıldığı görülmektedir (Çakın 2013). Kütüphaneci yetiştirmeye yönelik ikinci kurs, Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kütüphanesini kurmak için görevlendirilen Almanya "Deutsche Bücherei" uzmanlarından Dr. Josef Stummvoll tarafından 1936 yılında açılmıştır. Başlangıçta çeşitli bakanlıkların kütüphane çalışanlarına mesleki bilgi ve beceriyi kazandırmak amacıyla planlanmış bu kursa daha sonra kütüphaneciliğe ilgi duyanların da katılmaları sağlanmıştır. Haftada iki yarım gün olarak üç ay süren bu kursa 30-40 kişi

devam etmiş, başarı gösterenlere sertifika verilmiştir (Ötüken, 1957a, s. 6). Ülkemizde kütüphanecilerin yetişmesinde büyük katkısı olan uzun süreli kurslar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Türkoloji ve Fransızca bölümlerinden 1935 yılında mezun olduktan sonra, 1936-1939 yılları arasında devlet bursu ile Almanya'da kütüphanecilik öğrenimi gören Adnan Ötüken tarafından açılmıştır (Çakın 2013). Ötüken tarafından yürütülen kütüphanecilik kurslarında başarı elde edilmesi, 1952 yılında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü lisans programına dört dönem sürecek, seçmeli statüde "kütüphanecilik" dersi eklenmesini sağlar (Ötüken, 1957a, ss. 23-24).

Görüldüğü üzere, Türkiye'de kütüphaneciler için üniversite düzeyinde eğitim sürecinin başlaması öncesinde Türkiye'deki kütüphane hizmetleri ve kütüphaneler üzerine hazırlanmış "raporlar", "eğitim için yurt dışına uzman gönderme" ve "yurda dönen uzmanların kütüphanecilik kursları açmaları" gibi üç temel aşamadan söz edilebilir.

Bundan sonraki aşama artık üniversite düzeyinde eğitim aşamasıdır. Çakın (2013)'ın da belirttiği üzere, Ötüken'in seçmeli ders uygulamasından yaklaşık bir yıl sonra, "bir yandan Ötüken'in kütüphanecilik eğitimini üniversite düzeyinde başlı başına bir programa dönüştürme isteği, öte yandan 1948 yılından beri Ankara'daki Amerikan Kütüphanesinde görev yapan Emily Dean'in uzun süreden beri bu doğrultudaki çok yönlü girişimleri, bu yeni oluşumun "Enstitü" olarak yeniden örgütlenmesine yol açar. "Bu yapılanmada Aralık 1951-Mart 1952 arasında Türkiye'ye gelen ve kütüphanelerimiz hakkında incelemelerde bulunan Kentucky Üniversitesi'nden Dr. Lawrence S. Thompson'un hazırladığı raporun da etkisi olduğu anlaşılmaktadır... Öyle görülüyor ki, bu gelişimde en büyük pay, Amerikalı kütüphane uzmanı Emily Dean'e aittir. Ayrıca, Bölümün kuruluşunda Ford Vakfı'nın sağladığı finansal destek de blinmektedir (Karakas, 1999). Başlangıçta enstitü, sonraları kürsü, daha ileride de bölüm olarak örgütlenecek bu birimde Ford Vakfının desteği, Amerikan Kütüphane Derneği'nin katkısıyla 1963-64 öğretim yılı sonuna dek dokuz yabancı öğretim üyesi ve uzman, yönetici ya da öğretici kimliğiyle görev yapmışlardır (Soysal, 1981).

Kütüphanecilik eğitiminin üniversite düzeyine taşındığı bu dönemde bir diğer oluşum, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleşir. Thompson 1952 yılında hazırladığı raporda Türkiye'nin kütüphane sorunlarının çözülebilmemesinin iyi yetişmiş kütüphanecilerle sağlanabileceğini dile getirirken, önerisi sadece bir üniversitede değil, "*üniversitelerinizden birinde veya her ikisinde birden kütüphanecilik*" eğitiminin gerçekleştirilmesi yönündeydi. VII. Milli Eğitim Şurasına görüş bildiren "Kütüphaneler Komitesi" de 1961

yılında hazırladığı raporda, Ankara Üniversitesi'nde kurulan Kütüphanecilik Enstitüsüne "...benzer bir kürsünün büyük bir kültür merkezi olan İstanbul Üniversitesi'nde de kurulması düşünülebilir ve tavsiye olunur..." ifadesiyle yeni bir Kütüphanecilik Kürsüsünün oluşturulmasını desteklemiştir" (Çakın 2013). Bu çerçevede, kütüphanecilik eğitiminin Ankara Üniversitesi'nde başlamasından yaklaşık on yıl sonra, 19 Şubat 1963 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'nda gündeme alınan Kütüphanecilik Kürsüsü kurma önerisi benimsenerek karara bağlanmış ve bu karar İstanbul Üniversitesi Senatosu'nun 11. 7. 1963 tarihli 108.oturumunda onaylanmıştır (Baysal, 1987, s. 6). İstanbul Üniversitesi'ndeki Kütüphanecilik Kürsüsünün oluşturulmasında ve bir ekole dönüştürülmesinde Almanya'da Köln Kütüphanecilik Enstitüsü Müdürlüğü'nden Prof. Dr. Rudolf Juchhoff'un aracılığıyla Alman geleneğinin etkili olduğu ifade edilmiştir (Dilek, 1991, s. 72).

Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminin üniversite düzeyinde temellerinin atılması anlamında söz edilebilecek üçüncü gelişme aşağıda ayrıntısı ile ele alınacak olan Hacettepe Üniversitesi'nde 1972/73 öğretim yılında bilim uzmanlığı düzeyinde 16 öğrenci ile öğretime başlayan Enstitü'nün kurulması olmuştur.

Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi alanında 1980'li yıllarda Yükseköğretim Kurulu'nun askeri darbe döneminin koşullarından da kaynaklanan tasarrufu/önerisi/oluru ile bölümlerin programlarını olabildiğince ortaklaştırmaları (örtüşürmeleri) ve anabilim dallarına ayrılması süreci yaşanmış, Kütüphanecilik Bölümleri altında Kütüphanecilik, Dokümantasyon ve Enformasyon ile Arşivcilik Anabilim Dallarını oluşturulmuştur. Bu dönemde kütüphanecilik eğitimi açısından önemli olan bir diğer gelişme de iki üniversitemizde yeni bölümlerin oluşturulmasıdır. Bunlardan ilki, 1987 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde kurulan Arşivcilik Bölümü'dür. Diğer bölüm ise, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan Kütüphanecilik Bölümü'dür (Çakın, 2013).

Bunun dışında 2000'li yılların başında Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nün;

- Kütüphanecilik bölümlerinde üç anabilim dalında yürütülen programlarının tek program olarak yeniden yapılandırılması,
- Kütüphanecilik bölümlerinin adının "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" olarak değiştirilmesi,
- Kütüphanecilik bölümlerine kabul edilecek orta öğretim mezunlarının ÖSS puan türünün "Türkçe-Sosyal" den "Türkçe-Matematik" dönüştürülmesi' (Çakın, 2000, ss. 9-13)

biçimindeki öneri paketi, Türk Kütüphaneciler Derneği'nden sağlanan destekle Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü yetkililerinin de yer aldığı çeşitli ortamlarda tartışılarak benimsenir. 2000 yılının hemen başında, Hacettepe Üniversitesi tarafından Yükseköğretim Kurulu'nun onayına sunulan bu öneriler, Yükseköğretim Kurulu'nun 29 Ocak 2002 tarihli Yürütme Kurulu toplantısında incelenerek 2002/03 öğretim yılından başlayarak ilgili tüm üniversitelerde uygulanmak üzere kabul edilir (Çakın, 2013).

Çakın (2013)'ın da altını çizdiği üzere, bölüm adlarının “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü” olarak değiştirilmesinden kısa bir süre sonra, 8 Mart 2002 tarihinde ilk Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Ankara'da bir vakıf üniversitesi olan Başkent Üniversitesinde açılır. İlk öğrencilerini 2002/03 öğretim yılında kabul eden ve yine Çakın (2013)'a göre, kendinden öncekilerden farklı olarak, “knowledge management” alanında hizmet verdikleri çeşitli ortamlarda ifade edilen bu bölüme öğrenci alımı 2008 yılında durdurulmuştur. İletişim Fakültesi içinde yapılandırılmış bu bölüm, daha sonra, Bilgi ve Teknoloji Yönetimi Bölümü adıyla İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesine taşınmıştır (Başkent Üniversitesi, 2014).

Elbette, 1980'li yıllardan itibaren ve özellikle son 5-10 yılda açılan yeni Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri, üniversite düzeyindeki eğitim sürecinin yeni ve farklı bir karakter kazanması anlamına gelmektedir. Çakın'ın (2013) belirttiğine göre, Türkiye'de 2012 yılı itibarıyla kuruluşunu resmi olarak tamamlamış ancak büyük bölümü henüz öğrenci alamayan ve dolayısıyla öğretime başlayamayan toplam 15 adet Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü bulunmaktadır. Bunların, bu alandaki gereksinim durumunu dikkate almayan, yeterli altyapıları-yetişmiş öğretim elemanları ve hazırlıkları olmadan, genelde üniversitelerde kontenjan artırmaya yönelik plansız açılış süreçleri ayrıca ve ciddi değerlendirmeler gerektirmektedir. Halen, Ankara, İstanbul, Hacettepe, Marmara, Atatürk, Çankırı Karatekin ve Yıldırım Beyazıt üniversiteleri Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerine öğrenci alınmaktadır.

Son dönemin bir diğer gelişmesi, özellikle yeni açılan bölümlerin öğretim elemanı gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirilen, Tonta (2012b)'nin belirttiği üzere, bazı öğrencilerin Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) çerçevesinde yeni kurulan bölümler adına diğer üniversitelerde (Örneğin; Hacettepe ve Ankara Üniversitesi'nde) Bilgi ve Belge Yönetimi doktora programlarına devam etmeleri ve bu öğrencilerin doktora derecelerini aldıktan sonra üniversitelerine dönerek ilgili bölümlerin kuruluşunda görev almaları sürecidir.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü: Kısa Bir Tarihçe

Türkiye’de kütüphanecilik alanında ve üniversite düzeyinde üçüncü girişim Hacettepe Üniversitesi’nde Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü’nün Ekim 1972’de kurulmasıdır. Kendinden önce kurulan bölümlerden bazı farklılıklar taşıyan bu girişimin, özellikle kurucusu olan Prof. Dr. İlhan Kum’un yaptığı doktora çalışmasına dayalı olduğu söylenebilir. “1972/73 öğretim yılında bilim uzmanlığı düzeyinde 16 öğrenci ile öğretime başlayan Enstitü’nün akademik yapısı, birçok yönleriyle Kum’un doktora tezinde önerdiği genel çerçeveye uyumlu olarak biçimlenmiştir. Bu programla başka disiplinlerden lisans eğitimi alanlara kütüphanecilik alanında yüksek lisans yapma olanağı da sağlanmış, farklı konularda uzmanlaşmanın yolu açılmıştır. Daha çok konu uzmanı yetiştirme amacı taşıyan bu iki yıllık yüksek lisans eğitiminde yer alan ders programlarının felsefi temelleri ve uygulama ilkeleri, Enstitü’nün kuruluş aşamasında ABD’den davet edilen Thomas Minder ile Fulbright kanalıyla kısa bir süre için getirilen Dr. Benjamin Whitten’in çalışmaları sonucunda şekillenmiştir” (Özenç Uçak ve diğerleri, 2012, s. 330; Çakın, 1997, 8). Bölüm kurucusu Prof. Dr. İlhan Kum’un o dönemlerde Hacettepe Üniversitesi yönetiminde Genel Sekreterlik pozisyonunda (üniversitenin ilk genel sekreteri) oluşu, dolayısıyla, yönetimdeki gücü ve ilişkileri de bölümün gelişiminde öznel nedenler olarak değerlendirilebilir. Nitekim Hacettepe Üniversitesinin kuruluş yasasına (1967 yılında) “Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü” kurulması yönünde bir madde eklenmesi için Prof. Dr. İhsan Doğramacı’yı ikna eden İlhan Kum’dur (Tuncer, 2007, s. 14; Scepaniski, 2001, s. 2). “Kurucuları lisansüstü programların yanı sıra, 1974/75 öğretim yılında lisans programı açmaya yönlendiren nedenlerin başında, iki yıldan beri sürdürülen lisansüstü eğitimden edinilen olumlu izlenimler olmuştur” (Çakın, 2013). Ayrıca, yüksek lisans programına kayıt yaptıranların “...özellikle yabancı dil, yeni teknolojiler ve bilimsel yöntemler...” konularında yetersizliklerinin de böyle bir kararda etkili olduğu anlaşılmaktadır (Tuncer, 2007, s. 16). Daha sonra lisans eğitimine geçişte, Bölümün kurucusu Prof. Dr. İlhan Kum’un lisans programının yeterliliğı ve geliştirilmesi konusunda UNESCO’dan “alanda uzman” biri tarafından rapor hazırlanması talebi üzerine, M.A. Gelfand 17 Kasım - 13 Aralık 1976 tarihleri arasında Ankara’ya gelerek incelemeler ve görüşmeler yapmıştır. UNESCO tarafından Şubat 1977’de yayımlanan bu raporda, lisans programının ciddi bir çalışmanın ürünü olduğuna dikkat çekilmiş, geliştirilmesi konusunda da bazı öneriler sunulmuştur (Gelfand, 1977, ss. 7-8). Çakın (2012)’a göre, Gelfand’ın önerileri çerçevesinde gerçekleştirilen değişiklikler 1979/80 öğretim yılında uygulamaya konulursa da, 12 Eylül 1980 darbesi

sonrasında ortaya çıkan yükseköğretimin yönetimindeki merkeziyetçilik anlayışının lisans programına etkisinin son derece olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde lisans programını etkileyen bir diğer olgu ise, kütüphanecilik bölümlerinin ders programları arasında %70 oranında örtüşmenin sağlanmasının üst yönetimler tarafından istenmesidir. Bu dönemde öne çıkan “merkeziyetçi” anlayışın diğer bölümlerde ve üniversitelerde olduğu gibi Hacettepe’de de akademik birimlerin istedikleri değişimleri gerçekleştirmelerini engellediği söylenebilir (Çakın 2012).

Tonta (2012b)’nın kısa özetiyle, Bölüm 1972 yılında Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü adıyla kurulmuştur. Bütün enstitüler rektöre bağlı olduğundan H.Ü. Rektörü Prof. Dr. İhsan Doğramacı Enstitünün ilk müdürüdür. Ancak Enstitünün fiili yöneticisi İlhan Kum’dur. 1992-1993 yılından itibaren Kütüphanecilik Bölümü altında üç anabilim dalı (Kütüphanecilik, Arşivcilik ve Dokümantasyon-Enformasyon) açılmıştır. 2002 yılına gelindiğinde anabilim dalı uygulamasından vazgeçilmiş, kütüphanecilik bölümlerinin adı “Bilgi ve Belge Yönetimi” (BBY) Bölümü olarak değiştirilmiş ve Bölüme kayıt yaptıracak öğrencilerin ÖSS puan türünün “Türkçe-Matematik” olmasına karar verilmiştir (Çakın, 2007, s. 21).

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü: Güncel Durum

1972-73 öğretim yılında yüksek lisans, 1974-75 yılından itibaren de aynı zamanda lisans düzeyinde öğretime başlayan Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, daha sonraki süreçlerde, anabilim dallarına ayrılma, bölüm adı ve puan türü değişikliği ile yeniden tek bölüme dönüşme, çeşitli program yenileme çabalarının içinde olmuştur. Örneğin, Bölüm lisans programında bugüne dek 5 kez kapsamlı değişikliğe gidilmiştir. Uygulandıkları dönem itibarıyla bu değişiklikler şöyledir:

- 1974/75 – 1978/79 Dönemi,
- 1979/80 – 1992/93 Dönemi,
- 1993/94 – 2001/02 Dönemi,
- 2002/03 – 2010/11 Dönemi,
- 2011/12 – Sonrası Dönem (Çakın, 2014).

Diğer program değişiklikleri daha özelleşmiş bir çalışmada ayrıntılı olarak irdelenebilir. Ancak biz burada halen uygulanmakta olan ve son değişiklikte ortaya çıkan programın içeriğini kısaca özetleyebiliriz.

“Hacettepe Üniversitesi BBY Bölümünün lisans ders programı 2009-2011 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucu güncellenmiştir ve yeni

program 2011-2012 öğrenim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Güncellenen ders programı yedi bileşenden oluşan kavramsal bir modele dayanmaktadır. Modelin en önemli özelliklerinden biri “kaynak merkezli bilgi yönetimi” anlayışı ile kullanıcıların bilgi kaynaklarıyla kurdukları ilişkileri öne çıkaran “ilişki merkezli bilgi yönetimi” anlayışının “bilgi yönetiminin temelleri”, “bilgi düzenleme”, “bilgi sistemleri tasarımı”, “bilgi yönetimi” ve “araştırma” bileşenleriyle birlikte ele alınmasıdır. Başka bir deyişle, model bilgi, insan ve teknoloji arasında bir köprü kurmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, diğer bölümlerle işbirliğine gidilerek Bilgisayar Mühendisliği Bölümüyle ortak yan dal sertifika programı, İktisat Bölümüyle de ortak çift ana dal diploma programı geliştirilmiştir. Gerek lisans ders programı değişikliği gerekse yan dal ve çift ana dal programları aracılığıyla BBY Bölümünün daha disiplinlerarası bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir. Bu bölümlerden yan dal sertifikası ya da çift ana dal diploması alan mezunların yeni ortaya çıkan bilgi sorunlarına daha kolay çözüm bulmaları ve yeni iş pazarlarında kendilerine daha kolay yer edinmeleri umulmaktadır.” (Tonta, 2012b, s. 248-249).

Güncel gelişmeler somut olarak son programa yansıtılmış, birçok yeni ders açılmıştır. Programda toplam 72 ders vardır. Toplam 72 dersin 51’i Türkçe, 21’i İngilizcedir. Mezun olmak için öğrencilerin tamamlaması gereken kredi miktarı (ortak zorunlu derslerin kredileri hariç) 138 kredidir. Mezuniyet için gerekli toplam kredinin (ortak zorunlu derslerin kredileri hariç) 72 kredisi (%55) zorunlu derslerden, 66 kredisi (%45) seçmeli derslerden gelmektedir. Zorunlu staj uygulaması kredili hale getirilmiş ve öğrencilerin 4. yılın bahar döneminde haftada 3 iş günü toplam 14 hafta (42 iş günü) staj yapmaları planlanmıştır. Programdaki derslerin yaklaşık %30’unun öğretim dili İngilizce olmuştur. (*Hacettepe Üniversitesi AKTS Bilgi Paketi/Ders Kataloğu Bilgi ve Belge Yönetimi Programı*, 2014). 2013/14 Öğretim yılında Bölümde toplam öğrenci sayısı 526 olup, bunun %57’si lisans, %26 İngilizce hazırlık, %17’si lisansüstü programlara kayıtlıdır. Lisansüstü öğrencilerin yaklaşık %30’u BBY dışı alanlardan gelmektedir. Bölüme kabul alınan öğrenci sayısı ilk yıllarda 30-35 iken, bu sayı anabilim dallarına ayrıldıktan sonra 100’ü aşmıştır. Sonraki yıllarda da kontenjanı düşürmek pek mümkün olmadığından, günümüzde Hacettepe BBY, bu alandaki bölümler arasında en yüksek öğrenci girdisine sahip görünmektedir. (Çakın, 2014). Bölümün halen Avrupa’da 20 üniversiteyle karşılıklı Erasmus anlaşması vardır. Erasmus programı aracılığıyla yaklaşık 50 BBY öğrencisi yurt dışında kısa süreli eğitim görmüştür. (Tonta, 2012a) Bunun dışında, bölümün öğretim elemanı kadrosuna bakıldığında, Temmuz 2014 itibarıyla, toplam öğretim elemanı sayısının 23 olduğu görülmektedir. Bunların 7’si profesör (1’i konuk öğretim üyesi), 4’ü doçent, 1’i öğretim görevlisi, 2’si uzman ve 9’u araştırma görevlisi statüsündedir. Bölümde, çeşitli üniversitelerden yetiştirilmek üzere ÖYP

kapsamında 4 araştırma görevlisi bulunmaktadır (<http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akper.asp>). 1978 yılında üç öğrenciyle ilk mezunlarını veren Bölüm, 1978 yılından 2012 yılına kadar toplam 1611 mezun sayısına ulaşmıştır. (Özenç Uçak ve diğerleri, 2012). Bölümde 1974-2011 yılları arasında 157 yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır (Al ve Doğan, 2012).

Bölüm öğretim elemanlarının 2013 yılında çeşitli ortamlarda yapmış oldukları yayınların dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. HÜ BBY Bölümü Yapılan Yayın Sayıları (2013)

Yayınlar	Türkçe	İngilizce	Toplam
Makale (hakemli)	17	5	22
Makale (hakemsiz)	4	2	6
Kitap	3	3	6
Kitap Bölümü	2	1	3
Bildiri (yayımlanan)	2	3	5
Bildiri (Yayımlanmamış)	16	32	48
Toplam	44	46	90

Kaynak: Çakın (2014)

Görüldüğü üzere, bir yılda yapılan yayınların Türkçe ve İngilizce oranları birbirine çok yakın görünmektedir. Bölümde öğretim elemanı başına düşen yıllık yayın sayısı 3,9’dur.

Bölüm son yirmi yıllık dönem içinde çeşitli kuruluşlar tarafından desteklenen birçok projede etkin rol oynamıştır. 1993-1994 döneminde Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen Milli Kütüphane Projesiyle başlayan bu süreç içinde çok sayıda proje yürütülmüştür. 2013 yılında yürütülen projelerin desteklendikleri kuruluşlar itibarıyla dağılımı ise Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. HÜBBY Bölümü Desteklenen Projeler (2013)

Destekleyen Kuruluşlar	Sayı
Avrupa Birliği	2
TÜBİTAK	1
Ulusal Kuruluşlar	1
Uluslararası Kuruluşlar	3
Altyapı Projeleri	3
Toplam	10

Kaynak: Çakın (2014)

Çeşitli tür ve düzeyde gerçekleştirilen projeler bölümlerin özgün akademik çalışmaları arasında sayılabilir. HÜ BBY Bölümü'nün bu anlamda istikrarlı ve üretken bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Özellikle, AB ve diğer uluslararası kuruluşlar da dahil alınan projeler zorlu bilimsel süreçlerden geçerek kabul edilen çalışmalardır.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında sorunları tartışmak, görüşleri ve düşünceleri paylaşmak ve mesleki gelişmeler hakkında bilgilendirmek amacıyla toplantılar düzenlemek, kuruluş yıllarından beri Bölümün önem verdiği başlıca etkinliklerdendir. Son 2 yılda bu amaçla gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek başlıca etkinliklerin sayısal dağılımı şöyledir:

Tablo 3. HÜBBY Bölümü Etkinlikler

Etkinlik Türü	2012	2013
Uluslararası Sempozyum/Kongre	1	3
Ulusal Çalıştay	2	-
Uluslararası Seminer	-	-
Çarşamba Konferansları	3	6
Yarışma (ExLibris)	1	-
Erasmus Yaz Okulu	1	1
Kariyer Günü	1	1
Toplam	9	11

Kaynak: Çakın (2014)

Gerçekleştirilen bilimsel ve kültürel etkinlikler de akademik yapının önemli bileşenlerindedir. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün bu kapsamda ortaya çıkan görünümü olumlu olarak değerlendirilebilir.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü: Değerlendirme ve Sonuç

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün bu alanda verilen eğitimde kırk yılını aşmış ve artık “orta yaşa” girmiş bölüm olarak Türk kütüphanecilik eğitimi tarihinde özgün bir yerinin olduğu söylenebilir. Bölüme bu özgün yerini veren ve çalışmanın da genel değerlendirme başlıklarını oluşturan noktalar şöyle sıralanabilir:

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü;

1. Büyük ölçüde bilimsel bir çalışmanın (Dr. İlhan Kum'un doktora tezi) saptama ve önerilerine dayalı kuruluş ve gelişim süreci niteliğine sahiptir. Bölümün kuruluşunda, Ankara ve İstanbul deneyimlerine benzer biçimde kişisel çabanın olduğu ancak bunun diğerleri (Emily Dean ve Dr. Juchhoff) kadar belirleyici ve güçlü olmadığı söylenebilir.
2. Genelde kendinden önce kurulan diğer bölümlerle benzer olarak, kuruluş sürecinde yabancı uzman katkısı ve yaklaşımları da söz konusudur. Bölümün kuruluşunda "Amerikan" ekolünün etkili olduğu/"ağır bastığı" söylenebilir.
3. Türk kütüphanecilik eğitimi tarihinde ilk (ve şimdilik tek) kez eğitime sadece yüksek lisans düzeyinde başlamıştır. Ancak bu tercihin, en azından o dönem koşulları içinde yürümediği anlaşılmıştır. Lisans öğretiminin yüksek lisans eğitimi için bir kaynak olduğu ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ancak, bugün dahi bu yaklaşım, yani sadece lisansüstü düzeyde eğitim verme, zaman zaman tartışılmakta, bir seçenek olarak ağırlığını korumaktadır.
4. Yine ilk kez İngilizce hazırlık sınıfı ile eğitime başlamıştır. Başlangıçtan bu yana, YÖK'ün bazı yıllar uygulamayı durduran zorunlu yasal düzenlemeleri dışında süren zorunlu hazırlık sınıfı uygulaması eğitimin niteliğini artıran bir unsur olmuştur.
5. Bu alandaki bölüm yapılanmalarındaki köklü değişim süreçlerinin (Bölüm adı değişikliği, puan türü değişikliği, anabilim dalları yapılanmasından bölüm yapılanmasına geçiş vb.) çoğu zaman başlatıcısı olmuştur.
6. Bilgi ve Belge Yönetimi alanında ve genel olarak da bilgi ve iletişim teknolojilerindeki çok hızlı değişimleri programlarına yansıtma konusunda son derece hızlı ve esnek davranmış, Türkiye'deki program değişimlerine çoğu zaman öncülük etmiştir. Sıklıkla yapılan program değişikliklerinin, doğası gereği, bölümün uygulamanın önünde yer almak ve parçası olduğu dünyanın gerisinde kalmamak kaygı ve isteğinden kaynaklandığı da söylenebilir.
7. Kendi eğitim süreçlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri ile eğitim olanaklarını en üst düzeyde kullanma konusunda duyarlı davranmıştır.
8. Yenilikçi ve çağdaş yapısını korumaya, akademik etkinliklerini her yıl artırmaya çalışmıştır.

Bölüm, elbette, eğitim yaşamı boyunca Türk yüksek öğretim sisteminin çeşitli yapısal sorunlarını yaşamış ve yaşamaktadır. Özellikle, bölüme alınan öğrenci sayısının yüksekliği, öğretim elemanı sayısının azlığı, disiplinlerarası nitelikte bir öğretim kadrosu oluşturmadaki yetersizlikler, uzaktan eğitim gibi yeni eğitim yöntemlerinin yaşama geçirilememesi bu sorunların başlıcaları arasında sayılabilir. Uygulama alanıyla ilişkilerin biraz daha geliştirilmesi, alanın kuramsal tabanının güçlendirilmesine daha yoğun ve kalıcı katkılar sağlanması, daha nitelikli öğrenci yetiştirilmesi, hem eğitim sürecinde hem de öğretim elemanı yapısında disiplinlerarası yaklaşımın yaşama daha fazla geçirilmesi ve uzaktan eğitim olanaklarının yaratılması temel önerilerimiz arasındadır.

Kaynakça

- Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü tezlerinin atıf analizi. *Türk Kütüphaneciliği* 26(2), 349-369
- Atılğan, D. (1999). Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi ve yeni bin yılda hedefler. Ö. Bayram, E. Erkan ve T. Güllü (Yay. Haz.) *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını: Türk Kütüphaneciler Derneği’nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum bildirileri* içinde (ss. 144-163). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Başkent Üniversitesi. (2014). <http://ilf.baskent.edu.tr/index.php/bolumler/bilgi-belge-yonetimi>
- Baysal, J. (1987). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kütüphanecilik bölümü’nün yirmi yıllık tarihçesi 1964-1984. *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 1, 5-15.
- Çakın, İ. (2000). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde yeniden yapılanma: Hacettepe Üniversitesi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(1), 3-17.
- Çakın, İ. (1997). 25. yılında Hacettepe Üniversitesi kütüphanecilik bölümü. B. Yılmaz (Yay. Haz.), *Kütüphanecilik bölümü 25. yıl’a armağan* içinde (ss. 7-31). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü.
- Çakın, İ. (1999). Kütüphanecilik eğitimi ve yeni hedefler. *21. Yüzyıla Doğru Türk Kütüphaneciliği: 35. Kütüphane Haftası bildirileri* içinde (ss. 135-146). Ankara: TKD.
- Çakın, İ. (2005). Cumhuriyet’ten günümüze bilgi profesyonellerinin eğitiminde başlıca yönelişler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1), 7-24.
- Çakın, İ. (2007). Kütüphanecilerin eğitiminden bilgi profesyonellerinin eğitimine: Hacettepe Üniversitesinde son yirmi yıl. S. Kurbanoglu, Y. Tonta ve U. Al (Yay. Haz.), *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 24-26 Ekim 2007, Ankara. bildiriler* içinde (ss. 19-23). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

- Çakın, İ. (2012). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde 40 yıl: Hacettepe Üniversitesinin lisans programındaki değişiklikler. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 262-290.
- Çakın, İ. (2013) Türkiye’de Cumhuriyet dönemi kütüphanecilik eğitimi. B. Yılmaz (Yay. Haz.), *Anadolu kütüphaneleri içinde* (ss. 387-404). Ankara: Kültürü ve Turizm Bakanlığı.
- Çakın, İ. (2014). *Türkiye’de Bilgi ve belge yönetimi eğitimi* (PPT Sunum). 50. Kütüphane Haftası, Ankara, 3 Nisan 2014, Milli Kütüphane’de sunulan bildiri.
- Dilek, H. (1991). *Kütüphanecilik biliminin kapsamı ve Türkiye’de durum*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ersoy, O. (1963). İstanbul Üniversitesinde kurulacak kütüphanecilik kürsüsü konusunda düşünceler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi*, 20(3-4) Temmuz-Aralık 1962’den ayrı basım, 271-274.
- Ersoy, O. (1965). Kütüphanecilik Kursları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 23(1-2), 49-59.
- Ersoy, O. ve Yurdadoğ, B. U. (1963). Education for librarianship abroad in selected countries: Turkey. *Library Trends*, 12(2), 156-162.
- Gelfand, M. A. (1977). *Turkey: Library education in Hacettepe University*. Paris: UNESCO.
- Hacettepe Üniversitesi AKTS Bilgi Paketi/Ders Kataloğu Bilgi ve Belge Yönetimi Programı*. (2014). 16 Temmuz 2014 tarihinde http://akts.hacettepe.edu.tr/program_detay.php?birim_ref=AKDBRM_0000000000000000000000000076&birim_kod=396&prg_oid=PRGRAM_0000000000000000000000000085&prg_kod=396&programduzey=2&submenuheader=2 adresinden erişildi.
- Karakaş, S. (1999). Türkiye’de ilk kütüphanecilik bölümünün kuruluşu ve Emily Dean. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(4), 376-396.
- Karatay, F. E. (1968). Hayatımdan parçalar. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 17(2), 73-74.
- Koşay, H. Z. (1960). Kütüphanelere dair (I). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 9(1-2), 36-40.
- Kum, İ. (1970). *Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ötüken, A. (1957a). Türkiye’de kütüphanecilik öğretiminin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6(1-2), 1-35.
- Ötüken, A. (1957b). Prof. Hellmutter Ritter’in İstanbul kütüphaneleri hakkında mühim bir raporu. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6(1-2), 36-46.
- Özenç Uçak, N., Kurbanoglu, S., Şencan, İ. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 329-348.
- Scepanski, J. M. (2001). Ilhan Kum: A remembrance. *International Leads*, 15(2), 1-2.

- Sefercioğlu, N. (1981). Atatürk, inkılapları ve kütüphaneciliğimiz. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 30(2), 48-56
- Soysal, Ö. (1981). Önsöz. A.Ü. DTCF kütüphanecilik bölümünün XXV. yıl anı kitabı (1954/55 – 1979/80). Ankara: A.Ü. Basımevi.
- Soysal, Ö. (1983). Türkiye’de kütüphanecilik eğitiminin temel sorunları. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 32(4), 149-162.
- Tonta, Y. (1987). Kütüphanecilik eğitiminde son gelişmeler ve Türkiye. *Kütüphaneciliğimiz üzerine görüşler: 1987 içinde* (ss. 85-97). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tonta, Y. (2000). Türkiye’de kütüphanecilik eğitiminin yeniden yapılanması. A. Yontar (Yay. Haz.), *Türkiye’de Kütüphane ve Enformasyon Biliminin Kurumsal Gelişimi: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü’nün Kuruluşunun 36. Yılı Anısına Düzenlenen Sempozyum bildirileri (11-12 Mayıs 2000, İstanbul)* içinde (ss. 74-89) İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Tonta, Y. (2004). Bilgi yönetiminin kavramsal tanımı ve uygulama alanları. S. Arslantekin ve F. Özdemirci (Yay. Haz.), *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler: Saga of Librarianship International Symposium proceedings* içinde (ss. 55-68). Ankara: AÜ DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Tonta, Y. (2012a). Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü lisans programının güncelleştirilmesi (2009-2011). *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 291-314.
- Tonta, Y. (2012b). Kütüphanecilik ve bilgilendirme eğitiminde gelişmeler ve program değişiklikleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 227-261
- Tuncer, N. (2007). Kütüphanecilik eğitiminde değişen ufuklar: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün ilk onbeş yılı. S. Kurbanoğlu, Y. Tonta ve U. Al (Yay. Haz.), *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 24-26 Ekim 2007, Ankara. bildiriler* içinde (ss. 13-18). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

Belge Yönetim Sistemlerinin E-Dönüşümünün Modellenmesi ve Uygulanmasında Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Eğitim Programlarının Yeterliliği

Prof. Dr. Hamza Kandur

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. kandur@marmara.edu.tr

Özet: *Kamu adına görev yapan kurum ve kuruluşların faaliyetleri sonucunda oluşan belgelerin kamusal denetime açık olması gerekmektedir. Geleneksel kayıt ortamlarında kamu belgelerinin korunması ve hizmete sunulmasında birinci öncelik kontrollü fiziksel ortamlar iken, günümüz teknolojileri ile üretilen ve depolanan bilgi kaynaklarının yönetiminin odak noktası, ulusal ve uluslararası standartlara uyumlu belge yönetim anlayışı olmuştur. Özellikle elektronik imzanın ıslak imza ile eşdeğer kabul edilmesinden sonra kurumlar artan bir oranda elektronik ortamda iş yapmaya ve belge üretmeye başlamışlardır. Ancak her değişimde olduğu gibi, fiziksel ortamda iş yapmaktan elektronik ortamda iş yapmaya geçiş süreci de sancılı olabilmektedir. Bu sürecin değişim yönetimi mantığı ile yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışma, kamu kurumlarının elektronik ortama geçiş sürecinde kullanabilecekleri bir dönüşüm modelini tartışmaktadır. Marmara Üniversitesinde gerçekleştirilen EBYS çalışmaları sırasında test edilme imkânı bulan çalışma, belge yönetim sistemlerinin e-dönüşümü için bir yol haritası çizmeyi amaçlamaktadır. Bu proje esnasında test edilme imkânı bulan bir diğer konu da Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) eğitim müfredatıdır. Proje kapsamında ağırlıklı olarak Marmara Üniversitesi BBY öğrencileri çalıştığından onların öğrenim çıktılarını gerçek iş süreçlerinde nasıl yansıttıklarını görmek açısından da önemli bir fırsat oluşturmuştur.*

Anahtar Sözcükler: *Belge yönetimi, EBYS Dönüşüm Modeli, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*

Belge Kavramı ve Belge Yönetimi

Kurumsal belge yönetim sistemlerinin e-dönüşüm sürecinde kullanılabilirlik yöntemleri ve modelleri incelemeye başlamadan önce kurumsal belge yönetiminin amacı, kapsamı ve belge yönetim sistemlerinin kurumsal faydaları üzerinde durmak gereklidir. Nitekim *e-Dönüşüm Türkiye Projesi (eDTr)** kapsamında yapılan çalışmalar esnasında ülkemizdeki kamu kurumlarının belge kavramını ve belge yönetim fonksiyonlarını diğer bilgi kaynaklarından ve uygulamalarından ayırmakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir (Kandur, 2006 s. 11). Bu bağlamda öncelikle kamu kurumları da dâhil olmak üzere ülkemizdeki tüm kurumların belge yönetim sistemlerinin oluşturulmasında ve elektronik belge yönetimi dönüşüm projelerinin koordinasyonunda kullanabilecekleri standartlar, Türk Standartları Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır (TS 13298).

Öncelikle, belge kavramının söz konusu standartlardaki tanımları, hukuki bir varlık olarak belgenin diğer bilgi kaynaklarından ayrılması ve bu çalışmanın sınırlarının belirlenmesi açısından gereklidir. TSE/ISO 15489 belgeleri; “Kurumların veya bireylerin iş ilişkilerini yürütmek veya yasal yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ürettikleri, aldıkları ve delil olarak korudukları kayıtlı bilgi” (TSE/ISO 15489-1, m. 3.15) olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık TS 13289 belge tanımını daha çok elektronik belge bağlamında ele almakta ve “Herhangi bir bireysel veya kurumsal fonksiyonun yerine getirilmesi için alınmış, ya da fonksiyonun sonucunda üretilmiş, içerik, ilişki ve formatı ile ait olduğu fonksiyon için delil teşkil eden kayıtlı bilgidir” (TS 13289, m. 3.1) şeklinde tanımlanmaktadır.

Her iki tanımda da ortak nokta, hukuki bir varlık olarak belgenin niteliklerinin ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda, belge kurumsal veya bireysel bir aktivite ile ilişkilendirilmelidir. İlişkilendirilen bu belge aynı zamanda üreticisi, üretim zamanı ve yeri açısından tanımlanabilir olmalı, fiziksel ve içerik olarak bütünlük arz etmeli, onaylı ve kurumsal evrak kayıt sistemlerinde kayıtlı olmalıdır (Kandur, 2006, ss. 53-76).

* eDTr projesi, 3 Aralık 2003 oluşturulan *e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu* tarafından 24 Mart 2005 tarihinde yayınlanan *e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Yılı Eylem Planı* çerçevesindeki çalışmalardan oluşmaktadır. Söz konusu Eylem Planının 37. maddesi “Elektronik ortamlarda üretilecek, kayıt altına alınacak, başka birimlere ya da kurumlara iletilecek, saklanacak ya da gerektiğinde imha edilecek elektronik bilgi ve belgelerin kayıt, iletim, paylaşım, imha ve güvenlik açılarından tabi olacakları usul ve esaslar ile kurumlarda oluşturulacak elektronik kayıt sistemlerinin birbirleriyle uyumlu işlemesi ve etkin bir şekilde yönetilmesine ilişkin asgari standartların belirlenmesi hususlarında çalışmalar yapılacaktır” şeklindedir. Burada bahsedilen çalışmalar bu Eylem Planı çerçevesinde yapılan çalışmalardır.

Yukarıda adı geçen standartlar belge yönetimi fonksiyonlarının belirlenebilmesi ve bir uzmanlık alanı olarak belge yönetiminin sınırlarının çizilmesi açısından çeşitli tanımlamalar yapmaktadır. Buna göre belge yönetimi, TSE/ISO 15489-1 kapsamında “*Belgelerin verimli ve sistematik bir şekilde üretilmesi, alınması, korunması, kullanımı ve tasfiyesi ile kurumsal etkinliklere ait bilgi ve delillerin belgelerle kayıt altına alınmasından sorumlu yönetim disiplini*” (TSE/ISO 15489-1, m. 3.16) olarak tanımlanmıştır. TS 13289 ise elektronik belge yönetimini, “*Elektronik belge yönetimi, kurumların gündelik işlerini yerine getirirken oluşturdukları her türlü dokümantasyonun içerisinden kurum aktivitelerinin delili olabilecek belgelerin ayıklanarak bunların içerik, format ve ilişkisel özelliklerini korumak ve bu belgeleri üretimden nihai tasfiyeye kadar olan süreç içerisinde yönetmektir*” (TS 13289, m. 3.4) şeklinde tanımlamaktadır.

Yukarıdaki tanımlarda sınırları çizilen belge yönetimi, bir kurumda şu fonksiyonları yerine getirir:

- Kurumsal belge yönetimi politika ve standartların belirlenmesi,
- Belge yönetim süreçleri ile ilgili yetki ve sorumlulukların atanması,
- Prosedürlerin ve kılavuzların oluşturulması ve yürürlüğe konulması,
- Belgelerin yönetim ve kullanımı için çeşitli hizmetlerin sağlanması,
- Belgelerin yönetilmesine yönelik uzmanlaşmış sistemlerin tasarlanması, uygulanması ve yönetilmesi,
- Belge yönetiminin, kurumsal sistemler ve süreçlerle entegre hale getirilmesi (TSE/ISO 15489-1, m. 4).

Belge Yönetim Sistemlerinin Tasarımı

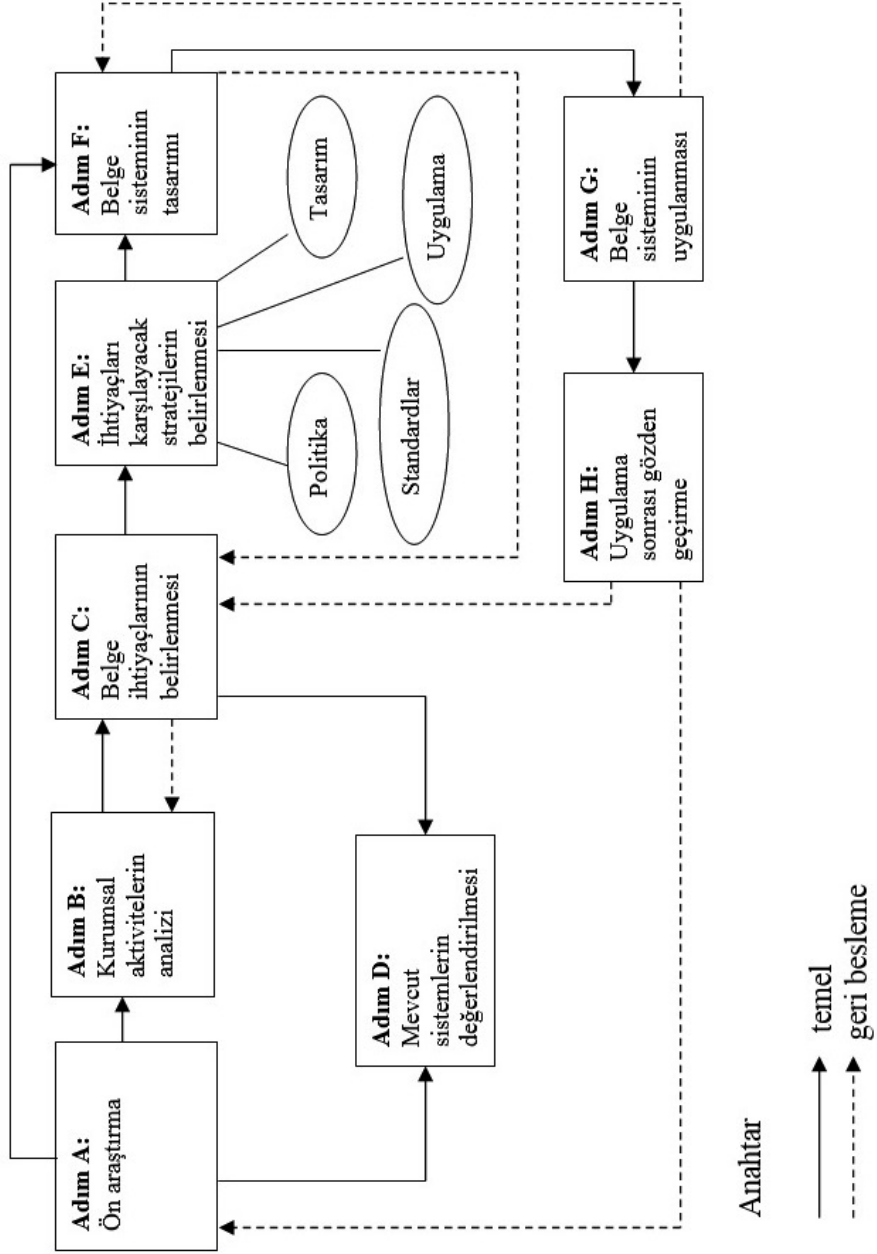
Bu çalışmanın konusu, kamu kurumlarındaki belge yönetim sistemlerinin e-dönüşümüdür. E-dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için kurumlarda belge yönetim sisteminin varlığı bir ön koşuldur. Kurumsal bir belge yönetim sistemine sahip olmayan kurumlar, e-dönüşümden önce ya da e-dönüşümle birlikte bir belge yönetim sistemi tasarlamayı düşünmelidirler. TSE/ISO 15489-2 bu açığı kapatmak için bir belge yönetim sistemi tasarım metodolojisi sunmaktadır. Bu metodoloji, öncelikle Avustralya Milli Arşivleri ve New South Wales Eyalet Arşivi tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Uluslararası Standart Örgütü (ISO) tarafından standartlaştırılmıştır.*

* TSE/ISO 15489 Enformasyon ve Dokümantasyon – Belge Yönetimi Bölüm 1: Genel ve Bölüm 2: Kılavuzlar olmak üzere iki bölüm halinde yayınlanmıştır. Bu standart, ISO tarafından kabul edilen, ISO 15489 (2001) standardı esas alınarak, TSE Bilgi Teknolojileri ve İletişim İhtisas Grubu tarafından 2007’de yayınlanmıştır. Standartın tercümesi ve sonrasında TSE Teknik Kurul raporörlüğü bu makalenin yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1’de grafiksel olarak gösterilen metodoloji, temelde kurumlar için sürdürülebilir ve güncellenebilir bir kayıt sistemi tasarlamayı amaçlamaktadır. Birbirini takip etmesi öngörülen sekiz aşamadan oluşan bu model, yapılacak işe, kurumsal ihtiyaçlara, prosedürel gereksinimlere, kurumsal değişimlere veya belge yönetim ortamına göre farklı aşamalarda gerçekleştirilebileceği gibi kademeli veya seçimli olarak da gerçekleştirilebilir (TSE/ISO 15489-2, m.3.2).

ISO 15489’da tanımlanan belge sisteminin tasarım ve uygulanması metodolojisinin temel adımları şu şekilde özetlenebilir:

- a) *Ön Araştırma*: Mevcut kaynakların taranması ve anketlerle bilgi toplanması; kurumun yapısı, amaçları, yasal statüsü, iş ve politik çevresi ve belge yönetimi ile ilgili güçlü ve zayıf yönlerinin araştırılması ve belgelenmesi.
- b) *Kurumsal Aktivitelerin Analizi*: Mevcut kaynakların taranması ve anketlerle bilgi toplanması; her bir kurumsal fonksiyonun, etkinlik ve işlemin tanımlanması, bunlar arasındaki hiyerarşinin kurulması, bir başka deyişle iş tasnif sisteminin kurulması, süreçlerin belirlenmesi ve iş akış şemalarının hazırlanması.
- c) *Belge İhtiyaçlarının Belirlenmesi*: Mevcut kaynakların taranması ve anketlerle bilgi toplanması; her bir kurumsal fonksiyon, etkinlik ya da işlem için gerekli belgelendirme gereksinimlerinin tanımlanması. Bu gereksinimler, kurumun uymakla yükümlü olduğu yasal çerçevenin analizi ile elde edilebilir (15489-1 Madde 5’e bakılmalıdır). Kurumsal etkinliklerin belgelendirilmemesinin doğuracağı risklerin ve her bir riskin hangi belgelerin üretilmesi ve kayıt altına alınması ile giderilebileceğinin belirlenmesi. Kurumsal fonksiyonları, etkinlikleri ve işlemleri gerçekleştirmek için en uygun belge formatının ve yapısının analiz edilmesi ve seçilmesi.
- d) *Mevcut Sistemlerin Değerlendirilmesi*: Mevcut sistemlerin belirlenmesi ve analizi. Mevcut sistemlerin belge ihtiyaçlarını karşılama performansının ölçülmesi.
- e) *Belge İhtiyaçlarının Karşılacak Stratejilerin Belirlenmesi*: Belge ihtiyaçlarını karşılayacak stratejiler, yeni politikaların, prosedürlerin, standartların ve uygulamaların adapte edilmesi ile yeni sistemlerin tasarım ve uygulamasını içerebilir. Stratejiler, her bir belge gereksinimine ayrı ayrı uygulanabileceği gibi tamamına da uygulanabilir. Stratejilerin başarılı olabilmesi için belge gereksinimlerin karşılanamaması durumunda ortaya çıkacak risklerin derecesine, mevcut belge sistemi ortamına ve kurumsal kültüre göre seçilmelidir (15489-1 Madde 7’ye bakılmalıdır).

Şekil 1. Belge Sisteminin Tasarım ve Uygulanması (BSTU), (15489-2 Madde 3.2.1)

- f) *Belge Sisteminin Tasarımı*: Bu standart içerisinde tanımlanan stratejileri, süreçleri ve uygulamaları içeren bir belge sisteminin tasarlanması; tasarlanan sistemin kurumsal etkinlikleri desteklemesi, bu etkinliklere engel olmaması; gerekli olduğu durumlarda iş süreçlerinin, kurumsal operasyonların ve iletişim sistemlerinin belge yönetimini kapsayacak şekilde yeniden tasarlanması.
- g) *Belge Sisteminin Uygulanması*: Belge sisteminin; uygun proje planlama süreçleri ve metodolojileri kullanılarak, kurumsal süreçlerin ve ilgili sistemlerin bir parçası olacak şekilde sistematik olarak ele alınması.
- h) *Uygulama Sonrası Gözden Geçirme*: Belge sisteminin performansı hakkında bilgi toplanması sürecinin sisteme entegre ve sürekli bir fonksiyon olarak ele alınması. Bu işlem, kilit noktalardaki personel ve yöneticiler ile mülakatlar, anket uygulamaları, gözlem, prosedür ve eğitim el kitaplarının incelenmesi, belge kalitesi ve kontrol mekanizmaları üzerinde gerçekleştirilecek rasgele kontroller şeklinde yapılabilir. Sistem performansının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi, hataların düzeltilmesi ve düzenli gözden geçirme ve değerlendirme rejiminin benimsenmesi (TSE/ISO 15489-2, m. 3.2).

Belge Yönetim Sistemlerinin E-Dönüşümü

Kurumlar her alanda olduğu gibi belge yönetim sistemlerini de bilgi toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden düşünmeli ve tasarlamalıdır. Ancak kurumların değişimi ya da dönüşümü, çeşitli sosyal, psikolojik ve kültürel nedenlerden dolayı çeşitli zorlukları da beraberinde getirebilir. Dönüşüm sürecinin doğuracağı sorunlar, süreci bilimsel metodlarla yönetilmesi ile giderilebilir. Bu nedenle dönüşümün kendisi projelendirilmeli ve yönetilmelidir.

“Değişim Yönetimi”, yönetim bilimcilerin son yıllarda detaylı bir şekilde inceledikleri konulardan biridir. Kurumların çağın gerektirdiği değişim adımlarını atarken karşılaştıkları sorunların giderilmesi ihtiyacı bu alandaki çalışmalara ivme kazandırmıştır. Kurumsal fonksiyonların bir parçası olan belge yönetim sistemlerinin dönüşümü ise çok fazla ele alınmış bir konu değildir.

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sırasında karşılaşılan belge yönetim sistemlerinin e-dönüşümü ile birebir ilgili olmasa bile bu tür çalışmalara ışık tutabilecek iki çalışmadan bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi Karaaslan ve Hazır tarafından hazırlanan “Web Tabanlı Yö-

netim Sistemi İçerisinde Sürekli Değişim Alt Yapısı Oluşturma Gereği: Esnek Bir Model Önerisi” adlı çalışmadır. Bu çalışma özellikle bilgi yönetimi ve değişim ilişkisini incelemesi açısından önemlidir. Bu bağlamda bahsedilmesi gereken ikinci çalışma ise Acar ve Kumaş tarafından hazırlanmış olan “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Anahtar Bir Mekanizma Olarak E-Devlet, E-Dönüşüm ve Entegrasyon Standartları” adlı çalışmadır.

Kurumların belge yönetim sistemlerinin e-dönüşüm sürecini başarılı bir şekilde yönetebilmeleri ve hedeflenen dönüşümü gerçekleştirebilmeleri, dönüşümün ayrılmaz bir parçası olan unsurları algılayabilmekle ve bu unsurların gerekliliklerini zamanlı bir şekilde gerçekleştirebilmekle doğrudan ilişkilidir. Dönüşüm, öncelikle stratejik seviyede sağlanmalı ve kurumsal dönüşümün anayasası olarak düşünebileceğimiz strateji belgesi, her yönetim seviyesinde ve çalışanlar arasında üzerinde uzlaşılan bir metin olarak yayınlanmalıdır.

Şekil 2’de belge yönetim sistemleri dönüşümü sürecinde atılması gerekli adımlar, dönüşümün temel unsurları ve bunların birbiri ile olan ilişkileri gösterilmektedir. Bu model yukarıda kısaca tanıtılan uluslararası standartlardan belli noktalarda ayrılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta, kurumsallaşma kültürünün yerleşik olmadığı, belge yönetiminin temel bir kurumsal fonksiyon olarak tanımlanmadığı ve belge ile kurumsal fonksiyon ilişkisinin kurulup bu ilişkinin sistem tasarımına entegre edilmediği durumlarda, uluslararası standartlarda geçen modellerin ihtiyaca cevap verememesi durumudur. Kurum kültürünün ana unsuru olan kurumsal faaliyetlerin kayıt altına alınması, bu kayıtların her türlü denetim için erişilebilir olarak hazır bulundurulması ve bunların ancak tanımlı kurumsal süreçler çerçevesinde tasfiye edilmesi gerektiğinin operasyonel seviyeler de dâhil olmak üzere kurumun her yönetim seviyesi tarafından anlaşılması ve bu ilkeler doğrultusunda hareket edilmesi alışkanlığının kazanılmış olması gereklidir.

Bu modeldeki ilk aşama ihtiyacı hissetmektir. Kurumun tüm yönetim kademelerinde, temsil ettikleri kurumun bilgi toplumunun bir parçası haline getirilmesi için değişimin gerekli olduğu yönünde bir fikir birliğinin oluşması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, değişimin önünde aşılması gereken sosyal, psikolojik ve kültürel bariyerler olabilir. Bir sonraki aşamaya geçmeden önce bu tür engellerin öncelikle ve büyük ölçüde aşılması gerekmektedir. Aksi takdirde dönüşüm projesinin başarısız olma ihtimali oldukça yüksektir.

Bu aşamanın önemli bir adımı kurum kültürünün doğru analiz edilmesi ve modelin ileriki aşama ve adımlarının bu doğrultuda şekillendirilmesidir.

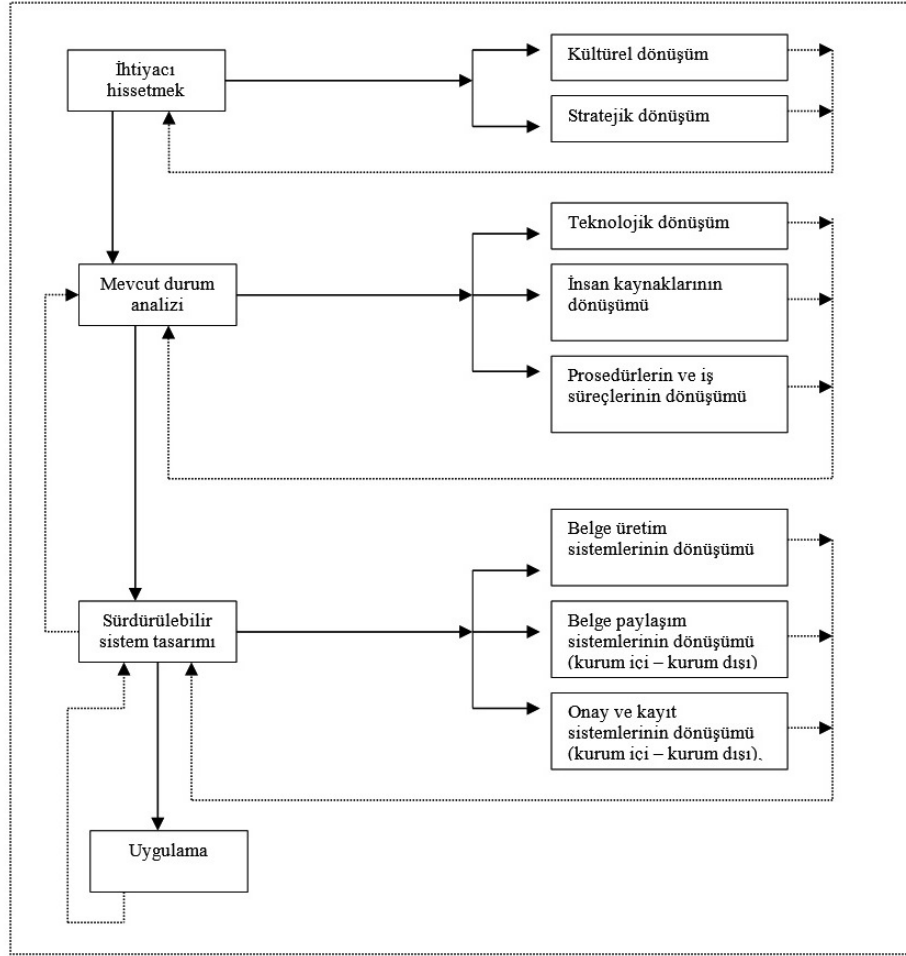
Kurumsal kültür açısından örgütlenmeleri üç temel kategoride ele almak mümkündür. Bunlar: değişime açık olanlar, yerleşik kültüre sahip ve değişime direnenler ile yerleşik kültüre sahip olmakla birlikte ikna edilebilir olanlardır. Başarılı dönüşüm projelerinde kurumu kültürünü doğru tespit edip dönüşüm stratejisini kültüre göre belirlemek, başarı şansını yükseltebilecek unsurlardandır.

Bu aşamanın önemli bir diğer adımı da stratejik dönüşümdür. Kurumsal stratejik planların mevcudiyeti dönüşümü hızlandıracaktır. Stratejik plan çerçevesinde hareket eden kurumlarda, planların e-dönüşümü nispeten daha kolaydır. Ancak kurumsal stratejik planlarını henüz yapmamış ya da tamamlamamış olan kurumlar için öncelikli olan kurumun misyon, vizyon ve önceliklerinin tanımlanmasıdır.

İkinci aşama Mevcut Durum Analizi ve bu analiz neticesinde teknolojik dönüşüm, insan kaynaklarının dönüşümü ile prosedürlerin ve iş süreçlerinin dönüşümü adımlarıdır. Teknolojik dönüşüm, mevcut altyapının güncel bilgisayar ve iletişim teknolojiler ışığında ve kurumsal ihtiyaçlara uygun olarak yenilenmesidir. İnsan kaynaklarının dönüşümü ise mevcut personelin dönüşümü gerçekleştirebilmesi için gerekli eğitimle donatılması ve kurumun ihtiyaç duyacağı uzman personelin kuruma kazandırılmasıdır. Bu aşamadaki diğer önemli bir adım da prosedürlerin ve iş süreçlerinin dönüşümüdür. E-dönüşüm sonucunda işlerin eskisi gibi olmayacağı kabul edilmelidir. Kurumsal prosedürler ve iş süreçleri elektronik ortamın sağladığı avantajlar ve kısıtlamalar göz önüne alınarak yeniden tasarlanmalıdır.

Bir sonraki aşama Sürdürülebilir Sistem Tasarımı'dır. Bu aşamada esas olan belge yönetimi fonksiyonlarının dönüşümüdür. Şekil 2'de grafiksel olarak gösterilen modelde, üç temel belge yönetimi fonksiyonu ele alınmıştır. Ancak bu aşamanın adımları bu üç fonksiyonla sınırlı değildir. Bu fonksiyonlara, belgelerin elektronik ortamda depolanması, korunması ve kullanımı gibi diğer fonksiyonlar da eklenmelidir. Sürdürülebilir bir elektronik belge yönetim sisteminin tasarımına ilişkin ölçütler yine eDTr projesi kapsamındaki EBYS kriterleri ile ele alınmış ve sistemde olması gereken asgari unsurlar tanımlanmıştır (Kandur, 2006, ss. 17-52).

Şekil 2'de gösterilen modeldeki son aşama *Uygulama* aşamasıdır. Bu aşamanın adımları *tasarlanan sistemin uygulanması ve çıkabilecek aksaklıkların giderilmesidir*. Modelde gösterildiği üzere her aşamadan bir önceki aşamaya geri besleme olması gerekmektedir. Bu geri dönüşlerde, gerçekleştirilen aşamanın amaç ve hedeflere uygunluğu test edilmelidir.

Şekil 2. Belge Yönetim Sistemleri E-Dönüşüm Modeli*

Belge Yönetim Sisteminin e-Dönüşümü: Marmara Üniversitesi Örneği

Marmara Üniversitesi fiziksel olarak dağınık bir yerleşke düzenine sahiptir. İstanbul'un on ayrı ilçesine dağılmış farklı yerleşkelerde eğitim-öğretim, araştırma – geliştirme ve topluma hizmet faaliyetleri yürüten kurum, bilgi ve belgelerinin birimleri arasındaki akışında sorunlar yaşamakta

* Bu model, ilk olarak 2008 ÜNAK Kongresinde bu makalenin yazarı tarafından sunulmuştur. Ancak, gerek ÜNAK 2008 Kongre bildirilerinin yayınlanmaması gerekse 2012 yılında Marmara Üniversitesinde başlatılan EBYS projesine kadar uygun bir ortamda test etme imkânı olmaması nedeniyle bu modeli akademik çevrelere, belge yönetimi uzmanlarına ve sektör temsilcilerine yeteri kadar duyurma imkânı olmamıştır.

idi. Kurumlarda bir işlemin başlatılması, sürdürülmesi ve sonuçlandırılması o işlem ile o işleme ait belgelerin ilgili birimlere ulaştırılması ile mümkündür. Fiziksel ortamda belge işlemleri yürüten Marmara Üniversitesinde doğal olarak işlemler beklenen hızda gerçekleştirilememekte idi. İşlemlerin hızlandırılması, kurumsal verimliliğin artırılması ve etkin bir belge yönetim sisteminin kurulması ihtiyacı, kurumun tüm yönetim seviyelerinde hissedilir hale gelmişti. Bu ihtiyacın bir projeye dönüştürülmesi ve bunun stratejik plana entegrasyonu ile konunun kurumun üst yönetim kadrosundan başlayarak tüm birimler tarafından benimsenir hale gelmesi için çalışmalar başlatıldı. Bu çalışmalarda temel vurgu noktası, bu projenin üniversiteyi yönetsel olarak çağ atlatarak, bu alanda lider bir üniversite durumuna getirecek ve üniversiteye bir rekabet avantajı sağlayacak olması üzerine kurgulandı. Böylece Şekil 2’de ifade edilen modelin ilk ayağı ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalardan beklenen sonuçlar elde edilmiştir.

Mevcut Durum Analizi ve Sürdürülebilir Sistem Tasarımı Çalışmaları

EBYS uygulamalarına geçişlerde en büyük sorunlardan birisi, mevcut kurgulanan sistemin nasıl çalışacağına ya da hangi kapsamla konumlandırılacağı konusunda net bir yaklaşımın bulunmamasıdır. Bazı kurumlarda e-belge yönetimi fonksiyonel olarak diğer bilgi sistemleriyle veya veri tabanlarıyla ilintili değildir. Genellikle böyle durumlarda sistem, doküman yönetimi boyutunu aşmadan, sıradan herhangi bir sistem haline dönüşmeye başlar. Kurum ve kuruluşlarda belge yönetimi uygulamalarından en büyük sorun mevcut sistemin iş akışı ve iş süreçlerine dâhil edilmemesidir. Bu durumun Marmara Üniversitesi projesinde olumsuzluklara yol açmaması için analiz ve planlama çalışmaları yapılmıştır.

Analiz çalışmaları kapsamında, üniversitenin işleyişine yönelik ve belge üretiminin hangi fonksiyona ve/veya faaliyete bağlı olduğu konusu irdelenmiştir. Geliştirilen bir veri tabanı ile idari birimlerden ve akademik birimlerden yetkililerle; analiz süreci belge yönetimi uzmanları işbirliği ile incelenmiş ve oluşturulacak e-belge yönetimi sisteminde mevcut iş süreçlerinin nasıl şekilleneceği konusunda bir ön çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında belgelerin hangi mevzuata bağlı olarak hangi birimde oluşturulduğu ve imza rotalarına ya da iş akışlarına alındığı ortaya konulmuştur. Bu süreçte birimlerin, üniversite bünyesinde kullanmış oldukları standart formlar üzerinde de bir araştırma yapılmıştır. Yapılan gözlemler neticesinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında olduğu gibi üniversitede de kanuni ve kurumsal formların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Analiz süreci kapsamında, birimlerin kullandıkları formların neler olduğu araştırılmış, örnekleri toplanmış ve ge-

liştirilen veri tabanına aktarılarak benzer fonksiyonu olanlar tekil bir hale getirilmiştir. EBYS içerisinde önceden tanımlanmış formların olması ve sistemin bu kayıtları başka bir bilgi sisteminden alarak forma çevirmesi, EBYS'nin işlevsel çalışması açısından kritik bir konu olarak ele alınmıştır.

Kurum yapısını oluşturulan kurullar, komisyonlar ve birimler analiz edilerek, bunların bilgi ve belge ihtiyaçları belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu birimlerin birbiri ile olan belge alışverişi de analiz edilerek süreç yönetimine katkı sağlayacak veriler elde edilmiştir. Kurum çalışanlarından belge ile ilişkisi olan yaklaşık 650 kişi öncelikli olarak bilgilendirilmiş ve proje geliştirme sürecine dâhil edilmiştir. Veri analizleri için yaklaşık 350 kişi ile birebir görüşme gerçekleştirmiş, bunun sonucunda 343 ana işlem 2.857 alt işlem basamaklarının bu proje için özel tasarlanan veri tabanına aktarılması sağlanmıştır. Yapılan analizler neticesinde yaklaşık 700 adet kurumsal ve yasal form ile form yazışmaların sisteme aktarımı gerçekleştirilmiştir. Nihai olarak TSE 13298, TSE 15489 ve TSE 25051 Standartlarına uyum konusunda yapılan çalışmaların yanı sıra, Standart Dosya Planı Yönergesi, İmza Yetkileri Yönergesi, Arşiv Yönergesi ve Elektronik Belge Yönetim Sistemi Yönergesinin hazırlanması çalışmaları da proje kapsamında ele alınmış ve çalışmalar önemli ölçüde tamamlanmıştır. Analiz çalışmalarından elde edilen verilerle Üniversitenin organizasyon şeması ve değişen ya da yeni açılan birimlerin Devlet Teşkilatı Veri Tabanına (DTVT) işlenmesi ile ilgili süreçler Başbakanlık ile koordineli bir şekilde çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Yine sistemin en önemli unsurlarından biri olan elektronik imzaların temini ile de sistem, elektronik ortamda belge üretim, dağıtım ve depolama süreçlerinin tamamını gerçekleştirebilir hale gelmiştir. Elektronik imzaların kullanımı ile ilgili yapılan analiz sonucunda kurum içi ve kurum dışı elektronik imzalı belge üretmesi gereken yönetici / personel sayısı 302 olarak belirlenmiş ve bu kişilere TÜBİTAK'tan elektronik imza temin edilmiştir.

EBYS ile ilgili Eğitim Çalışmaları

Kurumlarda yeni kurulan sistemlerin başarısı, çalışanların sisteme olan güveni ve sistemi etkin kullanması ile doğrudan ilgilidir. Bunu sağlamanın temel yolu da eğitimden geçmektedir. Bu bağlamda, EBYS'nin kişilerin hayatına getirecekleri ile çalışanları nasıl bir geleceğin beklediği konusunda ve sistemin stratejik vizyonunun anlatıldığı 96 eğitim düzenlenerek üniversitedeki tüm ilgili personel bu eğitime davet edilmiştir. Elektronik belge yönetimine ait bu eğitimlere ilave olarak sistemin yazılımı ile ilgili eğitim programları ayrıca tasarlanmış ve uygulamalı olarak yönetici gruplarına ve diğer personele laboratuvar ortamında sunulmuştur.

Uygulama 1 Ocak 2013 tarihinde pilot olarak açılmıştır. 14 Şubat 2013 tarihinde ise tüm üniversitede devreye alınmıştır. 2013 yılı için sistem yaklaşık 250.000 civarında belgenin elektronik ortamda oluşturulmasına veya dışarıdan fiziksel olarak gelenler dijitalleştirilerek elektronik ortama alınmasına imkân tanımıştır.

Marmara Üniversitesi EBYS Sisteminde Çalışan Öğrencilerin Yeterlilik ve Yetkinlikleri

Marmara Üniversitesi EBYS projesinin e-dönüşüm modelini test etmenin yanı sıra elde edilen bir diğer kazanç da Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) öğrencilerinin mesleki yeterliliklerinin ve yetkinliklerinin de test edilmesi amacıyla yönelik değerlendirme yapmaya fırsat tanımış olmasıdır.

Marmara Üniversitesi BBY eğitim programları, öğrencilerin başta kütüphaneler olmak üzere farklı bilgi merkezlerinde sunulan hizmetleri tasarlama ve gerçekleştirmeye yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmenin yanı sıra özel sektör ve kamu kurumlarının belge yönetimi birimlerinin yönetimi ile tarihi arşivlerin tasnif, düzenleme ve hizmete sunulması ile ilgili faaliyetleri yerine getirmeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Lisans eğitimi programında belge yönetimi alanında öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi ve becerileri dört ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar:

Genel Bilgiler

Bu grupta belgelerin ve arşiv malzemesinin üretildikleri kurumsal yapı içerisinde değerlendirilmesine imkân sağlayacak bilgilerin aktarılması amaçlanmaktadır. Ülkelerin idari, ekonomik ve yasal yapısı o ülkedeki belgelerin üretimini, kullanımını, saklamasını ve tasfiyesini çok yakından ilgilendirir. Öğrencilerin arşiv belgelerini yönetebilmeleri için bu gruptaki bazı konular şunlardır:

- Devlet teşkilatı yapısı, tarihçesi ve gelişimi,
- Ekonomi, ekonomi tarihi, ekonomi kurum ve modelleri,
- Genel hukuk,
- Belge yönetimi ve arşivlik ile ilgili kanun ve yönetmelikler,
- Genel tarih ve tarih belgeleri,
- Osmanlı Türkçesi yazı ve imla özellikleri.

Temel meslek bilgileri

Bu bölümde arşivcilik ve belge yönetimi mesleğinin temel ilke ve prensipleri ile belgelerin üretiminden başlayarak imhasına veya arşiv malzemesi olarak yeniden hizmete sunulmasına kadar geçen süreçteki prosedürler ve uygulamalar hakkında teorik bilgilerin aktarılması ve uygulama pratiğinin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamında verilen bazı konular şunlardır:

- Arşivcilik ve belge yönetimi ilgili bilim dallarına ait tarihçe bilgileri ve temel kaynaklarının tanıtılması,
- Arşiv sistemleri ve arşiv kurumları,
- Arşivcilik meslek ilkeleri,
- Arşivlerde teşkilatlanma, iş tanımları, arşiv personelinde aranacak özellikler,
- Bilgi kaynaklarının belirlenmesi, düzenlenmesi, tasnifi, kullanımı, tasfiye işlemleri,
- Elektronik belge yönetim sistemleri,
- Bilgi kaynaklarının korunması ve koruma planlarının hazırlanması,
- Arşiv binaları ve donanım,
- Belge türleri, özel belge formatları ve bunlarla ilgili uygulamalar,
- Araştırma araçları ve tanımlama standartları.

Yardımcı bilgiler

Bu bölümde belge yönetimi ve arşivcilik mesleğinin etki alanını genişletecek bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılması amacıyla arşivcilik mesleği ile benzerlikleri ve ilişkileri bulunan diğer bilim dallarıyla ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Bu konulardan bazıları şunlardır:

- Bilgi kaynaklarının ait oldukları kurumların karar verme mekanizmalarında etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için politikaların ve planların geliştirilmesi,
- Sistem analizi ve problem çözme teknik ve becerilerinin kazandırılması,
- Bilgisayar teknolojileri ve iletişim araçlarını tanıma ve kullanma, bu tür teknolojilerin bilgi kaynaklarının yönetimindeki etkilerinin bilinmesi ve gerekli önlemlerin alınması,
- Bilgi güvenliği,
- İstatistik,
- Organizasyon teorilerinin, kültürlerinin ve yapılarının tanınması ve bunlarının bilgi üretimi, kullanımı üzerindeki etkileri.

Araştırma ve Uygulama

Bu grupta öğrencilerin araştırma ve rapor yazma bilgi ve becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra iki ayrı kurumda yapılan stajlarla da öğrencilere uygulama becerileri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Uygulama yapılacak kurumların seçiminde kurumların arşiv birimlerinin ve arşiv personelinin olmasına özen gösterilmektedir.

Sonuç olarak; her kurum faaliyet gösterdiği alanda özeldir ve diğer kurumlara benzemez. Kurumsal ihtiyaçlar, faaliyet alanını belirleyen yasal çerçeve ve yönetim anlayışı gibi çevresel unsurlar belge yönetim sistemlerinin e-dönüşümüne etki edecek unsurlardır. Dönüşüm modeli bu etkenler göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Marmara Üniversitesindeki projenin başarılı olmasını ve bugün birçok kurum ve otorite tarafından örnek olarak gösterilmesini sağlayan temel unsurlar projenin kurum için bir stratejik rekabet avantajı unsuru olarak görülmüş olması, yönetim desteğinin güçlü bir şekilde en üst düzeyde verilmesi ile çalışanların ve öğrencilerin bizzat projenin bir parçası haline getirilmiş olmasıdır.

Proje kapsamında çalışan yarı zamanlı ve tam zamanlı BBY Bölümü öğrencilerinin teorik bilgilerini uygulama konusundaki becerileri hızlı bir şekilde geliştirdikleri, mesleki açıdan özgüvenlerinin arttığı ve mesleği sahiplendikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca sordukları sorular ve geri bildirimler ile bölüm müfredatının geliştirilmesine katkı sağlamışlardır.

Kaynakça

- Acar, M. ve Kumaş, E. (2008). Türkiye'nin dönüşüm sürecinde anahtar bir mekanizma olarak e-devlet, e-dönüşüm ve entegrasyon standartları. 2. *Ulusal İktisat Kongresi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 20-22 Şubat 2008*'de sunulan bildiri. 10 Eylül 2008 tarihinde http://www.deu.edu.tr/user_web/iibf_kongre/dosyalar/acar.pdf adresinden erişildi.
- Kandur, H. (2006). *Elektronik belge yönetimi sistem kriterleri referans modeli* (V.2.0) (Göz. geç. 2. bs.). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.
- Karaaslan, A. ve Hazır, K. (2004). Web tabanlı yönetim sistemi içerisinde sürekli değişim alt yapısı oluşturma gereği: Esnek bir model önerisi. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Eskişehir, Osman Gazi Üniversitesi 25-26 Kasım 2004*'te sunulan bildiri. 10 Eylül 2008 tarihinde <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/17-03.pdf> adresinden erişildi.
- TS 13298. (2007). *Bilgi ve dokümantasyon – Elektronik belge yönetimi*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- TSE/ISO 15489-1. (2007). *Bilgi ve dokümantasyon – Belge yönetimi Bölüm 1: Genel*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- TSE/ISO 15489-2. (2007). *Bilgi ve dokümantasyon – Belge yönetimi Bölüm 2: Kılavuzlar*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

Yeni Kurulan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri*

Prof. Dr. Hasan S. Keseroğlu

Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. keseroglu@kastamonu.edu.tr

Özet: Bu çalışmada Türkiye'de yeni açılan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin gelişimi eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bilgi ve Belge Yönetimi, Eğitim

Giriş

Günümüzde üniversite açılmasını destekleyen hükümet programları üniversite sayısını inanılmaz bir hızla arttırmıştır. Üniversitelerimiz sayı olarak 1981'de 19, 2003'te 70, 2013'te 170, 2014 yılında ise 179'a çıkmıştır. 1981 yılında 237.269 olan üniversitelerdeki öğrenci sayısı 2013 yılında 4.5 milyona ulaşmıştır. Brüt okullaşma oranı yüzde 70.11 iken açık öğretim öğrenci sayısı açısından da dünyada Çin'den sonra ikinci sırada bulunmaktadır (10 yılda, t.y.).

Günümüzde üniversitelerin niceliksel artışı niteliği ciddi biçimde düşürmüştür. Bu durumu, Türkiye'de 1980-1990'lı yıllarda ansiklopedi basım furyası yaşanmasına benzetebiliriz. Bu dönemde, ansiklopedi yayımlamak bir moda olmuş; dil, içerik, baskı açısından pek çok niteliksiz ansiklopedi yayımlanmıştır. Bugün de benzer durum üniversite açmada görülmektedir. Örneğin; Celal Bayar Arşivinde "Doğu Üniversitesi" (Erzurum Atatürk Üniversitesi) kuruluşu öncesi yapılan hazırlıklar, yerli ve yabancı uzmanların raporlarını içeren kocaman iki klasörü bulunmaktadır. Üniversite kurmak Cumhuriyet ile bu ülkede çok ciddiye alınmış, izlediği politika ile de başarılı olmuştur. 2002'deki siyasal iktidar ardından üniversite, sıradan bir eğitim kurumuna dönüşmüş; derslik, öğretim elemanı, kütüphane, laboratuvar gibi altyapı gerekleri düşünülmeden her kentte bir iki üniversite açılmaya başla-

* 50. Kütüphane Haftası'nda Milli Kütüphane'de yapılan konuşmanın yeniden düzenlenmiş biçimidir.

mıştır. Değişik bir söyleyişle 1950'lerde üniversite açılmadan gerekleri ince elenip sık dokunurken 2000'li yılların başında plan, program, altyapı, en önemlisi de üniversitelerin gerçek işlevleri göz önüne alınmadan milletvekillerinin parmak sayısına göre belirlenmiştir.

Günümüzün gözlenen tehlikelerinden birisi de üniversiteleri günlük siyasetin içine çekme durumunun ortaya çıkmış olmasıdır. Üniversitelerde öğretim elemanı seçiminde, rektörlerin, adaylar arasında konu, deneyim, uzmanlık, özel becerilerinden çok, siyasal anlamda kendine yakın olanı üniversitesine alma eğilimi, yarın adına ciddi bir tehlikenin göstergesi olarak algılanmalı, anlaşılmalıdır. Üniversitelerde günlük siyasete uygun eğitim öğretim yapılamaz. İktidar kim olursa olsun değişmez bir kuraldır bu. Dahası üniversite öğretim üyesini de iktidar pek ilgilendirmez. Çünkü o özel statüde bir devlet memurudur, anayasa ve yasalara uygun davranır, işi gereği de gerekiyorsa kendi alanında hükümetleri uyaran özel ya da genel (kamuya) yazılar yazar. 1980 darbesi ardından üniversitelerin özerklikleri ciddi bir darbe almış, kendi yöneticisini seçme yetki ve hakkı ellerinden alınmıştır. Günümüzde ise hükümetleri eleştirenler bir biçimde işinden olacak duruma gelmiştir.

12. yüzyılda ilk üniversiteler yeni yeni filizlenmeye başlarlar ve katedral ve manastır okullarından iki önemli noktada bir ayırım ortaya koyarlar. Bunlardan birisi, örgütlenme biçimidir. Bir üniversitenin öğretim üyeleri bir araya gelerek ayrıcalıklar, koruma ve özerk bir tüzel kişi oluştururlar. Bu özellik, günümüze kadar değişmeden gelir. İkincisi ise, entelektüel bir merkez olarak üniversite, tıp, hukuk ve teolojiyi bilimsel araştırma konuları olarak ele alması açısından da katedral ve manastır okullarından ayrılırlar (Makdisi, 2012, s. 377). Bugün ne yazık ki üniversitelerin ayrıcalıkları, özerklikleri açısından 12. yüzyılla karşılaştırılacak duruma gelmiştir!

Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri

Türkiye'de ilk Kütüphanecilik bölümü, ilk üniversiteden 20 yıl, ikinci bölüm 30, üçüncü bölüm ise 39 yıl sonra açılmıştır. Kütüphanecilik Bölümü'nün ilk kurulduğu Ankara Üniversitesi DTCF'den Prof. Dr. Osman Ersoy, İstanbul Üniversitesi'nde yeni bir "kütüphanecilik kürsüsü"nü açılacağını öğrendiği zaman, 1962 yılında, bu konuda düşüncelerini içeren bir yazı yayımlar. Bu yazıda yer alan düşünceleri kısaca anımsatıp, bugün konusunda düşüncelerimi bildirmek istiyorum. Değerli Hocamız şöyle söylüyor:

"DTCF'de kurulan Kütüphanecilik Bölümü henüz on yılını doldurmadan kütüphanecilik eğitiminin bir başka üniversitemiz tarafından da benimsenmesi, bu konuya verilen önemi açıkça ortaya koymaktadır" (Ersoy, 1998, s.90).

Üniversite açma hastalığına tutulan Türkiye’de, 2006 yılından bu yana bu üniversitelerin on beşinde BBY bölümünün açılması, gerçekten bu bölümlere “verilen önemi” mi göstermektedir? Kesinlikle “hayır”! Hayır; çünkü bu bölümleri bitiren “bilgi profesyoneli”, “kütüphaneci”, “arşivci”nin henüz yasal bir tanımı, dayanağı yok, bölümleri bitirenleri istihdam edecek kurum kuruluş gereksinimleri belirlenmiş değildir. Kütüphane olarak ele alırsak Milli Kütüphane, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü gibi tepe noktalarda bu bölümleri bitirenler de oturmuyor! Üniversite kütüphanelerimizin “Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkan”ları çoklukla bu bölümleri bitirmiş kişiler değil! Halk kütüphanelerinde çalışanların üçte ikisi meslek eğitimi görmüş kişileri içermiyor. Ancak 60 yıldır, 3 kuşaktır bu ülkede kütüphanecilik / bilgi ve belge yönetimi eğitimi yapılıyor.

Bu durumda açıkça ortaya konulan, bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin açılması, bu bölümlere gerçekten gereksinim duyulduğundan değil; kütüphane ve dokümantasyon dairesi başkanını atayan rektörlerin öznel tutumları olarak bölümler için de “olsa iyi olur” biçimindeki yaklaşımları sonucudur. Ne plan ne program ne de saygı içeren bu tutum; o bölümlerde okuyanlara, okumaya gelenlere de ciddi bir haksızlık olarak algılanmalıdır.

Osman Hocamız,

“Türkiye’nin meslek eğitim ve öğretimi görmüş kaç kütüphaneciye ihtiyacı olduğu konusunda bu güne kadar hiçbir inceleme yapılmamıştır” demenin ötesinde, *“ölçü ve standartlardan yoksun”* (Ersoy, 1998, ss. 89-90) olduğunu dile getirmektedir.

Hocamızın yazdıkları üstünden 52 yıl geçmesine karşın bu yönde henüz bir çalışma yapılmamıştır. Burada şu soruyu sormadan geçemeyiz: Ülkenin kaç kütüphaneciye gereksinimi olduğunun belirlenmesi, gerçekten bir anlam taşıyacak mıdır? Başka bir söyleyişle, iyi ki de böyle bir araştırma yapılmadı, demek daha mı uygun olur? “Kütüphane üniversitenin kalbidir” diyeceksiniz, meslek elemanına yer vermeyeceksiniz; “halk kütüphanesi halkın üniversitesidir” diyeceksiniz, kütüphaneci almayacaksınız; okul kütüphaneleri dersiniz, eleman gereksiz bir yatırımdır; özel araştırma kütüphaneleri işlevlerini satın alacakları veri tabanları ve internetle görür noktasında bakacaksınız!

Yürütme erki, Kütüphane Haftaları ve benzeri özel günlerde kütüphanelerin ne kadar önemli olduğunu dile getirip, kütüphaneci kimliğini belirleyen yasal dayanakları sunmamaktadır. Sunmayacaklar çünkü kafalarına göre atamaların yapılacağı çiftlik olarak görecekler kütüphaneyi. Daha bir genelleme yaparsak kütüphaneler üstünden, yalnız meslek elemanlarını değil toplumu da aptal yerine koyan bir ikiyüzlülük örneği sergilenen! Bizler de

bu konuşma ve uygulamaları hem izleyecek hem de bu konuda derslerimizi vermeyi sürdüreceğiz!

Biz kimiz? Gerçekten sivil örgütlerimiz, kimliklerimiz ve toplumsal yerimiz konusunda yeterince çalışıyor muyuz? Çok önemli olarak kendi aramızda konuştuğumuz mesleğimizle ilgili uygulamaları gerçekten ortaya koyabiliyor muyuz? Paralı veri tabanları dışında kaç üniversitemiz ya da halk kütüphanemiz, belirli konularda, kullanıcıları bağlayıcı, olmazsa olmaz veri tabanları geliştirdik? Kaç tanemizde kütüphanemiz, belirli konular ya da ayrıntılarında derinlemesine dermeler oluşturup haklı bir gurur taşıyoruz?

Osman Hocam, *“kütüphanecilik kürsüsünün kurulduğu veya kurulacağı şehirlerde modern anlamda kütüphaneler öylesine”* (Ersoy, 1998, s. 91) gereklidir, diyor.

Ankara, İstanbul dışında bu özellikleri taşıyan kütüphaneleri göstermek kolay olmasa gerek. Çankırı, Kastamonu, Bartın, Ardahan, Erzurum, Karabük, Gümüşhane... Ben Kastamonu Üniversitesi'nde henüz bir merkezi kütüphane bulunmadığını; farklı fakülte ve yüksekokullarda farklı sınıflama ve nitelendirme düzenlerinin, farklı programların kullanıldığını söylemeliyim. Bu öğretim yılında aldığımız öğrencilere de biz sizleri bu kütüphaneler için yetiştiriyoruz dediğimizde de o öğrencilerin, ne yapacağı işe ne de öğretim elemanlarına saygı duyabileceğini düşünmüyorum. Çünkü Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencisinin bir ayağı yarın adına kütüphane ve arşivler içinde olmak durumundadır.

Osman Hocam, *“kütüphanecilik derslerinin verilmesi konusunda”* öğretim üye ve yardımcılarının özellikle önemli olduğunu vurguluyor.

YÖK standartlarına göre üç öğretim üyesi bulunan her üniversite istediği bölümü açıp öğrenci alabilir. Üstelik bu bölümü açanların açılan bölümle ilgili eğitim görüp görmemesi de önemli değildir. Biz de iki öğretim üyesi bulunuyor ancak üçüncü kişi Bilim Tarihinde doktora yapmış bir arkadaşımız. Bir de duyduk ki Bölüme öğrenci alınmış! Kastamonu'da yine araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi ile bu alanda eğitim almış dört kişiyiz. Gümüşhane'de kurulan Bölüm için ne düşünmek gerekiyor? Bölüm Başkanı İlahiyat Fakültesini bitirmiş, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde yüksek lisans ve doktora yapmış. Şimdilik tek kişi görünüyor. Bu bölümün açılmasına, bu arkadaşımızın buraya atanmasına olanak sağlayan Dekan ile Rektörlerimizin düşüncelerini, kendi çalışma alanlarını gerçekten merak ediyorum. Merak ediyorum; çünkü üniversitelerde uzmanlık alanlarına bağlı eğitim ve öğretim yürütülür. Günümüzde isteyen öğrenci kendi bölümü dışında istediği bölümlerde yandal, çift ana dal gibi dersler alıp, uzmanlaşabilir. Ama bir kişi lisans, yüksek lisans, doktora yapmadığı, hiç çalışma yapmadığı bir alanda

eğer kendisine birazcık saygısı varsa, bunun da ötesinde kendi bölümüne saygı duyuyorsa bambaşka bir disiplinin bölümünü kurmaya kalkışamaz. Çünkü bu bölüm bu ülkede ilk kez kurulmuyor.

Bir başka sorunumuz öğrenci açısından bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin değerlendirilmesidir. Bugün öğretim üyesi üç olan kimi bölümlerde ikinci öğretim açılırken, öğretim üyesi yirmiye yaklaşan bölümlerde açılmamaktadır. Bir dengesizlik gözleniyor. Gerçekten öğrenci almak ve yetiştirmek bu kadar kolay mı? Ders için gerekli olan kitap, kütüphane, bilgisayarlar ve bilgisayar kullanımı için uygun bir ortam olarak laboratuvarlar, derslikler ve verilmesi gereken çekirdek ders uzmanları yeterli mi? Doğrusu bizde yeterli değil! Burada saygı ve rahmetle anacağım Akşit Gökürk'ün 1986 yılında bana anlattığı bir durumu paylaşmak istiyorum. 1930'lu yıllarda Almanya'dan öğretim üyeleri Türkiye'ye gelmektedir. Edebiyat Fakültesine gelen bir öğretim üyesine, dönemin dekanı çay, kahve söyledikten sonra, derslere ne zaman başlayabileceğini sorar. Konuk profesör, kitaplarının trene verdiğini, kitapları geldikten sonra başlayacağını söyler. Dekanın "aman efendim o kitapları yazan sizsiniz, kitap olmadan da anlatabilirsiniz. Siz yapabilirsiniz!" sözleri karşısında şaşırıp profesör, o an bir şey söyleyemese de bunu anılarında iki kez "kitap olmadan ders nasıl anlatılır?" biçiminde şaşkınlıkla dile getirir. Günümüzde de Bölüm başkanlarına dekanların "ikinci öğretimi siz yapabilirsiniz" sözleri etkili oluyor sanki. Ya da başka duygusal etmenler... Gençlerin geleceğine karşılık kazanılan üç beş kuruş!

Halkevi açmanın üç koşulu bulunmaktaydı: Bir yer yani bina, bir kütüphane ve de sürekli bir eleman. Bu koşulları karşılayamayan yerler halkodası olarak kalıyordu. Batı standartlarında üniversitelerin açılma koşullarından birisi de kütüphanesi ve derme sayısı ile orantılı olmuştur. Bizde böyle bir üniversite, saygıyla anacağım Hilmi Çelik ile Sabancı Üniversitesinde kurulmuştur. Kurucu rektörle birlikte kuruluş çalışmalarına başlayan bir kütüphane. Ama öğrenci sayısı 20.000'e yaklaşan Kastamonu'da henüz öğrencinin gerçek kütüphane hizmeti aldığını söylemek olanaklı değil.

Bütün bu olumsuzluklar yanında, yukarıda söylenenlere şu biçimde de karşılık verilebilir: Harvard Üniversitesinin kurucusunun vasiyetinde kitap sayısının 300'e çıkarılması yer alıyor. Bugün 18 milyon. Herşey yavaş yavaş oturuyor ve yerini alıyor. Bugün kurulan üniversiteler de yavaş yavaş gelişmişlerle aynı düzeylere ulaşacak. Başarılı olanlar hak ettikleri yeri alırken başarılı olamayanlar elenerek gidecekler. Bu nedenle, Meral Alpay Şenöz Hocamın söylediği gibi, bugün yakılan bu mum ışıklarının sönmemesi yönünde çaba göstermek, projektörle aydınlatılanlara ulaşmak için çok çalışmak gerekiyor. Bunun için de plan ve programın, işbirliği ile eşgüdümün elden bırakılmaması ciddi bir anlam taşıyor.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de üniversiteler açısından ciddi bir karmaşa yaşanıyor. Bu karmaşanın bir plan program doğrultusunda düzene konması yine bizlerin elinde olması gerektiğini düşünüyorum. Osman Ersoy Hocamızın 52 yıl önce dile getirdiği sorunlar ne yazık ki bugün de yaşanıyor. Bu sorunların kimilerinin üstesinden bölümlerarası işbirliği ve eşgüdümle aşılabacağı kanısındayım. Bunları;

1. Günümüz bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak konu uzmanlarının uzaktan eğitimle (görsel-işitsel ve etkileşimli) yeni açılan bölümlere ders vermesi olanaklı olabilir.
2. Özellikle çekirdek dersler konusunda ayrımlı bölüm öğretim üyeleri ortak kitaplar hazırlayabilirler.
3. Temel nitelikli ve bütün bölümlerin kullanabileceği yabancı dil kitaplar Türkçeye çevrilebilir.
4. Alanımızda yapılmakta olan ve yapılacak her türden toplantıya (en azından o konu ile ilgili) bütün bölümlerin elemanlarının katılma konusunda duyarlı olmaları gereklidir kanısındayım.

Yeni kurulan üniversiteler için ciddi yatırımlar yapılıyor. Bunların boşa gitmemesi gerekiyor. Benim önerim, aynı bölümleri değişik iller yerine belirli illerde toplamak. Örneğin; Çankırı, Kastamonu, Karabük, Bartın, Zonguldak Üniversitelerinin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerini yine yeni kurulan Ankara’da Yıldırım Beyazıt Üniversitesi içinde birleştirmek. Bu durumda birçok sorun kendiliğinden çözümlenmiş olacaktır.

Kaynakça

- 10 yılda üniversite sayısı kaç oldu? (t.y.). 10 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/ankara/22898266.asp> adresinden erişildi.
- Ersoy, O. (1998). İstanbul Üniversitesi’nde kurulacak Kütüphanecilik Kürsüsü konusunda düşünceler. D. Atılgan (Yay. Haz.). *Kütüphaneciliğimizde 40 yıl içinde* (ss.89-93). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Makdisi, G. (2012). *Ortaçağ’da yüksek öğretim*. İstanbul: Klasik.

Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Bölüme ve Disipline Karşı Tutum ve Davranışları

Doç. Dr. Hüseyin Odabaş

Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. odabashuseyin@gmail.com

Özet: Meslek tercihi, kişinin mesleki başarısına etki eden önemli bir kariyer evresidir. Bilinçli yapılan meslek tercihi kişinin meslek yaşamında başarı sahibi olmasını beraberinde getirir. Aynı zamanda mesleki başarıyı mesleğe olan bağlılık, farkındalık, açıklık gibi pek çok faktör etkilemektedir. Bilgi yöneticileri bilgi hizmetleri alanında sergilenen performansa doğrudan tesir eden temel ana aktörlerdendir. Bu bakımdan gerek bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin ve gerekse bilgi hizmetleri alanında çalışan bilgi yöneticilerinin meslek tercihleri ile mesleklerine olan bağlılıkları ve mesleki performansları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerini yeterince bilgi sahibi olmadan tercih eden öğrencilerin önemli bir bölümü zaman içinde yaptıkları tercih konusunda pişmanlık duyabilmektedir. Bu durum bir zaman sonra öğrenim performanslarına ve ilerleyen dönemlerde ise kariyerlerine olumsuz şekilde yansıtılabilmektedir. Çalışmada Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin meslek tercihlerine etki eden faktörlerin saptanması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak öğrenim olanakları ile bölüme ve disipline karşı tutum ve davranışlarının saptanması araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır. Sonuç olarak bilgi hizmetleri alanında çalışabilecek adayların gelecekte disiplinin performansına ne yönde etki edebileceklerine dair saptamalar elde edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Atatürk Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Meslek Tercihi, Kariyer Planlama

Giriş

İş, hem toplumsal hem de sosyal bir bağ kurma aracıdır. Bireyin topluma kabul edilmesini sağlayan önemli bir kariyer evresidir. Bireyin toplum-

daki konumunu belirler, rolünü açıklar ve toplumsal bağları güçlendirir (Aytaç, 2005, ss. 2-3). Her toplumda özelliklerine göre işin kişiler üzerinde çeşitli şekilde yansımaları olabilmektedir. Toplumun işe yaklaşımı, işin kişisel ve toplumsal getirileri, ona verilen değer ve işe karşı takınılan tutum, işi yapan bireylere farklı düzeylerde yansımaktadır. Bazı işlerin kişiler üzerine olan yansıması emeklilik döneminde de sürebilmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak meslek tercihi, bireyin yaşam süreci içerisinde üzerinde hassasiyetle durması gereken önemli planlardan biridir.

Meslek tercihinin yapılmasında temel olarak kabul edilebilecek birkaç faktörden bahsedilebilir. Bunlar ‘çevresel etkileşim’, ‘bireysel yatkınlık’ ve ‘fırsatlar’ şeklinde ifade edilebilir. Her birey mesleki tercihini en yakınındakilerin durumundan çıkarım yaparak ve/veya onların önerilerine uyarak yapar. Öncelikle ebeveynleri başta olmak üzere, kardeşleri, öğretmenleri, arkadaşları, akrabaları ve komşuları meslek tercihi konusunda çevresel etkileşimin baş aktörleri olarak dikkat çekmektedir. Her insan doğuşundan itibaren yaşadığı ortama, edindiği fırsatlara ve aldığı eğitime bağlı olarak bireysel özellikler kazanır. Bireysel özellikler kişinin meslek terhini kendi beğenilerine göre yapmasına etki eder. Örneğin deniz kenarında büyüyen kişilerin gemiciliği ve balıkçılığı tercih etmesi doğal bir etkileşimin sonucudur. Bununla birlikte her insan çevresinde oluşan fırsatların takibini yapar ve zaman içinde bu fırsatlardan yararlanma yoluna gider. Her mesleğin kısa ve uzun vadede kazandırabileceği olanaklar vardır ve bunlar arasında farklılıklar bulunur. Söz konusu farklılıklar insanların meslek tercihi konusunda farklı davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır.

Kariyer tercihi yaşam evreleri içinde atılması gereken en zor adımlardan biridir. Kariyer tercihinin en önemli evresi kuşkusuz yükseköğretimin tercih edilmesiyle başlar. Kariyer tercihinin zorlaştırıcı nedenler yalnızca gençlerin adım atmayı hayal ettikleri alanları yeterince tanımıyor olması değildir. Aynı zamanda ailenin kendi istekleri konusunda ısrarcı olması veya tercih edilen alanlara ilişkin doğal verilere çoğu zaman erişilememesi gibi pek çok neden kariyer tercihinin güçleştirmektedir.

Türkiye’de Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi ve Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi eğitiminin yapıldığı üniversite sayısı son yıllarda sürekli artış göstermiştir. Altyapı hazırlıkları devam eden bölümlerle birlikte artışın devam edeceği bilinen bir gerçektir. Günümüz itibarıyla Lisan Yerleştirme Sınavı (LYS) kılavuzunda biri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde olmak üzere toplam 9 üniversitede aktif eğitim hayatının

sürdürüldüğü görülmektedir (Tablo 1). Bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin çoğu Ankara ve İstanbul'da faaliyet göstermektedir ve doğal olarak öğrencilerin büyük bölümü buralarda hizmet veren değişik türde zengin bilgi merkezlerinden yararlanma olanağına sahiptir. Buna karşın Erzurum, Çankırı ve Kastamonu kentlerinde hizmet veren diğer üç bölüm tipik taşra sorunları ile yüzleşmektedir. Öğretim elemanı sayısı yeterli olmadığı gibi, bölümün, üniversitenin ve kentin olanakları gereksinimleri karşılamaya yetmemektedir. Doğal olarak söz konusu sorunlar öğrenci ve hatta kimi zaman mevcut öğretim elemanlarının motivasyonunu olumsuz biçimde etkilemektedir.

Tablo 1. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin Kontenjanları

Üniversiteler	Kontenjanlar (I. ve II. Öğretim)	Toplam
1. Ankara	31	31
2. Atatürk	52 - 52	104
3. Karatekin	41 - 41	82
4. Hacettepe	93	93
5. İstanbul	67 - 67	134
6. Kastamonu	41	41
7. Marmara	72	72
8. Yıldırım Beyazıt	31	31
9. Yakın Doğu	10	10
Toplam		598

2014-2015 öğretim yılında bilgi ve belge yönetimi lisans programlarına ayrılan toplam kontenjan 598'dir. Dikey geçiş sistemi ile bilgi ve belge yönetimi bölümlerine yerleşmeyi hak eden adaylarla birlikte toplam kontenjanın daha da arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte bölümlerin kontenjan miktarları, eğitim dönemi başlangıcında programlar arasında yaşanan öğrenci hareketliliğine bağlı olarak değişebilmektedir. Aynı zamanda her eğitim yılında bazı öğrenciler yatay geçiş sistemi ile program değişikliği yapmak istemektedir ve bu durum programların kontenjan sayılarını değiştirebilmektedir.

1994 yılında resmi olarak kuruluşu tamamlanan Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde lisans programına öğrenci kabulü 2008-2009 öğretim döneminde başlamıştır. Birinci ve ikinci öğretim programlarında öğrenimlerini sürdürmekte olan öğrenci sayısı 400 civarındadır (Odabaş, 2014). 2010-2011 öğretim yılında öğrenci kabul edilen yüksek lisans programında ise 50'yi aşkın sayıda öğrenci öğrenimini sürdürmektedir.

Bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin LYS’de gördüğü ilgiye eşdeğer olarak kabul edilen başarı puanları her yıl değişmektedir. 2014 yılı verilerine göre başarı puanı sıralamasında ilk üçte sırasıyla Ankara, Hacettepe ve İstanbul üniversitelerinin yer aldığı görülmektedir. Ancak 2013 ve 2014 verileri arasında değişim oranlarına bakıldığında Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde (II. öğretim) % 10,28 düzeyinde, Ankara Üniversitesi’nde % 8,95 düzeyinde puanın arttığı, İstanbul Üniversitesi’nde (I. öğretim) ise değişimin yaşanmadığı görülmektedir. Buna karşın diğer programların her birinde farklı oranlarda kaybın yaşandığı gözlenebilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Başarı Puanları

	2013	2014	Değişim (%)
Ankara	115.000	103.000	8,95
Hacettepe	107.000	108.000	-9,90
İstanbul	117.000	117.000	0
Yıldırım Beyazıt	-	119.000	-
Marmara	123.000	126.000	-9,76
İstanbul (İ.Ö.)	142.000	144.000	-9,86
Atatürk	149.000	150.000	-9,93
Karatekin	-	154.000	-
Atatürk (İ.Ö.)	183.000	178.000	10,28
Karatekin (İ.Ö.)	-	277.000	-

Bulgular ve Değerlendirmeler

Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi eğitimi yarım asrı aşkın bir zamandır yükseköğretim sistemi içinde faaliyet gösteren programlar arasında yer almaktadır. Doğal olarak bu program, belirsizliklerine rağmen meslek tercihi yapan gençlerin zihninde belli bir düzeyde kalıplaşmış bir kimliğe sahiptir. Aynı zamanda kamu sistemi içinde kurumsallaşma düzeyi bakımında da belli bir olgunluk değerine sahiptir. Meslek tercihini bu bölümlerden yana yapan öğrencilerin tercih nedenleri ile gerçeklerin ne oranda örtüştüğü bilgi bilimi disiplini içinde araştırılması gereken önemli konular arasındadır. Zira geçmişte olduğu gibi öğrenciler halen tercihlerini bilinçsiz olarak yapıyorlarsa bu sorunun muhataplarından biri de bölümleri temsil eden akademisyenlerdir. Kuşkusuz her akademisyen kendi bölümünün halkla ilişkiler faaliyetlerine katkıda bulunmalı ve yön vermelidir.

Araştırmanın temel amacı Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde öğrenim görmekte olan öğrencilerin programları hakkında duygu ve düşüncelerini saptamaktır. Bu doğrultuda anket tekniğinden yararlanılarak kendilerine sunulan önermelere katılım oranları belirlenmiş ve bölüme

ilişkin pek çok konuya yaklaşımları saptanmaya çalışılmıştır. Anket uygulamasına her sınıftan birbirine yakın oranlarda katılımcı desteği alınmıştır. Bununla birlikte katılımcı dağılımı içinde I. ve II. öğretim öğrencilerinin katkısı birbirine yakın değerdedir. Toplam 207 öğrencinin katılımcı olarak destek verdiği çalışmanın verileri beş başlık altında grafiklere dönüştürülmüştür.

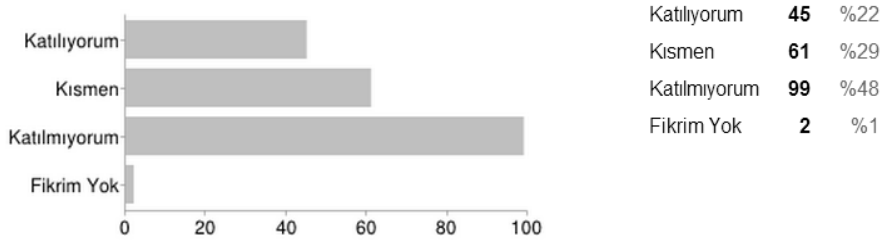
Bu saptamalar doğrultusunda araştırmada genel olarak Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'ne ilişkin şu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır:

- Öğrencilerin bölüm hakkında genel düşünceleri nedir?
- Bu bölümü tercih etmelerinin nedenleri nedir?
- Müfredat ve bölümün, üniversitenin ve kentin sahip olduğu olanaklar hakkında ne düşünülmektedirler?
- İstihdam konusunda ne düşünülmektedirler?

Genel Değerlendirme

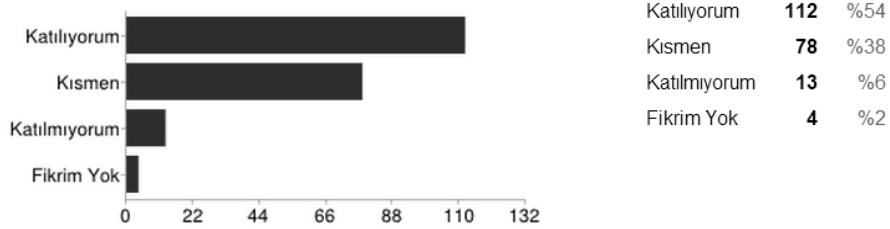
Genel geçer olarak kabul edilen bir yargıya göre üniversitelerde tercih edilen program kişisel eğilimlere ne oranda uygun ise profesyonel yaşamda o oranda başarı elde edilebilmektedir. Türkiye'de öğretim sisteminin olanakları ve istihdam sorunları arasında sıkışan genç bireyler çoğu zaman kişisel eğilimlerini bir tarafa bırakıp istekli olmadıkları ve hatta bilmedikleri programları tercih etmektedirler. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerini tercih eden öğrencilerin tercihlerini ne oranda bilinçli yaptıkları, onların profesyonel yaşamlarında mesleklerine olan bağlılıklarını saptamada belirleyici olabilir. Bu nedenle anket uygulamasının bir bölümü söz konusu saptamaya yönelik önermelerden oluşmuştur. Bunlardan ilkinde öğrencilerin söz konusu bölümü tercih etmelerine neden olan öncelik saptanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda iki önerme ile de bölüme besledikleri bağlılığın ne oranda olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ö1. Bu bölümü puanım ancak burada okumaya yetecek kadar olduğu için tercih ettim.

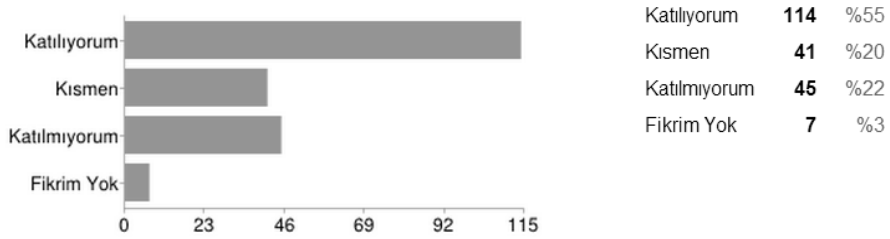
Grafik 1. Puan-Tercih Durumu

Ö2. Bu bölümde okumaktan mutluyum.

Grafik 2. Mutluluk Durumu

Ö3. Puanım yeterli olsa idi diğer bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde okumayı isterdim.

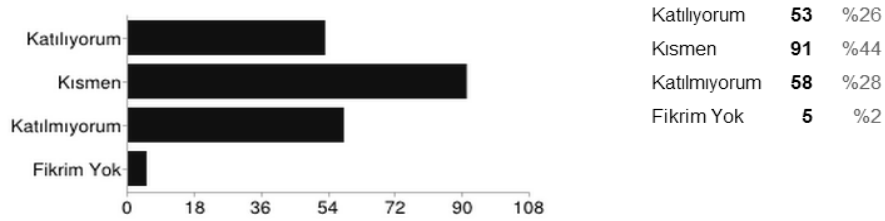
Grafik 3. Diğer Bölümlere Duyulan İstek

“Bu bölümü puanım ancak burada okumaya yetecek kadar olduğu için tercih ettim.” önermesine verilen cevaplar öğrencilerin büyük bölümünün programı istekli ve bilerek tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum programa kayıt yaptıran öğrencilerle yapılan görüşmelerle de teyit edilmiştir. Öğrencilerin büyük bir bölümü, programa tercih listelerinde listenin orta veya üst basamaklarında yer verdiklerini dile getirmektedirler. “Bu bölümde okumaktan mutluyum.” önermesiyle öğrenim hayatına başlayan öğrencilerin yaptığı tercih konusunda pişmanlık duyup duymadıklarının saptanması amaçlanmıştır. Yanıtlar büyük oranda öğrencilerin tercihlerinde mutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncü olarak öğrencilere “Puanım yeterli olsa idi diğer bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde okumayı isterdim.” şeklinde bir önerme yöneltilmiştir. Öğrencilerin büyük bölümünün diğer üniversiteleri tercih etme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerle yapılan bireysel görüşmelere dayanarak bu duruma bölgenin iklim koşullarının ağır oluşu, kent öğrencinin gereksinimlerini karşılama konusunda yetersiz oluşu, üniversitenin öğrenci yaşamını zenginleştirecek olanaklardan yoksun oluşu gibi nedenlerin etki ettiği söylenebilir. Bir kısım öğrencinin eğitim yılı sonunda diğer bölümlere yatay geçiş sistemi ile geçiş yapmak istemeleri de bu durumu doğrulamaktadır.

Müfredat ve Etkinlikler

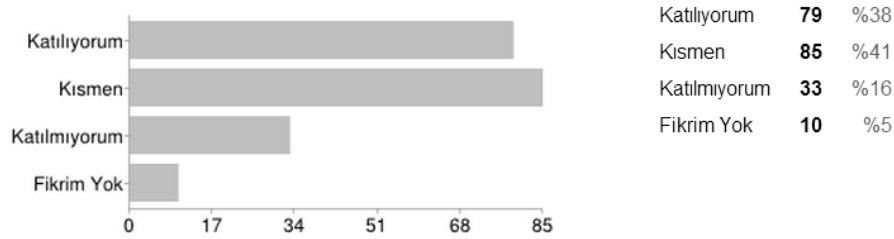
Müfredat ve etkinlikler, yükseköğretim sisteminde öğrencilerin mesleki formasyonunu güçlendiren önemli bileşenler arasındadır. Müfredat profesyonel iş yaşamının gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde disiplinin dinamik yapısını karşılayabilmek için müfredatın sürekli olarak gözden geçirilmesi önemli bir gereksinimdir. Öğrencilerin büyük bölümü söz konusu gereksinimi ilk kez stajlarını tamamladıkları kurumda hissederler. Zira öğrendikleri ile profesyonel yaşamda ihtiyaç duydukları arasında bağlantıyı ilk önce staj yerlerinde görmektedirler. Henüz 3. mezunlarını vermiş olmasına rağmen Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde iki kere müfredat değişikliği yapılmıştır. Diğer bir ifade ile günümüzde sürdürülmekte olan müfredat bölümün 3. ders programıdır. Bu bakımdan disiplinin dinamik özelliklerini programa yansıtma konusunda yoğun bir emeğin harcandığı söylenebilir. Aynı zamanda bilimsel ve kültürel etkinlikler, müfredatın zenginleşmesi ve güçlenmesi için gereken faaliyetlerdendir. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde müfredatın ve bölüm tarafından hazırlanan bilimsel ve kültürel etkinliklerin öğrenciyi ne oranda tatmin ettiğini saptayabilmek için anket uygulamasında üç önermeye yer verilmiştir.

Ö4. Bölümün ders içeriklerinden hoşlanmıyorum.

Grafik 4. Ders İçerikleri

Ö5. Bölümde verilen dersleri, kariyerimi sürdürme konusunda yeterli buluyorum.

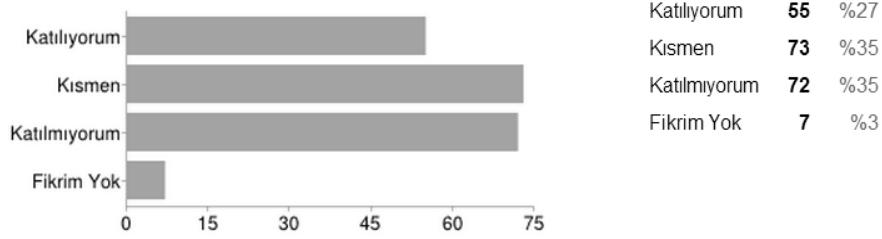
Grafik 5. Derslerin Yeterliliği

Öğrencilerin “Bölümün ders içeriklerinden hoşlanmıyorum.” önermesine büyük oranda kararsız kaldıkları görülmektedir. Ancak katılıyorum diyenlerin % 26’lar seviyesinde olması kısmen teorik derslerin etkisiyle bu değerlendirmeyi yaptığı düşünülmektedir. Zira müfredat konusunda öğrencilerin zaman zaman derslerde edindiklerini uygulama konusunda noksanlıklarının olduklarını dile getirdikleri bilinmektedir. Öğrenciler “Bölümde verilen dersleri, kariyerimi sürdürme konusunda yeterli buluyorum.” önermesine benzer şekilde çoğunlukla kısmen yanıtını vermişlerdir. Ancak bir önceki önermenin aksine önermeye katılanların olumsuz görüş beyan edenlerden yaklaşık iki kat kadar fazla olduğu görülmektedir. “Bölümde meslekle ilgili bilimsel etkinliklerin yetersiz olduğunu düşünüyorum.” önermesine ise büyük oranda katılımın olduğu görülmektedir. Özellikle uzun kış ayları boyunca Erzurum’un ağır koşullar altında olması ve zengin olanaklardan yoksun olduğunu düşünen öğrenciler, bireysel görüşmeler sırasında bölümün etkinlikler konusunda da yetersiz olduğunu dile getirmektedirler.

Olanaklar

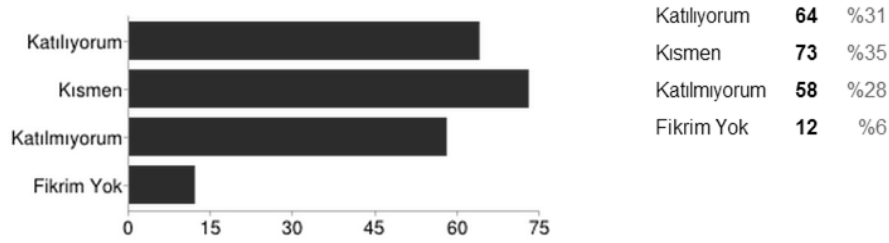
Yükseköğretim programlarında müfredatın yalnızca teorik olarak anlatılması mümkün değildir. Teorik anlatıma ek olarak derslerde öğrenci ve öğretim elemanları arasında birebir etkileşimin kurulması gerekir. Bunun sağlanabilmesi için kuşkusuz sınıf kontenjanlarının makul seviyelerde olması şarttır. Ek olarak bazı derslerde ders yükü ağırlıklı olarak öğrencinin üstünde olmalıdır. Kısıtlı süreler içinde derslerde alt yapısı oluşturulan konuların pekiştirilmesi ancak öğrencinin ders saati dışında konu üzerinde daha uzun süreler boyunca çalışması ile mümkün olur. Bu bakımdan bazı programların yürütümünde müfredatın temel gereksinimleri olan bir takım donatıların, laboratuvarların ve diğer olanakların temin edilmesi şarttır. Bilgi ve belge yönetimi bölümleri bu tür programlar arasında yer almaktadır. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde dersler ve öğrenci uygulamaları teknoloji donatılarına sahip olan üç derslikte ve 16 bilgisayardan oluşan bir laboratuvarda sürdürülmektedir. Aynı zamanda bilişim teknolojilerine yönelik dersler fakültenin bilgisayar laboratuvarında yapılmaktadır. Ancak söz konusu laboratuvar nicelik ve nitelik bakımından son derece elverişsiz bir durumdadır. Öğrencilerin bu olanakları ne oranda yeterli buldukları çalışmanın temel amaçlarından birini oluşturduğu için anket uygulamasında iki önerme ile katılımcıların görüşleri saptanmaya çalışılmıştır.

Ö6. Sınıf ve laboratuvar olanaklarını yeterli buluyorum.

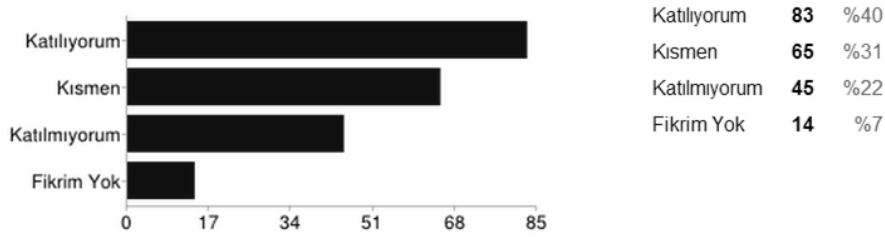
Grafik 6. Sınıf ve Laboratuvar

Ö7. Derste kazandıklarımı uygulama olanağına sahip değilim.

Grafik 7. Uygulama Olanağı

Ö8. Bölümde meslekle ilgili bilimsel etkinliklerin yetersiz olduğunu düşünüyorum.

Grafik 8. Bilimsel Etkinlikler

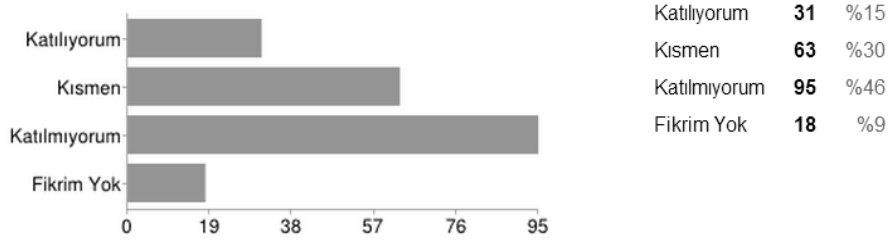
Grafik 6’da öğrencilerin “Sınıf ve laboratuvar olanaklarını yeterli buluyorum.” önermesini % 35 oranında reddettikleri görülmektedir. Bununla birlikte kısmen yanıtını verenlerin oranı da yine % 35’tir. Teknoloji odaklı öğrenim için gerekli olanaklara kısmen sahip olunsa da öğrencilerin sürekli olarak dile getirdikleri sorunların başında teorik eğitimin pratiğe aktarılmamasıdır. Örneğin; bilginin düzenlenmesine yönelik verilen derslerin pratiğe dönüştürülebilmesi için dersliğin dışında çeşitli olanaklara sahip olun-

ması gerekir. Ankara ve İstanbul'da üniversite kütüphanelerinde öğrencilere yarı zamanlı çalışma olanağı sunulması söz konusu gereksinimi büyük ölçüde karşılamaktadır. Bu tür bir olanağa öğrenciler Atatürk Üniversitesi'nde sahip olamamıştır. Aynı zamanda bölümün danışma kaynaklarından oluşan özel bir dermeye sahip olmaması, öğrencilerin bilgi erişim ve konu kütüphaneciliği alanlarında yeterli öğrenim ortamını bulamamalarına neden olmaktadır. Nitekim öğrencilere “Derste kazandıklarımı uygulama olanağına sahip değilim.” şeklinde sunulan önermeye öğrencilerin % 31'i evet yanıtını vermişlerdir.

Üniversite ve Kent

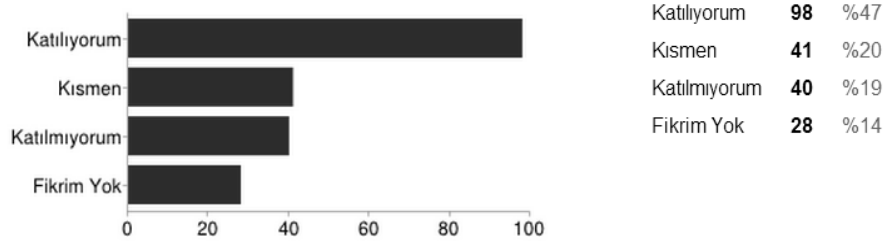
Üniversitelerin ve kentlerin sahip olduğu olanaklar, yükseköğretim öğreniminde öğrencinin başarısına, beklentilerine ve motivasyonuna önemli ölçüde etki eder. Öğrenciler çoğunlukla üniversite tercihlerini bu beklentilere göre yaparlar. Kent ve üniversite köklü özelliklere sahipse öğrenciler öğrenim gördükleri programlar dışında meslek yaşamları ile ilişkili pek çok olanaktan da yararlanma fırsatı yakalayabilmektedir. Örneğin; zengin ve çok sayıda bilgi merkezi ile birlikte İstanbul, bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencileri için oldukça uygun bir kenttir. Aynı zamanda kaynak temin etme, ders çalışma, barınma, eğlenme, dinlenme gibi gereksinimleri yönüyle zengin olanakları olan üniversiteler, öğrencilerin beklentilerini daha üst düzeyde karşılarlar. Bu durumda öğrencinin üniversitesine ve içine bulunduğu programa karşı duyduğu aidiyet hissi artar ve doğal olarak başarısına olumlu yönde etki eder. Çalışmada Erzurum kenti ve Atatürk Üniversitesi'nin öğrencilerin beklentilerini karşılama konusunda ne düzeyde olduğunu saptayabilmek bakımından katılımcılara iki önerme yöneltilmiştir.

Ö9. Erzurum bu bölümde kazandıklarımı görme ve uygulama olanaklarına sahip bir kenttir.

Grafik 9. Erzurum Kentine İlişkin Düşünceler

Ö10. İstanbul ve Ankara'daki BBY bölümlerinin öğrencilerinin bölümlerinde daha mutlu olduklarını düşünmekteyim.

Grafik 10. Diğer Bölümlere Karşı Tutum

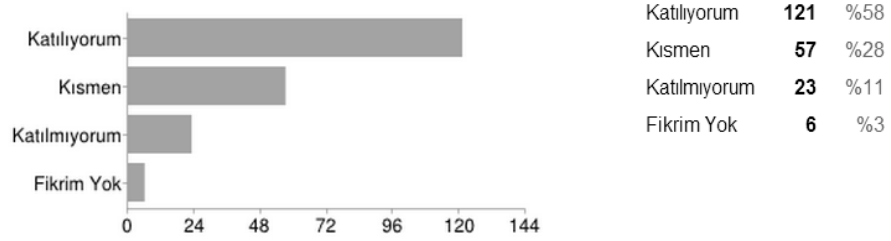
“Erzurum bu bölümde kazandıklarımı görme ve uygulama olanaklarına sahip bir kenttir.” önermesine öğrencilerin % 46’lık bölümü hayır yanıtını vermiştir. Buna karşın Erzurum şehrinin beklentilerini karşıladığını söyleyenlerin oranı % 15’le sınırlı kalmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi her yıl 5-10 arasında öğrencinin diğer bilgi ve belge yönetimi bölümlerine yatay geçiş sistemi geçmesi; buna karşın tersinin yaşanmaması öğrencilerin verdiği yanıtları doğrular niteliktedir. Aynı zamanda “İstanbul ve Ankara'daki bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin öğrencilerinin bölümlerinde daha mutlu olduklarını düşünmekteyim.” önermesine öğrencilerin % 47’si evet yanıtını vermiştir. Her iki önermeden elde edilen bulgular şehir olarak Erzurum’un, Atatürk Üniversitesi’nin ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nün öğrencilerin beklentilerini tam olarak karşılamadığını ortaya koymaktadır.

İstihdam

Yükseköğretimde öğrencilerin tercihlerini belirleyen en önemli etken mezuniyetleri sonrasında sahip olacakları istihdam olanaklarıdır. Kuşkusuz her birey eğitimi boyunca edindiği mesleki becerileri zaman kaybetmeksizin profesyonel yaşam içinde uygulamak ve içinde bulunduğu durumdan belli miktarlarda maddi ve manevi kazanımlar etmek ister. Ancak bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artık yükseköğretim diplomasına sahip olmak bir iş sahibi olmak için yeterli değildir. Bu bakımdan adaylar büyük oranda yükseköğretim programlarını, bölümlerin ve/veya disiplinlerin mezuniyet sonrasında vadettiği istihdam olanaklarını incelemek suretiyle değerlendirmekte ve tercih etmektedir. Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin sayısı diğer pek çok programla kıyasla azdır ve mezun olan bilgi yöneticileri istihdama yönelik daha az sorun yaşamaktadır. Bu genel görünüme rağmen bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun olanların ayrıntılı istihdam istatistiği bulunmamaktadır. Ancak son yıllarda aktif bölüm sayısının ve

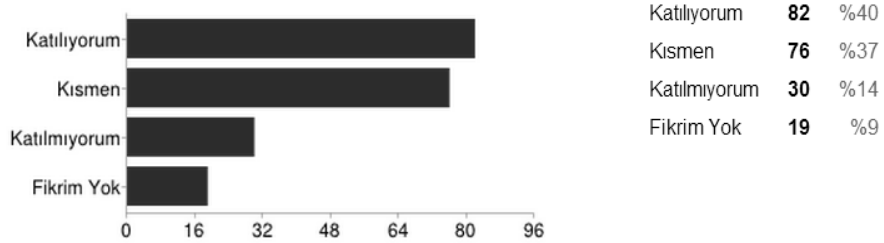
buna bağlı olarak mezun sayısının artışı ile birlikte kamu kurumlarında iş sahibi olan bilgi yöneticilerinin daha yüksek puanlarla meslek yaşamına girebildikleri bir gerçektir. Bu durum geçmişle kıyasla mezunların istihdam konusunda daha zorlu bir süreçten geçtiklerini göstermektedir. Aynı zamanda bilgi hizmetlerinin verildiği kurumların ve buralarda hizmet veren bilgi yöneticilerinin karşı karşıya olduğu pek çok sorun bulunmaktadır. Söz konusu sorunlar hakkında bilgi sahibi olan öğrencilerin bu duruma rağmen istihdamları hakkında ne düşündükleri bu araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır ve iki önerme ile konu hakkında görüşleri saptanmaya çalışılmıştır.

Ö11. Mezuniyet sonrasında keyif alarak hizmet vereceğim bir mesleğin içinde olduğumu düşünüyorum.

Grafik 11. Mezuniyet Sonrasına İlişkin Görüşler

Ö12. İstihdam konusunda endişelerim yok.

Grafik 12. İstihdam Beklentisi

Öğrenciler Türkiye’de bilgi hizmetleri ve bilgi yöneticilerinin karşı karşıya olduğu sorunları biliyor olmasına rağmen “Mezuniyet sonrasında keyif alarak hizmet vereceğim bir mesleğin içinde olduğumu düşünüyorum.” önermesine büyük oranda katılım göstermiştir. Öğrencilerin bu görüşte olmaları kuşkusuz onların mesleki yaşamlarında bilgi hizmetlerinin başarısına katkıda bulunacak olmalarının güçlü göstergeleri arasındadır. Bu sonuçlar

aynı zamanda tercih ettikleri bölüme karşı pişmanlık duymadıkları görüşünü de desteklemektedir. Katılımcılar “İstihdam konusunda endişelerim yok.” önermesine ise % 40 oranında katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Sonuçlar öğrencilerin gelecekteki konusunda yüksek oranda umutlu olduklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanlar yaşamları boyunca pek çok önemli olayla karşı karşıya gelirler. Meslek tercihi insanların kariyerlerini yönetme sürecinde geçirdikleri önemli evrelerden biridir. Her meslek özelliklerine bağlı olarak belli bir süre eğitim almayı gerektirir. Meslek eğitiminde genellikle zaman, para ve emek gibi değerli bedellere gereksinim duyulur. Bu nedenle eğitimi alınan meslekten çoğu zaman geri dönmek mümkün olamamaktadır. Meslek tercihinin önemli kılan en önemli etken söz konusu maliyetin yeniden karşılanmasından doğan güçlüklerdir.

Meslek yaşamına yönelik profesyonel eğitim bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yükseköğretim sistemine geçiş ile birlikte başlar. Yükseköğretim programlarının bilinçli ve istekli olarak tercih edilmesi bireysel yaşamı pek çok açıdan olumlu yönde etkilemektedir. Bilinçli ve istekli yapılan tercih, yaşamın her evresinde bireyin mutlu olmasının ön koşuludur. Bu bakımdan yükseköğretime geçiş, bireysel yaşam evreleri arasında en önemli kariyer evrelerinden birini oluşturur.

Türkiye’de beş kentte ve farklı düzeyde eğitim programları sürdüren toplam sekiz bilgi ve belge yönetimi bölümü bulunmaktadır. Söz konusu bölümler faaliyet gösterdikleri kentlere, üniversitelerin genel özelliklerine, bölümlerin kurumsal olanaklarına bağlı olarak farklılıklara sahiptir. Örneğin; öğretim elemanlarının nitelik ve niceliğine ilişkin değişkenler, bölümlerin kendine özgü özellikler kazanmasını beraberinde getirmektedir. Bütün bu karakteristik özellikler bölümleri tercih eden adaylara yol gösteren belirleyiciler arasındadır.

Araştırmanın temel amacı Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nü tercih eden öğrencilerin tercihlerine yön veren etkenleri tespit etmek ve eğitimleri süresince içinde buldukları yapının genel özellikleri hakkında düşüncelerini saptamaktır. Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nün genel özelliklerine yönelik zayıf ve güçlü yönlerin ortaya çıkartılması araştırmanın kazanımları arasında yer alır. Söz konusu bulgularla birlikte programın daha iyi bir planlama ile yeniden yapılandırılması sağlanabilecektir.

Bulgular öğrencilerin genel olarak öğrenim gördükleri programa istekli geldiklerini ortaya koymaktadır. Buna karşın tercihlerini bilinçsiz ve isteksiz yapmış az sayıda öğrencinin bulunduğu da bir gerçektir. Öğrencilerin büyük oranda programa devam ediyor olmaktan mutlu oldukları gözlemlense de müfredatın uygulamaya aktarılamamasından şikâyetçi oldukları görülmektedir. Aynı zamanda derslerin teorik olarak işlenmesinden ve öğrenim yönteminden çok eğitim yaklaşımı ile sürdürülmesinden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Müfredatı çeşitlilik ve zenginlik bakımından yeterli ve mesleklerinin devamlılığı açısından uygun bulduklarını ifade eden öğrenciler, bölümün fiziki olanaklarının yetersiz olduğunu dile getirmektedirler.

Derslerin içerik yönüyle sıkıcı geçtiğini dile getirmelerine neden olan sorunun arkasında, öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına uygun nitelik ve nicelikte olmaması gerçeği yatmaktadır. Zira çeşitliliğin hâkim olduğu bütün bir müfredatın toplam beş öğretim üyesi ile sürdürülmesi ders içeriklerinin doyurucu olmaktan uzaklaşmasına ve öğrenci gözünde sıkıcı olmasına neden olmaktadır.

Öğrencilerin genel olarak keyif alacakları bir mesleğe doğru adım attıklarını ifade etmesi memnuniyet verici bir durumdur. İstihdam konusunda da umutlu oldukları görülmektedir. Buna karşın Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim görmek yerine Ankara ve İstanbul'daki diğer bölümleri tercih etmek istemeleri, bölümlerinin, üniversitelerinin ve içinde buldukları kentin öğrencilerin gereksinimlerini tam olarak karşılamadığı anlamına gelmektedir. Genel olarak bulgular, öğrencilerin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik kalıcı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu gerçekler dikkate alınır ve sorunların giderilmesine yönelik çözümler üretilebilirse gelecek yıllarda öğrencilerin içinde buldukları durum ile ilgili daha iyimser görüşe sahip olmaları sağlanabilir.

Kaynakça

- Aytaç, S. (2005). *Çalışma yaşamında kariyer*. Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Odabaş, H. (2014). *Türkiye'de büyük kentler dışında kurulan bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin özellikleri ve kurulmakta olan bölümlere öneriler*. 50. Kütüphane Haftası Etkinlikleri, 3 Nisan 2014, Milli Kütüphane, Ankara'da sunulan bildiri.

Bilgi Yönetimi Disiplini Farkıyla YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları

Doç. Dr. Mustafa Sağsan

Yakın Doğu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Yakın Doğu Bulvarı, Lefkoşa, KKTC.
mustafa.sagsan@neu.edu.tr

Özet: *Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm teorik, ikincisi ise ampiriktir. Teorik boyutta bilgi yönetimini epistemolojik ve ontolojik düzeylerde ele alan bu yazı, alanın tarihsel süreçte disiplin olma serüvenini de anlatmaktadır. Ampirik olarak ise, disiplinlerarası olan bu yeni ve genç alanın Yakın Doğu Üniversitesi İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programlarını ele almakta ve söz konusu programların bilgi yönetimi disiplini ile teorik düzeyde nasıl örtüştüğünü ortaya koymaktadır.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi Yönetimi Paradigmaları, Bilgi Yönetimi Disiplini, Yakın Doğu Üniversitesi İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları*

Giriş

Örgütlerde başarılı bir bilgi yönetimi uygulamasının gerçekleştirilmesi için, sağlam temeller üzerine oturtulmuş bir müfredata gereksinimi vardır. Bir örgüt içerisinde teknoloji, strateji, süreç ve yapı unsurlarının kesişim noktasında bulunan tek varlık bilgidir. Bu yüzden örgütlerde bilgi olgusunun iyi yönetilebilmesi için müfredatının bütüncül ve interdisipliner bir bakış temelinde tasarlanması gerekir. Bu çalışma, yukarıda sözü edilen bütüncül bir bakış açısı temelinde bilgi yönetimi disiplini epistemolojik ve ontolojik boyutlarda değerlendirmekte ve Yakın Doğu Üniversitesi İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programlarının müfredatını, bu çerçevede irdelemektedir.

Çalışma, bilgi yönetimi disiplini izahından önce tarihsel bir süreçte dayandırarak ele almış ve günümüzde bir disiplin doğrultusunda çerçevesinin

gerekçesini epistemolojik ve ontolojik temelde değerlendirmiştir. Sonrasında bilgi yönetiminin dayandığı temel paradigmaları ortaya koyarak, disiplinlerarası özelliğinin gerekçelerini sıralamıştır. Çalışmanın ampirik kısmında ise, yapılan bu teorik değerlendirme temelinde YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları irdelenmiştir.

Bilgi Yönetiminin Dört Döneme Dayalı Tarihçesi

Yazında birçok tanımı olmasına rağmen, bilgi yönetiminin şemsiye bir kavram olduğu ve birçok disiplinden beslendiği, üzerine fikir birliğine varılmış bir gerçekliktir. Bu temel yaklaşımın aksine, bilgi yönetiminin geçici bir yönetim modası olduğunu savunanlar da vardır (Abrahamson, 1996). Ancak, disiplinlerarası bu yeni alan tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ilk çalışmaların 1995’li yıllarda gerçekleştiği söylenebilir. Bu tarihsel süreci Nonaka ve Nishinguchi (2001) dört temel süreçte ele almaktadır.

Birinci dönem, 1948-1994 yıllarını kapsamaktadır. Yazarlar bu dönemde bilgi yönetimi çalışmalarının yazında var olduğu halde saklı kaldığını ve bilginin bir yönetim konusu olarak işlendiğini söylemektedirler. Bilgi hiyerarşisine yönelik teorik çalışmalar, yapay zekâ kullanımı, sibernetik, enformasyon teknolojisi ve enformasyon kuramları gibi konular bu döneme damgasını vurmuştur. Yine bu dönemde alanın önde gelen bilim insanları, çeşitli şirketlerde bilgi işlerinin başında görev almışlar ve deneyimlerini derleyerek yayın yapmışlardır (Sveiby ve Risling, 1986; Senge, 1990; Drucker, 1993, 1992; Edvinsson, 1997; Stewart, 1997; Wiig, 2000).

İkinci dönem, 1995-2001 yılları arasındadır. Bilgi yönetiminin ortaya çıktığı ve hızlıca benimsendiği bu süreç, bilgi yönetimiyle ilgili ortak beş temel kanı üzerine odaklanmıştır. Bunların ilki entelektüel sermaye; ikincisi bilginin örgütsel ve sosyal olarak analiz edildiği örgütsel öğrenme konusudur. Üçüncü konu, örgütlerde bilgi yönetim süreçlerini ve buna bağlı olarak oluşan modelleri üzerinde durmaktadır. Burada bilgi işleri ve bilgi işçisi kavramları daha çok irdelenmiştir. Dördüncüsünde, bilginin kodlanması, paylaşılması ve ele geçirilmesi için gerekli enformasyon teknolojisi sistemlerinden bahsedilmiş ve özellikle örtük bilginin açığa çıkmasında enformasyon teknolojilerinin nasıl kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. İkinci dönemin bilgi yönetimiyle ilgili beşinci ve son ortak kanısı, özellikle açığa çıkmış bilginin örgütlerin verimliliğinde operasyonel ve taktiksel düzeyde nasıl kullanılacağı çalışmaları üzerine odaklanmaktadır.

Bilgi yönetiminin tarihsel gelişiminde ki üçüncü dönem 2001 ve 2004 yıllarını kapsamaktadır. “Yansıma, Eleştiri ve Yeniden Keşif Süreci” adı

verilen bu dönemde bilgi yönetimi, teorik düzeyde kaldığı ve uygulamaya inemediği; değişim mühendisliği, toplam kalite yönetimi ve yönetim gibi gelip geçici bir yönetim modası olduğu yönünde acımasızca eleştirilmiştir. Yine bu dönemde, bilgi yönetimi ile ilgili üretilen modellerin geçerlilik ve güvenilirlik açısından doğrulamalarının yapılmadığı, bu nedenle modellerin kullanılabilirlik açısından yetersiz kaldığı söylenmiştir.

Dördüncü ve son dönem, 2005 yılından günümüze ulaşan yayınların genel bir temasını içermektedir. Bu dönemden günümüze gelen yayınlar aşağıdaki başlıklarda kendini göstermektedir. Bunlar:

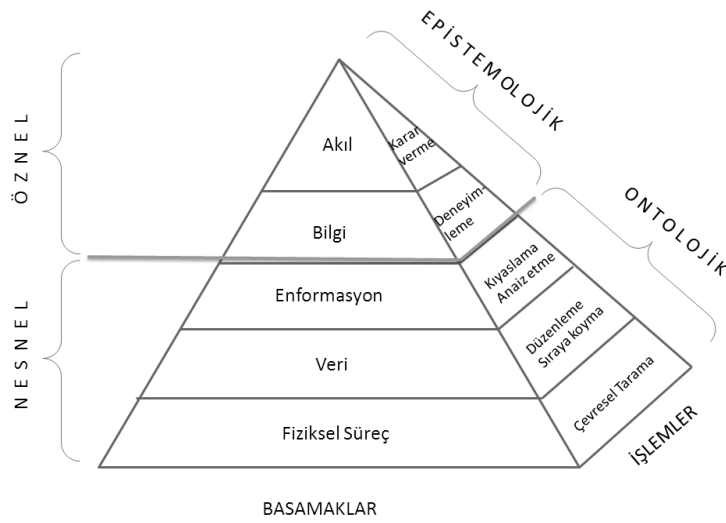
- Bilgi yönetiminin tanımına yönelik kavram arayışlarının devamlılığı,
- Alanın uygulamaya yönelik fayda noktasındaki eleştirileri ve belirsizlik arayışı,
- Bilginin sürecine yönelik (örneğin üretilmesi, paylaşılması, kullanılması, yapılandırılması vb.) çalışmalara karşın, onun bir varlık olarak örgüte getirdiği yararlarla ilişkin pragmatik çalışmalar,
- Bilgi yönetimine ilişkin oluşturulan modellerin faydası ve tabiri caizse bunların rüştünü ispat çalışmaları,
- Alanın geleceğine ilişkin “gelecek kuşak bilgi yönetimi” çalışmalarının nereye doğru gidebileceğine yönelik fütürist yaklaşımlar,
- Etkin ve verimli çalışabilecek bir bilgi yönetimi stratejisi için gerekliliklere yönelik çalışmalar,
- Bilgi yönetimi disiplini ve bu disiplin çerçevesinde öğretisi, üniversitelerde açılan programlara yönelik çalışmalar.

Özellikle 2005 yılından günümüze yapılan çalışmalar, bilginin soyut bir kavram olmasına rağmen, onun pragmatik bir yaklaşımla, örgüte getirdiği fayda noktasında birleşmektedir. Ayrıca, bilgi yönetiminin uygulamasına da paralellik oluşturan bu çalışmalar, alanın uygulamadan disipline doğru bir yaşam çizgisiyle geliştiğinin ispatı niteliğindedir (Sağsan, 2007).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 2005’den günümüze bilgi yönetimi disiplininin ne olduğu ve üniversitelerin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında nasıl öğretilmesi gerektiği yazında henüz bir fikir birliğine varılmış değildir. Bu durum, alanın disiplinlerarası bir özellik taşıdığına en açık göstergesidir. Bundan dolayı alanın “disiplin olma” gayretlerinde fikir birliğine varılmaması kadar doğal bir sonuç olamaz. Bunun aksine bu fikirsiz anlaşmazlık, alanın daha da zenginleşmesine olanak sağlamaktadır.

Bilgi Yönetimi Disiplini: Epistemolojik ve Ontolojik Açılım

Bilgi yönetimi disiplini öğretisini anlamının başlangıç noktasını bilgi hiyerarşisi (Ackoff, 1989; Walz, 1998) oluşturmaktadır. Bu hiyerarşinin literatürdeki birçok ortak kanısı, hiyerarşinin fiziksel süreçten başlayıp; veri, enformasyon, bilgi ve akıl aşamasında son bulmasıdır. Ancak, bu ortak kanıdan hareketle hiyerarşinin kırılma noktası, enformasyondan bilgiye geçişte yaşanmaktadır. Burada ontolojik bir bakış açısından yani nesnel bir boyuttan, epistemolojik bir bakış açısına eşdeyişle öznel bir boyuta geçilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Epistemolojik ve Ontolojik Perspektiften Bilgi Hiyerarşisi (Sağsan ve Yücel, 2010, s. 18)

Bilgi hiyerarşisini tek tek anlatmak yerine bir örnekle enformasyondan bilgiye yani nesnel bakıştan öznel geçme aşamasını anlatmak daha uygun olacaktır. Bilgi hiyerarşisinde dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi, hiyerarşinin göreceli olduğudur. Örneğin; hiyerarşinin basamaklarını dikkate alarak ürünü satın almaya karar veren bir birey için satın aldığı ürüne yönelik kazanımı bilgi iken; benzer ürünü satın almak isteyen bir başka birey için o ürüne ait kazanım veri veya enformasyon niteliği taşıyabilir. Dolayısıyla bir birey için bilgi, bir başka birey veya örgüt için veri veya enformasyon olabilir. Bu hiyerarşide belirtilmesi gereken son husus ise kapsamla ilgilidir. Fiziksel süreç, tüm bu karar alma sürecinde kapsam açısından en fazla yeri alırken; akıl, hiyerarşi içerisinde özümsemiş yerleşik gerçeklikleri, eşdeyişle deneyimleri içerdiğinden en az kapsama sahip olma özelliği göstermektedir (Sağsan ve Yücel, 2010, s. 18). Bundan dolayı akıl, hiyerarşi içerisinde en değerli varlık olarak gösterilmektedir.

Bilgi yönetimi disiplinine epistemolojik ve ontolojik perspektiften yaklaşıldığında, bu yeni disiplinin kuramlaşma sürecini, temel tanımlamalarını ve özellikle disiplin olma yönündeki gayretlerini irdelemek gerekir. Epistemolojik yaklaşımla bilgi yönetimi değerlendirildiğinde, bilginin nasıl üretildiği veya kullanıldığından ziyade onun ne olduğu ve nasıl tanımlandığı sorusu ile karşılaşmaktadır (Yumuşak, Eraslan ve Bayraktar, 2009, s. 12).

Ontolojik bakış açısı ise, bilginin nerelerde ve nasıl kullanıldığına atıfta bulunmaktadır. Her iki bakış açısı, bilgi yönetimi ve eğitiminin nasıl bir gelişme göstererek bugünkü yazında yerini aldığını anlamaya yardımcı olacak ve bu disiplinin detayları hakkında bizleri aydınlatacaktır.

Epistemolojik perspektiften değerlendirildiğinde disiplinin daha çok kuramsal temellerini oluşturan (1) tanımı ve ilişkili kavramları ile (2) bilginin üretim biçimleri ve düzeylerini anlamak gerekir. Ontolojik açıdan bakıldığında ise disiplinin uygulama biçimlerini kapsayan (1) bilgi yönetimi modelleri ile (2) bilgi yönetim sistemini ve taksonomilerini ele almak gerekmektedir. Bu çalışma, bilgi yönetimini bu iki perspektiften değerlendirerek alana ilişkin kavramsal bir bilgi haritası oluşturmayı ve bu bağlamda bilgi yönetimi eğitimi için epistemolojik ve ontolojik temellere dayalı nasıl bir yüksek lisans ve doktora programlarına ihtiyaç duyulduğunun altını çizmeyi amaçlamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Bilgi Yönetiminin Epistemolojik ve Ontolojik Boyutları
(Sağsan ve Yücel, 2010, s. 14)

BİLGİ YÖNETİMİ KİSTASLARI	EPISTEMOLOJİK PERSPEKTİF	ONTOLOJİK PERSPEKTİF
ANALİZ BİRİMİ	Örgüte Bağlı Birey	Grup veya Örgüt
HEDEF	Kurama Yönelik Çıktılar (Disiplin)	Uygulamaya Yönelik Çıktılar (Meslek)
ANALİZ DÜZEYİ	Öznel	Nesnel
İNCELEDİĞİ ALANLAR	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kavramlar, Tanımlar, Terimler, Paradigmalar, Tipolojiler ▪ Bireysel Bilginin Üretimi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Modeller, Sistemler, Taksonomiler ▪ Grup veya Örgütsel Bilgi Üretimi
BİLGİ HİYERARŞİSİ	Bilgi ve Akıl	Fiziksel Süreç, Veri ve Enformasyon
ALGILANIŞ BİÇİMİ	Bilişsel (Cognitive)	Kural Koyucu (Normative)
KÜLTÜREL YAKLAŞIM	Emik	Etik

Bilgi yönetimi için kimi kıstaslar dikkate alındığında, epistemolojik ve ontolojik boyutları daha net anlaşılabilir. Tablo 1'e göre bilgi yönetiminin epistemolojik boyutu açıklanmalıdır. Çünkü birey temelli yaklaşımlar bilgi yönetimini farklılaştırmakta hatta özgünleştirmektedir. Bu boyutta bilgi yönetimi, örgüte bağlı bireyin bilgi üretme, yorumlama, algılama ve bilgiden sonuç çıkarma kapasitelerine yönelik kimi kuramları ele aldığı söylenebilir. Özellikle biliş bilimine bağlı orta ölçekli kuramlar burada büyük önem arz etmektedir. Bireyin enformasyonu akıl süzgecinden geçirerek bilgiyi nasıl elde ettiği ve beceri ile yeteneklerini bu dönüşüm sürecinde nasıl kullandığı, bununla birlikte karar alma süreçlerinin ve öğrenme yetisinin nasıl gerçekleştiği gibi konular, bilgi yönetiminin epistemolojik boyutuna ağırlıkla vurgu yapmaktadır.

Bu boyut birey temelli olduğundan inceleycilere öznel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu nedenle değişkenlik göstermektedir. Şöyle ki, bireysel düzlemde ele alınan bilginin her süreci, bir diğer kişiye göre değişebilmekte ve özgün modeller ortaya çıkabilmektedir. Alana ilişkin kavramların, tanımların ve özellikle paradigmalara yer aldığı bu boyut, bilgi yönetimini bir disiplin çerçevesinde ele alacak altyapıyı da kendiliğinden oluşturmaktadır. Örneğin, belli türden terimler ve paradigmlar bir araya gelerek alanın disiplin olma yönündeki ivmesini artırmaktadır. Bilgi hiyerarşisi açısından yaklaşılabilecek olursa (Bkz. Şekil 1), bilgi ve akıl adımları hem öznel hem de bireysel boyutu içerdiğinden bu bağlamda sınıflandırılabilir. Son olarak bilgi yönetimi, bireyden bireye gösterdiği değişkenliğinden dolayı, bir kültür içerisinde de kendine has özellikler sergilemekte ve emik bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Örneğin; kurumlara özgü genel geçerliği olan bilgi yönetim modellerinin oluşturulma gayretleri, teknoloji tabanlı bilgi yönetim sistemlerinin inşa süreçleri veya bilgiyle ilgili kuramların ortak noktalarından hareketle oluşturulacak taksonomiler, alanın ontolojik temelinde bulunan çıkarımlara işaret etmektedir.

Bilgi yönetiminin ontolojik boyutu birey odaklılıktan farklı olarak grup, takım, örgüt veya örgütler arası düzeyde analiz edilebilir. Epistemolojik boyutta ve bir disiplin çerçevesinde öğrenilen tanımlar, terimler, paradigmlar ve kavramların alanda bire bir uygulanmasıyla elde edilen bilgi yönetimi mesleği, örgütsel düzlemde öncelikten nesnellığe doğru bir geçişi de sağlamaktadır. Özellikle bilginin süreçlerine yani üretimi, paylaşımı, kullanımı, yapılandırılması ve denetlenmesine yönelik ortak kullanım alanlarının, ege-men paradigmlar çerçevesinde yer almasıyla bilgi yönetimi, nesnel bir gerçekliği yansıtmaktadır. Bundan dolayı epistemolojik boyutta bulunan bireysel düzlemdeki farklılıklar yerini, ortaklıklara bırakmakta ve alan uygulama-

ya kayarak nesnelleşme yolunda hızla ilerlemektedir. Hal böyle iken bilgi hiyerarşisi içerisindeki fiziksel süreç, veri ve enformasyon herkes için aynı anlamları içerdiğinden aynı zamanda ontolojik boyutta da değerlendirilmektedir. Bilgi yönetiminin ontolojik boyutu genellikle kural koyucudur. Mesleğin uygulamaya yönelik somut adımlarını içermekte ve kendine ait kuralları bünyesinde barındırmaktadır. Son olarak, her bir bilgi yönetim süreci her ne kadar farklı kültürlerde farklı şekillerde algılansa da, alanın meslek olarak ilerleyebilmesine yönelik farklılıkların, ortak bir kültür etrafında uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, bilgi yönetiminin ontolojik boyutunun emik değerlerden bağımsız olarak etik ilkeler doğrultusunda gelişim göstermesine gerek duyulmaktadır.

Her iki yaklaşıma dayanılarak bilgi yönetimi değerlendirildiğinde, disiplin ve meslek açısından son yıllarda hızlı bir ilerleme gösterdiği söylenebilir. Özellikle alana yönelik hem ulusal hem de uluslararası konferansların düzenlenmesi, kimi üniversitelerin lisans, yüksek lisans veya doktora programlarında bilgi yönetimine ilişkin programların bulunması, dergi sayısının çeşitliliği ve kitap sayısındaki artış, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle alanın disiplinlerarası bir özellik taşımasından dolayı hızlı gelişimi, kimi temel alanların içerisinde de yer almasını sağlamıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısımları, Tablo 1’de yapılan epistemolojik ve ontolojik perspektiften bilgi yönetimini değerlendirmektedir.

Paradigmalara Dayalı Bilgi Yönetimi Disiplini ve Arakesit Alanları

Bilgi yönetimini disiplinlerarası bir alan olarak değerlendiren çalışmaların genellikle büyük bir kısmı, onun ele aldığı temel paradigmalara atıfta bulunmaktadır. Bunun sebebi, alanın söz konusu bu paradigmalara dayalı olarak gelişim göstermiş olmasıdır. Söz konusu paradigmalar dört temel grupta toplanabilir: Teknolojik, sosyo-teknik, örgütsel veya örgütler arası ve insancıl. Bu paradigmalar; bilgi hiyerarşisi, bilgi türleri, epistemolojik ve ontolojik perspektif ile bilgi yönetiminin gelişimiyle ilgili konu başlıkları dikkate alınarak incelenebilir. Tarihi bir süreçten bakıldığında teknolojik paradigma bilgi hiyerarşisi açısından yapılandırılmış enformasyona işaret etmekte ve ontolojik bir temele dayanmaktadır. Bilgisayar bilimleri, teknoloji bilimleri, sistem kuramları ve mühendislik bilimleri gibi sayısal alanlar, genellikle bilgi yönetimi disiplininin teknolojik paradigması içerisinde değerlendirilmekle birlikte, alanın uygulama boyutunu da ele almaktadır. Bu paradigma aslında enformasyon yönetimi alanı içerisinde değerlendirilmektedir (Sağsan ve Yücel, 2010).

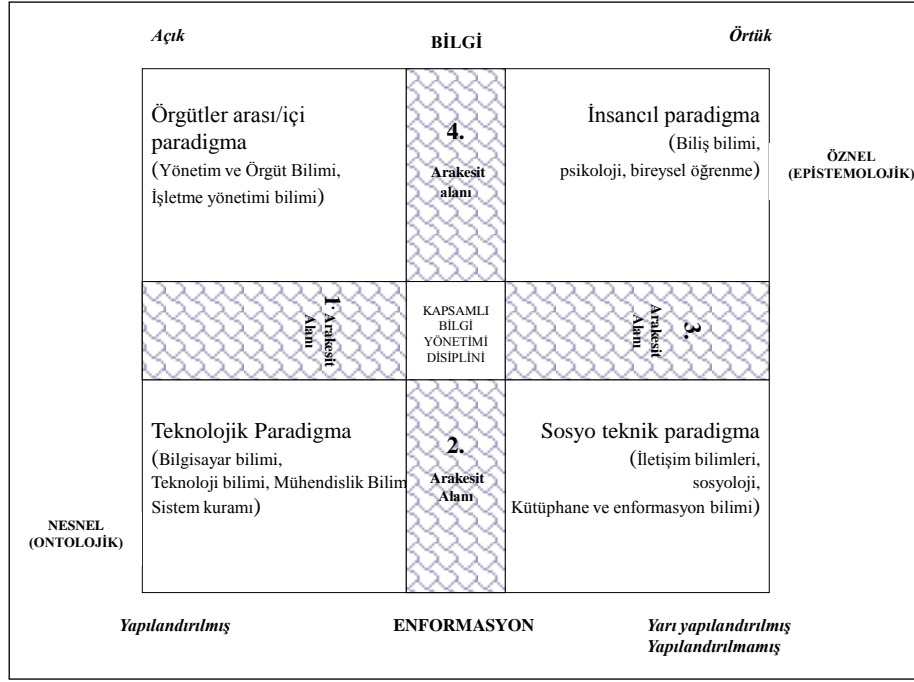
Yine aynı ontolojik bakış açısı içerisinde yer alan ancak sayısal bir paradigma olmaktan çok daha sözel bir alana kayarak bilgi hiyerarşisi açısından yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış enformasyonun işlenmesine imkan kılan sosyo-teknik paradigma; iletişim bilimleri, sosyoloji, kütüphanecilik ve enformasyon bilimi gibi temel disiplinleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu paradigmayı da enformasyon yönetimi alanı içerisinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır (Sağsan ve Yücel, 2010).

Her iki paradigmayı, bilgi yönetiminin gelişimini dikkate alarak incelediğimizde, özellikle enformasyonun işlendiği açıkça görülmektedir. Enformasyonun yönetilmeden bilgiye ulaşamayacağına açıkça bilindiği gerçeğinden hareketle, disiplinlerarası özellik arz eden bilgi yönetiminin ontolojik temelinde bu iki paradigmanın yer aldığı yadsınamaz. Bundan dolayı bu iki paradigmanın ara kesitinde (2. arakesit alanı) alana daha da zenginlik katan karar destek sistemleri, yapay zekâ çalışmaları, uzman sistemler gibi temel disiplinler, bilginin özellikle yapılandırılması ve sınıflandırılması (örneğin haritalanması, erişilmesi ve depolanması) yer almaktadır (Sağsan ve Yücel, 2010).

Bilgi hiyerarşisi açısından bakıldığında, enformasyondan bilgiye ve dolayısıyla ontolojik bakımdan epistemolojik bakışa geçişi sağlayan örgütler arası/içi ile insancıl paradigma, örtük ve açık bilgi türlerini içermektedir. Örgütler arası/içi paradigması, bilgi yönetiminin örgütlerde gerçekleşen bir süreç olduğunun altını çizmekte ve işletme bilimi, yönetim ve örgüt bilimi ile ekonomi bilimine dayalı önemli kuramları içermektedir. Bu kuramların özellikle açık bilgiyle olan ilişkisini de bilgi yönetimi disiplini ele almakta ve hem bir araştırma alanı hem de kuramlaşma sürecine yönelik olarak epistemolojik açıdan yorumlamaktadır.

İnsancıl paradigma, bilgi yönetiminin ortaya çıkışının odağında yer alan ve ona diğer disiplinlerle kıyaslandığında en belirgin farklılık kazandıran paradigmadır. Biliş bilimi, psikoloji ve bireysel öğrenme gibi temel disiplinler bu alan içerisinde yer almaktadır. Bilginin tamamıyla bireysel yani öznel olduğu gerçeğinden hareketle epistemolojik çıkarsamalarda bulunan insancıl paradigma, özellikle bilgi yönetiminde en önemli çalışma konularından birisi olan örtük bilgiyle ilgilenmektedir.

Örgütlerde çalışanların örtük bilgisinin nasıl açığa çıkarılıp faydaya dönüştürülebileceğine yönelik kimi varsayımlarda bulunan bilgi yönetimi disiplininin bu iki paradigmaya dayalı ara kesit alanı içerisinde ise (4. arakesit alanı), örgütsel öğrenme kuramları, bilgi kuramları, uygulama toplulukları, entelektüel sermaye ve yenilik kuramları gibi temel çalışma alanları bulunmaktadır.

Şekil 2. Bilgi Yönetimi Paradigmaları ve Arakesit Alanları (Sağsan, 2009)

Kuşkusuz teknolojik paradigma ile örgütler arası/içi paradigma arasında da sıkı bir ilişki vardır (1. arakesit alanı). Yönetim bilişim sistemleri, enformasyon yönetimi, bilgi yönetim sistemleri gibi temel çalışma alanları bu iki temel paradigmanın birleşiminden meydana gelmektedir. Bu arakesit alanı, yapılandırılmış enformasyonun açık bilgiye dönüştüğü bir alan olarak da değerlendirilebilir. Benzer şekilde sosyo-teknik paradigma ile insancıl paradigma arasında kalan alanda da (3. arakesit alanı), yeni çalışma alanlarının oluştuğu söylenebilir. Örneğin; sosyal ve grup düzeyinde öğrenme kuramları ile sosyal psikoloji bu alan içerisinde değerlendirilebilir. 3. arakesit alanı, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış enformasyonun özellikle örtük bilgiye dönüşebileceği, eşdeyişle bilgi yönetiminin nesnel/ontolojik temelden öznel/epistemolojik temele oturtulabileceği bir özellik arz etmektedir (Sağsan ve Yücel, 2010).

Bilgi yönetiminin paradigmalarına dayalı oluşturulan bu modeli de dikkate aldığımızda, disiplinin epistemolojik boyutunda ele alınması gereken son husus, hangi çerçevede eğitiminin gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Bilgi yönetimi eğitimi, yukarıda çeşitli yazarların verdiği paradigmlar ile disiplinlerarası bakış açılarından ele almak mümkündür. Bu nedenle, eğitim bo-

yutunun temel dayanak noktasını yine bilgi yönetimi paradigmaları ve alanın dayandığı temel disiplinler oluşturmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda, dört paradigma ve arakesit alanlarına dayalı oluşturulacak bir bilgi yönetimi eğitimi, ister akademik düzeyde lisans, yüksek lisans veya doktora programı içerisinde isterse de çeşitli sektörlere verilecek eğitim çerçevesinde tasarlansın, bu genç ve yeni disiplinin doğru ve kapsamlı anlaşılmasını sağlayacaktır. Söz konusu bu eğitimler ise bilgi yönetiminin ontolojik boyutunda değerlendirilebilir. Çünkü örgütlere bu alan pragmatist bir yaklaşım getirmekte ve somut uygulama adımlarına yönelik çeşitli türden varsayımlar ortaya koymaktadır.

YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları

Yakın Doğu Üniversitesi İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Doktora Programı'nın amacı 21. yüzyıl işletmelerinde bilgi olgusunun epistemolojik ve ontolojik arka planını sorgulayacak, teorik ve analitik düşünme becerisi ve yetisi kazanmış bilim insanı yetiştirmektir. Bu amaçla program, uluslararası alanda bilgi yönetiminin önemini, örgütler için neden gerekli olduğunu, örgütlerde üretilen bilgi varlıklarının katma değerini anlatabilecek öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bilginin sırasıyla bir örgüt içerisinde üretilmesini, paylaşılmasını, yapılandırılmasını, kullanılmasını ve denetlenmesini sorgulayarak gerekçeleriyle öğretecek bir temele ışık tutan program, yeniliğin ve buna paralel bilginin ekonomik ve işletme temeline dayalı ele alındığı bir altyapıya sahiptir (*YDÜ İKM başvuru belgesi, 2012*).

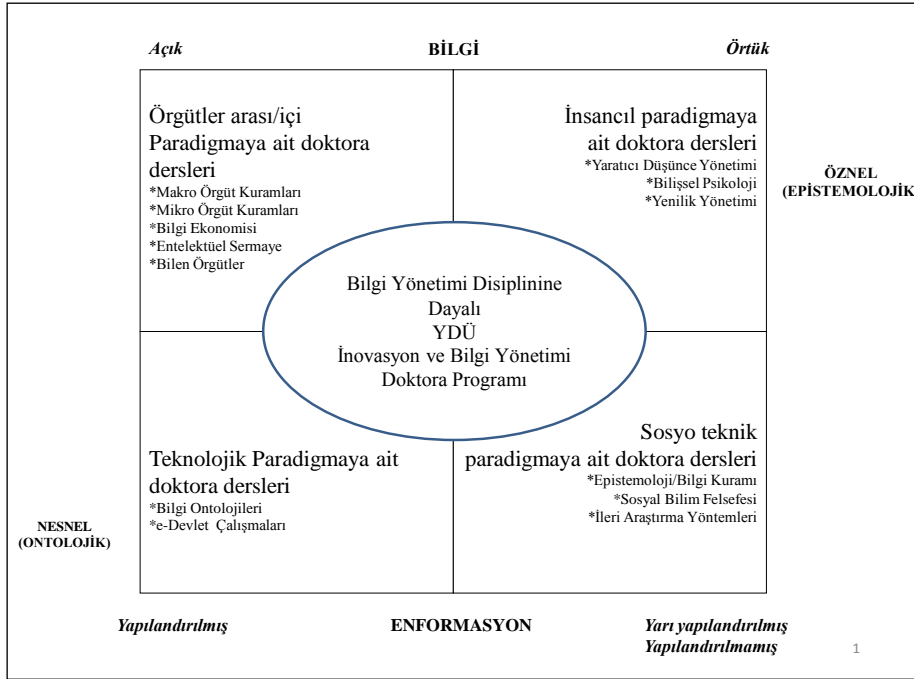
Aynı üniversitenin yüksek lisans programının amacı ise 21. yüzyıl işletmelerinde veri ve enformasyonun ötesinde bilgi (knowledge) olgusunun örgütsel pratik çıktılarını anlamaktır. Program, örgütsel bilginin arka planını sorgulayacak teorik ve uygulama temeline dayanmaktadır. 21. yüzyıl örgütlerinde veri ve enformasyon yönetimi, kütüphane ve enformasyon bilimleri sayesinde gerçekleşmektedir. Örgütlerin söz konusu bu veri ve enformasyonu bilgiye dönüştürüp rekabet avantajı yaratmada yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu yüzden bu program, "BİLGİ" olgusu temelinde 'öğrenen örgütlerden' 'bilen bir örgütün' nasıl yaratılabileceği araştırma sorunsalını irdeleyecek şekilde tasarlanmıştır.

Genç ve yeni gelişmekte olan ve disiplinlerarası bir özellik taşıyan bilgi yönetimi disiplinine dayalı bu program sayesinde öğrenciler, profesyonel olarak çalıştıkları işletmelerde;

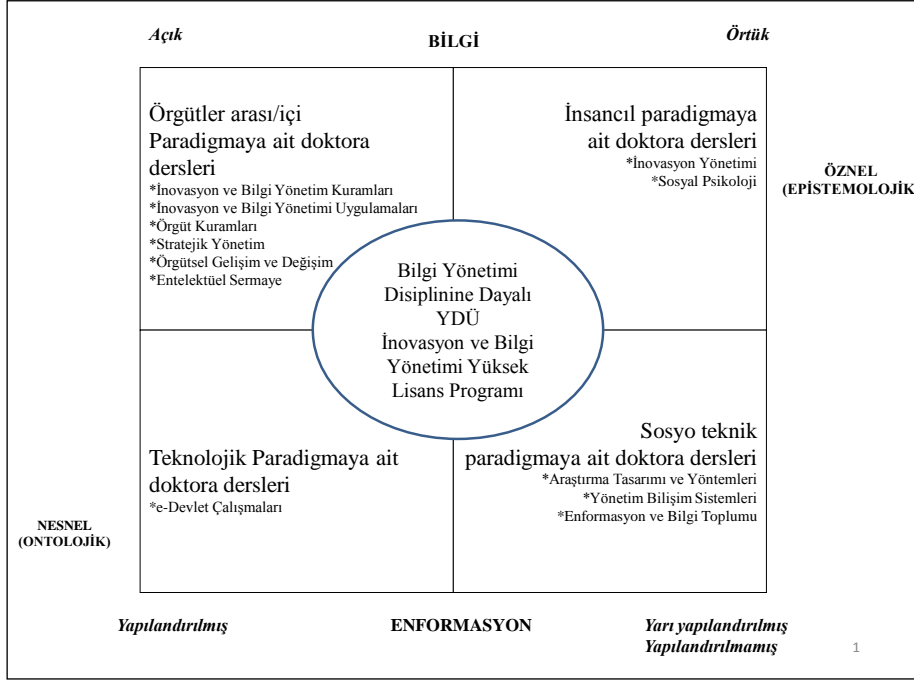
- Örtük bilgi kavramını,
- Entelektüel sermayenin önemini,
- Bilginin etkin ve eksiksiz işlenmesiyle yaratılan değer in örgüte katma değerini,
- Örgütlerin neden bilgi yönetimine gereksinim duyduklarını,
- Stratejik düzeyde bilgi ve yenilikle rekabet edebilmenin ayrıcalıklar ını öğrenme şansı yakalayacaklardır.

Her iki programın öğretim dili İngilizce'dir. 7 Aralık 2012 tarihinde 12/19 karar numarası ile KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu tarafından akredite edilmiştir.

Yukarıda çizilen kavramsal çerçeveye uygun olarak oluşturulan her iki programın ders müfredatı, bilgi yönetiminin dayandığı dört temel paradigma üzerinden incelenebilir. Hangi paradigmanın hangi dersleri kapsadığına yönelik bir çıkarsama yapıldığında, ders programının disiplinlerarası bu alanla örtüştüğü görülebilir (Şekil 3 ve 4).

Şekil 3. Bilgi Yönetimi Disiplinine Dayalı YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Doktora Programı

Şekil 4. Bilgi Yönetimi Disiplinine Dayalı YDÜ İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans Programı

Sonuç

Kuşkusuz, bilgi yönetimi; tartışmalı, yeni ve genç bir disiplin olarak 21.yüzyılın son çeyreğine kadar tam bir fikir birlikteliği olmadan gelişmeye ve ilerlemeye devam edecektir. Ancak unutulmamalıdır ki, alana yöneltilen her eleştiri ve bunlara verilen cevaplar, ona atfedilen değeri de ortaya koymaktadır. Her ne kadar alan interdisipliner bir temele dayanmış olsa da, alanın kendine özgü kavramları, sahip olduğu dergi ve konferansları, bir meslek grubunun olması ve profesyonel topluluklarının bulunması, alana yönelik üniversitelerde artık çeşitli paradigmalara dayalı müfredatlarının bulunması gibi gerekçeler, onun ayrı ve genç bir disiplin olduğu gerçeğini yadsıyamaz ve inkar edemez. Bu gerçek temellere dayalı olarak 2012 yılında hizmete giren Yakın Doğu Üniversitesi İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans ve Doktora Programları, bilginin yaratıcılık ve yenilikle imtihanını sorgular nitelikte öğrenci yetiştirmeye dinamik akademik kadrosuyla hazırdır.

Kaynakça

- Abrahamson, E. (1996). Management fashion. *Academy of Management Review*, 21(1), 254-285. doi: 10.5465/AMR.1996.9602161572
- Ackoff, R.L. (1989). From data to wisdom. *Journal of Applied Systems Analysis*, 16, 3-9.
- Drucker, P. (1992). *Managing for the future*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Drucker, P. (1993). *Post-capitalist society*. New York: Harper Business.
- Edvinsson, L. (1997). Developing intellectual capital at Skandia. *Long Range Planning*, 30(3), 366-373. doi: 10.1016/S0024-6301(97)90248-X
- Nonaka, I. ve Nishiguchi, T. (2001). Conclusion: Social, technical, and evolutionary dimensions of knowledge creation. I. Nonaka ve T. Nishiguchi (Yay. Haz.), *Knowledge emergence: Social, technical, and evolutionary dimensions of knowledge creation* içinde (ss. 286-290). New York: Oxford University Press.
- Sağsan, M. (2007). Uygulamadan disipline bilgi yönetimi ve bir alan çalışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 40(4), 103-131.
- Sağsan, M. (2009). Knowledge management discipline: Test for an undergraduate program in Turkey. *Electronic Journal of Knowledge Management*, 7(5), 627-636. 20 Ağustos 2014 tarihinde <http://www.ejkm.com/issue/download.html?idArticle=212> adresinden erişildi.
- Sağsan, M. ve Yücel, R. (2010). Bir disiplin olarak bilgi yönetimi ve eğitimi. M. Sağsan (Der.), *Bilgi yönetimi disiplini ve uygulamaları: Kamu kurumlarından örneklerle* içinde (ss. 13-34). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practise of learning organization*. New York: Doubleday.
- Stewart, T.A. (1997). *Intellectual capital: A New wealth of organization*. New York: Doubleday.
- Sveiby, K. E. and Risling, A. (1986). *The knowledge firm - This century's most important managerial challenge?*. Malmö: Liber AB.
- Walz, E. (1998). *Information warfare: Principles and operations*. Boston: Artech House.
- Wiig, K. M. (2000). Knowledge management: an emerging discipline rooted in a long history. C. Despres ve D. Chauvel (Yay. Haz.), *Knowledge horizons: The present and promise of knowledge management* içinde (ss. 3-26). Boston: Butterworth Heinemann.
- YDÜ *innovation and knowledge management programme başvuru belgesi*. (2012, 7 Aralık)
- Yumuşak, İ. G., Erarslan, C. ve Bayraktar, Y. (2009). *Küreselleşme sürecinde yeni ekonomi ve iktisat politikaları*. Ankara: Nobel.

Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitiminde Yeni Bir Soluk

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Bayter

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. mbayter@hotmail.com

Özet: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2010 yılında yasal olarak oluşmuştur. Yazılı, basılı veya elektronik her tür ortamdaki bilginin düzenlenmesi, erişimi, yayımlanması ve yeniden kullanılması aşamalarında görev yapacak, çağdaş bilgi hizmetlerinin gelişimine paralel olarak en ekonomik ve etkili çözümlerin oluşturulmasına katkı sağlayacak bilgi ve belge yöneticilerini yetiştirmek ve bilginin gelişiminde öncülük etmek ve bilgi çağında önderlik edecek uzman kişileri eğitmek amacıyla bölüm kurulmuştur. Ülkemizde altmış yılı aşkın bir geçmişe sahip ve son yıllarda hızla gelişen Bilgi ve Belge Yönetimi (Kütüphanecilik) eğitiminin deneyimlerinden ve başkent Ankara'nın sunduğu avantajlardan yararlanarak 2013-2014 eğitim yılında eğitim-öğretime başlamıştır. YBÜ-BBY, uzun vadede, kurumsal kimliğini geliştirerek ve başarısını kanıtlayarak Türkiye'de ve dünyada ön sıralara yerleşen marka bir bölüm olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Bilgi ve Belge Yönetimi, Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi, Bilgi ve Belge Yönetimi Misyona, Vizyon ve Hedefler

Giriş

Günümüzde bilgi üretiminin artması, giderek sayısallaşması ve ağ ortamından erişilebilir olması bilgi hizmetlerinin büyük bir dönüşüm geçirmesine neden olurken, bilgi ve belge yöneticilerine daha fazla ihtiyacı gündeme getirmiştir. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi de bu ihtiyaçtan kurulmuştur. İletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmelerin kütüphaneler dışında da bilgi depolamaya, düzenlemeye ve erişime olanak sağladığını; buna paralel olarak hizmet anlayışının da değişerek kullanıcıların istek ve beklentilerine uygun bilgi sistemlerinin oluşturulmasının ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda yeni kurulan Yıldırım Beyazıt

Üniversitesi (YBÜ) Belge Yönetimi Bölümü Programı, üretim ortamı ne olursa olsun, her türlü bilginin sağlanması, derlenmesi, analizi, düzenlenmesi, saklanması ve kullanılabilmesi gibi temel fonksiyonlar göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (YBÜ) Belge Yönetimi Bölümü'nün Amacı

Bilgi, çağımızda ekonomik bir güçtür. Bilginin artışıdaki ivme ve paylaşımındaki hız bilgi kaynağı türlerinin ve bilgi erişim araçlarının çeşitlenmesine neden olmuştur. Bilgi artık sadece basılı kaynaklarda değil gittikçe artan bir oranda sayısal hatta mobil teknolojilerde yer almaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bilginin işlenebilme, erişilebilme ve iletilebilme kapasitesini artırmış ve hızlandırmıştır. Ağlar sayesinde birbirine bağlanabilen bilgisayarlar aracılığı ile dünya küçülmüş, küreselleşme olgusu yaygınlık kazanmıştır. Teknolojinin ve internetin sunduğu olanaklar, ağa aktarılan bilgi miktarı ile bilginin erişim ve dolaşım hızını büyük ölçüde artırmıştır. Bu durum, ekonomik ve toplumsal yapıyı derinden etkileyen hızlı değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağı simgeleyen 'bilgi', doğal olarak bu çağa özgü toplumun, niteliğini, iş görme yöntemleri ve iş süreçlerini de değiştirmektedir. Bilgi toplumunu oluşturacak bireylerin sorun çözme ve karar verme aşamalarında bilgiye gereksinim duyan, gereksinim duyduğu bilgiye erişebilen, onu yorumlayabilen, kullanabilen ve edindiği bilgiyi temel alarak yeni bilgiler üretebilen 'bilgi okuyucuları' olmaları öngörülmektedir. Teknolojinin değiştirdiği bir toplumda, bireylerin bilgi okuyucu olma zorunluluğu, kütüphaneleri ve diğer bilgi merkezlerini, bilgi okuyuculuğunu öğreten bir eğitim merkezi haline dönüştürmüştür. Bilgi ve Belge Yöneticileri (Kütüphaneciler), günümüzde, geleneksel kütüphanecilik işlemlerinin yanı sıra bilgi paylaşımı ve yayımını artırmak için bilgi teknolojilerinin kullanımı yollarını da öğreten kişiler olmuşlardır (Ankara, 2014).

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün amacı; yazılı, basılı veya elektronik her tür ortamdaki bilginin düzenlenmesi, erişimi, yayımlanması ve yeniden kullanılması aşamalarında görev yapacak, çağdaş bilgi hizmetlerinin gelişimine paralel olarak en ekonomik ve etkili çözümlerin oluşturulmasına katkı sağlayacak bilgi profesyonellerini yetiştirmektir. Bilgi ve belge yöneticileri, kütüphaneler, müzeler ve arşivler de dahil olmak üzere her türlü bilgi merkezinde geniş bir sorumluluk ve iş alanına sahiptir. Bilgi yönetimi ile ilgili işlemlerin tasarlanması, yönetilmesi, kurumun iş süreçleri ile bütünleştirilmesi ve hizmetlerin geliştirilmesi bu sorumluluklardandır. Bölüm, söz

konusu kurumlardaki basılı kaynakların yanı sıra metin, resim, ses, görüntü içeren her tür bilgi kaynağının elde edilmesi, düzenlenmesi, paylaşılması ve gereksinim duyanlara hızlı, kolay ve ekonomik biçimde sunulmasında, kurumsal bilginin değerlendirilmesinde ve etkin olarak kullanılmasında görev alacak, ulusal ve uluslararası alanda teorik, teknik ve mesleki bilgiye sahip nitelikli insan gücünün yetiştirilmesini sağlamaktır. Uygulama düzeyinde görev yapacak bilgi ve belge yöneticilerini eğitmek ve mesleğin ihtiyaç duyduğu atılım ve değişimleri yönlendirebilecek ve gerçekleştirebilecek kişiler yetiştirmek ve bilgi kullanıcılarına, araştırmacılara ve karar verme mekanizmasındaki kişilere elektronik veya kâğıt ortamda bilgi ve belge hizmeti verebilecek şekilde donatılmış bilgi uzmanı ve yöneticiler yetiştirmek amaçlanmaktadır.

Misyon

Yirmi birinci yüzyılın başından itibaren bilgi toplumuna dönüşüm hız kazanmış, bilgi ekonomisi adıyla yeni bir ekonomik yapı oluşmuştur. Bu çerçevede bireylerin ekonomik kazanımları, bilgi, öğrenim kalite ve düzeyleri ile ülkelerin rekabet güçleri ise insan ve sosyal sermayeleri ile ölçülür hale gelmiştir. Bu değişim ve gelişim; bilginin üretilmesi, kullanılması ve paylaşılmasından birinci derecede sorumlu bilgi ve belge yöneticileridir. Bu durum Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) beklentileri artırmıştır. Artan bu beklentilere yanıt verecek ve bilgiyi ekonomiye dönüştürecek bilgi temelli bir toplumun oluşmasına katkı sağlamak BBY bölümlerinin ana misyonu haline gelmiştir.

Arşiv, kütüphane ve dokümantasyon merkezleri gibi klasik bilgi ve belge sağlayıcı kurumların yanı sıra sanal ortamda yer alan ve üretilen her tür bilgi ve belge erişilebilir ve kullanılabilir olmalıdır. Bölümün misyonu bilgiye ihtiyaç duyan her türlü kullanıcının bilgi ve belgeye en hızlı bir şekilde ulaşımını sağlayacak yönetim süreçlerini planlamak ve geliştirmek üzere mesleki yetkinliğe, yöneticilik becerileri ve iletişim kabiliyetine sahip uzmanlar yetiştirmek, bilgi ve belge yönetimi için gerekli teorik bilgi alt yapısına sahip olan ve bu birikimini, uygulama esnasında karşılaştığı sorunları analiz edip çözüm üretmede kullanabilen araştırmacılar ve yöneticiler yetiştirmek, mesleki alanda, güncel bilgi ve iletişim teknolojilerini takip edip projeler geliştirmektir.

Ülkemizde bilgi ve belge yönetimi eğitimi alanında altıncı olan Bölüm, BBY eğitim ve öğretiminde farklılıklar katmak üzere rekabetçi bir temelde kuruluş ve kurumsallaşmasını gerçekleştirerek küresel ölçekte konumlanma çabası içerisinde. Bunu gerçekleştirmek için bir yandan misyon ve vizyo-

nunu farklılaştırmayı, diğer yandan Ankara'nın dinamikleri ile ilişkilendirerek gelişmeyi amaçlamaktadır. YBÜ-BBY, eğitim ve araştırma faaliyetlerinde şunları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır:

- Türkiye'nin küresel bir oyuncu olma vizyonuna paralel, öğrencilerin % 25'ini yurtdışından almak için iletişim, tanıtım, işbirliği vb. girişimlerinde bulunmak,
- Türkiye'nin ve çevre ülkelerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve belge yöneticilerini yetiştirmek üzere tercih edilen merkezlerden biri olmak,
- Araştırmaları teşvik ederek bilgi yoğun ürünleri ortaya çıkarmayı sağlamak,
- Özel ve kamu sektörlerinin taleplerine göre projeler geliştirecek, kamunun, bilgi dünyasının ve sivil toplumun bilgi sorunlarına çözüm getirmek,
- Toplumsal düzende bilimsel anlayışı hâkim kılabilecek çalışmalar yapmak ve yaklaşımlar geliştirmek üzere eğitim ve araştırmalarda toplumsal sorun, eğilim ve açılımları proje bazlı çalışmalara konu ederek toplumsal fayda veya katkı sunmayı planlı bir biçimde gerçekleştirme yoluna gitmek,
- Bireyin ve toplumun entelektüel ve yenilikçi kapasitesinin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla bilimsel bilginin üretilmesini, yayılımını, sosyal ve ekonomik faydaya dönüştürecek uzmanlar yetiştirmek.

Misyon Bileşenleri

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan Toplum Bilimleri Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü;

1. *Eğitim*: Eleştirel ve Yenilikçi Düşünmeyi Teşvik Eden Eğitimler Verir.

Bölüm araştırmacı, yenilikçi, çok-uluslu ve kültürel çeşitliliğin olduğu bir ortamda öğrencilerine en yüksek kalitede eğitim vermeyi, kariyerlerinde başarılı olmaları için gelişimlerine katkıda bulunmayı ve topluma faydalı bireyler olmaları için teşvikte bulunmayı eğitim stratejisi olarak benimser.

2. *Araştırma*: Yeni Ufuklar Açan Araştırmalar Yapmayı Teşvik Eder ve Yürütür.

Araştırmalarımızda temel amaç "insanlık için daha iyi bir dünya" idealine katkıda bulunmaktır. Bölüm keşfedici ve yenilikçi araştırmaların tasarlandığı ve yürütüldüğü bir merkez olmayı hedefler.

3. *Toplumsal Sorumluluk*: Bireysel Aydınlanma ve Toplumsal Gelişime Yardımcı Olan Faaliyetleri Destekler.

Bölüm çalışan ve mensuplarının toplumsal duyarlılık ile hareket ederek yerel ve ulusal kalkınmaya hizmet edecek projeler geliştirme ve uygulamayı, ulusal kültürün hakikati arama ve yenilikçilik yönünde şekillenmesine katkıda bulunmayı ve bilgi erişim sorunlarına çözüm ortağı olmayı misyonlarından biri olarak görür.

Eğitim Misyonumuz İçin Genel Stratejilerimiz:

- Bölüm derslerini birbirinden bağımsız değil, birbiri ile entegre hale getiren ve bunu sağlamak için bir odak perspektif oluşturan yaklaşıma geçmek,
- Bilgi merkezleri ve uygulama alanlarını ilişkilendirmek (misafir konuşmacı, firma ziyaretleri, bilgi merkezleri ve uygulama incelemeleri vs.),
- Dersin yanı sıra araştırma ve okumanın teşviki,
- Öğrenciye öğretmekten çok, öğrenme yoldaşlığı ve öğrenme koçluğu yapılması,
- Öğrenciler için aktif öğrenme ortamlarının tasarımı ve yönetimi temel görev olarak görülmesi,
- Alanında önde gelen öğretim üyeleri ile öğrencileri buluşturma,
- Araştırmaya dayalı öğrenimi geliştirme,
- Eğitim yönteminde yenilikçiliği benimseme,
- Özgün eğitim materyal ve yöntemleri geliştirme ve bilgi merkezlerinin değişen ihtiyaçları doğrultusunda sürekli güncellenecek içerik ve yeni yaklaşımlar geliştirme,
- Bilgi toplumunda gerekli en temel iki özellik olan analitik ve yenilikçi düşünme biçimini sentezleyerek kazandırmak.

Toplumsal Sorumluluk Misyonumuz için Genel Stratejilerimiz:

- Teknolojik ve sosyal çalışma programlarını ve araştırma faaliyetlerini toplumun genel menfaatlerine adapte etmeye çalışmak,
- Araştırma ürünlerinin topluma ve bilime katkı sağlayacak şekilde yayılımını sağlamak,
- Bilgi ve Belge Yönetimi alanında düşünce geliştirme ve uygulama aşamalarında önemli bir rol oynamak,
- Bilgi sorunlarının çözümlerine aktif katkı sağlamak,

- Toplumumuzun, bilgi toplumuna doğru evrilmesinde önemli roller üstlenmek,
- Toplumsal değerlerin öneminin eğitimin her aşamasında öne çıkarmak,
- Toplumun bilgi öncelikli sorunlarına yönelik araştırma/uygulama/ eğitim faaliyetlerini desteklemek,
- Topluma açık bilgilendirme ve bilgi hizmetlerinde yardımcı olmak.

Girişimci Misyonumuz İçin Genel Stratejilerimiz:

- Bölümde bulunan tüm aktörlerinin girişimci kapasitelerini geliştirme,
- Uygula ya da yok ol (apply or die) kuralını Bölüm politikası haline getirme,
- Proje Fikirleri Stoku (İmkân bulunduğu hayata geçirilecek proje fikirleri) oluşturma,
- Katma değer doğuran dış paydaşlarla güçlü bağlar kurmak,
- Bölüm-uygulama alanı ile işbirliğini arttırmak,
- Kurumlar arasında etkin bilgi akışını destekleyecek faaliyetlerde bulunmak,
- Girişimci düşünme ve liderlik uygulamalarını teşvik edici olmak.

Vizyon

Türkiye, gerek tarihsel arşiv birikiminin zenginliği gerekse büyüyen ekonomik ve sosyal yapısıyla bilgi ve belge yönetimi alanında istihdam edebileceği nitelikli bir uzman kadroya ihtiyaç duymaktadır. Bölüm, uzman bir yönetici kadronun yetişebilmesi için araştırma yapabilecek bilgi alt yapısına sahip, tarihsel bilgi kaynaklarını modern araştırma araçlarıyla kullanabilen ve her tür bilgi kaynağını düzenleme ve yararlandırmaya hazır hale getirebilen nitelikli bilgi ve belge yöneticilerini sahaya kazandıracaktır. Bölüm, yüksek eğitim ve öğretim standartları ile alanında aranan, imajı ve saygınlığı yüksek bireyleri mesleğe hazırlayacaktır.

Bilgi ve Belge Yönetimi, bireylerin çeşitli konularda gereksinim duydukları bilgilerin kütüphane, arşiv, dokümantasyon merkezi ve bilgi merkezi gibi kurumlar tarafından toplanması, kayıt altına alınması, korunması, düzenlenmesi ve basılı elektronik ortamlarda hizmete sunulması ile ilgili ilke, işlem ve hizmetleri araştıran-geliştiren ve öğreten bir bilim alanıdır (Tonta, 2000, 175). Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri, temelde, gerek kamu gerekse özel sektöre yönelik olarak profesyonel hizmet sağlamak üzere gerekli

donanıma sahip eleman yetiştirmek üzere kurulmuştur. Bu anlamda, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin eğitim programları değerlendirildiğinde; gerek mesleki, gerekse yönetsel becerileri kapsayan müfredat programları olduğu görülmektedir. Bilgi toplumu ve enformasyon devrimi kavramlarıyla birlikte, bilginin toplanmasında, işlenmesinde, düzenlenmesinde, kullanıma sunulmasında, paylaşımında, transferinde özetle bilginin yönetiminde uzmanlık önemli bir unsur haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle, tüm bu süreçleri gerçekleştirebilecek bilgi ve belge yöneticilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda bir uzmanlıkla, mevcut bilgilerden yararlanılarak yeni bilgilerin üretimi, yeni teknolojiler geliştirilmesi ve böylece bilgi toplumunda ekonomik gelişmenin sürekliliği sağlanmış olur. Bilgi ve belge yöneticileri olarak isimlendirilebilecek meslek grupları arasında, en başta; kütüphaneciler, arşivciler, dokümantasyon uzmanları, bilgi ve belge yöneticileri gelmektedir. Bir başka deyişle, kütüphaneciliğin temelinde bilişsel bir gereksinimini karşılamak için bilgi arayan kullanıcıyla söz konusu gereksinimi yanıtlayabilecek bilgi kaynakları ya da potansiyel çözümler içeren bir bilgi sistemi arasındaki etkileşim ve bu etkileşimin gerçekleşebilmesi için yapılması gerekli işlemler yatmaktadır (Van House ve Sutton, 1996).

Bugün gelişmişliği belirleyen öge, ülkelerin bilgi üretiminde, kullanımında ve uygulanmasında erişilen düzeydir. Tarihsel süreçlere bakıldığında tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte yaşanan önemli olayların bilgi merkezlerinin ve bilgi ve belge yöneticilerinin üzerinde büyük ve anlamlı etkileri olmuştur (Çakın, 1999). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin yaşandığı son kırk-elli yıldır da benzer bir süreç yaşanmakta, değişim rüzgârları bilgi ve belge yönetiminin neredeyse her boyutunu etkilemektedir. Etkilenmeyen bir boyut pek kalmamış gibidir. Bilgi merkezleri açısından, bilgi kaynakları açısından, kullanıcılar açısından, sunulan hizmetler açısından çok yönlü bir etkilenme söz konusudur. Böylesine hızlı ve sürekli değişim ortamında bilgi hizmeti sunma konumundaki bilgi profesyonellerinin nasıl yetiştirilmesi gerektiği, mesleki literatürde öncelikli bir alan olarak önemini hep korumuş, korumaya da devam etmektedir. Son yıllarda meydana gelen teknolojik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak internetin ve sosyal ağların yoğun bir biçimde kullanılması ve kullanıcıların buldukları ortamlardan bilgi kaynaklarına ve bilgi hizmetlerine uzaktan erişmeye başlamalarının bir bilim disiplini olarak Bilgi ve Belge Yönetimini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bilgi ve Belge Yönetimi olarak adlandırılan bu uzmanlık alanının bilgi hizmetleri ve bilgi sistemleri tasarlama, işletme ve yönetmeyle ilgili hem teknik bir yönü hem de kullanıcıların bilgi arama, bulma, değerlendirme, sınıflama, kullanma ve paylaşma davranışları açısından sosyal bilimlere ilgilendiren bir yönü bulunmaktadır. Öte yandan, mevcut bilgi kaynaklarının sayısal ortamlara aktarılması ve yeni bilgilerin çoğunlukla dijital

olarak üretilmesi bilgi yönetimi ile ilgili uzmanlık alanlarının (bilgi araştırmaları, kütüphanecilik, arşivcilik, belge yönetimi, bilişim, bilgisayar mühendisliği vb. gibi) da yakınlaşmasına neden olmaktadır. Kütüphane, arşiv, bilgi merkezi ve bilgi işlem merkezi gibi bellek kuruluşlarında bilgi yönetimiyle ilgili süreçler giderek birbirine benzemektedir. Metin, resim, ses, görüntü içeren her tür bilgi kaynağına ağ ortamından kolayca erişim sağlanması, geleneksel kütüphane materyallerinin sayısallaştırarak ağ ortamına aktarılması bilgi hizmetlerinin de büyük bir dönüşüm geçirmesine yol açmaktadır. Bu dönüşüm kütüphane, arşiv ve müzelerin kendi bilgi kaynakları ve hizmetleriyle Web aracılığıyla erişilenlerin bütünleştirilmesini gerektirmektedir. Dönüşüm bilgi yöneticilerini, kütüphanecileri ve arşivcileri de etkilediğinden bilgi ve belge yönetimi eğitimi veren bölümlerin de gelişmeye hazır olmaları, bilgi profesyonellerinin hızla eskiyen bilgi ve becerilerini yenilemek için esnek ve disiplinlerarası programlar sunmaları gerekmektedir. Öte yandan, Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin de beklentileri yükselmektedir. Bölümlerden mezun olan çok sayıda öğrenci bilgi mimarisi, web tasarımı, kullanılabilirlik uzmanlığı, etkileşim tasarımı gibi bilgi ve becerilere önem veren yeni iş alanlarında çalışmayı arzu etmektedirler (Çakın, 2012, s. 274). Bu açıdan keşif ve yenilik doğuran araştırmalarıyla ufuklar açan, mensup ve yetiştirdikleriyle daha iyi bir gelecek inşasına katkı sunan, geliştirdiği toplumsal projeler ile ulusal ve küresel kültürün insanlık değerleri üzerinde yükselmesine yardımcı olacak bir bölüm olmak gerçek hedefimizdir. İster kütüphane, arşiv, bilgi merkezi gibi geleneksel kuruluşlarda isterse yeni yeni ortaya çıkan ya da çıkacak olan bilgiye dayalı çalışma alanlarında olsun, kayıtlı her türlü bilginin sağlanması, düzenlenmesine, erişimine, yeniden biçimlendirilmesine, iletilmesine ve korunmasına yönelik çeşitli bilgi hizmetlerini yürütebilecek, yönlendirebilecek ve geliştirecek düzeyde nitelikli insan gücünü yetiştirmek amacımızdır.

Vizyoner Hedeflerimiz

Bilgi ve belge yöneticileri kayıtlı her türlü bilgiye erişimi sağlayacak hizmetleri yürütebilecek, yönlendirebilecek ve geliştirebilecek bilgi, beceri, teknik ve davranışlardan oluşan mesleki birikime sahip olması beklenir. Gereksinim duyulan bilgilerin ekonomik olarak, zamanında, yerinde ve kullanıcıların istedikleri biçim ve platformlarda kendilerine ulaştırılması bu kuruluş ve örgütler açısından büyük önem taşımaktadır. Bilgisayar, telekomünikasyon ve internet teknolojileri bilginin keşfedilmesinde, üretiminde, depolanmasında, dağıtımında ve kullanımında “devrim” olarak nitelendirilebilecek değişimlere yol açmıştır (Tonta, 2000, s. 74). Bu bağlamda hedeflerimiz:

1. Bilgi ve ileri standart üretmede ve paylaşmada çok disiplinli bir yaklaşımla, yerel, bölgesel ve küresel kaynakları harekete geçirerek sinerji oluşturmak,
2. Öğrenmede, araştırmada, öğretmede, paylaşmada ve uygulamada ileri bir bölüm olmak,
3. Toplumumuzun ve insanlığın bilgi birikiminden yararlandıracak uzman kişileri yetiştirmek ve karşılaşılan sorunlara insan merkezli çözümler üreterek geleceği inşa etmek,
4. Sunduğu eğitim ve yaptığı araştırmalar ile ulusal ve uluslararası düzeyde bilinen ve itibarlı bir “bölüm” olmak,
5. Bilimsel kuram üretilen ve ekolleşmeye dönüştürülen bir odak olmak,
6. Yenilik üretim merkezi olmak, patentler ve ticarileştirme çalışmaları ile sektöre yön vermek,
7. En yüksek nitelikli öğrenci ve öğretim elemanlarını bünyesine çekerek eğitim ve araştırmalarda “rekabet üstünlüğü” elde eden ve bunu sürdürebilen bir bölüm olmak,
8. Geliştirdiği eğitim ve öğretim programları ile başta Türkiye ve komşuları olmak üzere ülkelerin ihtiyaç duydukları “bilgi ve belge yöneticileri yetiştirmede” merkez bölüm olmak,
9. Bünyesindeki öğretim elemanları ve öğrencilerini kadim geleneğin bilgeliği ile modern bilimsel yaklaşımı sentezleyebilen “bilge-bilim insanı” nitelikleri ile örnek bir bölüm olmak,
10. Oluşturduğu teşvik edici ortam ile fikirler arası rekabeti derinleştiren ve bunların birer ekole dönüşmesine odaklık eden bir bölüm olmak.

Değerlerimiz

Çalışmalarımıza, kurumsal kültürümüze ve kimliğimizin oluşumuna yön veren değerlerimiz şunlardır:

1. Yönetmel Değerlerimiz
 - a. Değerlere Dayalı Yönetim-Belirlediğimiz ve benimsediğimiz değerlerimizi kurumsallaştırmak ve her tür sapmaya karşı toleranssız olmak,
 - b. Öğrenerek İlerleme-Sürekli gelişim için öğrenerek ilerlemeyi esas almak.
2. Eğitim Değerlerimiz
 - a. Mükemmellik-Öğrenim ve öğretimde mükemmellik öncelikler sıralamasında asla yeri değişmeyecek bir anlayış ve uygulama geliştirmek,

- b. Uluslararası Yaklaşım-Uluslararası bir bakış ile öğrenim ve öğretim faaliyetlerini sunmak,
 - c. Öğrenci Odaklılık-Eğitim faaliyetlerinde öğrenci odaklılığı benimsemek,
 - d. Analitik ve Yenilikçi Yaklaşım- Bilgi toplumunda gerekli en temel iki özellik olan analitik ve yenilikçi düşünme biçimini sentezleyerek öğrencilere kazandırmak.
3. Araştırma Değerlerimiz
- a. Disiplinlerarası Yaklaşım-Farklı disiplinlerin ortak yaklaşımlarını aynı süreçlerde bütünleştirerek geniş bakış açıları sunmak ve yeni keşifler yapmak,
 - b. Araştırma İşbirliklerini Teşvik-Bilimsel faaliyetlerde bölüm içi ve dışı, ulusal ve uluslararası işbirliklerini teşvik etmek.
4. Toplumsal Sorumluluk Değerlerimiz
- a. Toplumsal Duyarlılık-Bölüm öğretim elemanlarına ve öğrencilerimize toplumsal gelişmelere duyarlı davranmalarını teşvik etmek,
 - b. Çözüm Ortağı-Ulusal ve küresel sorunlara araştırma ve önerileriyle çözüm ortağı olmak,
 - c. Yerel ve Ulusal Kalkınmaya Destek-Tercih ve faaliyetlerini yerel ve ulusal kalkınmaya faydalı olacak şekilde planlamak ve yürütmek.
5. Girişimcilik Değerlerimiz
- a. Sosyo-ekonomik fayda sağlamada ulusal ve küresel ölçekte ihtirashlı olmak,
 - b. Bilimsel Fayda ile Toplumsal Fayda Arasındaki Dengeyi Gözetmek-Faaliyetlerinde bilimsel kazanım ve kaygılar ile ekonomik fayda arasında denge kurmak,
 - c. Girişimciliği Teşvik Etmek- Öğretim elemanlarını ve öğrencilerini girişimci olmaya teşvik etmek.

Program

Bilgi ve Belge Yönetimi (Kütüphanecilik) mesleği, bilgi sistemleri tasarımı, kurulması, yönetimi, yaşatılması ve kullanıcılarla bilgi kaynakları ya da bilgi sistemleri arasında bağlantı ya da etkileşim kurulması ile yakından ilgilidir. Kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin saptanması, aracılık ve bilgi aktarma süreci bilgi ve belge yöneticiliğinin üzerinde çalıştığı belli başlı konuları oluşturmaktadır. Bu bağlamda bilgi ve belge yönetimi eğitimi veren

okullar ders programlarında bilginin düzenlenmesi, bilgi sistemleri tasarımı, bilgi erişim, kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin karşılanması ve bilgi hizmeti sağlanması, bilgi ekonomisi vb. gibi derslere yer vermektedirler. Bilginin üretilmesi, bir yerden bir yere iletimi, depolanması, erişimi ve kullanımıyla ilgili kişiler, örgütler ve teknolojiler ile bilgi sistemleri aracılığıyla hizmet verdiğimiz toplumsal, siyasal, ekonomik ve yasal sistemler de bilgi ve belge yönetiminin ilgi alanına girmektedir. Bilgi sistemleri ile ilgili toplumsal konular (Örneğin; “Bilgi Yönetimi” dersi) ders programlarında yer almaktadır (Tonta, 2000, s. 76).

Teknolojik gelişmeler eğitim, sağlık, üretim, ticaret, bilimsel iletişim, yayıncılık, turizm, eğlence, siyaset, kamu yönetimi gibi alanları derinden etkilemekte, bu kavramların yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Bilgisayar ve iletişim teknolojilerini de kapsayan “bilgi teknolojileri” her alanda olduğu gibi bilgi ve belge yönetiminde köklü değişimlere yol açmaktadır (Çakın, 2000, s. 7). Telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmelerin kütüphaneler dışında da bilgi depolamaya, düzenlemeye ve erişime olanak sağladığını; buna paralel olarak hizmet anlayışının da değişerek kullanıcıların istek ve beklentilerine uygun bilgi sistemlerinin oluşturulmasının ön plana çıktığını vurgulamaktadır.

Program, üretim ortamı ne olursa olsun, her türlü bilginin sağlanması, derlenmesi, analizi, düzenlenmesi, saklanması ve kullanılması gibi temel fonksiyonları kapsar. Bilgi yönetimi alanındaki uluslararası gelişmeler ile ülkemize özgü koşullarda gözlenen değişimlerin göz önüne alınarak oluşturulan program kavramsal alt yapısı birbirini destekleyen dört bileşenden oluşmaktadır. Bu alanlar: Bilgi ve belge yönetimi temel alanları, yabancı dil, Osmanlıca-el yazmalarının okunması ve teknoloji. Her bileşen bilgi ve belge yönetimi programının kapsamı gereken belirli bir alt alanı yansıtmaktadır. Bu alanlar “bilgi ve belge yönetiminin temelleri”, “kaynak merkezli bilgi yönetimi”, “ilişki merkezli bilgi yönetimi”, “bilginin düzenlenmesi”, “bilgi sistemleri tasarımı”, “yönetim” ve “araştırma” olarak tanımlanmıştır.

Bilgi ve belge yönetimi toplumsal değişmelerin ortaya çıkardığı yeni bilgi işlevleriyle de mücadele etmek durumundadır. Bu mücadelenin başlıca nedenleri bilgisayar ve iletişim alanındaki değişimler ile daha genelde, toplumda ve ekonomik yaşamda bilginin stratejik öneminin giderek artmasıdır. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin öğretim programları, böylesi nitelikleri öğrencilere kazandıracak ve bu doğrultuda onlarda istedik değişmeler gerçekleştirecek her türlü etkinliği içeren tasarımlardır. Bu tasarımlar eğitim ve öğretim sürecinin etkin ve planlı bir şekilde yürütülmesi için oldukça önemlidir. İlgili oldukları alanda günün gerçeklerine ve gereksinimlerine cevap

vermeleri gerekir. Ancak değişen toplumsal, ekonomik, politik, teknolojik koşullar öğretim programlarının da değişimini gerekli kılmaktadır. Uygulamaya konulan lisans programının temel amacı, her tür bilgi merkezinde uygulama düzeyinde başarılı hizmetler verebilecek, gerektiğinde bilgi merkezini yönetimi düzeyinde de sorumluluk alabilecek nitelikte profesyoneller yetiştirmektir.

Özel amaçları ise;

- “Teknolojik gelişmeler ve uygulamalar (bilgisayarları da kapsayan bir yaklaşımla) konularında bilgi ve beceri kazandırmak,
- Bilgi ve belge yönetimi ilke ve uygulamaları hakkında eğitmek ve öğrencilerin genel kültür düzeylerinin gelişmesine katkıda bulunmak,
- Ülkenin karakteristikleri çerçevesinde gerekli olan Osmanlıca, İngilizce ve diğer modern dilleri öğretmek,
- Öğrencilerin yazma ve nadir eserler ile arşivcilik alanlarında hizmet verecek niteliklerle donatılmasını sağlamak,
- Bilimsel araştırma yöntemleri ve uygulamaları hakkında öğrencileri yetiştirmek,
- Başarılı öğrencileri yüksek lisans programına yönlendirerek, lisansüstü programlara nitelikli öğrenci girdisi sağlamak” olarak saptanmıştır (Çakın, 2012, s. 265).

Programda dil konusuna ağırlık verilmiştir. Amaç, bilgi ve belge yöneticisinin İngilizce yanında en az bir Batı dili (Fransızca veya Almanca); bir de Osmanlıca'nın kökeninde olan dillerden (Farsça veya Arapça) birini, en azından eline aldığı kaynağı değerlendirebilecek kadar öğrenebilmesiydi. İngilizce dersleri artarak devam edecektir. Böylece, kültürü geniş, İngilizceye hâkim, Batı ve Orta Doğu dillerine aşina, meslek bilgisi sağlam ve teknolojik yeniliklerin bilincinde bilgi ve belge yöneticileri yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Gerçekten de bu lisans programı günün koşullarında donanımlı bir kuşak yetiştirecek ve meslek eğitimine yeni bir soluk getirecektir.

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, bilgi hizmetleri anlayışında değişikliklere yol açmış kullanıcı talep ve beklentilerine uygun bilgi sistemlerinin oluşturulmasını ve geliştirilmesini ön plana çıkarmıştır. Yürütülen ders programlarında bilgi hizmetlerinin hedef kitlesi olan kullanıcıların niteliklerini, bilgi arama davranışlarını ve beklentilerini saptama, onlara daha uygun hizmet verme konularında formasyon kazandıran derslere yeterince yer verilmiştir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin neden olduğu yeni hizmet

anlayışı, öğrencilerin güncel bilgi ve becerilerle donatılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bilgi merkezlerinin teknolojiden yoğun bir şekilde yararlandıkları ve teknolojinin bilgi profesyonellerine yeni iş olanakları yarattığı göz önüne alınırsa öğrencilere bu bilgi ve becerileri kazandıracak yeni dersler açılmıştır. Programda; bilgi teknolojilerindeki gelişmeler oldukça geniş bir kapsam ve içerikle yer almıştır. Bölümümüz zaten müfredatına, misyonu gereği, bilgisayar ve iletişim teknolojileriyle ilgili dersler yoğun olarak programa dâhil etmiştir

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, eğitim ve öğretim programını hazırlarken ve bu programların içeriklerini oluştururken gelişen ve değişen ihtiyaçları göz önünde bulundurmakta, öğrencilerin mesleki alandaki ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, eğitim ve öğretim programı geniş bir ders skalasına sahiptir. Lisans dersleri içinde, arşivcilik, bilgi ve belge yönetimine yönelik uzmanlık meslek dersleri, Osmanlıca, İngilizce dil dersleri, bilgisayar eğitime yönelik dersler, işletme ve iletişim, kariyer geliştirme gibi, kişisel gelişime yönelik dersler mevcuttur. Bu derslerden bazılarının isimlerini vermek gerekirse;

- Bilgi Kaynakları
- İletişim ve Toplum
- Arşiv ve Belge Yönetimi
- Araştırma Yöntemleri
- Bilgisayar ve Bilgi Ağları
- Bilginin Düzenlenmesine
- Bilgi Okur Yazarlığı
- Bilgisayar Teknolojileri
- Bilgi Yönetimi
- Veri Tabanı Yönetimi
- Bilgi Erişim Sistemleri
- Kurumlarda İçerik Yönetimi
- Halkla İlişkiler
- Temel ve Uygulamalı Bilimlerde Bilgiye Erişim
- Yabancı Dilde Okuma ve Konuşma
- Elektronik Yayıncılık
- Osmanlıca Belge Türleri
- Bilgi Hizmetlerinin Pazarlanması • Web Tasarımı
- Osmanlıca Yazı Türleri

Program kapsamında üzerinde özenle durulan konulardan başlıcaları:

- Bilgi ve belge yöneticilerinin asgari düzeyde sahip olması gereken niteliklerin kazandırılmasına yönelik temel derslerin “zorunlu” statüde programda yer alması,
- Öğrencilerin ilgi alanlarına ve isteklerine göre bilgi ve beceri edinmelerine fırsat verecek derslerin “seçmeli” statüde olması,
- Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin ve bu gelişmelerin yol açtığı uygulamaların ders programlarına olabildiğince yansıtılması,
- Bilimsel bilgiye erişimin de kendi içinde uzmanlık gerektirmesinden hareketle “Sosyal ve İnsan Bilimlerinde” “Fen Bilimlerinde”, “Tıpta” ve “İş Dünyasında” hizmet verebilecek bilgi profesyonellerinin yetiştirilmesinin sağlanmasıdır (Çakın, 2012, s. 272).

Kurumsal Gelişim için Genel Stratejilerimiz

- Bölümün vizyon, anlayış, çalışma ilkeleri ve stratejisini paylaşma konu ederek ve hayata geçirilme süreçlerinde özenli davranarak kurumsallaştırmak,
- Ulusal ve uluslararası ölçekte rekabetçi bir konum elde etmesini sağlayacak sürdürülebilir bir kurum kültürü geliştirmek,
- Eğitim, araştırma, insan yetiştirme ve çeşitli alanlarla önde giden bir bölüm olabilmek için arayış içerisinde olmak, iyi örnekleri incelemek, araştırmalar yapmak,
- Bölüm öğrencileri arasında kültürel, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler geliştirmek ve yürütmek.

Sonuç

Hem lisans hem de lisansüstü düzeyde müstesna bir eğitim hizmeti sunmak bölümümüzün temel görevi ve iddialı olduğu alanıdır. Öğrenciler öğrenim ve öğretim çabalarımızın hep merkezinde olacaklardır. Öğrenci ve öğretim elemanının yakın ilişkisinin eğitim başarısında önemli bir etkisi olduğu kabulü çerçevesinde bunu sağlayacak sistem ve süreçler geliştirilecektir. Alanında önde gelen ve deneyimli akademik kadrosuyla öğrencilere son gelişmeleri, eleştirel düşünmeyi, çoklu bakış açılarını ve nitelikli meraklar ile araştırmalar yürütmeyi öğrenime konu edeceklerdir.

Bilim üretmede salt teorik olmak yerine uygulamaya katkısı ve toplumsal problemlere çözüm üretme gücü de göz önünde tutulacaktır. Bir başka sorumluluğu da kurumsal önderliktir. Disiplinlerarası işbirliğini geliştirerek

bu işbirliği içerisinde gerçekleştirilen çalışmaların toplumsal, kültürel, teknolojik ve ticari bir ürüne dönüşmesi için elinden gelen gayreti gösterecektir.

YBÜ BBY, kuruluş ve kurumsallaşma aşamalarının sorunlarını hızlı bir biçimde tamamlayarak ulusal ve uluslararası alanda rekabetçi bir konuma gelmeyi hedeflemektedir. Bunun gerektirdiği düşünce çalışmalar ve uygulamalar planlı bir biçimde sürdürülmektedir.

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü* (2014). 16 Haziran 2014 tarihinde http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_icerik&icerik_id=101 adresinden erişildi.
- Çakın, İ. (1999). Sanayi toplumunda bilgi profesyonellerinin eğitimi: Etkileşim ve değişim. A. Karataş, A. Çelenkoğlu, A. F. Kartal, S. Karaağaç ve N. Eroğul (Yay. Haz), *Düşünceler: TKD'nin 50. yılına armağan* içinde (ss. 137-160). Ankara: TKD Ankara Şubesi.
- Çakın, İ. (2000). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde yeniden yapılanma: Hacettepe Üniversitesi örneği. *Türk Kütüphaneciliği* 14(1), 3-17.
- Çakın, İ. (2012). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde 40 yıl: Hacettepe Üniversitesinin lisans programındaki değişiklikler. *Türk Kütüphaneciliği* 26(2), 262-269.
- Tonta, Y. (2000). Türkiye'de Kütüphanecilik eğitiminin yeniden yapılanması. A. Yontar (Yay. Haz.), *Türkiye'de kütüphane ve enformasyon biliminin kurumsal gelişimi* içinde (ss. 74-89). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi. 21 Mayıs 2014 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/istanbul00.htm> adresinden erişildi.
- Van House, N. ve Sutton, S. A. (1996). The panda syndrome: An ecology of LIS education. *Journal of Education for Library and Information Science* 37(2), 131-147.

Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma

Yrd. Doç. Dr. Aydın Efe

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı. yorukefe_25@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Burcu Umut ZAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı. burcumut@gmail.com

Arş. Gör. Kasım Binici

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı. kbini-ci@karatekin.edu.tr

***Özet:** Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümü öğrencileri, kuramsal bilgi birikimlerini uygulamada pekiştirmek amacıyla bilgi merkezlerinde staj çalışması yapmaktadır. Aynı zamanda staj uygulamaları ile öğrencilerin, mesleki becerilerini geliştirmesi, toplumsal sorumluluk bilinci kazanması, işbirliği, deneyim ve etkili iletişim becerilerini geliştirmesi amaçlanmaktadır. Her BBY Bölümü müfredatında belirtilen süre ve sayıda, öğrencilerinin staj yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Çalışmamızda lisans döneminde yapılan staj/stajların pratik açıdan verimli olup olmadığı sorgulanmıştır. Staj çalışmasını tamamlamış olan BBY dördüncü sınıf öğrencilerine anket uygulaması yapılmıştır. Anket kapsamında, öğrencilerin staj çalışmaları ile ilgili düşünce, tutum, beklenti ve taleplerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda yapılan anket içerisinde öğrencilerin staj sonuçları sorgulanarak, stajlarda alınan başarı durumu değerlendirilmiştir. Çalışmada, öğrencilerin staj uygulamaları hakkındaki görüşleri anket metodu uygulanarak elde edilmiş ve bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Anket çalışmasında yönlendirilen sorular, staj koordinatörlüğü, staj süre ve sayısı, meslek ve meslektaş algısı, stajyer değerlendirmesi ve staj uygulaması hakkında genel görüşler olarak gruplandırılmıştır. Farklı üniversitelerin BBY Bölümü öğrencileri tarafından cevaplanan anket çalışmasında öğrencilerin okudukları üniversiteler ile teorik ve uygulama hakkındaki görüşleri arasında istatistiksel olarak anlam-*

lı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Ayrıca yapılan istatistikî testlerde öğrencilerin stajda yapılan işlerin niteliği konusunda genel beklentinin karşılanmasındaki görüşlerinde de, öğrencilerin bağlı oldukları üniversitelerle ilişkili anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Staj, Saha Çalışması, Bilgi Merkezi, Arşivler, Kütüphane, Enformasyon ve Dokümantasyon Merkezi, Araştırma Kütüphaneleri*

Giriş

Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümü mezunlarının bilgi profesyoneli olarak tüm bilim dallarındaki ve her seviyedeki araştırmacılara hizmet götüreceği bilincinden yola çıkarsak, ülkemizin bilgi toplumu olma sürecinde mezunlarımızın stratejik rolü toplumun her basamağının gelişmesi için önemlidir. Bilindiği üzere bilgi profesyoneli bilgi gereksinimi olan araştırmacıların çeşitli enformasyona kolayca erişebilmelerine olanak tanıyarak, kişinin bu enformasyonu bilgiye dönüştürebilmesine ve dolayısıyla da kendisini geliştirmesine aracı olmaktadır. Bu anlamda her ne kadar BBY öğrencileri akademik bilgilerle donanımlı olurlarsa olsunlar bu bilgileri pratiğe aktararak mesleğin uygulamadaki sonuçlarını görmeleri gerekmektedir. Bir başka ifade ile verilen eğitimin başarılı olması için uygulamalı eğitime de yer veriliyor olması gerekmektedir (Pelit ve Güçer, 2006, s. 143). Çoğu meslek dalında olduğu gibi gerekli mesleki beceriyi öğrenmiş bir bilgi profesyoneli, zamanını optimal kullanabilme alışkanlığı ve çalıştığı araç-gereçleri verimli bir şekilde kullanabilme yetisi kazanmalıdır (Ağaoğlu, 1991, s. 32). Öğrencilerin iş hayatının sorunlarına hazırlıklı olmaları açısından öğrencilerin öğrenim süresinde edindikleri teorik bilgileri iş yaşamında pratiğe dökülebilmeleri ve iş hayatı öncesi mesleki tecrübeler kazanmaları önemli görülmektedir (Emir, Arslan ve Kılıçkaya, 2008).

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde Staj Uygulamaları

Ülkemizde kütüphanecilik eğitimi Cumhuriyetin ilk yıllarında verilen kurslarla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların ilki 1925 yılında Fehmi Ethem Karatay tarafından açılan Kütüphanecilik Kursuna dayanmaktadır. Dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmeler zaman içinde profesyonel kütüphanecilerin yetişmesi gereksinimini doğurmuştur. Bu doğrultuda 1954-1955 akademik döneminde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde (DTCF) Kütüphanecilik Enstitüsü kurulmuş ve aynı dönemde bölüm fiilen öğretime başlamıştır (Atılğan, 1999). DTCF Kütüphanecilik Enstitüsü,

1954 yılından 1964 yılına kadar kütüphanecilik alanında tek bölüm olma özelliğini korumuş, 1964 yılında İstanbul Üniversitesi kütüphanecilik Bölümü kurulmuştur (Atılğan, 1999). 1972 yılında ise Hacettepe Üniversitesinde “Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü” adı altında alanla ilgili üçüncü bölüm öğretime başlamıştır. Uzun bir aradan sonra Marmara Üniversitesi BBY Bölümü, Arşivcilik adı ile 1987 yılında kurulmuş, 1988-1989 eğitim öğretim yılında ilk öğrencilerini almıştır. 2010-2011 akademik dönemine kadar geçen zaman içinde sadece bu üniversiteler bilginin erişimine, düzenlenmesine, yeniden biçimlenmesine, yorumlanmasına ve iletilmesine yönelik bilgi hizmetlerini yürütebilecek düzeyde insan gücünü yetiştirmiştir. Başka bir ifade ile uzun süre sadece bu üniversitelerin mezunları ile profesyonel kütüphaneci gereksinimini karşılanmıştır. Atatürk Üniversitesi, 1994 yılında bu alandaki nitelikli işgücü eksikliğini fark etmiş ve bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak bölümün açılmasını uygun görmüştür. Ancak bölümün akademik kadro altyapısını oluşturması ve eğitim öğretim dönemine başlaması 2008- 2009 akademik yılı bulmuştur. 2007 yılından sonra alan mezunu personel ihtiyacı göz önünde tutularak açılan BBY Bölümlerinin sayısı artmaya başlanmıştır. Çankırı Karatekin Üniversitesi ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi BBY Bölümleri 2013-2014, Kastamonu Üniversitesi 2014-2015 eğitim öğretim dönemine öğrenci alarak fiilen öğretime başlayan üniversitelerdir. Bununla birlikte henüz öğrenci alımı yapmamış olan; fakat BBY Bölümü kurulmuş Üniversiteler de mevcuttur (Ardahan Ü., Bartın Ü., Fatih Sultan Mehmet Ü., Gümüşhane Ü., İstanbul Medeniyet Ü., İzmir Katip Çelebi Ü., Karabük Ü. ve Murat Hüdavendigâr Ü.). Son dönemde açılan BBY Bölümleri, şüphesiz ki eğitim öğretim programlarını oluştururken; fikir, düşünce, gelişme, uygulama alanında pek çok deneyim ve birikimi bulunan, başta 1954-1955 akademik döneminden itibaren fiilen aktif olan Ankara Üniversitesi olmak üzere diğer üniversitelerin tecrübelerinden yararlanmaktadır.

Çalışmamızda lisans döneminde yapılan staj/stajların pratik açıdan ne denli verimli olup olmadığı sorgulanmıştır. Bu nedenle Tablo 1’de Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi BBY bölümlerinin, staj çalışmasının akademik ders programları kapsamında nasıl şekillendirildiği sunulmaktadır.

Tablo 1. Akademik Ders Programlarında “Staj” Uygulamaları

Üniversite	Sınıf	Teorik	Pratik	AKTS	Adet	Süre
Ankara Ü.*	3. sınıf (Güz Dönemi) 4. sınıf (Güz Dönemi)	0	4+ 4	3 + 3	2	Yaz Dönemi 21 günlük süre (Cumartesi Pazarlar dahil, resmi tatiller hariç).
Atatürk Ü.	3. sınıf (Güz Dönemi)	2	0	2 Kredi	1	
Hacettepe Ü.**	4. sınıf (Bahar Dönemi)	0	8	6	1	Temmuz – Eylül ayları arasında 4 haftalık süre
İstanbul Ü.***	4.sınıf (Güz ve Bahar Dönemi)	2+2	0+0	4+4	2	
Marmara Ü.****	3. sınıf (Güz Dönemi) 4. sınıf (Güz Dönemi)	0+ 0	2+ 2	6+ 6	2	20 günlük süre ile yaz döneminde (15 Haziran-15 Eylül)

Eğitim öğretim programında Staj Uygulamasına yer veren bölümler ile ilgili değerlendirme yukarıda verilen tabloda sunulmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinde staj sayısını iki olarak belirlemiştir. Bilindiği üzere kütüphaneler farklı hizmet alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Ankara Üniversitesi öğrencilerinin, farklı alanlarda hizmet sunan kütüphanelerin işleyişlerini daha yakından takip edebilmelerini sağlamak açısından iki staj dönemi geçirmelerini uygun bulmuştur. Stajlardan ilki dördüncü yarıyıl sonunda halk kütüphanelerinde; ikincisi ise altıncı yarıyıl sonunda da araştırma kütüphaneleri, kurum kütüphaneleri, özel kütüphaneler ve arşivler ile dokümantasyon/enformasyon merkezlerinde gerçekleştirilmektedir (*Stajlar*, 2014).

* Anadal eğitim programı zorunlu dersleri. (2014). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/dersprogram2012/bilgibelge2012.pdf> adresinden erişildi.

** Ders Tanım ve İçerikleri. (2014). *Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/dtl.asp?s=4> adresinden erişildi.

*** Bilgi ve Belge Yönetimi, lisans programı. (2014). *EYYBiS - İstanbul Üniversitesi Eğitimde Yapılanma ve Yenilenme Bilgi Sistemi*. 21 Temmuz 2014 tarihinde https://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/akademik/index.php?page=mufredat&&birim_id=36&&dil=tr adresinden erişildi.

**** Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ders bilgi paketi. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde http://dosya.marmara.edu.tr/fef/bby/BBY_2011_1.Egitim.pdf adresinden erişildi.

Önceki Literatür

Literatür taraması yapıldığında farklı bilim dalları için staj uygulamalarının sonuçlarını değerlendiren pek çok çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak alanımızda 1987 yılında düzenlenen Türkiye’de Kütüphane Alanında Teori ve Uygulama İlişkisi Sempozyumu kapsamında sunulan bilimsel çalışmaların ve 1989 yılında Baydur tarafından yapılan “Bir staj değerlendirmesi: Kütüphanecilik bölümü öğrencilerinin izlenimleri” adlı çalışmaların dışında daha çok stajını tamamlamış olan BBY bölümü öğrencileri tarafından kaleme alınan metinlerin olduğu görülmektedir. Yağcı (2002), tarafından kaleme alınan yazıda gelişen ve değişen dünya düzeninde bilgi profesyonellerinin yer alması için mesleğin çağın gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde zamana uyarlanması vazgeçilmez bir unsur olduğu üzerinde durmuştur. Aynı zamanda yazarın kendisinin de katıldığı, BBY Bölümlerinden mezun olacak durumda bulunan ve not ortalaması en yüksek ilk beş öğrencinin alındığı, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi tarafından düzenlenen paket programın detayları vermiştir. Yağcı, teori ile pratiğin buluştuğu bu paket programı tanıtarak mesleki duygularını paylaşmıştır. 2008 yılında stajını tamamlamış olan bir başka lisans öğrencisi olan Varol (2003), staj uygulamaları üzerine kişisel görüşlerini paylaşmıştır. Bu yazıda staj çalışmasının meslek hayatına atılan ilk adım olduğu ve bu nedenle staj yapılan kurumda alınan izlenimlerin sonraki meslek hayatını etkilediği üzerinde durulmuştur. Staj yapılan kurumda stajyere verilen ilgi alaka ve aktarılan eğitim-öğretim ve deneyimlerin çok değerli olduğu belirtilmiştir. Ancak bazı stajyerlerin çok verimli saha çalışmaları yaparken bazılarının o kadar şanslı olmadığı ifade edilerek, stajyerlerin çoğu zamanda angarya işlerde çalıştırıldığına dikkat çekmiştir. Yine BBY bölümü öğrencilerinden Çetinkaya ve Kurşun’un (2011) staj uygulaması sonucunda kazandıkları deneyimleri paylaşmışlar ve kullanıcı odaklı bilgi merkezlerinde staj yapabilmeye imkânının meslek hayatına olumlu etkiler kattığını ifade etmişler ve aynı zamanda bu uygulamadan alınan tecrübelerin gelecek akademik dönemlerde aldıkları derslere katkı sağladığı üzerinde durmuşlardır. Öğrenciler staj uygulamasının baş aktörleri olduklarından onlar da alınan geribildirimlerin çok değerli olduğu düşünülmektedir. Nitekim öğrencilerin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere verimli geçen bir staj uygulaması, öğrencinin mesleki motivasyonunu arttırdığı gibi derslerde de sürükleyici bir kuvvet olma özelliğini taşımaktadır. Diğer taraftan stajyere olumlu deneyimler kazandırmayan bir uygulamanın öğrencinin meslek hayatı üzerinde negatif etkiler yarattığı bilinmektedir.

Bilgi profesyonellerinin gelecek dönemlerde mesleki varlıklarını korumalarının temel şartlarından birinin de değişime adaptasyonla olduğu bilinmektedir. Son dönemlerde yaşanan değişim ve dönüşüme yabancı kalmaya-

rak mesleğin geliştirilmesi gerektiği akademisyenler tarafından öngörölmüş ve gerekli çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle lisans ve lisans sonrası ders programları bu değişime ayak uydurmak için sürekli revize edilmektedir. Zaman içinde bölümlerimizde gerçekleşen bu yapılanma pek çok bilimsel çalışmanın da konusu olmuştur (Sağlamtunç, 1983; Atılğan 1999; Tonta, 2000, 2012; Çakın, 2000; Tuncer, 2007). BBY Bölümleri öğrencilerini çağın gereksinimlerine uygun, donanımlı bilgi profesyonelleri olarak meslek hayatına hazırlamaktadır. Ancak teorik anlamdaki bu yetkinlik staj çalışmalarında uygulama ile desteklendiği zaman temel hedefine ulaşmış olmaktadır. Bir başka ifade ile bilgi merkezleri de bu gelişimleri öngörerek kullanıcı odaklı hizmette yeniliklerin takip etmeli ve stajyer olarak gelen öğrencilere mesleğin en güzel örneklerini sunmalıdır.

Çalışmanın Amacı

Staj değerlendirmeleri ilgili kurum ve staj koordinatörleri tarafından yapılmaktadır. Kurum; stajyeri iş disiplini, kişisel ve mesleki becerisi, işe olan motivasyonu ve akademik bilgisini dikkate alarak staj notu vermektedir. Staj koordinatörü öğrencinin başarı durumunu ölçmek için ilgili kurum raporu ve stajyerin tuttuğu staj raporu/ defterini kullanmaktadır. Staj koordinatörleri bu doğrultuda öğrencileri “başarılı” veya “başarısız ” olarak değerlendirmeye almaktadır.

Her ne kadar teorik uygulamalar bu şekilde anılsa da pratikte yapılan stajların bazı durumlarda verimli yürütölmediği bilinmektedir. Staj çalışması sürecinde, öğrencilerin bilgi birikimlerini bilgi merkezlerinde ne ölçüde pekiştirdiği soru işareti olmakla beraber daha çok zihinsel çaba gösterilmeyen işlere yönlendirildikleri varsayılmaktadır. Bu varsayımınla birlikte öğrencilere kurumlar tarafından verilen notların öğrencinin hangi performansına dayanılarak verildiği bilinmemektedir.

Alanda yapılan staj çalışmalarının kişinin mesleki hayatına olumlu etkilerinin olup olmadığını araştırmak çalışmamızın temel amacıdır. Çalışmada lisans döneminde yapılan staj/stajların pratik açıdan verimli olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Araştırma Sorusu

Çalışmamız kapsamında aşağıda verilen sorulara yanıtlar aranmaya çalışılmıştır.

- Çalışmada lisans döneminde yapılan staj/stajlar pratik açıdan verimli olmuş mudur?

- Stajyerler akademik bilgi birikimlerini pratik uygulamalar ile pekiştirme fırsatı bulmuşlar mıdır?
- Stajyerlerin stajla ilgili genel beklentileri karşılanmış mıdır?
- Stajyerler kurumlar tarafından niteliksiz/ ucuz işgücü olarak mı görülmektedir?
- Stajyerler alanları dışındaki konularda çalıştırılmakta mıdır?
- Staj yapılan kurumlar stajyerlerin eğitilmesine gerekli önemi vermişler midir?
- Staj değerlendirmesi etkin bir şekilde yürütülmekte midir?

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda BBY dördüncü sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır. Anket kapsamında, öğrencilerin staj çalışmaları ile ilgili düşünce, tutum, beklenti ve taleplerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda yapılan anket içerisinde öğrencilerin staj sonuçları sorgulanarak, stajlarda alınan başarı durumu değerlendirilmiştir.

Evren- Örneklem

Araştırmanın evrenini, stajını tamamlamış olan BBY’de öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmamızın örneklemini Atatürk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi BBY Bölümlerinde öğrenim görmekte olan stajını tamamlamış dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Atatürk Üniversitesi BBY bölümünden 90, Ankara Üniversitesi BBY bölümünden 63, İstanbul Üniversitesi BBY bölümünden 128 ve Marmara Üniversitesi BBY bölümünden 70 kişi olmak üzere toplam 351 öğrenci araştırma evreninde yer almaktadır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplamak amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket hazırlanırken demografik bilgiler dışında 5’li Likert Ölçeği kullanılarak “Tamamen katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle katılmıyorum” ifadeleriyle toplamda 33 soruya yer verilerek öğrencilerin katılma dereceleri ölçülmeye çalışılmıştır. Anket soruları oluşturulurken staj öncesi, süresi ve sonucunu kapsayacak çeşitli faktörler göz önünde alınarak hazırlanmış ve uzman görüşüne müracaat edilmiştir. Anket, demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorular ile öğrencilerin yaptıkları stajı değerlendirmelerine yönelik sorular olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur.

Veri Çözümleme Yöntemi

Örnekleminizde yer alan öğrenci sayısı 360 kişidir. Bu öğrencilerden dokuzunun anket cevaplarının saptanamaması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Öğrencilerin yapmış oldukları stajları değerlendirmeye yönelik görüşlerin hesaplanarak tablolar halinde sunulmuştur.

Çalışmamızda uygun istatistikî analiz yöntemlerinin belirlenme için verilerin normal dağılıma uygunluğu kontrol edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Testi kullanılarak belirlenmiştir. 33 sorunun anlamlılık değerleri 0,05'den küçük bulunmuştur. Dolayısıyla incelenen faktörlerin dağılımlarının normal olmadığı görülmüş bu nedenle parametrik olmayan testler uygulanmıştır.

Öğrencilerin demografik özellikleriyle staj uygulamalarını değerlendirmeleri arasında bir ilişki olup olmadığı, Man Whitney U ile Kruskal Wallis Testleri uygulanarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen ölçümlerin istikrarını tespit etmek için güvenilirlik testi yapılmıştır. Güvenilirlik testi sonucu otuz üç sorunun Cronbach's Alpha değeri 0,895 olarak ölçülmüştür. Bu bağlamda anketin oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu analizler SPSS 20 Programı kullanılarak yapılmıştır.

Sınırlılıklar

BBY Bölümlerindeki bütün staj uygulamalarını kapsayacak bir araştırma yapmak güçtür. Her ne kadar bölümler aynı olsa da yapılan işin çok boyutlu olduğu unutulmamalıdır. Çünkü öğrenciler stajlarını arşiv, kütüphane veya dokümantasyon merkezlerinde ve farklı bilgi merkezlerinde yapmaktadır. Bunun dışında bölümlerde tek veya çift farklı staj uygulamaları bulunmaktadır. Söz konusu durum bütün bölümleri ve bütün bilgi merkezleri kapsayan bir çalışma yapmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle anket soruları genel tutulmuş ve öğrencilerin staj uygulaması hakkında katılımları ölçülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışma var olan uygulamaların öğrenci gözünden genel bir değerlendirmesidir. Yapılan stajların niteliğini ölçen detaylı bir çalışma olarak algılanmamalıdır.

Bulgular

Staj değerlendirme anketi güz dönemi sonunda üniversitelerin BBY Bölümü dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Anketi toplamda 360 kişi cevaplandırmış, 9 tanesi geçersiz sayılmış. Katılımcıların demografik dağılımları Tablo 2'de yer almaktadır. Ankara Üniversitesinde 63, Atatürk Üni-

versitesinde 90, İstanbul Üniversitesinde 128 ve Marmara Üniversitesinde 70 kişi olmak üzere toplamında 351 katılımcının yanıtları değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcıların büyük oranını %73,2 (257) ile kızlar oluştururken, erkeklerin oranı % 26,8 (94)'dir. Katılımcıların bağlı oldukları üniversite, yaş aralıkları ve cinsiyetlerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de detaylı olarak verilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş, Üniversite ve Cinsiyet Bilgileri

Üniversite			Yaş			Toplam
			20-22	23-25	26 ve üzeri	
Ankara Üniversitesi	Cinsiyet	Kız	16	30	3	49
		Erkek	2	11	1	14
	Toplam		18	41	4	63
Atatürk Üniversitesi	Cinsiyet	Kız	21	37	0	58
		Erkek	4	21	7	32
	Toplam		25	58	7	90
İstanbul Üniversitesi	Cinsiyet	Kız	38	44	11	93
		Erkek	12	19	4	35
	Toplam		50	63	15	128
Marmara Üniversitesi	Cinsiyet	Kız	18	39	0	57
		Erkek	4	8	1	13
	Toplam		22	47	1	70
Toplam	Cinsiyet	Kız	93	150	14	257
		Erkek	22	59	13	94
	Toplam		115	209	27	351

Anket ile demografik bilgiler dışında çeşitli faktörlerle öğrencilerin katılım düzeyleri öğrenilmek istenmiştir. Söz konusu faktörler staj koordinatörü, staj süresi ve sayısı, bölüm dersleri ve staj uygulaması ilişkisi, stajda yapılan işin boyutu, staj yeri, meslek ve meslektaşına algısı, stajyer değerlendirmesi, geribildirim ve staj uygulaması hakkında genel görüş şeklinde belirtilebilir. Staj sorularının daha kolay yorumlanması için “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum” yanıtları birleştirilerek “katılmıyorum” kategorisinde; “katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” yanıtları da “katılıyorum” kategorisinde birleştirilmiştir. Sırasıyla “katılmıyorum”, “karasızım” ve “katılıyorum” şeklinde gruplandırılarak yorumlanmıştır.

Staj Koordinatörü

Staj yeri belirleme ve bilgilendirme konusunda staj koordinatörü ve bölümü ilgilendiren iki adet soru katılımcılara yöneltilmiştir. Sorulara yöneltilen cevapların katılım düzeyleri Tablo 3'te verilmiştir.

Staj öncesi bölüm koordinatörü yeterli bilgilendirme yaptığı konusunda öğrencilerin olumlu katılımları %72,21 iken kurumun seçiminde bölümün yeterince yardımcı olduğu konusunda ise olumlu görüş bildirenlerin oranı %54,57 olmuştur. Burada staj bilgilendirmesi konusunda olumlu görüş oranı yüksek iken staj yeri belirlemede katılım oranının düştüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Staj Koordinatörü ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj öncesi bölüm koordinatörü yeterli bilgilendirmeyi yaptı	17,19	10,60	72,21
2. Staj yapacağım kurumun seçiminde bölüm yeterince yardımcı oldu	26,57	18,86	54,57
3. Staj yaptığım sürece bölüm staj koordinatörü yeterince ilgiliydi	17,68	20,00	62,32
4. Staj sonrası kazanımlarla ilgili bölümde görüşlerim alındı	27,70	18,08	54,23

Staj süresince bölüm staj koordinatörünün ilgililiği konusunda öğrencilerin görüşleri sorgulanmıştır. %62,32 oranında koordinatörün ilgili olduğunu bildirmiştir. Staj sonunda kazanımlarla ilgili görüşünün alındığına katılanların oranı ise %54,23 olarak bulunmuştur. Oran diğer sorulara kıyasla düşük olmuştur. Bu da bölümlerin stajdan sonra geribildirim konusunda yeteri duyarlılığı göstermediği şeklinde yorumlanabilir.

Staj Süresi ve Sayısı

Staj süresi ve sayısı ile ilgili katılımcılara aşağıda verilen görüşlere yönlendirilmiş ve katılımcıların görüşlere verdikleri katılım oranları Tablo 4'te sunulmuştur. Staj sayısının ve süresinin yeterli olduğunu düşünenlerin oranı sırası ile %65,52 ve %68,79 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Staj Süresi ve Sayısı ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj sayısının yeterli olduğunu düşünüyorum	22,13	12,36	65,52
2. Staj süresinin yeterli olduğunu düşünüyorum	16,47	14,74	68,79

Staj sayı ve süresi hakkında bir staj yapan veya iki staj yapan öğrencilerin görüşleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Mann-Whitney U testi kullanılarak ölçülmüştür. Testte anlamlılık değeri 0,0 bulunmuştur. Söz konusu değer staj adedi ile süresi veya sayısı görüşüne ilişkin $p < 0,05$ olduğu bu nedenle anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. İki staj yapan öğrencilerin bir staj yapan öğrencilerden daha fazla olumlu katılım gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bölüm Dersleri ve Staj Uygulaması

Ankette katılımcılara, lisans döneminde aldıkları dersler ile staj uygulaması arasındaki ilişkiyi sorgulayan sorular yönlendirilmiştir. Öğrencilerin bu sorulara katılım düzeyleri Tablo 5’te sunulmuştur.

“Staj uygulaması bölüm dersleri ile paralellik göstermektedir.” sorusuna “katılıyorum” oranı %51,43, olumsuz görüş bildirenlerin oranı %18,57, kararsızların oranı %30 şeklinde görülmüştür. “Üniversitede öğrendiğim bilgileri uygulama fırsatı buldum.” sorusuna olumlu görüşlerin oranı %58,96, olumsuzların %13,29, kararsızları oranı %27,75 şeklindedir. “Kuvvetli ve zayıf olduğum alanların ortaya çıkmasına yardımcı oldu.” sorusuna olumlu görüş bildirenlerin oranları diğer soruların katılım oranlarından daha fazla olmuştur. Öğrencilerin %67,43’ü kuvvetli ve zayıf oldukları alanların ortaya çıkmasına yardımcı olduğu düşüncesinde bulunmaktadır.

Tablo 5. Bölüm Dersleri İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj uygulaması bölüm dersleri ile paralellik göstermektedir	18,57	30,00	51,43
2. Üniversitede öğrendiğim bilgileri uygulama fırsatı buldum	13,29	27,75	58,96
3. Kuvvetli ve zayıf olduğum alanların ortaya çıkmasına yardımcı oldu	12,29	20,29	67,43

Öğrencilerin bölümde aldıkları dersleri staj uygulaması esnasında pratiğe aktarmaları konusunda bağlı buldukları üniversitelerin etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Her üç soru için Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Test anlamlılık değerleri ($P=0,069$; $0,221$; $0,279$) $P > 0,05$ olarak bulunmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin okudukları üniversite ile teorik ve uygulama hakkındaki görüşleri arasındaki ilişki arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan İşin Boyutu

Staj çalışması süresince öğrencilerin staj yaptıkları merkezlerde çalıştıkları alanlar sorgulanarak yaptıkları işin boyutu öğrenilmeye çalışılmıştır. İlgili sorular ve öğrencilerin bu sorulara katılım oranları Tablo 6’da verilmiştir.

“Çoğunlukla bilgisayar başında çalıştım.” sorusuna katılım gösterenlerin oranı %52,87, “Çoğunlukla masa başında çalıştım (bilgisayarsız).” sorusuna %48,84 oranında kişinin katılmıyorum, “Çoğunlukla depo veya raflarda çalıştım.” sorusuna katılmıyorum görüşünü bildirenlerin oranı %42,90, olarak bulunmuştur.

“Kullanıcı ile iletişim gerektiren işlerde yeterince çalıştım.” sorusuna katılanların oranı %50,87, “Mesleki anlamda bilgi gerektiren işlerde yeterince çalıştım.” sorusuna %59,89 oranında katıldıkları, “Bilgi profesyonelinin iş tanımına giren çalışmaları yeterince yaptım.” sorusuna ise katılıyorum diyenlerin oranı %52,10 bulunmuştur. Söz konusu işlerin dışında kişinin hiçbir iş yapmadığı düşünülerek “Yeterince verim alamadım daha çok vakit doldurmak için stajda bulundum.” sorusu yanıtlanması istenmiştir. Soruya katılıyorum diyenlerin oranı %17,05, kararsızların oranı %16,18 şeklinde olmuştur.

Tablo 6, diğer faktörlerdeki tablolarla kıyaslanıp incelendiğinde yapılan işin boyutu faktöründeki soruların katılıyorum oranının en düşük olduğu grup olduğu görülecektir.

Tablo 6. Staj Süresince Katılımcıların Yaptıkları İşin Boyutu ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Çoğunlukla bilgisayar başında çalıştım	29,02	18,10	52,87
2. Çoğunlukla masa başında çalıştım (bilgisayarsız)	48,8	21,80	29,36
3. Çoğunlukla depo veya raflarda çalıştım	42,9	20,00	37,10
4. Kullanıcı ile iletişim gerektiren işlerde yeterince çalıştım	25,87	23,26	50,87
5. Mesleki anlamda bilgi gerektiren işlerde yeterince çalıştım	15,47	24,64	59,89
6. Bilgi profesyonelinin iş tanımına giren çalışmaları yeterince yaptım	17,24	30,75	52,01
7. Yeterince verim alamadım daha çok vakit doldurmak için stajda bulundum	66,76	16,18	17,05

Stajyerlerin yaptıkları işin niteliğinin staj yaptıkları kurumun hizmet algısı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ankette stajın nerede yapıldığı bilgisi de öğrencilerden istenmiştir. Genellikle İstanbul ve Marmara Üniversitesi öğrencilerinin İstanbul’da, Ankara Üniversitesi öğrencilerinin de Ankara merkezli kütüphanelerde yaptıkları, Atatürk Üniversitesi Mezunlarının da şehirdeki kütüphanelerin yetersizliği dolayısıyla Erzurum dışındaki kütüphanelerde yaptıkları görülmüştür. Bu nedenle kütüphanelerde stajyerlerin yaptıkları iş konusunda üniversitelere göre bir fark olup olmadığı öğrenilmek istendiğinden Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Test anlamlılık değerleri (P=0,433; 0,701; 0,704; 0,235; 0,926; 0,216; 0,773) $P>0,05$ olarak bulunmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin okudukları üniversite ile stajda yapılan iş hakkındaki görüşleri arasındaki ilişki arasında istatistiksel olarak anlamlı olmadığı anlaşılmıştır. Bir diğer ifade ile yapılan iş hakkında farklı üniversitelerdeki öğrencilerin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Staj Yeri Memnuniyeti

Anket çalışmasında katılımcılara staj yapılan kurumlar ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. Staj yapılan kurum ile ilgili sorular Tablo 7’de verilmiştir. Katılımcıların görüşleri daha çok staj yaptıkları kurumdan memnun kaldıkları yönündedir.

Tablo 7. Staj Yapılan Kurumlar ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj yaptığım kurumdan memnun kaldım	11,24	13,26	75,50
2. Stajı başka bir kurumda yapmayı tercih ederdim	64,27	13,54	22,19
3. Arkadaşlarıma aynı kurumda staj yapmalarını tavsiye ederim	16,62	18,91	64,47
4. Staj yaptığım kurumda mesleki yetkinliğe sahip personeller vardı	10,63	12,36	77,01
5. Staj uygulamamı kurumun belirlediği bir program dahilinde yaptım	12,07	12,07	75,86
6. Staj yaptığım kurum stajyerlere karşı çok ilgiliydi	10,69	13,58	75,72

Meslek ve Meslektaş Algısı

Staj uygulamasında öğrencilerin meslek ve meslektaşların sorunlarını gözlemledikleri konusunda %73,91 oranında olumlu görüş bildirmişlerdir. Bir diğer soruda meslektaşların mesleğe bakışlarının olumlu olduğu yönünde

olup buna katılıyorum yanıtının oranı %62,82 olarak belirlenmiştir. Staj çalışması kapsamında katılımcıların meslek ve meslektaş algısı ile ilgili görüşleri Tablo 8’de verilen görüşler ile değerlendirilmiştir. Öğrencilerin görüşlere katılım düzeyleri ve ilgili sorular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Meslek ve Meslektaş Algısı ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Stajda meslek ve meslektaşlarımların sorunlarını daha iyi gözlemledim	5,51	20,58	73,91
2. Stajda meslektaşlarımların mesleğe bakışlarının olumlu olduğunu gördüm	10,66	26,51	62,82

Stajyer Değerlendirme

Stajyerlerin değerlendirilmesi ile ilgili sorular ve katılımcıların bu görüşlere katılımları Tablo 9’da sunulmuştur. Stajyerlerin değerlendirilmesiyle ilgili sorularda olumlu yanıtların oranının yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada öğrencilerin stajda aldıkları notlarda sorulmuştur. Alınan yanıtlarda notların çok yüksek olduğu görülmüş, soruyu yanıtlayanlar içerisinde stajda başarısız olan öğrenci olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 9. Stajyer Değerlendirme ile İlgili Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj sonunda mesleki anlamda yetkin kişiler tarafından değerlendirildim	8,65	14,12	77,23
2. Staj çalışması sonunda hak ettiğim notu aldığımı inanıyorum	6,94	9,25	83,82
3. Staj raporunu veya dosyasını önemini ve gerekliliğini bilerek hazırladım	4,00	8,29	87,71
4. Staj koordinatörünün stajımı adil olarak değerlendirdiğini düşünüyorum	8,67	9,54	81,79
5. Staj değerlendirmesinin beni mesleki olarak ölçtüğüne inanıyorum	11,21	19,83	68,97

Kişilerin mesleki anlamda yetkin kişiler tarafından değerlendirildiği konusunda üniversiteler bazında öğrencilerin görüşleri arasında bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan Kruskal Wallis Testinde anlamlılık değerleri $P=0,038$, $P<0,05$ olarak bulunmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin okudukları üniversite ile mesleki anlamda yetkin kişiler tarafından değerlendirildiği

konusundaki görüşleri arasındaki ilişki arasında istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmıştır.

Genel Görüş

Staj uygulaması hakkında yönetilen genel sorular ve sorulara katılım düzeyleri Tablo10'da sunulmuştur. Çalışmamızda staj uygulaması ile ilgili sorulara verilen olumlu yanıtların oranının yüksek çıkması dikkat çekicidir.

Tablo 10. Staj Çalışması ile İlgili Genel Sorular ve Katılım Düzeyleri

Sorular	Katılmıyorum %	Kararsızım %	Katılıyorum %
1. Staj uygulamasını yararlı buldum	6,36	10,98	82,66
2. Staj uygulaması bana çalışma ortamını tanıyamada yardımcı oldu	2,60	10,69	86,71
3. Staj uygulaması sonrası mesleğimi daha çok sevdim	6,07	21,68	72,25
4. Staj çalışmamın verimli geçtiğini düşünüyorum	9,86	16,52	73,62

Ek Görüşler

Ankette öğrencilerden varsa ek görüşleri talep edilmiştir. On dört öğrenci ek olarak görüş bildirmiştir. Özetle öğrencilerin görüşleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Süresi ve sayısı artırılmalıdır.
- Dönem içinde staj olabilir.
- Staj koordinatörü belli aralıklarla denetlemelidir.
- Staj yerini bölüm belirlemelidir.
- Kurumla sık görüşülmelidir.
- Stajdaki uygulamalar derslere yönelik olmalıdır.
- Staj paralı olmalıdır.
- Staj notu adil verilmelidir.
- Daha nitelikli kurumlarda staj yapılmalıdır.
- Arşivde memurlarla birlikte boş boş oturdum.
- Meslek açısından öğrendiklerimin çoğunu stajda öğrendim.
- Meslektaşlarımla tanışma fırsatım oldu.
- Staj tarihi yaz tatilinde değil de okul zamanı haftanın belirli günleri olmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

BBY Bölümleri lisans programlarında öğrencileri stajyer statüsünde belirlenen yarıyıllarda okullarda öğrendikleri kuramsal bilgiyi pratiğe dökebilecekleri ve alanda var olan yeni uygulamaları öğrenmeleri açısından staj uygulamalarına yönlendirmektedir. Üniversitelerin BBY Bölümlerinin var olan staj uygulamalarının değerlendirildiği bu çalışmada stajın öğrenciler üzerinde olumlu etki oluşturduğu görülmüştür. Bütün faktörlerde olumlu yargı bildiren öğrencilerin oranı genellikle %50'nin üzerinde olmuştur. Stajın genelini ifade eden sorularda öğrencilerin %72-83 oranı arasında katılıyorum ifadelerinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla stajın öğrencilere mesleki anlamda olumlu etki bıraktığı söylenebilir.

Stajın, öğrencinin iş yaşamını tanımasında ve gelecekle ilgili olarak mesleki kararlar almasında önemli bir yeri vardır. Alınan yanıtlarda kararsızların oranının en yüksek olduğu soru “Bilgi profesyonelinin iş tanımına giren çalışmaları yeterince yaptım.” (%30,75), ve takiben aynı değeri alan “Staj uygulaması bölüm dersleri ile paralellik göstermektedir.” (%30) sorusu olmuştur. Oranın azımsanamayacak derecede olduğu söz konusu kişilerin bilgi profesyonelleri iş tanımına giren işleri ayırt etmede net olamadıkları benzer şekilde bölümdeki akademik bilgi ile stajdaki uygulama arasında ilişki kurmakta tam olarak net olmadıkları anlaşılmaktadır. Stajda zihinsel çaba gösteren ve daha çok mesleki beceri gerektiren işlerde çalışıldığı yargısını taşıyan sorularda kararsızların ve olumsuz görüş beyanında bulunanların oranı birlikte değerlendirildiğine diğer sorulara nispeten daha yüksek olduğu ve değerinin %50 civarlarında seyrettiği görülmüştür. Çalışmamızda yapılan istatistiki testlerde farklı üniversitede bulunan öğrencilerin görüşlerinde anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla stajda yapılan işlerin niteliği konusunda genel beklentinin karşılanmasında yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun staj uygulamalarını yararlı olduğunu ifade eder nitelikte olmasına karşın, staj süresini vakit doldurmak için geçirdim görüşüne katılanların oranı da kayda değer niteliktedir. Staj çalışmaları öğrencilerin mesleki yargılarını oluşturdukları bir süreç olarak tanımlandığından, bölümlerin staj uygulaması ile hedefledikleri amaç her öğrencinin verimli bir staj uygulaması geçirmesi yönündedir. Ancak çalışma sonuçları her öğrencinin aynı şansta olmadığını göstermektedir. Bu duruma etkileyen faktörler arasında staj yapılan kurumun büyüklüğü, hizmet kalitesi, personel profili ve kurumun stajyerlere bakışı gibi etkenler olabildiği gibi stajyerin mesleki anlamdaki istekliliği ve beklentileri de durumu etkilemektedir. Bu noktada staj koordinatörleri verimli sonuçların alınması için öğrenci beklenti ve istekleri ile staj için seçilen kurumun alandaki etkinliğini göz

önünde tutarak öğrencilere staj yeri ile ilgili olarak gerekli yönlendirme ve bilgilendirmeleri yapmalıdır. Ayrıca çalışmamızda iki staj yapan öğrencilerin bir staj yapan öğrencilerden daha fazla olumlu katılım gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak farklı merkezlerde yapılan staj çalışmalarının öğrencilerin meslekle ilgili pozitif görüşlerini artırdığı vurgusu yapılabilir.

Stajyerlerin değerlendirmesi diğer faktörlere oranla ortalamasının en yüksek olduğu faktördür. Olumlu görüş bildirenlerin oranı %77 ile %83 arasında olduğu görülmüştür. Söz konusu memnuniyet anketinde bildirilen staj notuna da yansıdığı gözükmemektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, O. K. (1991). *Türkiye’de turizm eğitimi ve etkenliği*. Ankara: Milli Prodük-tivite Merkezi.
- Anadal eğitim programı zorunlu dersleri*. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde Anka-ra Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Web sitesinden erişildi: <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/dersprogram2012/bilgibelge2012.pdf>
- Atılğan, D. (1999). Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi ve yeni bin yılda hedefler. Ö. Bayram ve E. Erhan (Yay. Haz.), *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını: Türk Kütüphaneciler Derneği’nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sem-pozyum bildirileri* içinde (ss. 144-163). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Baydur, G. (1989). Bir staj değerlendirmesi: Kütüphanecilik bölümü öğrencilerinin izlenimleri. *Kütüphanecilik Dergisi Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 2, 77-90.
- Bilgi ve Belge Yönetimi, lisans programı*. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde EYYBiS - İstanbul Üniversitesi Eğitimde Yapılanma ve Yenilenme Bilgi Sis-temiWeb sitesinden erişildi: https://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/akademik/index.php?page=mufredat&&birim_id=36&&dil=tr
- Çakın, İ. (2000). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde yeniden yapılanma: Hacettepe Üniversitesi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(1), 3-17. 21 Temmuz 2014 tari-hinde <http://eprints.rclis.org/7214> adresinden erişildi.
- Çetinkaya, M. ve Kurşun, B. Y. (2011). Kullanıcı odaklı olarak kurulan Büyük Kü-tüphane’de staj. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 156-161. 21 Temmuz 2014 tari-hinde <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/583/579> adresinden erişildi.
- Ders tanımı ve içerikleri*. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Web sitesinden erişildi: <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/dtl.asp?s=4>
- Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ders bilgi paketi*. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Web sayfasından erişildi: http://dosya.marmara.edu.tr/fe/bby/BBY_2011_1.Egitim.pdf

- Oktay, E., Arslan, S. ve Kılıçkaya, Ş. (2008). Turizm İşletmeciliği işletmeciliği ve otelcilik programı öğrencilerinin staj uygulamaları hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 273–291. 21 Temmuz 2014 tarihinde http://iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/10_2/14.pdf adresinden erişildi.
- Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Turizm alanında öğretmenlik eğitimi alan öğrencilerin turizm işletmelerinde yaptıkları stajları değerlendirmeleri üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 139–164.
- Sağlamtunç, T. (1983). Hacettepe Üniversitesi'nde kütüphanecilik öğretimi. M. Alpay (Yay. Haz.), *Değişik Ülkelerde Kütüphane Öğretimi (Seminer: 25 Şubat 1982)* içinde (ss. 67–76). İstanbul: Formül Matbaası.
- Stajlar*. (2014). 21 Temmuz 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Web sitesinden erişildi: http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_icerik&icerik_id=184
- Tonta, Y. (2000). Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminin yeniden yapılanması. A. Yontar (Yay. Haz.), *Türkiye'de Kütüphane Ve Enformasyon Biliminin Kurumsal Gelişimi: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nün Kuruluşunun 36. Yılı Anısına Düzenlenen Sempozyum bildirimleri, 11-12 Mayıs 2000, İstanbul* içinde (ss. 74-89). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Tonta, Y. (2012). Kütüphanecilik ve bilgilendirme eğitimi ve program değişiklikleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 227–261. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/viewArticle/314> adresinden erişildi.
- Tuncer, N. (2007). Kütüphanecilik Eğitiminde Değişen Ufuklar: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün İlk On Beş Yılı. S. Kurbanoglu, Y. Tonta ve U. Al (Yay. Haz.), *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu: 24-26 Ekim 2007, Ankara bildirimleri* içinde /ss. 13-18). Ankara: H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.by2007.bilgiyonnetimi.net/bildirimler/tuncer.pdf> adresinden erişildi.
- Varol, D. (2003). Staj uygulamaları üzerine kişisel gözlemler. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 199–200. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/245> adresinden erişildi.
- Yağcı, Y. (2002). Bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerine: Türkiye'deki bilgi ve belge yönetimi eğitiminin dinamizminde önemsenmesi gerekli olanlara bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(4), 475–480. 21 Temmuz 2014 tarihinde <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/888/881> adresinden erişildi.

Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi Eğitiminde 60 Yıl: Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Prof. Dr. Doğan Atılgan

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi
Bölümü, Sıhhiye, Ankara. dogan.atilgan@ankara.edu.tr

***Özet:** Kütüphaneciliğin meslek olarak tanımlanmasındaki temel unsurlardan olan üniversite düzeyinde eğitim, 1876 yılında ilk kütüphanecilik okulunun kurulması ile başlamıştır. Dünyada 19. yüzyılda başlayan üniversite düzeyindeki eğitim, ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarında kurslarla başlamış ve gelişerek devam etmiştir. Toplumun bilgi gereksiniminin değişmesi, bilgi kaynaklarının artması ve farklılaşması, temelinde bilginin hizmete sunulmasını üstlenmiş olan kütüphanecilerin yetiştirilmesinde de sürekli bir gelişme ve değişim gözlenmektedir. Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi konusunu literatürümüzde yeterince ve ayrıntılı olarak ele alan ve bölümlerin tarihçesini içeren yayınlar yapılmıştır. Tekrara düşmemek açısından bu çalışmada sadece Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ndeki tarihsel gelişim ele alınacak ve meslektaşlarımız arasında çok tartışılan teori uygulama ilişkisi bağlamında uygulayıcıların Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi eğitimi konusunda düşüncelerini yansıtan anketin değerlendirilmesine yer verilecektir.*

***Anahtar Sözcükler:** Kütüphanecilik Eğitimi-Türkiye. Bilgi-Bilim Eğitimi-Türkiye, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Teori Uygulama İlişkisi-Kütüphanecilik Eğitimi*

Giriş

Dünyada ilk kütüphanecilik okulunun 1876 yılında ABD’de kurulmasından sonra kütüphanecilik alanında gelişmeler dünyadaki bilimin ilerlemesi ile toplumların bilgiye duydukları gereksinim bağlamında değişiklikler göstermiştir. Tarihsel süreç içinde kütüphanecilik okullarının bazılarının adlarını değiştirdiği de görülmektedir. Bir kısım okullar adlarında kütüpha-

necilik terimini korurken* , kimisi de bilgi ekseninde ad değişikliği yapmış-
tır** . Kütüphanecilik ve bilgi bilim eğitimini toplumsal gereksinimler yanın-
da, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de önemli ölçüde etkilemiş-
tir. Özellikle üçüncü bin yılın başında web teknolojilerinin gelişmesi, kütüp-
hanecilik ve bilgi bilim programlarına önemli önemli ölçüde yansımıştır.
Kütüphanecilik ve bilgi bilim eğitimini ülkemizde tarihsel açıdan ele alan
çok sayıda yazı yazılmış; bitirme ve doktora tezi hazırlanmıştır (Artukoğlu
1979; Atılğan 1995,1999; Baysal 1987; Çakın 1999, 2000, 2005; Ersoy
1965; Kum 1970; Ötügen 1957; Tonta 2000, 2012; Tuncer 1981).

Ülkemizde kütüphanecilik eğitimini, üniversite düzeyinde verilen eği-
tim ve öncesi olmak üzere iki temel dönemde ele almak mümkündür. Üni-
versite düzeyinde verilen eğitim de üç dönem olarak incelenebilir. Birinci
dönem; 1954-1988 arası Kütüphanecilik Bölümlerinin kuruluş ve gelişimi,
ikinci dönem 1988-2002 Bölümlerin Anabilim Dallarına ayrılması ve 2002
sonrası yeni bölüm adları dönemi olarak değerlendirmek mümkündür.

Şekilsel olarak dönemler incelenmekle birlikte, aslında bu dönemlerin
şekillenmesinin temelinde bölümlerin programlarındaki değişiklikler ve
toplumun gereksinimlerindeki farklılıklardan kaynaklandığını da belirtmek
yerinde olur. Yetiştirilen profesyonel kütüphaneciler çeşitli tür ve düzeydeki
kütüphane ve bilgi merkezlerinde görev alarak toplumun bilgi gereksinimi-
nin karşılanmasında rol üstlenmektedirler. Bu nedenle kütüphane ve bilgi
merkezi yöneticilerinin beklentileri doğrultusunda gereksinimlerin belirlen-
mesi; eğitim programlarının şekillenmesi ve mezunlarımızın istihdama yöne-
lik yetiştirilmesinde önemli bir faktör olarak ele alınmak durumundadır.

Bu çalışmada ülkemizdeki kütüphanecilik eğitimindeki gelişmeler
DTCF kütüphanecilik bölümünün 60 yılı dolayısı ile 60 yıllık gelişim bağ-
lamında DTCF boyutunda ele alınacak ve uygulamacıların kütüphanecilik
eğitim programlarına yönelik görüşlerine yer verilecektir.

* Illinois Üniversitesi “Graduate School of Library and Information Science”
(www.lis.illinois.edu), Kent State Üniversitesi “School of Information Science”
(www2.kent.edu/slis), Indiana Üniversitesi “Department of Information and Library Sci-
ence”(www.ils.indiana.edu).

** Pittsburg Üniversitesi “School of Information Science”(www.ischool.pitt.edu), Michigan
Üniversitesi “School of Information”(http://www.si.umich.edu), Washington Üniversitesi
“Information Management”(www.washington.edu/uwit/im)

Kütüphanecilik Eğitimindeki Gelişmeler

İlk Dönem (1954-1988)

Ülkemizde kütüphanecilik eğitimi konusunda ilk ciddi girişim, 1925 yılında Fehmi Ethem Karatay'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde açtığı kütüphanecilik kursudur. Haftada üç gün birer saat olarak sürdürülen kurs programının hazırlanması ve eğitimin sürdürülmesi Fehmi Ethem Karatay tarafından gerçekleştirilmiştir (Ersoy, 1965, s. 2).

Kütüphanecilik eğitimi konusunda ikinci önemli adım Ankara'da atılmıştır. Bu ikinci kurs Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphane Müdürü Joseph Stummvoll tarafından 1935 yılında üç ay süre ile haftada iki yarım gün olarak sürdürülmüştür. Kursta okutulan konular ve programa ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır (Ersoy, 1965, s. 3).

Kütüphanecilik konusundaki ilk devamlı öğretim ise yine kurs niteliğinde Ankara'da Adnan Ötüken tarafından başlatılan ve sürdürülen çalışmadır. 1942 yılında bir ilanla başlatılan kursun amacı: "Kütüphaneciliğin memleketimizde bir ihtisas ve meslek haline getirilmesi hususunda müessir olmak ve diğer memleket kütüphanelerinin her bakımdan kalkınmasına hizmet etmek" (Ötüken, 1957, s. 15) olarak belirlenmiştir.

Kütüphanecilik eğitimi dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmelere paralel olarak sürekli bir değişim içinde olmuştur. 1952 yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörler Kurulunun girişimiyle kütüphanecilik dersi, Edebiyat Bölümünde seçmeli ders olarak okutulmuş; 4 yarıyıl seçmeli ders olarak sürdürülen dersten başarılı olanlara "Kütüphanecilik Ehliyet Belgesi" verilmesi verilmiştir (Ötüken, 1957). 1954-55 öğretim yılında yayımlanan D.T.C.F. Kütüphanecilik Enstitüsü Yönetmeliği ile Enstitü haline getirilen bölümde öğretim iki amacı hedeflemiştir: 1. hedef, şark kültürüyle ilgili yazma ve basma eserleri, 2. hedef ise garp kültürü ile ilgili yayınları takip ve tasnife yetkili kütüphaneciler yetiştirmektir.

1.hedefe uygun olarak yetişecekler; I. devrede Genel Kütüphanecilik, Osmanlı Paleografyası, Arapça veya Farsça ile Tarih ya da Türk Edebiyatı derslerini, 2.devrede ise: Teorik ve Uygulamalı Kütüphanecilik ve Osmanlı Paleografyası, dersleri ile Tarih, Edebiyat veya Felsefe disiplinlerinden birini okumak, zorunlu hale getirilmiştir.

2.hedefe uygun olarak yetişeceklerin ise Genel Kütüphanecilik, Osmanlı Paleografyası ile yaşayan yabancı dillerden birini, I. devrede bunlardan başarılı olanlar 2.devrede Teorik ve Uygulamalı Kütüphanecilik ile yaşayan batı dillerinden birinin edebiyatı ile Modern Türk Edebiyatı veya Felsefe derslerinden birini seçmesi zorunlu kılınmıştır.

Kütüphanecilik Bölümünde 1961 yılına kadar Ford Vakfı tarafından desteklenen öğretim üyeleri ile sürdürülen eğitim programı, 1961 yılından sonra Fullbrigt Vakfı aracılığı ile gelen öğretim üyelerinin katkısıyla devam etmiştir. Bu dönem ile ilgili olarak yabancı öğretim elemanlarına ilave olarak diğer emeği geçenler için Soysal, şunları söylemektedir.

“Enstitünün gerek kuruluş aşaması ve gerekse sonraki yıllarında bugün aramızda bulunmayan Adnan Ötügen, Mrs. Emily Dean ve Müjgan Cumbur yer aldılar. 10 yıl boyunca öğretim elemanı ve temel donanımı sağlayan Ford vakfı ve Fulbright programını; kuruluşun bilimsel yönetim sorumluluğunu Ankara Üniversitesi ile paylaşan American Library Association’ı ayrıca vurgulamak gerekir” (Soysal, 2005).

Bu dönemde yurt dışındaki eğitimlerinden dönen ve doktoralarını tamamlayan Türk kütüphaneciler de bölümün eğitim kadrosuna katılmışlar; önceden verilen temel dersler yanında Araştırma Metotları, Kitap Seçim İlkeleri, Üniversite kütüphaneleri, Kütüphanelerin Sevk ve İdaresi, Okul kütüphaneleri, Fen ve Teknik Kütüphaneler gibi dersler programa eklenmiştir.

Bu süreçte 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü kurulmuştur. 1966-1967 öğretim yılından itibaren DTCF kütüphanecilik Bölümünde gece öğretimine de başlanmıştır. Bu bağlamda gece ve gündüz öğretiminde aynı program yürütülmüştür. 1972 yılında lisansüstü düzeyde eğitime başlayan Hacettepe Üniversitesi kütüphanecilik Bölümünde de 1974 yılında lisans eğitime geçilmiştir.

İkinci Dönem (1988-2002)

Kütüphanecilik Bölümlerinde sürdürülen eğitim-öğretim çalışmaları 1988 yılına gelindiğinde yeni bir boyut kazanmıştır. Başta DTCF Kütüphanecilik Bölümü olmak üzere, diğer Bölümlerde de birbiri ardına Ana Bilim Dalları kurulmuştur. 1986 yılında Unesco Türkiye Milli Komisyonunun Kütüphanecilik Bölümlerinde Dokümantasyon-Enformasyon ve Arşiv Anabilim dallarının kurulmasına ilişkin önerisine DTCF Kütüphanecilik Bölümü tarafından Nisan 1986’da olumlu görüş bildirilmiş olmasına karşın uygulama 1988 yılında zamanın Cumhurbaşkanı’nın Devlet Arşiv sitesinin açılış töreninde yaptığı konuşmadaki önerisi üzerine ivme kazanmış ve Kasım 1988 tarihindeki Bölüm Akademik Kurulunun uygundur kararı ile 1989-1990 akademik yılında Arşivcilik, 1990-1991 yılında da Dokümantasyon-Enformasyon Anabilim Dalı eğitime başlamıştır.

Kütüphanecilik kavram ve anlayışında dünyada ve ülkemizdeki değişim ve gelişmeler, bölüm öğretim elemanlarını eğitim programlarını günün koşullarına uyarlamaya zorlamış ve söz konusu çalışmalar giderek ivme kazanmıştır. 1998 yılından başlayarak Türk Kütüphaneciler Derneği’nin öncü-

lüğünde o yıllarda aktif eğitim sürdüren bölümlerin başkanları ve anabilim dalı başkanları ile emekli öğretim üyeleri TKD Genel merkezinde bir araya gelerek seri toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılardan amaç; yeni bin yılda kütüphanecilik bölümlerinin geleceğini tartışmak ve verilen eğitimin daha da iyiye götürülmesi için ortak görüş oluşturmak olarak belirlenmiştir. Beş tanesi Dernek Genel Merkezinde, sonuncusu da İstanbul Üniversitesinde yapılan toplantılarda, bölüm adlarının değiştirilmesi, anabilim dallarının birleştirilmesi ve yeni ders programlarının oluşturulması yolunda adımların atılması ilke kararı olarak benimsenmiştir.

Toplantılarda alınan tavsiye niteliğindeki kararlar çerçevesinde bölümler, kendi akademik kurullarında gerekli toplantıları yapmış, sonrasında her Bölüm, bağlı olduğu Dekanlık ve Rektörlükler düzeyinde girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda ilk adım, İ.Ü. Kütüphanecilik Bölümü tarafından atılmış ve “Bilgi ve Belge Yönetimi” olarak belirlenen Bölüm adı gerekli işlemler için Rektörlüğe yazılmıştır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde ise Bölüme öğrenci alımı kararlaştırılmış ve uygulamaya konulmuştur. Böylelikle DTCF Kütüphanecilik Bölümünde fiilen olmasa bile uygulamada Anabilim Dalları birleştirilmiştir. Ancak bu Bölümde 1999–2000 öğretim yılından başlamak üzere birinci sınıftan başlayarak yeni program uygulamaya konulmuştur. Bu program kademeli olarak her yıl bir üst sınıfa uygulanmıştır. Programda yer alan dersler ve konular çeşitlendirilerek temel derslerden başka çok sayıda seçmeli ders konularak paket programlar halinde öğrencilerin uzmanlaşması hedeflenmiştir.

Üçüncü Dönem (2002-)

Toplumda istenilen düzeyde olmayan kütüphaneci algısının değiştirilmesi yanında, kütüphanecilik bölümlerinde sadece kütüphaneci kadroları için eleman yetiştirilmediği, kurumsal düzeyde hizmet veren bilgi profesyonelleri yetiştirildiği; bunun yanı sıra, bölümlerden mezun olanların sektörlerde bilginin yönetimine yönelik sorumluluklar da üstlendikleri dikkate alınarak, bölüm adlarının “Bilgi ve Belge Yönetimi” olarak değiştirilmesi amacıyla yapılan toplantılar sonucunda alınan kararlar bölüm akademik kurullarında da ayrıca değerlendirilmiş ve üniversiteler düzeyinde Yüksek Öğretim Kurulu düzeyinde girişimler başlatılmıştır. İlk somut adım Hacettepe Üniversitesi tarafından atılmış, YÖK’ün diğer bölümlerden aldığı olumlu görüş ile de Kütüphanecilik adıyla eğitim veren tüm bölümlerin adları 2002 yılında Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü olarak değiştirilmiştir.

Bölüm adı değişikliğini izleyen süreçte, bilginin elektronik ortamda daha hızla yayılması ve web üzerinden daha hızlı erişilebilir olması, bilgi hizmetlerinde büyük değişikliklere neden olmuş ve bu değişim bölümlerde veri-

len ders programlarında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bu değişim ve gelişmeler DTCF BBY bölüm kurulunda ayrıntılı olarak görüőülmüş bazı derslerin içerikleri güncellenip gelişmelere uygun hale getirilmiştir. Örneğin; daha önceleri kataloglama sınıflama olarak verilen dersler Bilginin Organizasyonu olarak değiştirilmiş içerik güncellenerek sınıflama konuları ayrı dersler olarak planlanmıştır. Buna benzer değişiklikler Danışma Kaynakları, Bilgi Erişim vb. derslerde de uygulanmıştır. Bu güncellemeler yanında 2002-2003 öğretim yılından itibaren bölüm akademik programına Sosyolojiye Giriş, Bilgi Ekonomisi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Enformetri, Veri Tabanı Yönetim Sistemleri, Medya ve Bilgi, Kültür Tarihine Giriş gibi yeni dersler eklenmiştir. Yeni derslerle birlikte öğrencilerin gelişimine yönelik olarak ERASMUS kapsamında Polonya, İtalya, Bulgaristan, İspanya gibi ülkelerle ikili anlaşmalar imzalanmıştır; karşılıklı öğrenci ve öğretim üyesi değişimi yapılmaktadır. Özellikle Polonya ile yapılan anlaşma hem akademisyen hem de öğrenci değişimi konusunda oldukça aktif kullanılmaktadır.

Programlar üzerindeki güncelleme, Bölümlerin akademik kadrolarındaki değişiklik ve bilimsel gelişmelere paralel olarak belirli aralıklarla devam etmiştir. 2010 yılında program tümüyle yeniden ele alınarak önceki derslere ek olarak Eleştirel Okuma, Akademik Kütüphaneler, Kullanıcı Grupları gibi dersler eklenmiştir. Öğrencilerin ikinci ve üçüncü sınıf sonunda kredisiz olarak ancak zorunlu yaptıkları staj uygulamaları kredili hale getirilmiştir. Programda her dönem bir ya da iki ders zorunlu olarak tutulmuş; uzmanlaşmaya olanak sağlayacağı düşüncesiyle seçmeli derslere ağırlık verilmiştir. En son 2014 yılı başında yapılan program güncellemesinde ağırlıklı olarak ilk üç yıl teorik derslerin tamamlanmasına, son sınıfta ağırlıklı olarak proje ve kütüphane uygulamalarına yönelik derslerin okutulması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında ilk üç yıllık programa Algoritma ve Programlama, Matematik, Büyük Veri ve Kontrolü, Metin Analitiği, Veri Madenciliği, Elektronik Belge Yönetimi, Elektronik Dergicilik ve Konsorsiyumlar, Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler gibi dersler eklenmiştir.

Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi eğitimindeki günceli yakalama, gelişen iletişim teknolojilerine uygun programlar ve ders içerikleri hazırlama gayretlerindeki temel hedef, donanımlı meslektaşlar yetiştirmek ve onların hizmet verdikleri topluluğun bilgi gereksinimlerini karşılamada en iyi düzeyi yakalamalarına yardımcı olmaktır. Ancak bu hedefi yakalamak için sadece ders programları ve içeriklerinin değiştirilmesi yeterli değildir. Bölümlerimizi tercih eden öğrencilerin donanımları, mezuniyet sonrası istihdam koşulları, öğrenci kontenjanları da önemli rol oynamaktadır. Bölümlerin öğrenci kon-

tenjanlarının olumsuz etkisinin giderilmesi amacıyla yapılan girişimlerin ilk olumlu yansıması DTCF'nin öğrenci kontenjanlarında görülmüştür. 2014-2015 öğretim yılından itibaren birinci sınıflara alınacak öğrenci sayısı %50 azaltılmıştır.

Mezuniyet sonrası personel istihdamında ise ne yazık ki bölümlerin hiçbir etki ve katkısı olamamaktadır. Yeni Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin açılması aşamasında ve mezunların iş profillerinin belirlenmesinde ise hiçbir bilimsel alt yapı gözlenmemektedir. Bu nedenle mezunlarımızın çalışma koşulları ve iş deneyimleri, çalıştıkları kütüphane ve bilgi merkezleri ile hizmet içi eğitim sürecindeki gelişmelere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu aşamada da Kütüphane ve Bilgi Merkezi yöneticilerinin yaklaşımları önemli olmaktadır.

Avustralya'da Aralık 2011 yılında yapılan bir araştırma Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim eğitiminin üç ana paydaşını öğrenci, işveren ve eğitimciler olarak ortaya koymaktadır (Nastasi, 2012, s. 271). Bizim çalışmamızda da paydaşlardan biri olarak belirlenen işveren durumundaki kütüphane yöneticilerinin ülkemizdeki Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim eğitimi konusundaki düşüncelerini saptamak amacıyla bir anket yapılmıştır. Anket, ülkemizde hizmet standartlarını yakalamış ve yöneticilik deneyimi 10 yılın üzerinde olan kütüphane yöneticilerine uygulanmıştır. Anketten amaç, BBY Bölümlerindeki eğitim süreci ve mezunlarımızın meslek yaşamlarındaki performanslarının değerlendirilmesidir. Şüphesiz böyle bir değerlendirmede yöneticilerin görüşleri ve BBY eğitim programları yanında devletin kütüphaneci istihdam ve ücret politikası ile kurumlar arasındaki farklılıklar da önemli rol oynamaktadır.

Anketin Değerlendirilmesi

Anket, yukarıda belirtilen kriterlere uygun 20 kütüphane yöneticisine uygulanmış olup bu yöneticilerin kütüphanecilik eğitimi almış olmaları gözlemlenmiştir. Bu kütüphanelerden dört tanesi kamuya bağlı devlet kuruluşu, üç tanesi kütüphanelere hizmet veren özel sektör ve kalanı da üniversite kütüphanesidir.

Yöneticilere sorulan “Bilgi ve Belge yönetimi Bölümlerinde verilen eğitim programından haberdar mısınız?” sorusuna %80 evet derken, bunların %81'i derslerin içeriğinin ihtiyaç duyulan kütüphaneci profili için yeterli olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık “Eğitim programında hangi derslerin yer almasını istersiniz?” sorusuna mevcut program dışında yeni bir öneri olmazken “diğer seçeneği” %2'de kalmıştır.

Tablo 1. Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitim Programlarında Hangi Konuların Daha Yoğun Ele Alınmasını İsterdiniz?

Elektronik Kaynak Yönetimi	10	%18
Açık Erişim	8	%14
Bilgi Erişim	8	%14
Kataloglama Sınıflama	7	%12
Bilgi Yönetimi	6	%11
İletişim Teknolojileri	4	%7
Web Yönetimi	4	%7
İndeksleme	3	%5
Arşiv Yönetimi	3	%5
Diğer	2	%4
Belge Yönetimi	2	%4
Yazma Kütüphaneleri	0	%0

Kütüphanecilik ve bilgi bilim eğitim programlarını uygulamaya yönelik dersler açısından (%93 oranında) yeterli bulmayan yöneticilerin, "Bu derslerin nasıl verilmesini istersiniz?" sorusuna verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu soruya cevap birden çok tercihe olanak sağladığı için katılımcı sayısı çok görünmektedir. Değerlendirme yüzdelerine göre yapılmıştır. Bu yanıtlardan dikkat çekici olan ve başka araştırma ve tartışma ortamlarında ele alınması gereken %50'lik dilim ile uygulamacıların ders vermesi talebidir. Çalışmamız kapsamında bu konunun tartışılması çalışmanın hedefi açısından kapsam dışı bırakılmıştır. Staj konusundaki öneriler bölümlerin ders programlarında stajların zorunlu ve kredili olarak yer alması uygulama ve teoride örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca yine %19 oranında istenen "bazı derslerin kütüphanelerde yapılması" konusu da özellikle uygulama dersleri için değerlendirilebilecek bir cevap olarak algılanmalıdır.

Tablo 2. Cevabınız Hayır İse Uygulamaya Yönelik Derslerin Nasıl Verilmesini İsterdiniz?

Durum	N	%
Uygulamacıların Ders Vermesi	18	50
Daha Çok Staj	7	19
Derslerin Bazılarının Kütüphanelerde Yapılma	7	19
Proje Dersleri	2	6
Diğer	2	6

Yöneticilere, birlikte çalıştıkları kütüphanecilerin hangi konularda yetersiz bulunduğuna ilişkin sorulara verilen cevaplar değerlendirildi-

ğinde de eğitim programlarında yer almasını istedikleri konularla uyum gözlenememiştir. Programlarda yer alınması istedikleri ve en büyük yüzdeye sahip olan elektronik kaynak yönetimi konusu, yetersiz görülen dersler arasında 5. sırada yer almaktadır. Danışma hizmeti, derme geliştirme ve web konularında hiçbir talebin olmaması da programların yeterliliği açısından önemli bir gelişme sayılabilir.

Tablo 3. Çalışanlarınızı Hangi Konularda Yetersiz Buluyorsunuz?

Konu	N	%
Kataloglama Sınıflama	7	28
Diğer	7	28
Yönetim Hizmetleri	4	16
Halkla İlişkiler	4	16
Elektronik Kaynak Yönetimi	3	12
Danışma Hizmeti	0	0
Derme Geliştirme	0	0
Web Hizmetleri	0	0

Sonuç

Toplumların bilgiye duydukları gereksinim hiçbir zaman eksilmeyeceğine göre, bilgi hizmeti sunan profesyonellerin yetiştirildiği Bilgi ve Belge Yönetimi eğitimi de gelişerek devam edecektir. Ancak, eğitim planlaması kapsamında toplumun gereksinimleri, istihdam politikaları göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle yeni kurulan ve kurulması düşünülen bölümlerde bu politikalar yanında üniversitelerin yetişmiş öğretim elemanı, laboratuvar ve kütüphane olanakları değerlendirilerek planlama yapılmalı, bu konuda deneyim kazanmış bölümlerin akademik görüşleri alınarak değerlendirilmelidir.

BBY bölümlerinin eğitim planlaması açısından ele alınması gereken unsurlar arasında da deneyimlerin paylaşılması ile birlikte toplumun bilgiye duyduğu gereksinimin iyi saptanması, bilgi kaynaklarındaki çeşitlilik ve bunların kullanım alışkanlıkları ile bireylerin bilgi arama davranışları önemli bir yer tutmalıdır.

Kaynakça

- Artukoğlu, A. (1979). Türkiye'de kütüphanecilik eğitimine genel bir bakış. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 28(1-2), 1-11.
- Atılğan, D. (1995). Education for librarianship in Turkey. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(3), 265-269.

- Atılğan, D. (1999). Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi ve yeni bin yılda hedefler. Ö. Bayram ve E. Erhan (Yay. Haz.), *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum bildirimleri* içinde (ss. 144-163). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Baysal, J. (1987). İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünün 20 yıllık tarihçesi 1964-1984. *Kütüphanecilik Dergisi: Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları, 1*, 5-15.
- Çakın, İ. (1999). Kütüphanecilik eğitimi ve yeni hedefler. Ö. Bayram, E. Erkan ve E. Yılmaz (Yay. Haz.), *21. Yüzyıla Doğru Türk Kütüphaneciliği: 35. Kütüphane Haftası bildirimleri*, 15-21 Mart 1999, Ankara içinde (ss. 135-146). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Çakın, İ. (2000). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde yeniden yapılanma: Hacettepe Üniversitesi örneği. *Türk Kütüphaneciliği, 14*(1), 3-17.
- Çakın, İ. (2005). Cumhuriyetten günümüze bilgi profesyonellerinin eğitiminde başlıca yönelişler. *Türk Kütüphaneciliği, 19*(1), 7-24.
- Ersoy, O. (1965). Kütüphanecilik kursları. *A. Ü. DTCF Dergisi, 23*(1-2), 1-11.
- Kum, İ. (1970). *Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Nastasié, D. L. (2012). Australian information education in the 21st century—the synergy among research, teaching and practice. *Education for Information, 29*(3), 271-286.
- Ötügen, A. (1957). Türkiye'de kütüphanecilik öğretiminin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 6*(1-2), 1-35.
- Soysal, Ö. (2005). A.Ü. DTCF Kütüphanecilik bölümünün 50. yılı için: Geçmiş'in belleği. *Türk Kütüphaneciliği, 19*(1), 105-113.
- Tonta, Y. (2000). Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminin yeniden yapılanması. A. Yontar (Yay. Haz.), *Türkiye'de Kütüphane Ve Enformasyon Biliminin Kurumsal Gelişimi: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nün Kuruluşunun 36. Yılı Anısına Düzenlenen Sempozyum bildirimleri, 11-12 Mayıs 2000, İstanbul* içinde (ss. 74-89). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi. 15 Nisan 2014 tarihinde http://eprints.rclis.org/14747/1/T%C3%BCrkiye%27de_K%C3%BCt%C3%BCphanecilik_E%C4%9Fitiminin_Yeniden_Yap%C4%B1lanmas%C4%B1.pdf adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2012). Kütüphanecilik ve bilgilendirme eğitiminde gelişmeler ve program değişiklikleri. *Türk Kütüphaneciliği, 26*(2), 227-261. 15 Nisan 2014 tarihinde <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/320/312> adresinden erişildi.
- Tuncer, N. (1981). Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanecilik Bölümü'nün Hacettepe Üniversitesi SİBF Kütüphanecilik Bölümüne katkıları. *A. Ü. DTCF kütüphanecilik bölümü XXV. yıl anı kitabı* içinde (ss. 111-112) Ankara: DTCF.

Dokümantasyon ve Suzanne Briet

Prof. Dr. Tülay Fenerci

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. Tulay.Fenerci@ankara.edu.tr

Özet: *Bu makalenin amacı, Suzanne Briet'in doküman ve dokümantasyon konusundaki görüşlerini yansıtmak ve Türkçe literatüre kazandırmaktır. Briet'in özgün fikirleri ve kendi zamanı için vizyoner görüşleri günümüz enformasyon çalışmaları için hem kuram hem de uygulama açısından yeni değerlendirmeler yapmamıza katkı sağlayacak niteliktedir. Bu doğrultuda Briet'in yaşam öyküsü ve bugün, bilim insanları tarafından enformasyon bilimi için manifesto kabul edilen "Dokümantasyon Nedir?" başlıklı, çalışması esas alınmıştır. Fransız dokümantalist Suzanne Briet, Avrupa dokümantasyonunun önemli bir temsilcisidir. O'nun yaşadığı dönem, başta bilim ve teknoloji olmak üzere sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda çarpıcı değişim ve gelişmelerin gerçekleştiği, bunun yanı sıra mesleki anlamda kullanıcılar yararına hizmetlerde önemli adımların atıldığı ve kitap-bilgi birliği anlayışından kopuşun yaşandığı bir dönemdir. Briet'in yaşam öyküsü ve dokümantasyona ilişkin görüşleri yalnız tarihsel bir akışın izlenmesi çerçevesinde değerlendirilemeyecek kadar önemlidir. Çünkü O'nun faaliyetleri ve düşünceleri, dokümantasyonun kuramsal yönünü anlamamıza ve enformasyon bilimine evrilişini kavramamıza yardımcı olmaktadır.*

Anahtar Sözcükler: *Suzanne Briet, Dokümantasyon, Dokümantasyon Hareketi*

Suzanne Briet (1894-1989): Yaşamöyküsü

....değişim tesadüfen olmaz, akıl ile yönetilir...
Herakleitus

Rene Marie Helene Suzanne Briet (Dupuy) (1894-1989) Fransa'da Ardennes'de doğmuş ve Paris'te büyümüştür. Her iki dünya savaşını da yaşamış, savaş nedeniyle en yakın çocukluk arkadaşını ve çoğu sınıf arkadaşını kaybetmiş, savaşın yol açtığı yıkım ve kayıplara tanıklık etmiştir. Belki de

bu nedenle, dünya barışına ve dolayısıyla dünya barışını tesis etmeye yönelik uluslararası bir girişim olan “Milletler Cemiyeti”ne* ilgi duymuştur. Öte yandan Briet, uluslararası değişime de ilgi göstermiş; 14. ve 16. yaşlarında tatil amacıyla, 19 yaşında ise bir Hint prensesinin çocuklarına Fransızca öğretmek üzere, üç kez İngiltere’ye gitmiştir (Maack, 2004, s. 720’de aktarıldığı gibi).

Öğretmen olmasını isteyen annesinin arzusuyla Briet, elit bir okul olan ve ortaokullara öğretmen yetiştiren “Ecole de Sevres”e gönderilmiş, burada İngilizce ve tarih okumuştur. Mezuniyetinin ardından Annaba, Cezayir’de birkaç yıl öğretmenlik yapmıştır.(1917-1920) (Buckland, 1995) “Sınıfta kendini canavarlara teslim olmuş gibi hissedenden” Briet’in öğretmenliği pek de benimsemediği anlaşılmaktadır. Daha sonra Sorbonne Üniversitesi’nin tanınmış bibliyograf ve kütüphanecilerinden Louis Barrau-Dihigo’nun bibliyografya konusunda düzenlediği sertifika kursuna devam eden Briet, kursu birincilikle tamamlamış ve Bibliotheque National’in (BN) sınavlarına girmiştir. Suzanne Briet’in anılarında aktardığına göre kendisi her zaman Dihigo tarafından desteklenmiş, cesaretlendirilmiş, hatta kursa devam edebilmesi için kursun saati bile değiştirilmiştir (Maack, 2004, s.721’de aktarıldığı gibi).

Briet, Fransa’da kadınların yavaş yavaş geleneksel mesleklere girdiği ve bu mesleklerin, değişen sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak yeniden tanımlandığı 1920’li yıllarda, 30 yaşında iken BN’de işe başlamıştır. Akıcı bir İngilizceye sahip olan ve kurs hocaları tarafından şiddetle tavsiye edilen bir aday olmasına rağmen, o tarihlerde personel alım yasasının henüz çıkmamış olması, BN’deki erkek çalışanların kurduğu “Memurlar Kulübü” üyelerinin kadın çalışan sayısının artırılmasına karşı olmaları, yanı sıra kadınların erkekler üzerinde otorite sağlayamayacaklarını düşündükleri için yükseltmelerine de direnç göstermeleri nedeniyle kütüphanenin genel müdürü Pierre-Rene Roland-Marcel, Briet’i işe almakta zorlanmıştır (Maack, 2004, s. 721).

Öte yandan söz konusu yıllar, Fransa’da modern kütüphane hareketi ile dokümantasyonun -kendine özgü standart ve teknikleriyle- ayrı bir meslek olarak ortaya çıktığı bir dönemi betimlemektedir (Maack, 2004, s. 721) Örneğin; bu dönemde BN’de birçok modernizasyon projesi gerçekleştirilmiştir. Reformist kişiliği ile dikkat çeken BN genel müdürü Roland-Marcel, kütüp-

* I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulmuştur. Amacı silahsızlanma ile gelecekte savaşın çıkmasını önlemek, açık diplomasi ve uluslar arası işbirliğidir. Dünya barışını koruyacak uluslar arası bir organ kurulması düşüncesi temelinde ABD başkanı Wodrow Wilson’ın girişimleri ile gerçekleşmiştir. Milletler Cemiyeti, bugünkü Birleşmiş Milletler’in öncü kuruluşudur (<http://www.historylearningsite.co.uk/leagueofnations.htm>).

hanenin artık gizemli, yalnız bir abide gibi hizmet veremeyeceğini ve gelişen çağdaş toplumun dışında kalamayacağını savunmuş, BN'in daha etkili olması ve daha çok ziyaret edilmesi gerektiğini, bunun da ancak verilecek "kamu hizmetleri" ile gerçekleşebileceğini iddia etmiştir. Bu bağlamda 1926 yılında Ulusal Kütüphane Dostları Topluluğu'nun himayesinde bir dokümantasyon ofisi kurulmasını sağlamıştır (Maack, 2004, s. 722). Ayrıca BN'in modernizasyonu çalışmaları çerçevesinde kütüphaneye elektriğin gelmesi (1924) ile okuma salonları ve ofislerin aydınlatılması sağlanmış, böylelikle bu mekânlarda daha uzun süreli çalışma olanağı yaratılmıştır. Bunun yanı sıra katlar arası hava tüpleri kullanılmaya başlamıştır.

Briet, ilk olarak BN'in "bağış ve değişim bölümü"nde görevlendirilmiştir. Briet işe başladıktan bir yıl sonra evlenmiş ama evliliği sekiz yıl sürmüştür. Arkadaşları ve meslektaşları tarafından feminist olarak nitelenen Briet, kadınlara yönelik sosyal, politik ve kültürel sınırlılıkların aşılması ve bu bağlamda kadının statüsünün yükseltilmesi için mücadele veren Zonta International adlı küresel kuruluşun Paris ayağının kurulmasında aktif olarak yer almıştır (Maack, 2004, s. 723).

İşe başladığı 1924 yılından Julian Cain'in BN'nin genel müdürlüğüne getirildiği 1930 yılına kadar Briet iki önemli çalışma gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki Fransa'nın belli başlı kütüphanelerinde bulunan özel dermelerin rehberi*, diğeri ise yöneltme hizmetidir. Rehber çalışmasını yapmasında hem Roland-Marcel'in hem de Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü'nün (International Institution of Intellectual Co-operation-IIC)** 1927'de Paris'te düzenlediği ve kendisinin de katıldığı kütüphane uzmanları toplantısının etkisi olmuştur. Toplantıda ulusal bibliyografik denetim araçlarının geliştirilmesi (kart katalog, basılı bibliyografya, toplu katalog ve özel dermelerin

* Kart katalog formundaki bu bibliyografik çalışma, 726 kütüphanede bulunan özel dermeler hakkında bilgi vermekte ve aynı zamanda Fransa'daki kütüphanelerin ve yabancı kütüphanelerin basılı kataloglarını listelemektedir (Maack, 2004, s. 723).

** 1922'de Milletler Cemiyeti'ne bağlı bir organ olarak özellikle bilimsel araştırmalarda işbirliğini gerçekleştirmek için kurulan Uluslararası Entelektüel İşbirliği Komitesi (International Committee on Intellectual Co-operation), Henri Bergson, Madame Curie-Sklowdowsky, Albert Einstein, Gilbert Murrey gibi ünlü bilim insanlarının yanı sıra sayıları 3-5 arasında değişen uzmanlardan oluşturulmuştur. Komitenin amacı: bilimsel araştırmanın uluslararası düzlemde organize edilmesi ve geliştirilmesi, uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve bibliyografyanın uluslararası işbirliği ile düzenlenmesi gibi konuları ele almaktır (Rayward, 1975, ss. 255-256). Ne var ki bir yıl sonra bütçede yapılan kesintiler nedeniyle Komite finansal güçlük çekmeye başlamıştır. Komite Başkanı büyük Fransız düşünür Bergson'un dış mali destek çağrısına Fransız hükümeti olumlu yanıt vermiş ancak bunun Komite merkezinin Paris'te olması ve adının Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü biçiminde değiştirilmesi koşuluyla mümkün olabileceğini belirtmiştir (Rayward, 1975, s. 290). Enstitü, bugünkü UNESCO'nun üyesidir.

rehberleri, biyografik kaynaklar vb.) ve her ulusal kütüphanenin bünyesinde bir “enformasyon merkezi” kurulması önerilmiştir. Bu merkezlerin, kendi ülkelerindeki kaynaklarla ilgili soruları yanıtlayabilmek ve ülke dışından yanıtlamayı gerektirecek enformasyonu sağlayabilmek için araştırmacıların isteklerini merkezileştirmeleri ve işbirliği içinde çalışmalarını vurgulanmıştır (Maack, 2004, s. 723).

Briet’e verilen bir diğer sorumluluk, söz konusu toplantıda önerilen enformasyon merkezinin işlevlerini anımsatmaktadır. Briet, *araştırmacılardan gelen yazılı enformasyon isteklerini bir araya getirecek, kütüphanedeki nitelikli uzmanlara yönlerecek ve eğer ücrete dayalı bir hizmet ise dokümantasyon ofisine gönderecektir*. Bunun yanı sıra dokümantasyon ofisine teknik destek sağlayacaktır. Bu arada dokümantasyon ofisi, birbiriyle ilişkili iki görev yürütmektedir: Kütüphane müdürlüğüne gelen soruları merkezileştirmek ve kopya, fotoğraf, çeviri, öz ve bibliyografya sağlama gibi ücretli hizmetler sunmaktır (Maack, 2004, s. 725’te aktarıldığı gibi).

Bunun yanı sıra dokümantasyon ofisi, gelen istekler doğrultusunda yaptığı çalışmalarını tekrarlanmamak için çoğaltmakta ve çalışmaların birer kopyasını BN’de tutmaktadır. Dolayısıyla anılan toplantıda önerilen enformasyon merkezinin işlevini Briet ve dokümantasyon ofisinin işbirliği içinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Briet kendi sorumluluğunu “yönelme hizmeti” (referral center/centre d’orientation) terimi ile ifade etmiştir. Maack’a göre Briet, ABD’deki kütüphanelerde bu tür enformasyon ve yönelme hizmetlerinin “danışma hizmeti” terimi ile ifade edildiğinin farkında olmasına rağmen bu terimi kullanmamıştır (2004, s. 723). Briet’in kariyerinin bu döneminde dokümantasyon ofisi ve kütüphanecinin sorumluluklarına ilişkin görüşlerine yer vermekte yarar vardır. Buna göre “*dokümantasyon ofisi her halükarda kütüphaneye bağımlıydı; kütüphanenin varlığına dayanıyordu ve o olmadan işlev göremezdi. Buna mukabil ofis, üstlendiği işi kütüphaneye geri veriyordu. Ulusal kütüphane, asıl dermesinin yanı sıra kamunun başvurabileceği bir dokümanter arşiv dermesiyle zenginleşti*” (Maack, 2004, s. 725’te aktarıldığı gibi). Briet, kütüphanecinin görevini ise materyali korumak, kataloglamak ve ulaşılabilir kılmak olarak ifade etmiş ve ulaşılabilirliği bir yanda materyale yönelme diğer yanda materyal hakkında bilgilendirme şeklinde açıklamıştır. Bunun yanı sıra kütüphaneci ile ilgili idealini ise *araştırmacılarla masanın (barricade) diğer tarafından değil, onların arasında tam bir işbirliği ruhuyla çalışması* şeklinde dile getirmiştir (Maack, 2004, s. 725).

Briet, Julian Cain'in* genel müdürlüğü sırasında (1930-1940 ve 1945-1964) da önemli işlere imza atmıştır. Örneğin; 1930 yılında, yöneltme merkezini kurmuştur. Burası basılı kataloglar, seçilmiş bibliyografyalar ve kart dizinleri ile donatılmış özel bir odadır. Bunun yanı sıra yaptığı bibliyografik çalışmalar son derece dikkat çekicidir. Bunlardan biri, Fransa'daki dokümantasyon merkezlerinin rehberini (Répertoire des centres de documentation en France) hazırlamak üzere yaptığı saha çalışmasıdır. 1935'te yayınlanan bu çalışmada da Milletler Cemiyeti, Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü'nün 1932'de düzenlediği kütüphane uzmanları toplantısındaki öneriler etkili olmuştur. Öte yandan Briet, yer sıkıntısı nedeniyle yöneltme merkezinde çalışmalarını sürdürmekte zorlanmaya başlamıştır. Yer sıkıntısı BN'de verilmesi planlanan yeni hizmetler için de sorun teşkil ettiğinden Cain, BN'yi fiziksel mekân bakımından rahatlatacak ek alanların inşasını başlatmış ve bu süreçte Briet, bakanlık tarafından özel bir görevle Berlin'e gönderilmiştir.(1933) Burada Prusya Devlet Kütüphanesi'nin Danışma Bürosu'ndaki (Auskunftbureau) düzenleme çalışmalarını ve hizmetleri inceleme fırsatı bulmuştur (Maack, 2004, s. 725).

Yöneltme merkezindeki derme, 1934'te daha geniş bir yere, Katalog ve Bibliyografya Salonu'na (Salle des Catalogues et Bibliographies) taşınmış, buna ilaveten depolarda kapalı tutulan bibliyografik kaynaklar da buraya aktarılarak tüm derme kullanıcıların yararlanmasına sunulmuştur. Geriye dönük bibliyografya dermesinin kullanıcıların yararlanmasına açılmasını "tıpkı uyuyan güzelin uzun uykusundan uyanması ve yeni bir hayata başlaması" sözleriyle ifade eden Briet, bunun havalandırma ve modern aydınlatma kadar yenilikçi bir adım olduğunu iddia etmiştir (Maack, 2004, s. 725). Kongre Kütüphanesi adına Paris'te çalışma yapan Jose Meyer ise bu dermenin Avrupa'da bir örneğinin daha bulunmadığını belirtmiştir (Maack, 2004, ss. 726-727).

Briet'in yöneltme bölümü, BN'in sergi salonları, özel dermeleri ve bibliyografyalarına ilişkin kartların yanı sıra Fransa'daki diğer araştırma merkezleri ve kütüphanelerde bu yayınların bulunurluğu bilgisini içeren, sözlük katalog tarzında düzenlenen ve "merkezi dokümantasyon dizini" olarak bilinen bir katalog çalışması yapmıştır. Ayrıca bu çalışma kapsamında Fransa'daki kütüphane ve araştırma merkezlerinin kendi uzmanlık alanlarında,

* Julien Cain, 1930-40 yılları arasında BN direktörlüğü yapmıştır. Kütüphanenin modernizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Yahudi olduğu gerekçesiyle 1940'da Vichy Hükümeti tarafından görevden alınmış, 1945'te BN'e geri dönmüş ve bir yıl sonra üniversite ve halk kütüphanelerinin yaygınlaştırılması ve koordinasyonundan sorumlu olmak üzere kurulan Fransız Kütüphane Müdürlüğü'nün (French Direction of Library Services) başına getirilmiştir (Maack, 2004, s. 731).

konu bibliyografyaları veya güncel periyodiklerin dizinlerini hazırlama durumu hakkında bilgi veren kartlardan oluşan ek dizinler yapılmıştır. Bunun yanı sıra bibliyografya ve kütüphanecilik üzerine olan 80 kadar Fransız ve yabancı dergi için dizin kartları ve BN'nin kendi dermesine ilişkin birçok kart katalog (ek yazar katalogları, konu katalogları ve anonim eser katalogları gibi) hazırlanmıştır (Maack, 2004, ss. 726-727). Briet, biriminin gerçekleştirdiği tüm bu çalışmaların uzantısı olarak bir okuyucu vizyonu geliştirmiş ve *tüm zaman ve yerleri yansıtan bu engin dermede bir gün okuyucuların kendilerini kolaylıkla yönlendirebilmelerini* hayal etmiştir. Bunun da teknoloji ile değil, enformasyonun düzenlenişi ile ilgili yeni tekniklerle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Maack, 2004, s. 730).

Julien Cain 1935-1940 yıllarını kapsayan bir raporunda, Briet'in hazırladığı bibliyografik çalışmalara vurgu yaparak bunların BN'deki dokümantasyon hizmetinin örnekleri olduğunu söylemiştir. Cain'in değerlendirmesi dikkate alındığında dokümantasyon ofisi ve yöneltme biriminin her ikisinin de dokümantasyon hizmetleri verdiği anlamı çıkarılabilir; ancak hizmetin neden iki ayrı birim olarak örgütlendiğini anlamak güçtür.

Briet, bibliyografik denetime yönelik çalışmalarının yanı sıra mesleki örgütlenmeye de el atmıştır. Bu bağlamda 1931 yılında Kimya Evi'nin dokümantasyon merkezi (Maison de Chimie)'nin yöneticisi olan Jean Gerard ile birlikte Fransa Dokümantasyon Kuruluşları Birliği (Union Française de Organismes de Documentation-UFOD)'ni kurmuştur. UFOD, uzmanlığa dayalı dokümantasyon merkezleri ile ekonomi, ticaret, eğitim ve hümanite konularında çalışan kuruluşları bir çatı altında toplamıştır (Maack, 2004, s. 724). Briet, kurucularından biri olarak UFOD'da önce genel sekreterliğe (1944) sonra başkan yardımcılığına (1948) kadar yükselmiştir (Maack, 2004, s. 725).

Briet savaş sonrasında sayısız konferansa katılmış ve UNESCO için bir yayın* hazırlamıştır. Bu yayında kütüphanecilerin uluslararası dayanışmasına dair ilginç anılar aktarmıştır. Örneğin; Paris'te kütüphaneleri koruyan Alman servisinin başında bulunan Hugo Andres Kruss (Briet O'nu Berlin'e yaptığı ziyaretten tanır) kütüphanelerin Alman istismarına uğramasına engel olmuştur. Bunun yanı sıra hem Belçika'da hem Fransa'da Alman kütüphane memurları, genç kütüphanecilerin işten çıkarılmasını engellemeye çalışmışlardır (Maack, 2004, s. 730). Öte yandan ilginç bir başka durum da BN'nin 1940 yılında Alman istilasını sırasında yalnız on dört gün ve 1944 yılında Paris'in kurtuluşu sırasında ise on gün kapalı kalması ve tüm bu korku, sansür, baskı

* Briet, S. (1949). *Bibliothèques en detresse (Libraries in distress)*. Paris: UNESCO.

ortamına rağmen kütüphanenin normal yaşamın sürdüğü bir yer olmayı başarabilmesidir (Maack, 2004, s. 732).

Savaş sonrasında Briet, eğitimle de ilgilenmiştir. Dokümantalistlerin yetiştirilmesini önemseyen Cain tarafından bir kurs programı hazırlamaya yönelmiştir. Briet, Fransa’da dokümantalistlerin yetiştirilmesi konusuna el attığında henüz kütüphanecileri yetiştiren bir okul bulunmamaktadır. Ecole des Chartes, arşiv ve tarih araştırmalarına yönelik insan gücü yetiştirmektedir (Buckland, 1995). Briet 2 yıllık bir program çerçevesinde kütüphaneci, müze küratörü/uzmanı ve dokümantasyon merkezi yöneticilerine ders vermiştir. UFOD’un da desteği ile bu yetiştirme programı, 1950’de Meslek Sanatları Ulusal Konservatuvarı (Conservatoire Nationale des Arts Metiers-CNAM) bünyesine alınmıştır ve Briet, Dokümantasyon Teknikleri Ulusal Enstitüsü’nün (Institut National des Techniques de la Documentation-INTD) kurucu direktörü olmuştur. Burada okutulan iki yıllık programın birinci yılında dokümanların seçimi, sağlanması, kataloglanması, yayımı, çoğaltılması (reproduction) ve kullanımına ilişkin genel giriş dersleri verilmiş, ikinci yılında ise uzmanlık alanlarında (sosyal bilimler, ekonomi, bilim ve teknoloji) araştırma ve dokümantasyon üzerine odaklanılmıştır (Maack, 2004, s. 735).

Briet yurt dışındaki meslek eğitimiyle (kütüphaneci ve dokümantalistlerin) de yakından ilgilenmiş ve bu konuda 1950’de UNESCO adına uluslararası bir saha incelemesi yapmıştır; bu çalışması, Fullbright bursu ile ödüllendirilmiştir (Maack, 2004, s. 731).

1951-1952’de Fullbright bursu ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ne giden Briet’in amacı bibliyografik hizmetleri, danışma hizmetlerini ve mesleki eğitimi incelemektir. Bir dokümantalistin çalıştığı kurumun konu alanında uzmanlığa sahip olması ve dokümantasyon tekniklerini bilmesi gereğine inandığından, ABD’deki kütüphane okullarında verilen özel kütüphanecilik (special librarianship) eğitimini yeterli bulmamıştır. Bu okullardaki programların uzmanlığa yönelik dokümanter teknikleri öğrenmeyi sağlayacak nitelikte olmamalarına karşılık "okuma psikolojisi, kütüphanelerin düzenlenmesi, halkla ilişkiler ve çocuklara yönelik hizmetler" bakımından Fransa’ya oranla daha gelişmiş olduğu değerlendirmesi yapmıştır. Bunun yanı sıra bu programların "genel dokümantasyon" niteliğine sahip olduklarını belirtmiştir. Genel dokümantasyonla bilgi erişim veya dokümanter üretimi değil, daha genel anlamda bilginin düzenlenmesi ve danışma hizmetlerini kastetmiştir (Maack, 2004, s. 736). Bu ziyaretinde O’nu en çok etkileyen kişilerden biri, Cleveland Halk Kütüphanesi, "İş Enformasyonu Bürosu" müdürü Ruth Vormelter olmuştur. Briet, hem Büro’nun iş ve endüstri çevresiyle kurduğu bağlantılardan hem de enformasyon kaynakları dermesinden

çok etkilenmiştir. Bu dermede şirket dosyaları, gazete kupürleri, iş önderleri hakkında enformasyon ve imalatçı katalogları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kütüphanelerde mikrofilmlerin kullanıldığına ve teknik hizmetlerin otomatikleştirilmesine yönelik çabalara tanıklık etmiştir. Briet'in ilgi odağında teknolojiye çok teknik, bilgi erişimden çok danışma hizmeti ve donanımdan çok kullanıcı vardır. Briet, Buckland'a göre ABD'deki özel kütüphane hareketinin Avrupa'daki dokümantasyon hareketiyle benzerliğini fark eden ilk yabancı ziyaretçidir (Buckland, 1995; Maack, 2004, s. 732) Buna rağmen Briet, özel kütüphaneci, özel kütüphane ve bibliyografya terimlerinin yerine Fransa'da documentalist, centre de documentation ve documentographie gibi yeni terimlerin kullanıldığını belirterek bu yeni terminolojinin enformasyon işinin yeni bir kavramsallaşmasını ifade ettiğini savunmuştur. Ayrıca ABD'deki ve Fransa'daki halk kütüphanelerini karşılaştırarak Amerikan kütüphanelerinin geçmişinin çok eski olmadığını, bunların muazzam dermelerin yükünü taşımadıklarını ve daha çok okuyucularına ihtiyaç duydukları enformasyonu vererek, danışma hizmeti ile yaşama entegre edildiklerini, bu nedenle ticari ve endüstriyel kuruluşlardaki benzer hizmetler için kütüphane terimini kullanmalarının doğal olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşılık Fransa'da "dokümantasyon merkezi" terimini geçmişten daha uzaklaşmış, güncel gereksinimlere daha iyi uyarlanmış, daha dinamik yeni bir tip kültürel kurum için kullandıklarını vurgulamıştır. ABD'deki özel kütüphanecilerin yaptıkları iş ile Fransa'daki dokümantalistlerin yaptıkları işin paralellik göstermesine rağmen yaklaşımlarının farklı olduğunu iddia etmiştir (Maack, 2004, s. 736).

Kendisine "Madam Documentation" lakabı takılan Briet, Fransız Dokümantasyon Derneği'nin kurulmasına yaptığı katkı, dokümantalistlerin yetiştirilmesine yönelik geliştirdiği program ve BN'de kurduğu bibliyografik yöneltme merkezi nedeniyle "Legion D'honneur" ile ödüllendirilmiştir (1950). Bunun yanı sıra Briet, çeşitli sivil toplum kuruluşlarında da görevler almıştır. Örneğin; Uluslararası Dokümantasyon Federasyonu (Federation of International Documentation-FID)'nda başkan yardımcılığı (1951), Avrupa Kadın Birliği (Union of European Women)'nde başkanlık (1954) (Buckland, 1995).

Erken emekli olan Briet, kariyerine tarihçi olarak devam etmiştir. Yaklaşık 30 yıl boyunca doğup büyüdüğü yer olan Ardennes'in tarihini yazmakla uğraşmış, 1976'da anılarını kaleme almıştır*. 1989 yılında Paris'te 95 yaşındayken ölmüştür (Buckland, 1995).

* Briet, S. (1976). Entre Aisne et Meuse et au de là (Between the Aisne and the Meuse and beyond) Les cashiers ardanneis 22, Charleville-Mezières: Société des Ecrivains Ardanneis

Briet'in Qu'est-ce que la documentation?* ya da "Dokümantasyon Nedir?" başlıklı yankı bulan ve günümüzde enformasyon bilimi için manifesto kabul edilen kuramsal çalışması, ilk olarak 1960 yılında İspanyolcaya çevrilmiş, İngilizce konuşan dünyaya tanıtılması ise 2006 yılında gerçekleşmiştir**. Briet'in bu eseri, O'nun dokümantasyonu nasıl kavramsallaştırdığını anlamak açısından önemli ve yaptığı doküman tanımlaması bakımından da ilgi çekicidir. Görüşlerinin arka planında derin bir entelektüel birikim vardır ve yaşadığı zaman için geleceğe yönelik güçlü öngörülerini bulunmaktadır. Briet'in görüşleri, kuramsal enformasyon çalışmalarını yeni yaklaşımlarla ele almaya katkıda bulunacak niteliktedir. Briet'in doküman ve dokümantasyon ile ilgili görüşlerine yer vermeden önce dokümantasyonun ortaya çıkışında rol oynayan bazı hususlara değinmekte yarar vardır.

Dokümantasyon

Dokümantasyon terimini ortaya atan ilk kişi, Paul Otlet'tir. Otlet ve O'nun etrafında toplananlar, bibliyografya ve bibliyografik denetim meselesini yeni teknik ve yöntemlerle çözmeyi misyon edinmişler, böylelikle insanlığı akla ve bilimsel bilgiye dayalı daha iyi bir yaşama doğru taşıyacaklarına inanmışlardır. Onları izleyenler ise meseleye yeni bir kimlik kazandırmışlardır. Bu çerçevede, dokümantalist bilgi üretiminin bir aktörü haline gelmiş, kullanıcı ve bilgi sağlama ise hizmetin odak noktası olmuştur. Bu evrede, öncülerin idealize ettiği merkezden (Avrupa bilgi çemberi) çevreye bilgi yayımına dayalı, totaliter eğilimli bir örgütlenme yerine, sosyal ağlar içinde üretilen yerel bilginin, erişim araçları ile ulaşılabilirliğini sağlayan, özgül dinamikleri dikkate alan daha demokratik yaklaşımlı bir örgütlene benimsenmiştir. Dokümantasyon, bugün enformasyon bilimi adını alan yeni bir kimliğe ve ağ tipi örgütlenmeye doğru evrilmektedir.

Buradaki temel soru, bibliyografya temelinde bilgiye erişim sorununa çözüm aranırken meselenin dokümantasyon adını alması ve yeni bir kimliğe bürünmesinin nasıl gerçekleştiğidir? Bu sorunun yanıtı kapsamlı bir araştırmayı gerektirir. Bununla beraber bibliyografik denetimin daha etkin biçimde

* Briet, S. (1951). Qu'est-ce que la documentation? (What is documentation?). Paris: Editions Documentaires Industrielles Techniques.

** Briet, S. (2006). *What is documentation: English translation of the classic French text*. (R. E. Day, L. Martnet ve H. G. B. Anghelescu, Yay. Haz.). Lanham, Md: Scarecrow Press. Bu çeviri dolayısıyla Briet'in kitabı üzerine yapılan değerlendirmeler için bkz. Furner, J. (2008). Book review. *Libraries and the Cultural Record*, 43(1), 107-109; Windfied, N. (2007). Book review. *Journal of Documentation*, 63(5), 84; Papin-Ramcharan, J. (2008). Book review. *Information Processing and Management*, 44, 973-984. 15 Mart 2011 tarihinde www.sciencedirect.com adresinden erişildi.

gerçekleştirilmesi bağlamında sürdürülen çalışmalarda bize ışık tutacak bazı ipuçları vardır. Bunlardan biri, Paul Otlet ve Henri La Fontain'in bibliyografik düzenlemeye ilişkin faaliyetlerinde karşımıza çıkar. Otlet ve La Fontain'in kurmuş oldukları Bibliyografya Ofisi'nin, 1894 yılında yayınlanan bülteninde yer alan *“bilim giderek enternasyonel hale gelmektedir. Bir bilim alanı ancak bütün dünyadan binlerce bilim adamının araştırmaları ve çabaları ile pozitif ve gerçek bilim statüsüne ulaşabilir Bu nedenle araştırmaların koordinasyonu ve bu amaçla işbirliği önemli ve gereklidir... gerçeği, içeren çalışmalar, yayımlandıktan sonra bilimin parçası haline gelir ve bu parçalar o bilim alanında senteze varmaya katkıda bulunur. ...Her kitap ve makale, belli bir bakış açısıyla parçalara ayrılabilir, bu parçalar doğrudan kartlara yazılabilir veya göndermeler biçiminde kaydedilebilir. Dolayısıyla ilişkilendirilen kartlar, sistematik düzenlenebilir ve bir ansiklopedi veya bibliyografik bir repertuar oluşturulabilir. Tıpkı yapay bir beyin gibi. Bibliyografik düzenleme, dağınık halde bulunan sosyal bilim literatürünü sistematik olarak bir araya getirecek ve bibliyografik analize zemin hazırlayacaktır”* (Rayward, 1975, s. 33) açıklaması onların yeni yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Burada dikkat çeken ve vurgulanması gereken nokta Otlet ve La Fontain'in sosyal bilimlere, fen bilimlerinin dokümanter karakterini kazandırma amacına yönelik olarak önerdikleri yöntemdir. Yöntem, bibliyografik düzenlemeyi yeniden kavramsallaştırmakta ve bibliyografya teriminin bu yeni yaklaşımı ifade etmede yetersiz kaldığına işaret etmektedir.

Bu yeni yaklaşımın bir diğer özelliği, insanlık tarihini, kültürünü ve toplumsal yapıları inceleyen bilimlerin (Antropoloji, tarih, arkeoloji, sosyoloji vb.) insanlığın ilerleyişine ışık tuttuğu ve söz konusu bilimlerde üretilen bilimsel bilgiyi düzenleme çabalarının aynı zamanda barışçı, evrensel bir toplum ülküsüne hizmet edeceği düşüncesine dayandırılmasıdır. İşte yeni yaklaşımın bu iki özelliği, bilgi nesnesini kâğıda dayalı metin algısının ötesine taşımıştır. Bu bağlamda “doküman” algısı da değişmiştir. Bibliyografyadan kopuşa yol açan ve “doküman” algısını değiştiren temel fikir, “insan düşüncesinin her türlü ifadesi”nin doküman kabul edilmesidir.

Paul Otlet, dokümanların üç boyutlu olabileceğini, bu anlamda bir heykelin de doküman kabul edilebileceğini ortaya attığı zaman (1928) müze nesnelere de dokümantalistler tarafından doküman kapsamına alınmıştır. Otlet, eğer gözlemlenebiliyorsa nesnelere kendilerinin de doküman olarak kabul edilebileceğini, örneğin; arkeolojik bulguların, öğretici modellerin, eğitimsel oyunların ve sanat çalışmalarının bu kapsamda düşünülebileceğini söylemiştir. 1935'te Walter Schvermeyer ise *“inceleme veya karşılaştırma için bilgimizi genişleten her tür elde edilebilir materyal, dokümandır”* demiştir. Sonuçta doküman: bir referans, inceleme veya bir yetke olarak kulla-

nılabilen, materyal biçimindeki her tür bilgi kaynağı olarak tanımlanmıştır. Buckland'a göre kültürel antropolojinin maddi kültür kavramı ile bağdaştırılan bu doküman tanımlama biçimi, aynı zamanda kütüphane, arşiv ve müzelerin yakınsamasını sağlayan bir anlayışı da beraberinde getirmiştir (Buckland, 1998).

Dokümantasyonun gelişmesine katkıda bulunan önemli bir diğer şahsiyet Suzanna Briet'tir; Ronald Day, Michael Buckland gibi bilim insanları tarafından enformasyon biliminin tarihi açısından önemli görülen ve bir manifesto olarak kabul edilen "What is Documentation" başlıklı kitabında Briet, doküman tanımına yeni bir boyut katmıştır. Bunun yanı sıra doküman tanımında kullandığı belirteç/dizin girişi (indice) sözcüğü ile dokümanı açıklarken verdiği örnekler ve yanı sıra, dokümanları başlangıç/birincil ve ikincil dokümanlar olarak gruplaması, ortaya attığı yeni terimler (dokümanter üretim, dokümanter araç) ve dokümantasyon için kullandığı kültürel bir teknik ifadesi ile dokümantasyon merkezi ve dokümantalistin niteliklerine ilişkin açıklamaları O'nun fikirlerinin özgünlüğünü ve dokümantasyon ile ilgili öngörülerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Briet'in anılan hususlar ile ilgili görüşleri, ana hatlarıyla aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Suzanna Briet ve Doküman İle İlgili Görüşleri

Briet kitabında önce ismini vermediği bir bibliyografyacının doküman tanımını sunar *-bir doküman, bir olguyu destekleyen kanıttır-* (Briet,2006, s. 9) ve sonra kendi tanımını verir. Briet'in tanımına göre doküman: *"fiziksel veya entelektüel bir olayı temsil etme, oluşturma veya kanıtlamaya yönelik olarak kaydedilen ve korunan, her tür somut ya da sembolik dizin girişidir"* (indice) [any concrete or symbolic indexical sign (indice) preserved or recorded towards the end of representing, of constituting or of proving a physical or intellectual phenomenon] (Briet, 2006, s. 10).

Briet'in bir bibliyografyacından alıntıladığı tanımda, "olgu"* temel alınmıştır. Briet ise kendi tanımında "fenomen" sözcüğünü kullanmıştır. Fenomen, görünüş, olay, insan algısının nesnesi, bilince yansıyan şey, varlığı gözlemlenebilen olgu anlamlarına gelmektedir; bizim dışımızda olan ve deney/deneyim konusu olan her şeydir. Doğal ve toplumsal olayları kapsar. Bir başka deyişle gözlemlenebilen ve algılanabilen varlıkların bulunduğu varolan/gerçeklik alanıdır. Bu alan, olguların/facts (tekrarlanan olaylar) yanı sıra bir kez gerçekleşen (case) olayları da içerir. Dolayısıyla fenomen için varolan alanı ya da dış dünya olgu'dan daha geniştir.

* Doğru olduğu bilinen veya kanıtlanmış şey.

Briet ayrıca tanımında bizim Türkçeye dizin girişi ya da belirteç olarak çevirebileceğimiz indice sözcüğünü kullanmıştır. Bu sözcüğün karşılığı olarak, Ronald Day ve Michael Buckland sırasıyla dizin işareti (indexical sign) ve işaret (sign) sözcüklerini kullanmışlardır. Ne var ki her iki bilim adamının da bu sözcük üzerine yaptıkları yorumlar benzerlik göstermektedir. Örneğin; Day, bir nesneye doküman statüsü kazandıran şeyin, *onun diğer kanıtlarla anlamlı ilişkiler içinde düzenli bir biçimde yerleştirilme niteliğini ifade ettiğine dikkat çekerken ve bu nedenle şeylerin kanıtı olan dokümanların hangi bağlamda dizin işareti olacağına bilinmesi gerektiğini* vurgularken, Buckland, *düzenleme konumunda olan kişinin- dokümanların, kendilerini üreten dünya hakkında ne söylediğini- anlaması ve sonra da bunları kanıt olarak sistem içine yerleştirebilmesi gerektiğini* söyler. Bu doğrultuda *enformasyon sistemleri, sadece kanıt durumundaki materyali bulmak için değil, aynı zamanda materyalin, kişinin onu başka bir nedenle kanıt olarak kullanabilmesi için düzenlenmesinde de kullanılabilir* (1998).

Doküman tanımının yanı sıra Briet'in dokümanı betimlemesi de ilginçtir; Bunu Bayer'in sözlerine dayandırarak yapmıştır. Buna göre, doküman, *enformasyonun büründüğü giysi*'dir (Briet, 2006, s. 10). Öte yandan doküman ile ilgili görüşünü, tartışma yaratacak çeşitli sorular aracılığı ile ortaya koymuştur. Bir yıldız, doküman mıdır? Nehir kenarındaki bir çakıl taşı, doküman mıdır? O'na göre bir yıldız doküman değildir ama yıldızın fotoğrafı, dokümandır; bir katalogda yer alması ile doküman giysisine bürünür. Fotoğraf, gerçek bir nesne olan yıldızın varlığını destekleyen kanıttır; katalog da, yıldız sistemi içindeki konumunu yansıtır. Doğadaki çakıl taşı doküman değildir ancak müzeye konmuş bir taş, dokümandır (Briet, 2006, s. 10).

Buckland, Avrupa'daki dokümantalistlerin doküman tanımlamaları ile kültürel antropolojideki maddi kültür arasında bir benzerlik kurmaktadır. Maddi kültür, belli bir zamanda belli bir toplum ya da topluluğu, insan elinden çıkmış eserler aracılığı ile inceleyen ve onların inanç, değer, fikir ve tutumlarını ortaya çıkarmaya çalışan bir daldır. Kültürel antropolojinin bu dalında temel veri olarak nesnelere kullanılmaktadır. İnsan tarafından yapılmış veya değiştirilmiş nesnelere, üretim sırasında ve zamanında insan zekâsının işleyişinin somut kanıtıdır. Maddi kültür, nesnede aklın izlerini aramaktadır. Nesne kümesi çok geniş olduğundan bir sınıflama sistemini gerektirir, nesnenin fiziksel özellikleri ve kullanılan üretim yöntemleri çok çeşitli olduğundan en uygun sınıflama işleve göre yapılan sınıflamadır (Prown, 1982). Dolayısıyla antropologlar açısından insan ürünü olan şeylerin kanıt olarak katkısı önemlidir. Buckland dokümantalistlerin işte bu yaklaşımdan yola çıkarak dokümana işlevsel bir tanım getirdiklerini düşünmektedir.

Buckland (1998)'a göre Briet'in dokümanın doğası ile ilgili fikirlerinin çarpıcı yanı, semiyotikle (nesnenin metin ya da işaret olarak temsili) olan ilişkisini tartışmaya açmasıdır. Tartışma bağlamında Dufrence, nesnelere anlam taşıdığını, işlevlerinin bir eyleme hizmet etmek olmadığını ama bilgi vermek olduğunu öne sürer. Buckland ise nesnelere, taşıdıkları anlamın ötesinde düşünmemiz gerektiğini örneğin, bilimsel metinler ya da fotoğraf albümlerinin anlam taşıyan işaretler olduğunu ama bunların, enformasyonla donatıldıktan sonra bizi bir eyleme bağlayabileceğini savunur.

Briet de Otlet gibi "insan düşüncesinin her türlü ifadesi" betimlemesini benimsemekle beraber, bu ifadeyi daha genişleterek doğal nesnelere de bunun içine katmıştır. Ancak doğal nesnenin doküman olabilmesi için gözlemlenebilmesi, ondan herhangi bir formda enformasyon elde ediliyor olması ve kaydedilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu karakteristikler dokümanı kanıt yapan doğal niteliklerdir (Tourney, 2003, s. 296). Briet aynı zamanda kayıt teknolojisinin sayısız miktarda fotoğraf ve ses kaydı ürettiğini de görmüş ve doküman tanımını kağıt ve metine dayalı formatın ötesine genişletmiştir (Tourney, 2003, s. 297).

Öte yandan ABD'de Shera ve Shores Avrupalı dokümantalistlerin, özellikle Briet'in doküman tanımlamasına karşı çıkmışlardır. Shera kütüphaneciliğin temellerinin "grafik kayıtlar"a dayalı olduğunu iddia ederken Shores, enformasyonun kayıtlı biçimleri için genel kitap (generic book) terimini kullanmıştır. Tourney (2003, s. 292)'e göre bu iki bilim adamının doküman tanımı, kâğıt ya da benzer ortamlara kaydedilmiş enformasyondan oluşan sınırlı tanımlamalardır.

Günümüzde enformasyonun metin, ses, görsel çeşitli formatlarda temsil edilebildiği ve bu dijital dokümanların hipermetin teknolojileri aracılığıyla meta verilerinin yanı sıra içeriklerinin bağlanabildiği düşünülürse Briet'in 1950'li yıllarda yaptığı tanımın ne kadar yenilikçi ve geleceği öngören nitelikte olduğu görülebilir.

Dokümanter Üretim ve Dokümanter Araçlar

Briet dokümanter üretimi, enformasyonun yaşam döngüsü bağlamında antilop örneği ile açıklamaya çalışmıştır. Antilop örneğine göre, bir bilim adamı, Afrika'da yeni bir tür antilop keşfeder. Antilop Avrupa'ya getirilip bir botanik bahçesine konulur. Basın bildirisi, radyo ve gazete aracılığı ile olay kamu bilgisine sunulur. Keşif, Bilimler Akademisinin duyurusuna konu olur, müze profesörü, bunu derslerinde anlatır. Antilop kataloglanır ve zooloji bahçesinde sergilenir. Antilop ölünce içi doldurulur ve müzeye götürülerek orada sergilenir. Antilop ile ilgili inceleme ilkin monograf olarak ortaya

çıkar, sonra konu ansiklopedisine ve genel ansiklopediye konu olur. Yayınlar ortaya çıktıktan sonra yayıncı katalogları, bibliyografyalar ve kütüphanelerde yerini alır. Bu dokümanlar yeniden çoğaltılır* (çizim, resim, heykel, film, mikrofilm vs.). Dokümanter üretim gerçekleştirilir (seçilir, analiz edilir, nitelenir, çevirisi yapılır). Bilimsel ve ideolojik sınıflamanın nesnelere olur. Korumaya ve yararlanmaya için uluslararası kongrelerde kabul edilmiş genel teknik ve yöntemler uygulanır (Briet, 2006, s. 11).

Bunun yanı sıra Briet, enformasyonun yaşam döngüsü içinde dokümanları *başlangıç (initial) dokümanı ve ikincil ya da türetilmiş doküman* olarak gruplamıştır (Briet, 2006, s. 11). Day, Briet'in kitabının çevirisine yazdığı "A Necessity of Our Time" başlıklı bölümde bu gruplamaya şöyle açıklık getirir. Briet, "*başlangıç dokümanı (kataloglanmış nesne ya da birincil doküman) ile dokümanın ilk konu edildiği sistem veya nesneyi ilk önce tanımlayan kültürel alanı, işaret etmektedir. Briet'in antilop örneğinde bu, zoolojidir. Nesnenin konu edildiği ikincil sistem ise başlangıçta yapılan kataloglama ve sınıflamadan yararlanan kültürel alanlardır. Briet'e göre bu ikincil sistemler, sinema, popüler medya, akademik sınıflar gibi dokümanter sistemlerdir. Bu sistemlerde sosyal ağlar, nesnelere kendi kurumsal ve sosyal kurallarına (normative) göre adlandırılır. Dolayısıyla isim, bir yandan nesneyi işaret ederken diğer yandan sosyal ağı yansıtır ve bu anlamda Briet'e göre bir nesnenin isimlendirilmesi çift dizinsel bir ilişkidir*"** (Briet, 2006, ss. 48-49). Day, Briet'in doküman epistemolojisinin, eserini yazdığı yer ve zaman düşünüldüğünde yapısalcılık (strüktüralizm)*** ve semiyotizm**** felsefeleri

* Farklı sunum biçimleri (çizim, resim vb.) ve teknolojik yenilikler (fotoğraf, mikrofilm) doğrultusunda çeşitli form ve estetik biçimlerde (sanat ürünleri) yeniden çoğaltılır (Yeniden çoğaltma metinde geçen recopying karşılığı kullanılmıştır).

** Day, Briet'in doküman ve dokümantasyon kavramlarını Fransız enformasyon bilimi kuramcısı Brace Latour'un "ölçü merkezi" (center of measure) kavramı ile karşılaştırmış ve Briet'in dokümanlar arasında tespit ettiği dizinsel ilişki ile benzer olduğunu saptamıştır (Tourney, 2003, s. 303)

*** Yapı, bütün-parça ilişkisini inceler. Fransız düşünür Emile Bréhier'ye (1876-1952) göre bu düşünce 19. Yüzyıldan beri bütünlemeye doğru yönelmiştir. Bilim, felsefe ya da diğer alanlarda, bütün düşünce çeşitlerinin ortak karakteri, parçaya oranla bütünü ele almak, bölük pörçük görüşlerden topyekün görüşe varmaktır. Yapı kavramı, idealist alanda özellikle dili bir işaretler sistemi olarak inceleyen yapısalcılık anlayışı ile önem kazanmıştır (Hançerlioğlu, 1977, ss. 343-344).

**** Semiyotik/gösterge bilim, dilsel olan ya da olmayan, iletişim ereği ile kullanılan her türlü gösterge dizgelerini, bu dizgelerin yapılarını, işleyişini, iletişimsel işlevini inceleyen bilim. Mantıkta göstergelerin özellikle dildeki kullanımı ya da dile uygulanması; Dilde anlam ile biçimin dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan dil birimi. Konu ilk kez 1670'de İngiliz Henry Stubbes tarafından ortaya atılmış ve 19. Yüzyılda Charles Sanders Peirce (1839-1914) tarafından geliştirilmiştir. Peirce, semiyotiğin yalnız yapay, dilbilimsel ve sembolik işaretleri kapsamadığını ama aynı zamanda görünüşleri de kapsadığını ifade eder. Örn: Akrabalık (soy) niteliklerini ve işaret/belirti/delil (indice) gibi tepkileri de kapsadığını söyler (*Semiotics*, t.y.).

ve linguistik ile bağlantılı olduğunu ileri sürer. İşte bu entelektüel yaklaşımlar, O'nu dokümanları gruplamaya yöneltmiştir. Yine Briet'e göre olayların anlam zenginliği, dokümanların görünüm biçimleri aracılığı ile anlaşılır (Briet, 2006, s. 49). Dokümanter araçlar, farklı söylem alanlarındaki farklı görünüm biçimleri arasında dilsel ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır. Ayrıca Briet'in yaptığı bu gruplama bilim alanlarının dinamizmine bağlı gelişmeleri ve bunun toplumsal alanlardaki uygulama görünümünü yansıtan ve bilginin düzenlenmesinde izlenmesi gereken alanı genişleten bir yaklaşımdır.

Briet, sayı ve çeşit olarak artan dokümanların ulaşılabilirliğini sağlayacak *dokümanter araçlar* olmadan hiçbir çalışmayı verimli bir biçimde gerçekleştirmenin mümkün olamayacağını söylemiştir. Bu dokümanter araçlar: Güncel ve geriye dönük toplu kataloglar, bibliyografyalar, elkitapları rehberler (yönelme kaynakları) vb'dir. Hizmet bakış açısı ile hazırlanmalıdır. (Briet, 2006, s. 11) Dokümanter araçların kendileri de ikincil dokümanlardır.

Briet, dokümantasyonun danışma hizmetleri ve özel kütüphanelerle benzer yanlarının bulunmasına rağmen farklı yönleri bulunduğunu iddia etmiştir. Farklılık dokümanter üretim betimlemesinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Dokümanter üretimi karakterize eden özelliklerden biri, kullanıcı-dokümantalist ilişkisidir ki, bu iki aktörün bu aşamada birlikte bir takım çalışması içinde olması, dokümantalistin çeşitli entelektüel teknikler kullanarak (listeleme, niteleme, öz çıkarma, dizinleme ve sentezleme gibi) ikincil doküman üretimini gerçekleştirmesidir. Bu ikincil dokümanlar, bir ya da bir grup kullanıcının gereksinimlerini karşılamak üzere özelleştirilmiştir. Briet bunu dokümantasyonun kalbi olarak nitelemiştir. Briet'in dokümanter üretim betimlemesi, danışma hizmetinden öte bugün adlandırdığımız biçimiyle "bilgi danışmanlığı"nı (consultancy) çağrıştırmaktadır.

Briet, aynı zamanda dokümantasyonun doğuşunu hazırlayan koşulların değerlendirmesini yaparak yeni tekniklere gereksinim duyulduğunu vurgulamış, dokümantasyon merkezinin işlevleri ve dokümantalistin niteliklerine açıklık getirmiştir.

Kültürel Bir Teknik Olarak Dokümantasyon

Briet, hem bilim/ teknoloji alanı ve bilim çevrelerinde meydana gelen gelişmeleri yakından izlemiş hem de toplumsal faaliyetlerin giderek karmaşıklaşan dinamizmine tanıklık etmiştir. Bunun yanı sıra çalıştığı kütüphanenin modernizasyonu bağlamında kullanıcı odaklı kamu hizmeti sunmaya geçişte aktif rol almıştır. Bu doğrultuda yaygınlık kazanan dokümantasyon merkezinin işlevlerine değinerek bu merkezlerde çalışacak olan dokümantalistin niteliklerine açıklık getirmiştir. Özelleştirilmiş hizmetlerin sunumu için

yeni düzenleme tekniklerine olan gereksinimi şöyle betimlemiştir: Basım ve çoğaltma tekniklerinin gelişmesi, buna paralel olarak yayın sayısının artması, yayın türlerinin çeşitlenmesi, ardından doküman kavramının genişlemesi, mikroform gibi teknolojik ürünler sayesinde metin ve görsel unsurların birlikte depolanabilmesi, kütüphanelerin bu doğrultuda metin ve görsel unsurların bir arada kullanılmasını sağlayan yeni teknolojik ürünlere dayalı çoğaltma faaliyetine geçmesi, kütüphanelerde yeni materyal türüne yönelik dermenin büyümesi ve araştırmacıların metin dışı materyali kullanmaya yönelmesi, yeni düzenleme tekniklerini gerekli kılmıştır.

Dokümantasyonu yeni bir teknik olarak sunan Briet, bunun aynı zamanda kültürel bir teknik olduğunu öne sürmüştür. “*Artık kimse kitap veya basılı fragmanla, değerlendirme makalesiyle, gazete küpürü veya arşiv nüshası ile yetinmiyor. Kişi bütün çalışmasını, bütün görsel unsurları ile mikrofiş ve mikrokartlar üzerine transfer ediyor. Mikrofilme alınmış kalın bir cilt, cebe girebiliyor, bütün bir kütüphane bir çantaya sığabiliyor. Bilimsel araştırma, kendini bütün doküman türlerine (ikonografik, anıtsal, eski çağa ait, fotografik, radyo ve TV ile yayma) genişletiyor Dokümanların seçimi yeni tekniklerle birleşiyor. Genç arşivciler ve müze uzmanları, antik metinleri mikrofilm okuyucu ile deşifre ediyorlar ve fotografik fişler yaratıyorlar, müze nesnesinin imgesi ile bilimsel incelemesini yan yana koyarak inceleme yapabiliyorlar. En saygın kütüphaneler, kendilerini dokümantasyon merkezleri ve fotoğraf laboratuvarlarına eklemiyorlar. Doküman tipleri genişler ve miktarı artarken dokümantasyon, dokümanter birlik/bütünlüğü sağlayan bir işleve sahip olarak düşünce birliğine doğru yönelme sağlıyor. Dokümantasyon, giderek özel beceri isteyen ve daha da teknik hale gelen kültürel bir teknik oluyor*” (Briet, 2006, s. 13).

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile bilim çevrelerinde entelektüel çalışma koşullarının ve araçlarının değişimi, dokümantasyonu, koordinasyon ve verimliliği sağlayan önemli ama aynı zamanda değişim yaratan kültürel bir teknik durumuna getirmektedir. Dokümantasyon sosyal bilim literatürünü düzenleme bağlamında ortaya çıkmış olmasına rağmen Briet, dokümantasyonun özellikle dinamik bir yapıya sahip temel ve uygulamalı bilimlerde gelişme ortamı bulduğunu söylemiştir. Bu alanda bilginin geçerliliği kısa zaman aralıkları içinde değişmektedir ya da bir başka deyişle bilgi kısa zamanda eskimektedir; bu alanda bilgi devrimsel niteliklidir; oysa sosyal bilimlerde bilgi birikimle ilerler, geçmişe bağımlıdır; bununla beraber insan bilgisinin evrimi- geçmiş ve gelecek- bu iki zihinsel durumun sürekli uzlaşımı ile gerçekleşmektedir (Briet, 2006, s. 13). Öte yandan bilimsel rekabetin şiddeti artmaktadır. Briet, bilimsel rekabetteki durumu, Jean Thibaud’un sözleriyle şöyle aktarır: “*Bilim şimdilerde barış zamanındaki en*

savaşçı eylem gibi görünüyor...” Enformasyonun en azından belli alanlarda gizli kalmasına tepki gösteren Einstein ise “*enformasyon alanının askeri zorunlulukların baskısı altında devamlı daraldığını haykırıyor*” (Briet, 2006, s. 16).

Bilim çevresinde ise araştırmacıların entelektüel çalışma biçimi değişmektedir. Entelektüel çalışmanın araçları ve koşulları eskisinden çok farklıdır. Telefon, mikrofilm okuyucusu, daktilo gibi yeni teknolojik ürünler, çalışmaya farklı bir ritim kazandırmaktadır. Araştırmacılar metin dışı materyal kullanma eğilimindedir. Artık araştırmacı on binlere ulaşan yayın hacmi ile yüz yüzedir. Buna karşılık zaman baskısı yaşayan araştırmacılar, kütüphaneler arası ödünç vermedeki gecikmeler, toplu katalogların uzun zamanda hazırlanması, mikrofilm veya fotoğraf gibi bir materyalin elde edilmesinde yaşadıkları güçlükler nedeniyle zorlanmaktadır (Briet, 2006, ss. 13-16). Bütün bu sorunlar karşısında araştırmacıya sunulan kütüphane hizmetleri o günün koşulları içinde yetersiz kalmaktadır.

Dolayısıyla araştırma ve geliştirme koşullarından yeni bir homodokümanter doğmaktadır. Dokümantasyon merkezlerinde bu yeni tip, bağlı olduğu kültürel çevrede kurumla ilgili uzmanlaşmaya sahiptir. Bu çevrenin doküman biçimlerini, tekniğini anlayan ve onlara karşı tutum (seçme, seçenek, saklama, kopyalama) geliştirebilen, dokümanların fiziksel ve entelektüel bütünlüklerine dikkat eden, dokümanların dağıtımını gerçekleştiren ve dokümanter sentez bakış açısıyla dokümanların seçim değerini sezebilen ve yorumunu yapabilen bir kişidir (Briet, 2006, s. 20). Bu nitelikleri ve sunacağı hizmetlerle araştırma faaliyetinin bir parçası haline gelmektedir. Briet’e göre o günün teknolojik gelişmeleri (Örneğin; delikli kartlar, sibernetik, otomasyon, elektronik uygulamalar) ise dokümantalistin teknik araçlara olan bağımlılığının artacağını haber vermektedir. Dokümantalist geleceğin robotlarının komutasını ele geçirmek zorundadır. Makinanın değeri, hizmetkar olarak nitelediği dokümantalistin değeri olacaktır (Briet, 2006, s. 30). Briet, aynı zamanda dokümanter araştırma unsurlarının her düzeydeki eğitim kademelerinde okul programlarına dâhil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. O’na göre “*anlamak için okumayı bilmek yetmez, dokümanları nasıl bulacağını ve onları nasıl kullanacağını bilmek de gereklidir; dokümantasyonun dinamizmi gerçeğin aranmasında aklın dinamizmine eşlik etmesidir.*” Briet bu görüşleriyle daha kırk yıl öncesinden enformasyon okuryazarlığına işaret etmiştir.

Öte yandan dokümantasyon merkezleri, parçası oldukları enstitünün kültürel çevresinde, o kurumun kültürü içinde doğup, o kurumun uzmanlığı doğrultusunda gelişirler. Bir dokümantasyon merkezi, başta bağlı olduğu

uzmanlık alanı olmak üzere komşu disiplinlerin uzmanlık alanlarıyla ilişkili bir bakış açısına sahip olmalıdır. Başlangıç dokümanlarından ikincil dokümanları üreten ve dokümanter üretim zinciri ile bir fabrika gibi çalışan bu merkezler, kamuya açık olanlar olmayanlar ya da başka dokümantasyon merkezlerinden yararlanarak dokümanter unsurların dağıtımını yapan merkezler ile resmi nitelikli genel ofisler olarak karşımıza çıkmaktadır (Briet, 2006, s. 35). Bunlar ulusal düzeyde ağlaşma eğilimi sergilemektedir.

Briet'in şu sözleri anılan merkezlerde yürütülen faaliyetlerin bir başka deyişle dokümantasyonun yarattığı etkiyi kısaca ortaya koymaktadır: “*Dokümantasyon çalışanları, bilim insanları ile bağlantı kuruyor, endüstri, ticaret, idare ve öğrenim faaliyetlerinin parçası haline geliyor. Kurulan bağ, dokümanların seçimi, yardımcı dokümanların üretimi aracılığı ile güçleniyor ve organik bağa dönüşüyor*” (Briet, 2006, s.16). “*Makine endüstri için neyse dokümantasyon da kültür için o'dur. Yeni bir hümanizma doğmaktadır. Dokümantasyon bütün sektörleri aynı düzende koordine eder ve ilerleyen gelişen uzmanlıklarda ıslah edicidir*” (Briet, 2006, s. 17).

Dokümantasyonun kültürel bir teknik olarak değerlendirilmesinde rol oynayan unsurlardan biri, bilginin toplumsallaşmasını sağlayan, hizmet olgusudur. Hizmetin odağında kullanıcı vardır. Kullanıcı isteklerinin kaydının tutulması ve oluşturulacak kullanıcı dosyaları ile daha etkin ve nitelikli hizmet verme amaçlanmıştır. Böylelikle kullanıcılara ilgilendikleri alanlarda rehberlik etmek de mümkün olacaktır. Dolayısıyla kendisine atfedilen nitelikler doğrultusunda dokümantalist, araştırmanın bir parçası ve araştırmacının önünde yol alan bir rehber olarak nitelenmiştir. O gün için kullanıcı profili oluşturma ve güncel duyuru hizmeti sunmaya yönelik bir hizmet tasarısı oldukça yenilikçi bir yaklaşımdır.

Öte yandan teknolojik gelişmeler, depolama ve yayma alanlarında sözcüklerin bildiremediği şeylerin, imgeler ve ses yoluyla herkese ulaştırılmasını kolaylaştırmıştır. Böylelikle dokümantasyon, fikirlerin ve bilginin toplumsallaşmasının güçlü yollarından biri haline gelmektedir. Bu bağlamda Briet, dokümantasyonun bileşenlerini: Toplumsallaşma, uzmanlaşma, koordinasyon, dokümanter üretim, dağıtım, yönetim, kural koyma, seçim, bireyselleştirme ve ekonomi olarak ortaya koymaktadır (Briet, 2006, s. 32).

Briet, aynı zamanda uluslararası alanın yaratılması, bir başka deyişle uluslararası düzeyde örgütlenmenin gerçekleştirilmesi ve faaliyetlerin işbirliği ve dayanışma içinde yürütülmesinin önemli olduğuna ve *uluslararası ilişkilerin alışverişten daha fazlası olduğuna* inanmaktadır (Briet, 2006, s. 40). Dokümantasyon uluslararası işbirliği anlamında (BM ve UNESCO liderliğinde) toplum ve kültür için önemlidir. “*Farklı insan toplulukları ara-*

sındaki benzerlik... giderek artmaktadır. Bu benzerlik bilinçli ve sistematik taklit şeklindedir(salgınla mücadele, okullaşma, sosyal yasalar vb.) Uluslararası ilişkiler artık resmi kurumlara dayanmaktadır. Uluslararası işbirliği dokümanter çalışmalar için de önemlidir. Kataloglama kuralları, kitap seçimi ve dağıtımı, çeviri ve analiz için gereklidir” (Briet, 2006, s. 26).

Briet aynı zamanda dokümantasyon kuruluşlarının sorumluluğunda olan faaliyetlerin farkına varılması ile devletlerin de dokümantasyonu, geniş çaplı dokümanter araçları talep eden bütün kitlesel faaliyetler (nüfus sayımı, ofis hizmetleri, gıda arzının yönetimi vb.) için kullanmaya başlayacağını Fransa'daki gelişmeler üzerine yaptığı gözlemlerine dayanarak öngörür. Onun döneminde ülke düzeyinde üniversite, belediye, bilimsel topluluklar, ticaret odaları ve valiliklerle bağlantılı olarak kurulan dokümantasyon merkezleri, idari hizmetlerin düzenlenmesine yönelik faaliyet göstermektedir (Briet, 2006, s. 36). Briet bu bağlamda dokümantasyonun bilgi yönetimi, belge yönetimiyle bağlantısını kurmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse Briet dokümantasyonun, yaşam bulduğu alanların genişlemesine ve girdiği her alanda ilerlemeyi sağlayıcı bir rol oynamasına değinmiştir. Dokümantasyon merkezlerinin işlevlerine yönelik yaptığı açıklamalarda bir dokümantasyon merkezinin dokümanter üretiminin farkını ortaya koymuştur. Bu merkezler, ikincil dokümanları üretir. İkincil dokümanlar: Çeviri, analiz, dokümanter bülten, dosya, katalog, bibliyografya, mikrofilm, seçkiler, dokümanter özet, ansiklopedi ve bulma araçlarıdır (Briet, 2006, s. 26).

Çeviriler özellikle uluslararası işbirliği ve dokümanların geniş kitleler tarafından ulaşılabilirliği ve okunabilirliğini sağlaması açısından önemlidir. Ancak salt başlıkların çevirisi dokümanın değerinin yakalanabilmesinde ve tek dile yapılan çeviriler de kültürel arka planın yansıtılmasında yeterli değildir (Briet, 2006, s. 27) Dokümantasyon nümerik ya da alfanümerik sınıflamalar ile bilgiye ve dokümanlara uygulanan yapay diller aracılığıyla dil sorununa çözüm getirmektedir. Dokümanter analizlerde ise standart diller geliştirilmeye başlamıştır. Dokümanların ikonografik ve şematik betimlenmesi giderek artmaktadır. Dokümanter araştırma, anlama amacıyla okuma, doküman bulma ve ondan yararlanma çerçevesinde okullarda öğretilmelidir (Briet, 2006, s. 41). Dokümanter yönelmede (orientation) her ülkenin yayınlarının araştırmacılara duyurulması önem taşımaktadır. Bu bağlamda uluslararası işbirliği yapılması uluslararası karara bağlanmıştır (Uluslararası Dokümantasyon Konferansı, Oxford,1938) (Briet, 2006, s. 27). Dokümanter yönelme için ise dokümantasyon merkezlerinin rehberlerinin hazırlanması gerekir.

Briet dokümantasyonun her bir bilimsel disiplinin kendi kültürü bağlamında ve akademik üretim için bilimsel (ve akademik) ilerleme yönünde dokümanların hızlı ve verimli dağıtımını sağlayan bir kültürel teknik olduğunu ileri sürmektedir. Ancak önemli olan dokümanların anlam ve değerini inşa eden sosyal ağlar ve kültürel biçimlerdir. Dokümantalist, bu ağlar ve kültürel biçimler içinde kendini uyarlamalı (orients) komşu ağlar ve kültürel biçimlerle ilişkide olmalı ve bir süre sonra tüm kültürün talepleriyle uyumlu hale gelerek çalışmalıdır. Bu hareket, Briet'in yaşadığı dönemin sorunları olan standardizasyon, doküman fazlalığı, koordinasyon, bilimsel iletişimin teşvik edilmesine vurgu yapan ve O'na göre uluslararası gelişmeyi sağlayan bir harekettir. Dokümantasyon merkezini biçimlendiren ise içinde serpiştiği kültürel koşullardır.

Sonuç

Briet, bugün enformasyon bilimi için manifesto kabul edilen kitabında dokümantasyon merkezinin işlevleri ve dokümantalistin nitelikleri üzerine açıklamalar yapmıştır. Bu iki temel öğenin özelliklerini belirlemede ise dokümantasyon konusundaki görüşleri ve yaklaşımı rol oynamıştır. Dokümanter üretim, dokümanter araçlar ve doküman gibi terimler bağlamında kavramsallaştırdığı dokümantasyon, O'nun için, kültürel bir tekniktir.

Dokümantasyonu yeniden kavramsallaştırmasında en önemli etmenlerden biri olan doküman, toplumsal yapıyı oluşturan tüm sosyal, kültürel ve bilimsel örgütlenmeler/topluluklar/ağlar içinde üretilen bilginin temsilidir. Bunun yanı sıra bir ağ içinde üretilen bilgi/doküman aynı zamanda dokümanter üretim (analiz, öz çıkarma, çeviri, dizinleme vb.) aracılığı ile diğer ağlar tarafından da farklı formlarda çoğaltılıp kullanılabilir kılınır ve farklı görüş açıları temelinde oluşturulan dokümanter araçlar yardımıyla yalnız farklı doküman formları değil, diğer ağlar da birbirine bağlanır. Söz konusu bağlayıcılık yeni doküman biçimlerini üretmenin yanında konu alanları arasında koordinasyonu sağlar. Briet'in doküman kavramı, toplumsal yaşam ve doğa temelinde gözlemlenebilen, deneyimlenen ve kanıt niteliği taşıyan her şeyi ve bu şeylerin çoğaltılmış formlarını ya da formların bileşimlerini kapsarken teknolojinin potansiyel ürünlerine de kucak açmaktadır. Dolayısıyla dokümantasyonun, konu alanlarının sınırlarını genişletme, zenginleştirme ve dinamizm katma gibi özellikleri bulunmakta ve yanı sıra dokümantasyon, teknoloji ile tekniği birleştiren bir rol oynamaktadır.

Öte yandan Briet'e göre dokümanların anlamı ve anlamı ölçüsünde değeri, kullanıcılara göre değiştiğinden dokümantalistin hizmet ettiği ağın konu alanını ve ilgili çevrenin kültürel özelliklerini bilmesi, rehberlik edebilmesi

bakımından önemlidir. Bu doğrultuda dokümantalist o ağın yanında değil parçası olarak içinde yer almalıdır. Dokümantasyon merkezi ise içinde geliştiği sosyal ve kültürel ağın özellikleri ve koşulları doğrultusunda biçimlenir ve gelişir.

Briet'in öncü dokümantalistlerden ayrıldığı temel nokta ise yerelden merkeze doğru toplanan ve işlenerek buradan yayılan enformasyon yerine kendi özgün koşulları ve dinamizmi içinde üretilen ve dokümantasyon aracılığı ile bağlanan enformasyon örgütlenmesidir. Öncüler dayanışma temelinde gerçekleşecek bu merkezi ve evrenselci örgütlenmenin dünya barışını sağlamada etkili olacağına inanırken Briet, merkezi örgütlenme yerine yerel ağların uluslararası işbirliği ve ilişkileri geliştirici bir etkisi olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda uluslararası kuruluşların liderlik etmesi gerektiğine inanmakta ve çabalarını önemsemektedir.

Briet'in 1950'de yayınlanan kitabında ortaya attığı görüşlerin ve öngörülerin bugün büyük ölçüde geçerli olduğunu görmek, O'nu anımsamak için yeterli bir nedendir. Bugün enformasyon çalışmalarının, bağlanabilirliğin sağlanması temelinde, standartlaşma ve enformasyona erişim, enformasyonu depolama ve enformasyon yönetimi bağlamında yeni tekniklerin arayışı çerçevesinde yürütüldüğünü görmekteyiz.

Kaynakça

- Briet, S. (2006). *What is documentation: English translation of the classic French text.* (R. E. Day, L. Martnet ve H. G. B. Anghelescu, Yay. Haz.). Lanham, Md: Scarecrow Press.
- Buckland, M. (1995). The centenary of Madam Documentation: Suzanne Briet, 1894-1989. *Journal of the American Society for Information Science*, 46(3), 235-237. 10 Mart 2011 tarihinde <http://www.sims.berkeley.edu/buckland/brietjas.html> adresinden erişildi.
- Buckland, M. K. (1998). What is a digital document?. *Document Numérique*, 2(2), 221-230. 10 Mart 2011 tarihinde <http://people.ischool.berkeley.edu/~buckland/digdoc.html> adresinden erişildi.
- Furner, J. (2008). Book review. *Libraries and the Cultural Record*, 43(1), 107-109.
- Hançerlioğlu, O. (Yay. Haz.). (1977). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Maack, M. N. (2004). The lady and the antelope: Suzanne Briet's contribution to the French documentation movement. *Library Trends*, 52(4), 719-747 10 Temmuz 2014 tarihinde <http://gseis.ucla.edu/faculty/maack/BrietPrePress.htm> adresinden erişildi.
- Papin-Ramcharan, J. (2008). Book review. *Information Processing and Management*, 44, 973-984. 15 Mart 2011 tarihinde www.sciencedirect.com adresinden erişildi.

- Prown, J. D. (1982). Mind in matter: An introduction to material culture theory and practice method. *Wintherthur Porfolio*, 17(1), 1-19. 10 Mart 2011 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/1180761> [10 Mart 2011 adresinden erişildi.
- Rayward, B. W. (1975). *The universe of information: The work of Paul Otlet for Documentation and International Organization*. Moscow: FID.
- Semiotics*. 10 Mart 2011 tarihinde <http://en.wikipedia.org/wiki/Semiotics> adresinden erişildi.
- Tourney, M. M. (2003). Caging virtual antelope: Suzanne Briet's definition of documents in the context of digital age. *Archival Science*, 3, 291-311. 10 Mart 2011 tarihinde <http://www.springerlink.com> adresinden erişildi.
- Winfled, N. (2007). Book Review. *Journal of Documentation*, 63(5), 800-802. 16 Mart 2011 tarihinde <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm> adresinden erişildi.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde Yürütülen Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Prof. Dr. Özlem Bayram

Ankara Üniversitesi, DTCF, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. ozlem-
bayr@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Burcu Umut Zan

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
burcumut@gmail.com

Özet: *Bu çalışmada, Türkiye'de kütüphanecilik bilimi ve mesleğinin gelişimine öncülük ederek çok sayıda akademisyen ve meslek insanı yetiştiren Ankara Üniversitesi DTCF, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü altında oluşturulan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Çalışmanın girişinde, bibliyometri, atıf, atıf analizi, atıf yarılanma süresi ve bibliyometrik haritalama kavramları tanımlanmıştır. Yurt dışında ve ülkemizde yürütülen bibliyometrik temelli çalışmalarda akademik tezlerin atıf analizini konu edinen önceki çalışmalara büyük ölçüde erişilerek değerlendirilmiştir. 1986 yılından itibaren erişilen ve 2013 yılına kadar olan süre kapsamında Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde yürütülen tezlerin kaynakçaları atıf analizi için incelenmiştir. Tezlerin kaynakçalarından elde edilen veriler Excel programında düzenlenmiş ve Bibexcel Programı kullanılarak beş yıllık dönemler kapsamında atıfların analizi yapılmıştır. Atıf verilerinin bibliyometrik haritasının oluşturulmasında PAJEK programı kullanılmıştır. Tezlerin kaynakçaları incelenerek yapılan atıf analizi kapsamında yıllara göre dağılımları ile tezlerde yararlanılan süreli yayınlara ve diğer kaynaklara atıf verme oranları ve en çok atıf yapılan makalelere ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Tezlerde yıllara göre yapılan dağılımda her dönemde makalelere verilen atıfların oranı ile diğer kaynaklara verilen atıfların oranı karşılaştırılmış ve ilgili dönem boyunca makale kullanım oranlarının %17 ile %38 arasında çeşitlendiği görülmüştür. Tezlerde kullanılan dergiler yayın diline göre değerlendirilmiş; 27 yıllık dönemde en çok atıf yapılan Türkçe ve yabancı dergiler sıralanmıştır. Çalışmada ayrıca, akade-*

mik tezlerde literatür eskimesi değerinin bir göstergesi olarak beşer yıllık dönemlerde atıf alan makalelerin yarılanma süreleri de hesaplanmıştır. Tüm dönemler kapsamında en çok atıf alan makalelerin birbirleriyle ilişkilerinin görülebilmesi için tezlerin bibliyometrik haritası çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Ankara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bibliyometri, Atıf Analizi, Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri, Bibliyometrik Haritalama*

Giriş

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kütüphanecilik eğitimi resmi olarak yürütülmeden önce usta çırak ilişkisine dayanan bir yapıya sahipti. Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi, yurt dışında meslek eğitimi gören Fehmi Ethem Karatay önderliğinde ilki 1925 yılında açılan ve bu yıldan itibaren 1952 yılına kadar farklı dönemlerde yürütülen kurslar ile desteklenmiştir (Atılğan, 1995, ss. 12-13). 1952 yılında kursun yürütüldüğü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanecilik derslerinin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde seçmeli ders olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. 1954-1955 öğretim yılında ise bölüm Enstitü niteliği kazanmıştır (Atılğan, 1995; Atılğan, 1999). 1972-1973 ders yılından itibaren lisansüstü programı uygulamaya başlayan Bölüm, yüksek lisans ve doktora programını tamamlayan meslek insanlarımızın da yetişmesine olanak sağlamıştır*. Böylelikle Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanecilik Bölümü, sonraki yıllarda açılan diğer Kütüphanecilik Bölümlerine örnek teşkil etmiş ve öğretim kadrolarının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilen eğitimler kapsamında yürütülen tezler, öğrencilerin lisans eğitimi boyunca aldığı akademik birikimin sonucunda ürettiği orijinal çalışmalar olduğundan bilimsel meslek literatürde önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda araştırmamızın konusu Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanecilik Bölümü, şimdiki adı ile *Bilgi ve Belge Yönetimi* Bölümü’nde yürütülen lisansüstü tezlerin incelenerek bibliyometrik analizinin yapılmasıdır.

Kuramsal Çerçeve

Bilgi kaynaklarına niceliksel metodların uygulanması işlemi olan bibliyometri konusundaki ilk çalışmalar 1920’lerden önce başlamış olsa da bibli-

* A.Ü.DTCF Kütüphanecilik Kürsüsü’nden Fakülte Dekanlığına 28 Nisan 1973 tarihinde gönderilen rapor.

yometri terimi 1969 yılında Pritchard tarafından; “kitaplar ve iletişimortamlarına istatistiksel ve matematiksel yöntemlerin uygulanması” şeklinde tanımlanarak erken dönemde kullanılan “istatistiksel bibliyografi” teriminin yerini almıştır (Forsman, 2008).Bibliyometri, bilimsel çalışmaların, yazar, konu, atıf yapılan yazar, atıf yapılan kaynaklar gibi verilerin istatistiksel olarak incelenmesi ile ilgilenmekte, elde edilen istatistiksel sonuçlar doğrultusunda belirli bir disipline ait genel yapının ortaya konmasını mümkün kılmaktadır. Örneğin; araştırma yayınlarının niceliksel analizi yapılarak; bilimin belirli alanlarına hakim olan diller ve kullanılan dokümanlar analiz edilebilmektedir. Ayrıca belirli bir disiplinin gelişmesinde, ülkelerin sağladıkları katkılar belirlenebildiği gibi, bu çalışma yazar düzeyine indirgenip, yazarlar arası işbirliği ağları tespit edilebilmektedir. Bütün bu çıktılar ilgili disiplin başta olmak üzere bilgi merkezleri ve bilgi sistemlerince değerlendirilerek gelecek dönemlerin yapılandırılması için kullanılmaktadır (Wallace, 1989, ss. 10-11).

Yukarıda da değinildiği üzere bibliyometrik analizler bilgi kaynaklarının pek çok yöntem kullanılarak farklı yönlerden analiz edilmesini sağlamaktadır. Çalışmanın sonraki bölümünde bu çalışma için kullanılmış olan temel kavramların ve bibliyometrik yöntemlerin tanımı yer verilmiştir.

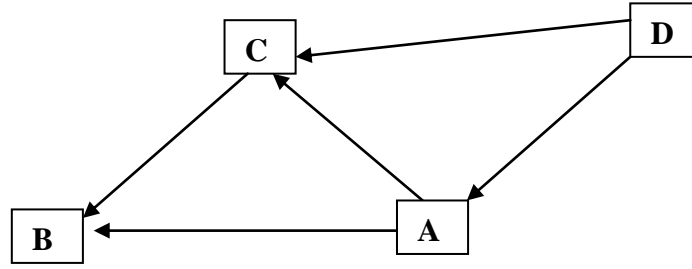
Atıf

Bilimsel çalışma yapan bilim insanlarının yazdıkları alan ile ilgili olan daha önce yapılmış çalışmalara kaynak göstermesi geleneği 19. yüzyılda başlamıştır (Egghe ve Rousseau, 1990, s. 204). Bilimsel bir çalışma hiçbir zaman tek başına anılamaz, çünkü o çalışma sahip olduğu kaynaklarla ve dipnotlarla o konudaki bilimsel literatürün bir parçası haline gelmiştir. Bir bilimsel çalışmanın kaynak listesi; çalışmayı yapan yazarın sahip olduğu düşüncelerle az ya da çok oranda ortak paydaya sahip olan ve ilgili çalışmadan daha önce yapılmış çalışmalarla olan bağlantısını gösterir. Garfield, 1955 yılında yaptığı çalışmada; araştırma konusuna öncülük edenlere saygı göstererek bir fikir veya kavramın verildiği orjinal yayını tanımlamak, konu hakkında geçmişe dönük bilgi vermek, başka çalışmaların iddialarını desteklemek veya onları eleştirerek düzeltmek ve atıf verilmemiş, dizinlenmemiş, yeteri kadar duyurulmamış yayınların tanıtılmasında öncülük etmek gibi gerekçeler ile atıf verme işleminin yapıldığı üzerinde durmuştur. Yazar için ikincil bir ödül sistemi olarak da değerlendirilen atıf, bilimsel yayınların etkisinin ölçülmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Cozzens, 1989; Glänzel, 2003, s. 53).

Atıf Analizi

Bilimsel bilginin nicel ölçümü atıf analizi ile başlamıştır (Garfield, 1955). 1960'lı yılların başında bilim insanlarının veya akademik birimlerin değerlendirilmesi için bilimsel iletişimde yayınlar arasındaki atıf ilişkilerinin sayısal olarak değerlendirilmesi amacıyla atıf analizi yöntemi gündeme gelmiştir. Yayının gerçek etkisi hakkında bilgi veren atıf analizi, yazarların ürettikleri fikirlerin diğer araştırmacılar tarafından kaynak olarak gösterilmesi temeline dayanmaktadır (Osca Lluch, Velasco, Lopez, ve Haba, 2009).

Bibliyografik eşleştirme, referans listelerinde bir ya da daha fazla ortak kaynağa atıf gönderdiği tespit edilen dokümanlar bibliyografik olarak eşleşmiş dokümanlar olarak nitelendirilmektedir. Başka bir ifade ile bibliyografik eşleştirme; farklı iki kaynaktan aynı yayına atıf yapılması olarak tanımlanmaktadır (Rehn ve Kronman, 2006, s. 6). *Ortak Atıf*, bir kaynaktan farklı iki yayına atıf yapılması olarak tanımlanmaktadır (Rehn ve Kronman, 2006, s. 10).

Şekil 1. Dokümanlar Arasındaki Atıf İlişkisi

Şekil 1'de gözlemlendiği gibi, A ve C kaynaklarının ikisi de B kaynağına atıf vermektedir. Bu atıf ilişkisi bibliyografik eşleşme olarak tanımlanmaktadır. A ve C kaynakları ise D kaynağı tarafından atıf verilmiştir. Bu atıf ilişkisi ise ortak atıf şeklinde ifade edilmektedir. Bibliyometrik eşleştirme ile ortak atıf arasındaki farklılık; bibliyometrik eşleştirmenin iki kaynak doküman arasındaki ilişkiyi, ortak atıfın ise atıf verilen dokümanlar arasındaki ilişkiyi ölçüyor olmasıdır.

Atıf Yarılanma Süresi

Atıf yarılanma süresi; günümüzden geçmişe doğru gidildiğinde, dergilerin toplamda aldığı atıfların %50'sine ulaştığı sayı olarak tanımlanmaktadır (Moed, 2005, s. 96). Örneğin; 2009 yılında X dergisinin atıf yarılanma süresi

7 olarak belirlendi ise; X dergisinin 2003 ile 2009 yılları arasında aldığı atıflar, toplam atıflarının %50 sini oluşturmaktadır. Atıf yarılanma süresi atıfta bulunulan yayınların ortanca yaşı olarak tanımlanmaktadır (Journal Citation Reports [JCR], 2014).

Bibliyometrik Haritalama

Bibliyometrik haritalama yöntemi; ülkelerin, enstitülerin ya da araştırmacıların bilimsel ürünlerinin değerlendirilmesi amacı ile kullanılmaktadır (Noyons ve Calero, 2009; Noyons ve Van Raan, 1998). Haritalama çalışmaları verilerin uygun olduğu birçok alanda uygulanabilmekle beraber çoğu zaman bir bilim alanının yapısının gösterilmesi amacı ile kullanılmaktadır (Noyons ve Van Raan, 1998). Haritalama çalışmaları, bibliyometrik yöntemlerin kullanılması sonucunda elde edilen değerler ile yapılandırılmaktadır. (Osca Lluch ve diğerleri, 2009).

Önceki Çalışmalar

Akademik yayınların çeşitli unsurlarının sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla incelenmesi ile ilgilenen bibliyometri sayısal öngörülerin yapılabilmesi kapsamında tanımlayıcı nitelikte olabileceği gibi, bir makalenin kendisinden sonra gelen araştırmaları ne şekilde etkilediğini ortaya koyabilmek amacı ile değerlendirici nitelikte de olabilmektedir (McBurneyve Novak, 2002). Bu kapsamda bibliyometrik değerlendirmeler daha çok birey, bölüm, fakülte, üniversite, enstitü ve ulusal seviyelerde yayın analizlerinin değerlendirilmesini içermektedir (Rennie, Yank ve Emanuel,1997).Bazen bu değerlendirmeler, farklı kurumların analiz sonuçlarının karşılaştırılması şeklinde olabilmektedir. Bu tarz kıyaslama ve incelemeleri yapabilmek amacıyla son dönemlerde bibliyometri ile ilgili çalışmaların Türkiye’de ve dünyada hız kazandığı bilinmektedir. Bu nedenle çalışmamız doğrultusunda önce yurt dışında daha sonra da yurt içinde yapılan ve sadece yüksek lisans ve doktora tezlerini inceleyerekdeğerlendiren literatüre yer verilmektedir.

Yurt dışında yapılan araştırmalarda, tezler üzerine yapılan yapılan atıf analizi çalışmalarının daha çok kütüphanelerin sağlama birimleri tarafından koleksiyon geliştirme politikalarının oluşturulmasında kullanıldığı dikkat çekmektedir.1993 yılında Thomas tarafından yürütülen çalışma California State Üniversitesi Kütüphanesi bütçesinin %17 oranında azaltılmasına karşın yapılmıştır. Bu çalışmada psikoloji alanında kütüphanede bulunan ve çoğu bütçe kısıtlaması ile sağlanamayacak olan dergilerin ilgili alandaki tezler için ne derece önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Buttlar, 1999 yılında yaptığı çalışmada 61 adet Kütüphane ve Bilgi Bilim bölümüne ait tez için atıf analizi yapmıştır. Yapılan çalışmada atıfların %80'nin tek yazarlı çalışmalara verildiği ve atıf alan yazarların %61'nin erkek yazarlar olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda dergilere verilen atıfların diğer kaynakların oranlarından daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca en çok atıf verilen dergiler tespit edilmiş ve bölüm tezlerinin etkilendiği diğer disiplinler de ortaya çıkarılmıştır. En çok atıf alan dergilerin başında *College & Research Libraries* ve *Journal of the American Society for Information Science* dergilerinin olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte tezlerde verilen atıfların yarılanma süreleri de tespit edilmiştir.

2001 yılında Gooden yaptığı çalışmada, 1996-2000 yılları arasında Ohio State Üniversitesi Kimya Bölümünde kabul edilen tezlerin atıf analizini yapmış ve atıf verilen doküman türleri, atıf verilen dokümanın güncelliği ve tezlerin konuları bakımından tezleri incelemiştir. Kimya alanında yapılan başka bir çalışmada alana ait 46 adet doktora tezi incelenmiş, en sık atıf verilen doküman tipi, en sık atıf verilen dergiler ve dergilerin eskime oranları belirlenmiştir (Vallmitjana ve Sabate, 2008). Yapılan analizler ve alınan sonuçların kütüphane dermesinin geliştirilmesinde kullanılabilecek sağlıklı veriler olduğu sonucuna varılmıştır.

Kuschkowski, Parsons ve Wiese tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada 1973-1992 yılları arasında tamamlanan farklı disiplinlerden 629 adet yüksek lisans ve doktora tezi incelenmiştir. Çalışma sonucunda tezlerin uzunluğunun zaman içinde artış gösterdiği ve verilen atıf sayılarının disiplinlere göre değiştiği belirtilmiştir. Ancak tez öğrencilerinin disiplin farketmesizin güncel literatüre sıklıkla atıf verdikleri saptanmıştır. Ayrıca diğer çalışmalarda olduğu gibi bu araştırmanın sonuçlarının koleksiyon geliştirme çalışmaları için yararlı olduğu belirtilmiştir.

Waugh ve Rupel (2004) tarafından yapılan çalışmada, İşgücü Eğitimi ve Gelişimi bölümüne ait 265 adet tezin atıf analizi yapılmış ve sonuçlar öğrencilerin çalışmalarında yararlandıkları Morris Kütüphanesiyle paylaşılmıştır. Bu çalışmadaki amaç, kütüphanenin süreli yayınlar biriminin bu sonuçlar üzerinden işlem yaparak, bölüme ait çekirdek dergi grubunun oluşturulmasını sağlayarak, bölüm öğrencilerin gelecek dönem çalışmalarına yardımcı olmaktır.

Pancheshnikov 2007 yılında üniversite akademisyenlerinin ürettiği yayınlarda verilen atıflar ile tezlerde verilen atıfları karşılaştırmış ve bu karşılaştırmanın üniversite kütüphanesi derme yönetiminde kullanılabileceği üzerinde durmuştur. Benzer bir çalışma 1996 yılında Zipp tarafından gerçekleştirilmiştir.

tirilmiştir. Yapılan çalışma önceki çalışmalarda alınan sonuçları desteklemiş ve atıf analizinin, önemli bir koleksiyon geliştirme aracı olduğu vurgulanmıştır. Zipp çalışmasında jeoloji ve biyoloji alanında yapılan tezlerde en çok atıf verilen dergilerin daha çok ilgili alanda fakülte akademisyenlerinin üretmiş olduğu makalelerin atıfları ile benzerlik olduğunu tespit etmiş ve bu sonuca dayanarak tezlere ait atıfların değerlendirilmesinin alan çalışmaları için yapılacak olan atıf analizlerine bir vekil olarak tayin edilebileceği üzerinde durmuştur.

2008 yılında Chikate ve Patil yaptıkları çalışmada 27 adet Kütüphane ve Bilgi Bilim bölümüne aittir analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda tezlerde dergilere verilen atıfların tüm atıfların %42'sini oluşturduğunu ve bu dergilerinüçte birinin alanla ilgili dergiler olduğu ve ayrıca bu dergilerin büyük kısmının ABD ve Hindistan'a ait dergiler olduğu tespit edilmiştir. En fazla atıf alan dergilerin başında *College & Research Libraries* dergisinin geldiği, bu dergiyi ise *Scientometrics* dergisinin takip ettiği belirtilmiştir.

2009 yılında İspanya'da yapılan çalışmada 1976-2003 tarihleri arasında Katalan edebiyatı konusunda yapılandoktora tezleri bibliyometrik olarak incelenmiştir. Çalışmada beşeri bilimlerde bibliyometrinin etkin bir metodolojik araç olduğu gösterilmeye çalışılmıştır (Ardanuy, Urbano ve Quintana, 2009).

Türkiye'de kütüphanecilik ve bilgi bilim tezleri üzerine yapılan araştırmaların 1983 yılına dayandığı tespit edilmiştir. Altınörs (1983), yaptığı çalışmada 1958-1982 yılları arasında Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik bölümlerinin, bilim uzmanlığı doktora ve doçentlik tezlerini, kullandıkları araştırma yöntemlerine göre incelemiştir. Yontar tarafından 1995 yılında yapılan çalışmada ise yine üç üniversitenin kütüphanecilik bölümlerinde üretilen mezuniyet sonrası tezler değerlendirilmiş ve üç üniversite tarafından oluşturulan tezler araştırma yöntemi ve kullanılan veri toplama teknikleri açısından değerlendirilerek birbirleri ile karşılaştırılmıştır. 1996 yılında Kurbanoglu tarafından yürütülen çalışmada daha önce bu konuda yapılan incelemelerin değerlendirilmesi yapılarak kütüphanecilik tezlerinde kullanılan araştırma yöntem ve tekniklerinde zaman içinde bir çeşitlenme olup olmadığına bakılmıştır.

1997 yılında Gökkurt tarafından tamamlanandoktora tez çalışmasında kütüphanecilik bölümlerinde yapılmış olan doktora tezlerinde makalelere yapılmış olan atıflar incelenmiştir. Bir başka alan çalışması da Yılmaz tarafından 1999 yılında tamamlanan yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada kütüphane ve bilgi bilim alanındaki araştırmacılar çeşitli açılardan değerlendirilmiş ve bibliyometrinin önemi üzerinde durulmuştur.

Tonta ve Al (2006) tarafından yürütülen çalışmada Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'ne ait olan ve 1974-2002 yılları arasında üretilen 100 adet tez bibliyometrik özellikleri açısından incelenmiştir. 2009 yılında Özenç Uçak tarafından tamamlanan proje çalışmasında bilimsel iletişimde zamana ve disiplinlere göre kaynak kullanım özelliklerini ve literatür eskimesini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Hacettepe Üniversitesinde 1968-2007 yılları arasında onaltı disiplinde üretilen tezlerin atıf analizi yapılmıştır. Özenç Uçak ve Al tarafından 2008 yılında yapılan çalışmada Hacettepe Üniversitesinde 1968-2007 yılları arasında sosyal bilimler alanındaki tamamlanan tezlerin atıf özellikleri incelenmiştir. Yine Özenç Uçak ve Al tarafından yürütülen bir başka çalışmada da Hacettepe Üniversitesinde 1968-2007 yılları arasında sosyal bilimler, mühendislik sanat ve beşeri bilimler alanında yer alan disiplinlerde bilimsel iletişimin zaman içinde gösterdiği değişimin incelenmesi amacı ile atıf analizi çalışması yapılmıştır.

Araştırma Problemi

Son dönemde enformasyon teknolojisinde yaşanan hızlı değişim ve gelişimin bilim dünyasını derinden etkilediği bilinmektedir. Bu gelişmeler mesafe, sınırlar ve zaman faktörlerini ortadan kaldırarak bilim dünyasını birbirine yakınlıktır. Bilim dünyasında yaşanan bu değişim ve dönüşümün izlenebileceği en güzel yöntemlerden biri de bibliyometrik yöntemlerdir. Seçilen yöntemlerle belirli bir zaman dilimi içerisindeki değişimi gözlemlemek mümkündür.

Bu çalışmada; Türkiye tarihinde kütüphanecilik biliminin öncülüğünü üstlenen Ankara Üniversitesi DTCF, *Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü* altında oluşturulan lisansüstü tezlerin, kaynakçaları incelenerek süreli yayınlara verilen atıfların analizi yapılmış ve zaman içindeki değişim gözlenmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında aşağıda verilen soruların cevapları aranmıştır:

- Oluşturulan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Tezler kapsamında yıllara göre süreli yayınlara atıf verme oranında değişiklik var mıdır?
- Tezler kapsamında en çok atıf verilen süreli yayınlar hangileridir?
 - Tezler kapsamında tercih edilen süreli yayınlar Türkçe yayınlar mıdır?
 - Türkçe süreli yayın kullanımında yıllara göre değişiklik var mıdır?

- Tezler kapsamında atıf verilen makalelerin yarılanma süresi nedir?
- Tezler kapsamında en çok atıf verilen makaleler hangileridir?

Yöntem

01.12.2013 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı(YÖK)Tez Merkezi'nden yapılan tarama sonucunda alınan verilerin değerlendirilmesi ile çalışma oluşturulmuştur.Tez merkezinde yapılan aramalarda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi konu kapsamında bulunantezler sorgulanmıştır. Tarama sonucunda tam metnine ulaşılan 80 adet üzerinden çalışma yürütülmüştür. Tezlerin bir kısmına YÖK tez merkezinden pdf formatında ulaşım sağlanmış, diğerlerine ise DTCF Tez merkezinden ulaşılmıştır. Erişim sağlanan tezlerin kaynakçası analizlerin daha rahat yapılabilmesi amacı ile Excel programına aktarılmış, atıf analizinin yapılabilmesi için ise Excel programında düzenlenen veriler Bibexcel Programı kullanılarak analiz edilmiştir.Alınan verilerden harita oluşturulması amacı ile PAJEK programı kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 80 adet teze ait 10218 adet kaynak içinde 2684 adet makale kaynakçası ile çalışılmıştır.

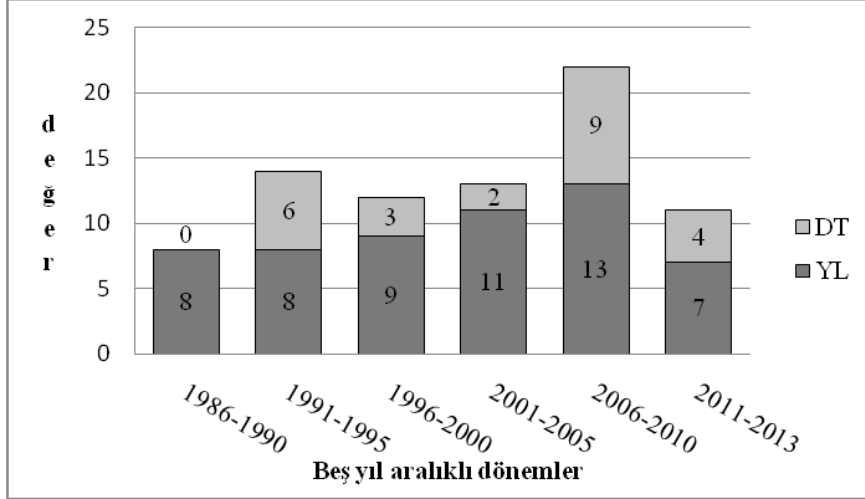
Sınırlılıklar

Bu çalışma yapılırken doktora ve yüksek lisans derecesine sahip olan tezlerin sayısal nitelikleri kapsamında da değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak beşer yıllık dönemlerde değerlendirilen yüksek lisans ve doktora derecesindeki tez sayılarının az olması sağlıklı sonuçların alınmasını etkilemiştir. Özellikle öğrencilerin seçtiği konular kapsamında kaynak kullanımı ve gösterimi açısından farklı araştırma yöntem ve tekniklerini benimsemesinin yapılan analizleri doğrudan etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle analizlerde yüksek lisans ve doktora derecesi ayrımı yapılmadan her iki grup birleştirilerek değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

Bulgular

Yapılan tez taraması sonucunda 1986-2013 yılı aralığını kapsayan 27 yıllık dönem içinde toplam 80 adet tez çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tezlerin beşer yıllık aralıklarla doktora ve yüksek lisans derecesi dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

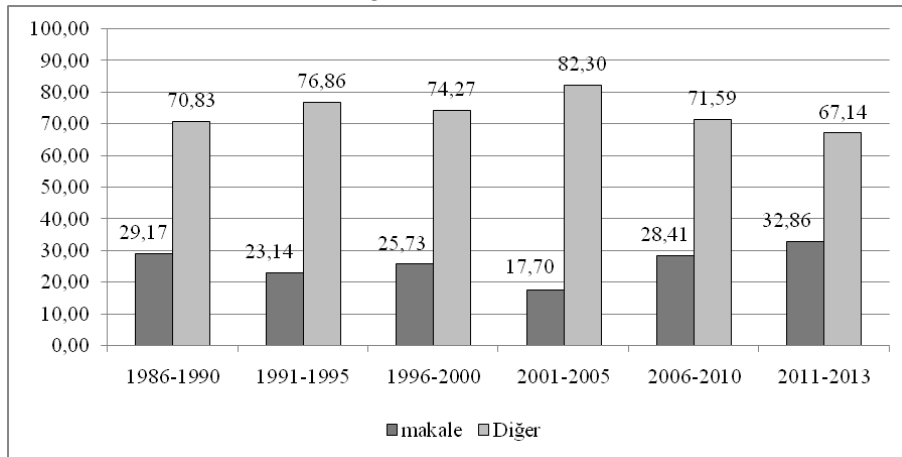
Tablo1. 1986-2013 Döneminde Üretilen Tezlerin Beşer Yıllık Aralıklarla Dağılımı

Kaynak Kullanımı

80 adet tezin kaynakçası incelenerek süreli yayınlara verilen atıflar ve diğer atıflar olmak üzere sınıflandırılmıştır. İncelenmiş olan 80 adet tezin 10218 adet kaynak kullanılarak oluşturulduğu tespit edilmiştir. 10218 adet kaynak incelenerek bu kaynaklar içinde 2684 adet atfın sadece süreli yayınlara verildiği tespit edilmiştir. Tablo 2’de beş yıllık dönemlerde kullanılan makale atf sayısının diğer atıflara oranı verilmiştir.

Tablo 2. Beş Yıllık Dönemlerde Tezlerde Kullanılan Makale Atf Sayılarının Diğer Atıflara Oranı

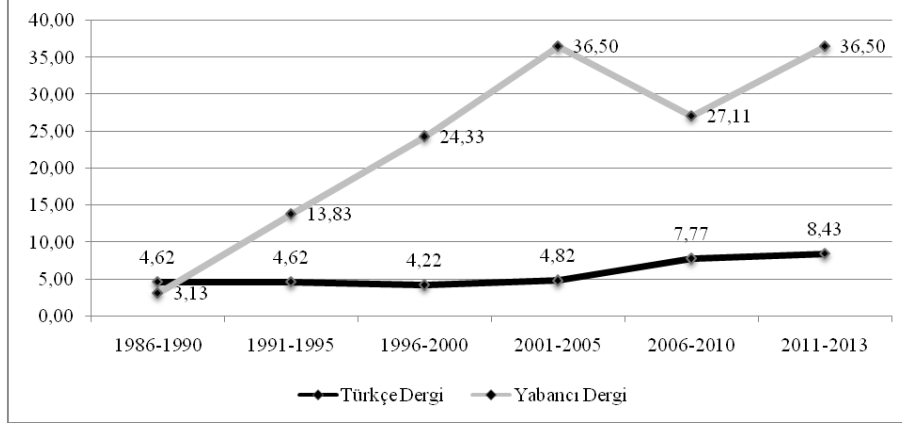

Tablo 2 incelendiğinde, her dönemde süreli yayın dışında diğer kaynaklara verilen atıf oranlarının daha fazla olduğu görünmektedir. Genel olarak verilen atıflar değerlendirildiğinde makalelere verilen atıflar dışında; kitaplar, tezler, yönetmelikler, resmi gazete, kanunlar, web sayfaları vb. kaynaklara atıf verildiği tespit edilmiştir. Bilindiği gibi Türkiye’de ilk internet bağlantısı 1993 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1994 yılında Ege Üniversitesi, 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi ve 1996 yılında ise İstanbul Teknik Üniversitesi bağlantılarını gerçekleştirmiştir. Türkiye’ye internetin gelişi ve buna paralel olarak bilim dünyasında veri tabanlarının kullanılmaya başlanması gibi gelişmelerin süreli yayın dışındaki kaynakların da kullanım oranlarındaki artışı değiştirmedeği ve hatta olumlu etkilediği düşünülebilir. Ancak tüm yıllar için diğer kaynakların kullanımının yüksek olmasının temel nedeni, Sosyal bilimler alanında yerel kaynakların ve özellikle kitap türü kaynakların süreli yayınlardan bile daha çok kullanılıyor olmasına bağlanabilir (Moed, 2010). Sosyal ve beşeri bilimler, sadece kapsadıkları konu alanları itibarıyla değil, bilimsel iletişim yöntemleri ve şekliyle de temel bilimler, tıp ve mühendislikten farklılık göstermektedir (Archambault ve Vignola Gagné, 2004). Sosyal ve beşeri bilimlerdeki yayınlar çoğunlukla o ülkenin dilinde yayımlanan araştırmalardan oluşmaktadır. Ayrıca süreli yayınlar dışında küçümsenmeyecek oranda kitap türünde materyale atıf yapılmaktadır. Böylelikle, bu alanlarda yapılan çalışmalarda dergilerde yayımlanan makaleler merkezi bir rol oynamamaktadır (Archambault ve Vignola Gagné, 2004). Sosyal ve beşeri bilimlerde bibliyometrik ölçümlerin yetersizliği birçok defa vurgulanmıştır. Sosyal ve beşeri bilimler, sadece kapsadıkları konu alanları itibarıyla değil, bilimsel iletişim yöntemleri ve şekliyle de temel bilimler, tıp ve mühendislikten farklılık göstermektedir (Archambault ve Vignola Gagné, 2004). Süreli yayınlara verilen atıf oranlarının 2006 yılından sonra artış gösterme eğilimine girdiği görülmektedir. 2011-2013 yıl aralıklarını kapsayan üç yıllık son dönemde makalelere verilen atıfların diğer kaynaklara verilen atıfların üçte birini kapsadığı ifade edilebilir.

Süreli Yayın Kullanımı

Çalışmanın bu kısmında tezlerde kullanılan dergiler yayın diline göre değerlendirilmiştir. Tez öğrencilerinin beşer yıllık dönemlerde kullanmış oldukları Türkçe dergilerin yabancı dergilere oranına bakılmıştır. 1986-2013 yıl aralığının kapsayan 27 yıllık dönemde oluşturulan tezlerde toplam 691 adet değişik dergi kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Bu dergilerin %33,4’lük kısmını Türkçe dergiler, %66,7’lik kısmını ise yabancı dergiler oluşturmaktadır. Tablo 3’te beşer yıllık dönemlerde öğrenci başına kullanılan yabancı ve Türkçe dergi oranları verilmiştir.

Tablo 3. Beşer Yıllık Dönemlerde Öğrenci Başına Kullanılan Yabancı ve Türkçe Dergi Oranları

1986-1990 dönemi dışındaki diğer beş yıllık dönemler içinde öğrenci başına kullanılan yabancı dergi oranının her dönemde yüksek olduğu açıkça görülmektedir. 1990'dan sonra yabancı dergi kullanımındaki artış dikkat çekicidir. 2001 yılında yayın hayatına başlayarak disipline yeni bir soluk katan “Bilgi Dünyası” dergisinin yabancı dergi oranını düşürürken, ilgili dönemde kullanılan Türkçe dergi oranını da artırdığı düşünülmektedir. Ancak bu hareketin çok uzun sürmediği de söylenebilir niteliktedir. Bu durum, tez çalışması yapan öğrencilerin alanla ilgili kaynak arayışı içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

27 yıllık dönem kapsamında en çok kullanılan dergiler Tablo 4 ve Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. En Çok Kullanılan Türkçe Dergiler

Türkçe Dergi	Kullanım oranı	Yayın Hayatı	2013 yılı son sayı
Türk Kütüphaneciliği	%32,2	1987-	27
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (TKDB)	%21,8	1952- 1987	35
Bilgi Dünyası	%7,4	2001-	14
Amme İdaresi Dergisi	%1,9	1968	46
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi	%1,6	1983	30

Tablo 4'de görüldüğü üzere *Türk Kütüphaneciliği* ve *Bilgi Dünyası* yayın hayatına aktif olarak devam eden ve tez çalışmalarında en çok başvuru-

lan dergilerdir. TKDB ise en eski alan dergisi olmakla beraber yayın hayatına 1987 yılında son vermiştir. Yayın hayatına 1987 yılında son vermesine rağmen araştırma yapılan dönem içinde %21.8'lik bir oranla en çok kullanılan ikinci Türkçe süreli yayın olma özelliğini taşımaktadır. TKDB'nin, ilk dönem tez öğrencileri için öncelikli kaynak özelliği taşıdığı, daha sonraki dönemlerde ise geriye dönük taramalar için tercih edildiği, bu nedenle kullanım oranının halen yüksek olduğu görülmektedir.

Alan kapsamında yapılan tez çalışmalarında yabancı dergilerin ağırlıklı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tercih edilen dergilerin kullanım oranı Tablo 5'te verilmektedir. Tablo 5 incelendiğinde dergi kullanım oranların birbirlerine yakın değerlerde olduğu ve ilk sıradaki dergilerin yayın hayatına başlama tarihlerinin 1945 ile 1977 yılları arasında değiştiği dikkat çekmektedir.

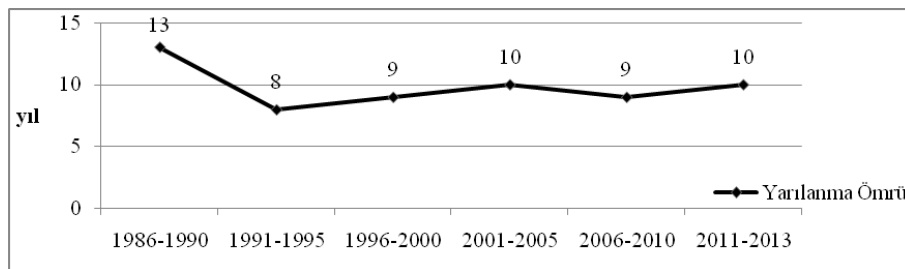
Tablo 5. En Çok Kullanılan Yabancı Dergiler

Yabancı Dergi	Kullanım oranı	Yayın Hayatı	2013 yılı son sayı
Journal of Documentation	%4	1945-	69
The Serials Librarian	%3,6	1977	65
IFLA Journal	%2,9	1975	39
Library Trends	%2,7	1952	61
Serials Review	%2,1	1975	39

Literatür Eskimesi

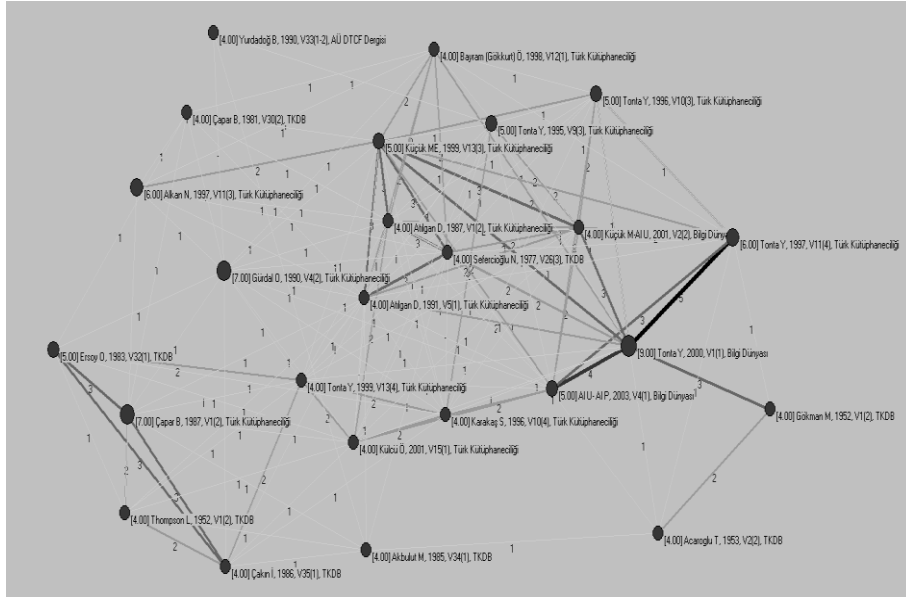
1986- 2013 yılları arasında üretilen tezlerde kullanılan makalelerin yarılanma süresi dokuz yıl olarak tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde üretilen doktora ve yüksek lisans tezlerinde atıf verilen tüm makaleler için yarılanma süresi de dokuz yıl olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6. BeşerYıllık Dönemlerde Atıf Alan Makalelerin Yarılanma Süreleri

Atıf Analizi

1986-2013 yılları arasında üretilen tezlerde makalelere yapılan atıflar belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda en fazla atıf verilen makalenin dokuz atıf aldığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında tezlerde verilen tüm atıfların arasındaki ilişkiler belirlenmiştir. Ancak atıflar arası ilişkilerin daha net görülmesi için Şekil 2’de en fazla dokuz atıf alan ile en az dört atıf alan makaleler arasındaki ilişki haritalanmıştır. Haritada ortak atıf alan yazarlar ve en çok atıf alan çalışmaların oluşturduğu ağlar ve bu ağlar arasındaki ilişkiler ile BBY Bölümü tarihinde yapılan tüm atıflar kapsamında merkeze yakın yayımlar ve yazarları görselleştirilmiştir. Şekil 2’de yazarları simgeleyen dairelerin büyüklüğü, yazarlara yapılan atıf sayısını göstermektedir. Yazarın ilgili makalesi ile aldığı atıf sayısı ne kadar fazla ise dairenin büyüklüğü ölçüde değişmektedir. Yazarların ilgili makalelerine ait künyeler ve aldıkları atıf sayıları Şekil 2’de verilmektedir. Yazarlar arasındaki bağı oluşturan çizgilerin kalınlığı ise ortak atıf sayısı ile doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Şekil 2’de ortak atıflar yazarlar arası bağlarla görsel olarak ifade edildiği gibi, sayısal olarak da verilerle desteklenmiştir. Ancak bu tür ilişkileri grafiksel bir düzlemde daha net ortaya koyabilmede sözkonusu evrenin büyüklüğünün rol oynayacağı düşünülmektedir. BBY Bölümü tezlerinin kaynak atıfları arasında dağınık bir görünüm olduğu, konusal olarak yoğun öbektlenme olmadığı görülmektedir. Böyle bir çalışma kapsamında içerik analizi yapmanın daha anlamlı sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmekle beraber, evrenin küçüklüğü bu uygulamaya izin vermemektedir.

Şekil 2. Atıf Analizi

Sonuç

Akademik tezler, bir bilim alanının gösterdiği gelişimi izleyerek ulusal ölçekte mevcut durumunu olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya koymak, ilgili alandaki sorunsal gelişmelere çözüm getirmek gibi temel kuramsal, uygulamalı ve mesleki açılımlar oluşturması bakımından diğer bilimsel çalışmalardan ayrıcalıklı bir niteliğe sahiptir. Akademisyenler bu doğrultuda çalışmalarını sürdürmek için alanlarıyla ilgili yerli ve yabancı dilde ve çok çeşitli türde kaynağa başvurmak durumundadırlar. Akademik tezleri konu edinen bibliyometrik çalışmalarda tezlerde atıf olarak gösterilen kaynakların özellikleri ile bilim dalı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için bibliyometrik analizlerden yararlanılmaktadır. Bilimsel tezlerin bibliyometrik profilini ortaya koymada atıf analizleri en sık kullanılan uygulamalardır. Kuruluşunun 60. Yılı vesilesiyle gerçekleştirilen bu çalışmada da kurulduğu günden bugüne bilgi ve belge yönetimi disiplininin bilimsel ve mesleki gelişiminde öncü bir rol üstlenerek çok sayıda akademisyen ve meslek insanı yetiştiren Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atıf analizi yapılarak akademik tezlerde kaynak kullanımının zaman içinde gösterdiği değişim bazı karakteristik bulgularla ortaya konulmuştur.

Çalışmada, 1986-2013 tezlerde kullanılan süreli yayınlara verilen atıflara ilişkin bibliyometrik bulgular değerlendirildiğinde BBY alanında yabancı dilde dergilerden daha çok yararlandığı ve önemini hiç yitirmediği sonucuna varılmaktadır. Böylelikle, DTCF BBY Bölümü tez öğrencilerinin gelişmeleri yabancı dilde makalelerden daha yoğun olarak takip ettikleri gözlenmektedir.

Bir sosyal bilim alanı olarak Bilgi ve Belge Yönetimi disiplini dergilerin yanı sıra kitaplar, konferans bildirileri ve bilimsel olmayan yayınlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada süreli yayın dışında diğer kaynaklara verilen atıf oranlarının daha fazla olması ise BBY alanının da diğer sosyal bilim dalları gibi süreli yayınlara diğer bilimsel kaynaklarla aynı oranda rağbet etmediklerini göstermektedir. Tezlerde kullanılan literatürün çok güncel olmaması da atıf verirken makalelerden ziyade diğer kaynaklara yönelmiş olmasının sonuçlarından birisi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan doğal bilimlere göre sosyal bilimlerde üretilen kaynakların güncelliğinin daha uzun süreli olarak koruduğu bilinmektedir.

Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin 27 yıllık dönemi kapsayan beşer yıllık dönemlerde değerlendirilen yüksek lisans ve doktora derecesindeki tez sayılarının az olması sağlıklı sonuçların alınmasını etkilemiştir. Bununla birlikte çalışmanın genelinde elde edilen

bulgular, araştırmanın gerekçesine cevap verecek nitelikte veriler sağlamıştır. Ancak, bölüm altında tamamlanmış tez sayılarının araştırmanın evrenini oluşturduğu düşünülürse, bu sayının artması, tezler kapsamında yapılacak bibliyometrik çalışmalarda daha farklı analizlerin yapılmasına olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Altınörs, G. (1983). *Türkiye'de kütüphanecilik bilim dalı konusunda yapılmış olan doçentlik, doktora ve bilim tezlerinde kullanılmış olan araştırma metodları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Archambault, E. ve Vignola Gagné, E. (2004), *Science Metrix, final report: The use of bibliometrics in the social sciences and humanities*. 25 Eylül 2009 tarihinde <http://www.science-metrix.com> adresinden erişildi.
- Ardanuy, J., Urbano, C. ve Quintana, L. (2009). The evolution of recent research on Catalan literature through the production of PhD theses: a bibliometric and social network analysis. *Information Research: An International Electronic Journal*, 14(2), n2.
- Atılgan, D. (1995). Türkiye'de kütüphaneciliğin gelişimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(1), 10-20.
- Atılgan, D. (1999). Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi ve yeni bin yılda hedefler. Ö. Bayram ve E. Erhan (Yay. Haz.), *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum bildirimleri içinde* (ss. 144-163). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Buttlar, L. (1999). Information sources in library and information science doctoral research. *Library & Information Science Research*, 21(2), 227-245.
- Chikate, R. V. ve Patil, S. K. (2008). Citation analysis of theses in library and information science submitted to University of Pune: A pilot study. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 222.
- Cozzens, S. E. (1989). What do citations count? The rhetoric first model. *Scientometrics*, 15, 437-447.
- Egghe, L. & Rousseau, R. (1990). *Introduction to informetrics: Quantitative methods in library documentation and information science*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers.
- Forsman, M. (2008). *Do we need a qualitative approach in bibliometric studies?* 15 Ocak 2012 tarihinde http://www.uta.fi/conference/nwb2008/esitykset_pdf/Forsman,%20M.pdf adresinden erişildi.
- Garfield, E. (1955). Citation indexes for science new dimension in documentation through association of ideas. *Science*, 122 (3159), 108-111.
- Glänzel, W. (2003). A course on theory and application of bibliometric indicators. *Bibliometrics as a research field [Course Handouts]*.

- Gooden, A. M. (2001). Citation analysis of chemistry doctoral dissertations: An Ohio State University case study. *Issues in Science and Technology Librarianship*, 32, 1-16.
- Gökkurt, Ö. (1997). "Citation Index" ve "Citation" analizi: Enformetrik bir model çalışması. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Journal Citation Reports. (2014). *Journal Citation Report: Cited half life*. 01.05.2014 tarihinde http://admin-apps.webofknowledge.com/JCR/help/h_ctdhl.htm adresinden erişilmiştir.
- Kurbanoğlu, S. (1996). Türk kütüphanecilerinin kullandığı dergiler. *Türk Kütüphaneciliği*, 10 (2), 105-118.
- Kushkowski, J. D., Parsons, K. A. ve Wiese, W. H. (2003). Master's and doctoral thesis citations: Analysis and trends of a longitudinal study. *portal: Libraries and the Academy*, 3(3), 459-479.
- McBurney, M. K. ve Novak, P. L. (2002). What is bibliometrics and why should you care? *Reflections on Communication: Proceedings: IEEE International Professional Communication Conference: Portland, Oregon, September 17-20, 2002* içinde (ss. 108– 114). IEEE, Piscataway, NJ.
- Moed, H. F. (2005). *Citation analysis in research evaluation*. Netherlands:Springer.
- Moed, H.F. (2010). Measuring contextual citation impact of scientific journals. *Journal of Informetrics*, 4(3), 265-277.
- Noyons, E. ve Van Raan, A. F. (1998). Advanced mapping of science and technology. *Scientometrics*, 41(12), 61-67.
- Noyons, M. ve Calero M. C. (2009). Applying bibliometric mapping in high level science policy context. *Scientometrics*, 79(2), 261-275.
- Osca Lluch, J., Velasco, E., Lopez, M. ve Haba, J. (2009). Co-authorship and citation networks in Spanish history of science research. *Scientometrics*, 80(2), 373-383.
- Özenç Uçak, N. (2009). *Bilimsel iletişimin zamana ve disiplinlere göre değişimi: tezler üzerine bibliyografik bir inceleme*. (TÜBİTAK-SOBAG Projesi Sonuç Raporu. Proje No: 107K505. Ankara.
- Özenç Uçak, N. ve Al, U. (2008). Sosyal bilimler tezlerinin atf özellikleri. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 223-240.
- Özenç Uçak, N. ve Al, U. (2009). Bilimsel iletişimin zamana göre değişimi: Bir atf analizi çalışması. *Bilgi Dünyası*, 10(1), 1-27.
- Pancheshnikov, Y. (2007). A comparison of literature citations in faculty publications and student theses as indicators of collection use and a background for collection management at a university library. *The Journal of Academic Librarianship*, 33(6), 674-683.
- Rehn, C. ve Kronman, U. (2006). *Bibliometric handbook for Karolinska Institutet*. Karolinska Institutet University Library Publications.
- Rennie, D., Yank, V., Emanuel, L. (1997). When authorship fails. A proposal to make contributor saccountable. *JAMA*, 278, 579–585.

- Thomas, J. (1993). Graduate student use of journals: a bibliometric study of psychology theses. *Behavioral & Social Sciences Librarian*, 12(1), 1-7.
- Tonta, Y. ve Al, U. (2006). Scatter and obsolescence of journals cited in theses and dissertations of librarianship. *Library & Information Science Research*, 28(2), 281-296.
- Vallmitjana, N. ve Sabate, L. G. (2008). Citation analysis of Ph. D. dissertation references as a tool for collection management in an academic chemistry library. *College & Research Libraries*, 69(1), 72-82.
- Wallace, D. (1989). Bibliometrics and citation analysis. J. N. Olsgaard (Yay.Haz.), *Principles and applications of information science: For library professionals* içinde (ss. 10-26). Chicago and London: American Library Association.
- Waugh, C. K. ve Ruppel, M. (2004). Citation analysis of dissertation, thesis, and research paper references in workforce education and development. *The Journal of Academic Librarianship*, 30(4), 276-284.
- Yılmaz, M. (1999). *Kütüphane ve bilgi bilimi açısından kütüphanenin önemi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yontar, A. (1995). *Main research problems being investigated in Turkey as revealed in graduate theses*. 61st IFLA General Conference 2-26 August 1995. İstanbul Türkiye. Booklet 7 içinde (ss. 38-47). İstanbul.
- Zipp, L. S. (1996). Thesis and dissertation citations as indicators of faculty research use of university library journal collections. *Library Resources & Technical Services*, 40(4), 335-342.

60. Yıl Öğrenci Etkinliği

Kuruluşunun 60. yılını kutlamaya hazırlandığımız bölümümüz, 1954-55 akademik yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) bünyesinde “Kütüphanecilik Enstitüsü” adı altında, Türkiye’de akademik düzeyde eğitim vermeye başlayan ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuruluşundan günümüze kadar çağın gereklerine uygun olarak eğitim verme çabasından ödün vermemiş olan bölümümüzün amacı, bilgi ve/veya bilgi kaynaklarının derlenmesi, düzenlenmesi, erişimi ve yayımı sürecini içeren “bilgi yönetimi” işlevini gerçekleştirecek insan gücünü yetiştirmektir. Bu insan gücünün bilgi merkezlerini yönetebilen, bilgi ve iletişim teknolojilerini doğru ve yoğun olarak kullanabilen ve bu kullanımın yol ve yöntemlerini kullanıcılara öğretebilen, bilgibilimin düzenleme ve erişimle ilgili alanlarında yetkin bilgi ve belge yöneticileri olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda eğitim alan Bilgi ve Belge Yönetimi öğrencileri olarak bizlerin de mevcut ve gelişmekte olan bu hedefler doğrultusunda, üzerimize düşen mesleki eğitim yetisini nasıl kazanmamız gerektiği ile ilgili söz sahibi olabileceğimiz platformlarla ihtiyaç vardır.

13-15 Kasım 2014 tarihinde gerçekleşecek olan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 60. Yıl Sempozyumu kapsamında, Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin ortaklaşa düzenleyeceği “Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencileri Mesleki Eğitim Algısı” konulu bir etkinlik yapılacaktır.

Etkinlik kapsamında söz konusu iki üniversitenin öğrencileri tarafından oluşturulan öğrenci grupları, anket yöntemi ile Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin mesleki algılarını ölçerek, sorunları ve farkındalıkları tespit etmiştir. Anket kapsamında öğrencilere;

- Lisans eğitimini aldıkları üniversite,
- Bölüme gelmeden önce, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ile ilgili ne derece bilgiye sahip oldukları,
- Aldıkları eğitimin meslek hayatlarına yeterli olabilecek düzeyde olup olmadığı,
- Aldıkları eğitimler doğrultusunda hangi alana yönelmek istedikleri,

- Üniversitelerarası lisans eğitiminin farklılıkları hakkındaki düşünceleri sorulmuştur.

Anket sonucunda yapılan değerlendirmelerle katılımcıların mesleki eğitim algısı belirlenmiş ve katılımcılara daha geniş bakış açıları kazandırmak amacı ile aşağıda maddeler halinde verilen konular tartışılmış ve fikir paylaşımında bulunulmuştur:

- Mesleki eğitim sürecinde yaşanan zorluklar,
- Eğitimden beklentiler,
- Eğitimdeki eksiklikler,
- Ders programı hakkındaki görüşler,
- Öğretim üyesi ve öğrenci arasındaki ilişkiler,
- Mesleki eğitimdeki farkındalıkların artırılması vb.,
- Mesleki STK'ların öğrenciler üzerinde oluşturduğu mesleki algı.